matei caragiale

«Căci dacă după treizeci de ani... de hălăduire în Bucureşti uneori mi se întîmplă încă să mă rătăcesc prin uliţi sau chiar mahalale întregi necunoscute, sunt şi altele unde ştiu şi pietrele caldarîmului şi crăcile copacilor şi scîndurile ulucilor, unde cunosc casă cu casă, le ştiu toată cronica acelor ce i-au sălăşluit timp de o jumătate de veac. Le-am văzut luminate de sărbătoare, precum am văzut filfîindu-le la porţi steaguri albe sau negre: copii crescuţi sub ochii mei şi pieriţi înainte de vreme, bătrîni uitaţi de vreme sub ochii cărora m-am înălţat eu — beteală, flori, zîmbete, lacrimi...»

Matei I. Caragiale, **Pagini de jurnal**

biblioteca bpt pentru toţi

Lei 5

editura pentru literatură

309

matei caragiale

biblioteca bpt pentru toţi

matei caragiale

craii de curtea-veche

Ilustrația copertei : *Harry Guttman*

matei i. caragiale

pajere
remember
craii de curtea-veche
sub pecetea tainei

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ
ȘI PREFAȚATĂ DE
PERPESSICIUS

1965

EDITURA PENTPU LITERATURĂ

Portretul lui Matei Caragiale, reprodus pe coperta a IV-a a volumului de față, ne-a fost pus la dispoziție, cu deosebită amabilitate, de d-na Ecaterina Caragiale-Logadi, fiica lui I. L. Caragiale, căreia îi mulțumim și pe această cale.

„BIBLIOTECA PENTRU TOȚI"

PREFAȚĂ

Matei Ion Caragiale, autorul poemelor și povestirilor cărții de față, este fiul mai mare al lui Ion Luca Caragiale, ceea ce recomandă și promite, dintru început, un scriitor de stirpe aleasă. Crescut în atmosfera de armonioasă coeziune a căminului soților Caragiale și adoptat, deoarece era nelegitim, prin compensație, cu nedrămuită afecțiune, copilul va păstra pentru părintele său, în ciuda unor trecătoare și nesemnificative răzvrătiri, o deferență și o pietate, izvorîte, mai cu seamă, din exemplul trudei literare, pe care tatăl său o ilustra, la timpul acela, cu intensitate. Studiile liceale, la colegiul Sf. Gheorghe, îl pun în contact cu învățatul profesor Anghel Demetriescu, de la care deprinde și adîncește patima științei istorice. Paralel cu aceasta, și de timpuriu încă, înclinările sale merg către una din disciplinele auxiliare ale istoriei, heraldica, în care-și desăvîrșește atît arta desenului stemelor și a unor daruri de pictor miniaturist, cît și cunoștințe de specialitate. Studiile universitare, cu toată dorința expresă a tatălui său, le-a evitat, totuși, cu consecvență. Despre această preferință pentru o universitate, așa zicînd, în aer liber, și fără de program, vorbește, la data de 25 februarie 1935, un crîmpei al „jurnalului" lui Matei Caragiale, evocînd stagiul său berlinez, puțin timp după exilul voluntar al tatălui său și ridicînd această dispoziție a spiritului său la rangul unei legi, care i-a călăuzit întreaga existență. Textul merita să fie transpus și-n românește: *„Ideea de a mă constrînge să fac înalte studii de drept în Germa-*

nia, scrie dînsul, *a fost încă una din ciudățeniile tenace ale tatălui meu. Sarcina ar fi fost pentru mine dublă, nu numai de a învăța materia, dar și limba în care aceasta era profesată sau scrisă. Studiile, de altminteri, mi-ar fi fost de puțin folos. O ieșire ca: «Doamne Dumnezeule, să fi putut eu învăța...» a tatălui meu, nu-și are rostul în cazul meu. Școala hoinară (l'école buissonière), pe care am făcut-o la Berlin, mi-a fost de mare folos. Un an de singurătate și de izolare la țară ca și la București, și care a fost în același timp și un an climateric, mi-a permis să mă dedau unei introspecții în ființa mea și unei retrospecții în trecutul meu, pe cît de răbdătoare, pe atît de adînci. În felul acesta mi-am judecat treizeci de ani din existența mea. Ei bine!, cu excepția cîtorva slăbiciuni, pe care mi le reproșez destul de aspru, și a unei semiinconsecvențe tranzacționale, la care am fost mult timp silit să mă resemnez, n-a fost la mine vorba de vreo evoluție, și acum, în pragul unei jumătăți de veac de existență, am redevenit, cu experiența a treizeci de ani pe deasupra, cel de acum treizeci de ani. Nimic n-a putut îmblînzi pe îndărătnicul, pe care împrejurările l-au refulat în mine, fără însă să-l fi răpus. Lung timp m-am lăsat dus în derivă, apoi mi-am revenit, m-am dat la fund și am ieșit la suprafață, și astăzi, ușurat și fără de piedici, înot în susul apei, despicînd undele. Și dacă azi zăbovesc în evocarea Berlinului de acum treizeci de ani, e pentru că în rama lui e fixată imaginea tînărului ce nu împlinise douăzeci de ani și care renaște acum în mine.*"

Sînt aici, în acest autoportret, schițat în ajunul examenului a jumătate de veac de existență, întrunite cîteva din trăsăturile fundamentale ale firii lui Matei Caragiale: recunoașterea, francă, a „slăbiciunilor" ce i-au fost hărăzite, dar și mărturia, nu mai puțin fermă, chiar orgolioasă, a drumului propriu, pe care singur, cu luciditate, și l-a trasat și de la care nu s-a abătut. „Introspecția" și „retrospecția", de care pomenește însemnarea de mai sus, nu l-au părăsit o clipă. De aici, acea bogăție de detalii biografice, demne de mania

unui arhivar metodic, în care totul e ţinut la curent: şi calendarul zilelor festive, şi cel al muncilor agricole, şi numărul obligaţiilor funciare, şi datele colaţiunii feluritelor ordine, pe care le-a dorit, cu fervoare, pentru că iubise în aceeaşi măsură frumuseţea stemelor şi valoarea cuprinsă în ele. Un concert de muzică de Bach, ascultat la biserica luterană din Sibiu, sau unul din muzica lui Mozart, la catedrala Sf. Iosif din Capitală, nu lipsesc dintre referinţele sale. Promenade solitare, amurguri somptuoase sau fascinante nopţi înstelate, cînd singur cu sine visează la fantasiile imaginaţiei sale, sînt de asemenea menţionate. În astfel de răgazuri de introspecţie se descoperă a fi „un neliniştit" sub aparenţe calme, şi neliniştea aceasta venea deopotrivă de la incertitudinile sociale ale mediului nostru levantin, ca şi de la acelea ale unei sănătăţi, pe care, cum însuşi o recunoaşte, şi-a risipit-o cu prea vinovată îngăduinţă. Însă, dincolo de fulgerările acestea prevestitoare, Matei Caragiale rămîne, în oricare din încercările de viaţă practice sau de litere, artistul care veghează şi se supraveghează, pentru că totul îi este prilej de observaţie, de exaltare a frumosului, de critică socială, la modul său. Ispitit să încerce a intra în diplomaţie — aşa cum, altă dată, încercase la alte trepte ale ierarhiei administrative — întreprinde un drum la San Remo, unde se afla titularul Externelor, şi drumul acesta lasă, fie în pagini de jurnal, fie în epistolele ce trimite soţiei sale, în ţară, numeroase urme memorabile. Grilajul de la fereastra unei case din Lombardia — ţinut străbătut cu trenul — e departe de a fi o lucrare de fierărie, ea pare o pură orfevrărie, sau, cu termenul său preferat, de aurfăurărie. Mătăsurile lombarde, frumoase şi ieftine, ce se văd la San Remo, îl cuceresc. Un cupon verde-jad dintr-o vitrină îl întoarce din drum. Şi dacă expediţia aceasta diplomatică, pe care o face ca pe o cursă dus şi întors cu tramvaiul, cum replicase cu fină epigramă amfitrioanei, care-l plînge că a luat hotarele la întîmplare, se soldează, şi din pricina unor manevre ale politicienilor din ţară, cu un eşec, Matei Caragiale e fericit, totuşi, şi

consolat să poată face soției, ca un alt Gringoire o astfel de comunicare: *„Se vîntură aici* (la San Remo) *un lux, a cărui vedere m-a făcut să renasc și să mă optimizez."* Cu ce încîntare, după aceea, vorbește de vesela Iudită de pe poarta centrală a Domului, pe care o și mîngîie, cînd, la întoarcere, se oprește între două trenuri, la Milano! Jumătate an mai tîrziu, în același an 1928, impresiile expediției acesteia nu vor fi uitate. Glorificîndu-și mica dar frumoasa proprietate de la Sionu, unde a înălțat și steagul cu culorile casei sale, se declară fericit, la gîndul că „va aclimata profunda quietudine rustică italiană", la moșioara lui, unde se complace privind grămezile de aur ale porumbului, straturile de flori, verbinele, pe care gerul le biruie și mixandrele care rezistă. Iar spre toamna aceluiași an, cu cîtă satisfacție, justificată, își consemnează — o dată cu apariția în *Gîndirea* (din 1 noiembrie 1928), a ultimei părți din *Craii de Curtea-veche*, a cărei tipărire ținea de doi ani, așa cum elaborarea ținuse douăzeci — reflecțiile în marginea acestui eveniment, orgolioase în aparență, de o sinceritate și de o justețe remarcabile, ce trădează pe artistul conștient de truda ca și de meritele operei sale: *„De la apariția întîii părți, această lucrare a fost primită cu o favoare poate fără precedent în literatura română. Pentru munca dură și pentru istovitoarea obsesie ce mi-a impus, nu-i port nici o pică: ea e într-adevăr magnifică (...) Această lucrare a rămas, pînă la disperare, mult prea mult timp pe șantier, adesea întreruptă, dar niciodată părăsită (...). Oricare vor fi satisfacțiile, pe care această lucrare mi le rezervă în viitor e una pe care o am de pe acum și pe care o voi aprecia întotdeauna, înaintea oricărei alteia: aceea a dificultății învinse. Am auzit și citit că o lucrare odată realizată, încetează să mai placă autorului ei. La mine e tocmai dimpotrivă."*

*

Dar dacă omul era așa cum cele cîteva detalii biografice îl pot sugera — nu însă și cuprinde în toată a sa complexi-

tate, demnă de atenția pe care Matei Caragiale o acordă fiecăruia dintre eroii povestirilor sale — opera sa, în schimb, pe cît de restrînsă în privința cantității, e pe atît de extinsă sub raportul calității și al meritelor ei de artă. Cînd anume începe Matei Caragiale să compună versuri e greu, firește, de precizat, însă loc pentru presupuneri este. Robit farmecelor trecutului, și al nostru, și al lumii, așa cum își desena, în caietul de fizică, la colegiu, complicatele steme grăitoare, nimic nu împiedică a bănui că alături de ele se vor fi încîlcit și rîmele viitoarelor sale „pajere". Istoric, dintre cei mai meticuloși, al lucrului său, Matei Caragiale își subdatează majoritatea poemelor și datele acestea se aștern între 1904, cînd tînărul candidat în poezie nu împlinise încă majoratul și 1912, anul debutului său la *Viața românească*. Dar cifrele ar putea fi depășite, într-o direcție sau alta. Mai important este a vorbi de unitatea acestor poeme ciclice, cele mai multe sonete, în care Matei Caragiale gravează cîteva figuri, proprii trecutului nostru, bogat în episoade de luptă, de curtenie, de înțelepciune și de vicleșug. Sonetul de inspirație istorică a cunoscut o bogată carieră în poezia noastră și el a pus, constant aproape, accentul pe pitoresc și decorativ. Epoca sămănătorismului l-a practicat cu preferință și impulsului acestuia datorăm unele din cele mai izbutite sonete, ale lui Iosif, Corneliu Moldovanu, Mihai Codreanu, Victor Eftimiu, iar dintre uitați, ale lui Dimitrie Teleor. Sonetele lui Matei Caragiale se disting prin sobrietatea, plină de evocare, a liniilor, și chiar, s-ar putea spune, printr-o concepție, ce le prezidă pe toate. Căci dacă, în *Cronicarul*, de pildă, virulența de expresie a analistului se îmblînzește și se înduioșează, cînd printre umbrele flagelate se ivește, ca o rază de lună în întunerie, domnița cu chip blond, sau dacă, în *Trîntorul*, atît de bicisnicul descendent al înaintașilor glorioși, scapără totuși, în caz de primejdie, o scînteie din vitejia și demnitatea de odinioară, aceste trăsături sînt ceva mai mult decît luminile de contrast ale unui zugrav iscusit. Ele țin de o anume concepție a poetului, pentru care trecutul, cum așa de cate-

gorie o spune în sonetul liminar *Clio*, nu trebuie căutat în cărţi, cît în peisajul ambiant, care-l sugerează, în amurgul, care aprinde un rug de purpuri, în norii din pragul genunilor cereşti şi care par pajere încleştate de zgripţorii din basme, în murmurul stejarilor, stîrnit de furtună, şi la umbra cărora muza istoriei îl îndeamnă să se aşeze şi să asculte :

„Dar ceaţa serii îneacă trioanele de jar.
Atunci mergi de te-aşează sub un bătrîn stejar,
Ascultă mîndrul freamăt ce-n el deşteaptă vîntul,

Ca-n obositu-ţi suflet de vrajă răzvrătiţi,
Cînd negrul văl al nopţii înfăşură pămîntul,
În geamăt să tresalte străbunii adormiţi.“

Despre această pătrundere şi meditare a esenţelor istorice, vorbeşte şi entuziasta epistolă, cu care — cu puţin înaintea stingerii din viaţă a lui Ion Luca — Panait Cerna, din Leipzigul doctoratului său în filozofie, îl felicită pe fericitul părinte. *„Cele mai multe,* spune poetul, *din poeziile lui sînt numai schiţe, momente prinse în versuri bine legate ; dar ce frumoase imagini şi cîtă poezie e în unele din ele, şi cît meşteşug de caracterizare dovedesc altele ! Trecutul nostru tot — înviat în cîteva rînduri !“* Şi-n încheiere : *„O parte din bogatul d-tale talent a întinerit în odrasla d-tale, luînd o formă proprie şi făgăduind flori, care nu se scutură niciodată.“* Şi poate că tot despre aceste „pajere“ — căci poetul era şi desenator şi pictor — e vorba şi-n rîndurile următoare, cu care Matei Caragiale glosează una din violentele ieşiri ale eroului său din *Craii de Curtea-veche,* Paşadia, împotriva problematicelor realizări de artă ale epocii brîncoveneşti, „marda opăcită şi pocăltită“, în raport cu „tumultoasa înflorire a barocului“ în Occident, cum vitupera dezabuzatul „crai“ doctor, în egală măsură, al tainelor istoriei, şi al viciilor din Suburra levantină : *„Cum nu i se putea tăgăduí nici partea lui de dreptate, găsii de prisos să mă ridic ca să apăr* acel trecut, ve-

deniei căruia pana mea datora o minunată tîmplă de icoane ce migălisem în tinereţe cu o osîrdie aproape cucernică (subl. noastră). *Nu fu nici nevoie deoarece Paşadia, singur, revent întrucîtva asupra severei sale păreri*", mărturisind că, cu toată imperfecţiunea lor, aceste vestigii istorice îl mişcă adînc, fără să poată înţelege de unde le venea „fermecul". Ceea ce atrage, din partea bufonului Gore Pirgu, cel de al patrulea crai, una din acele replici, spirituale în chiar grobienia lor, şi care înveseleşte o sindrofie, oricît de savantă : *„Eu unul te înţeleg, îi zise Pirgu, pentru că şi dumneata eşti o ruină, o ruină venerabilă, nu însă din cele mai bine păstrate.*"

Cariera de prozator a lui Matei Caragiale, aceea ce va dura şi va face întotdeauna deliciul amatorilor de proză cu rare esenţe aromate, urcă la nuvela din 1911, *Remember*, deşi implicaţia planurilor de creaţie, cum se deduce din cele cîteva date din „cronologie", pe de o parte, şi desăvîrşirea stilistică, pe de alta, răpeşte unui text sau altul dreptul de întîietate. Aventura tragică a lui Aubrey de Vere, acest descendent de lorzi, desprins, pare-se, dintr-o povestire de Oscar Wilde, de o bizară eleganţă vestimentară, cult, călătorit, şi mare povestitor, ce închide în toată fiinţa lui un mister propriu marilor metropole, cuiburi de originali şi dezaxaţi, şi care şi sfîrşeşte, punînd capăt unei scurte amiciţii, aşa de misterios în apele tăcute ale unui canal berlinez, e mai mult decît un „atroce fapt divers" cum sună epigraful împrumutat Memoriilor Bal-Mabillului, din fruntea nuvelei. *Remember* e o povestire de atmosferă — şi mai puţin una din acele întîmplări tenebroase, „sub pecetea tainei" cum le proiectează, după sugestiile lui Balzac, Matei Caragiale, prin 1930 — atmosferă de reculegere şi poezie a Berlinului, cu galeriile lui de artă, cu adumbrite şi medievale raschierii neerlandeze, cu pîlcuri de copaci bătrîni, modeluri ale pictorilor olandezi, cu magice nopţi înstelate, o atmosferă hipnotică, prin care a trecut ceva din visele halucinante ale lui Gerard de Nerval. *„Sunt vise ce parcă le-am trăit cîndva şi undeva, precum sunt lucruri vieţuite despre cari ne întrebăm dacă n-au fost vis*", sînt primele şiruri

ale povestirii şi ele dau, ca o ridicare de baghetă, tonul întregului text, care se şi petrece cu adevărat pe liziera dintre vis şi viaţă. *„Ca o adevărată pasăre de noapte urăsc zorile"* spune, într-un loc povestitorul şi povestirea întreagă se desfăşoară sub baldachinul de plumb şi de mătasă al nopţilor, se ţese din reflexele de oglindă ale apelor, din şoaptele misterioase ale bătrînilor copaci. *„Seara da însufleţire umbrelor, în oglinzi, tainic, treceau fiori. Acesta era ceasul pe care-l aşteptam ca să admir colţul cel mai frumos al pieţei — un petec de pădure rămas neatins în plin oraş — cîţiva bătrîni copaci frumoşi şi sumbri, vrednici să slujească de izvod celor mai cu faimă meşteri ai zugrăvelii"*, se spune către începutul povestirii, şi tot un pîlc de pădure, la fel de maiestuos, prezidă şi noaptea în care Aubrey de Vere, despărţit o clipă, dispare pentru totdeauna: *„Făcui întocmai, îndreptîndu-mă din nou, spre pădure; sunt în apropiere cei mai frumoşi copaci ce se pot închipui, uriaşi, seculari, druidici, aşa de înalţi şi de înfoiaţi că, privindu-i, îţi vine să te crezi pe alt tărîm."* Şi neliniştea alternînd cu calmul se continuă în contemplarea celei mai frumoase dintre nopţi. *„Nu o voi uita niciodată"*, începe povestitorul una din acele perioade magistrale, de ritmuri şi cadenţe, atît de frecvente în scrisul lui Matei Caragiale. *„E drept că aşa frumoase nopţi, două n-am văzut la fel, eu care ştiu a preţui noaptea ca nimeni altul şi care am iubit-o cum nu se poate iubi ziua, cu nesaţ şi cu patimă. Sufletul meu sălbatic, care de obicei pare a aţipi zgribulit de o nemulţumire nedeslușită, nu începe a trăi pe deplin decît o dată cu stingerea celor din urmă văpăi ale amurgului; pe măsură ce se aşterne vălul serii renasc, mă simt mai eu, mai al meu. Să-mi fi îngăduit mijloacele de trai a schimba faţa împrejurărilor, cu anii ar fi fost cu putinţă să nu văd raza zilei. A, să nu fi fost noapte, n-aş fi aşteptat pe sir Aubrey, nu! dacă e vorba, apoi nu ţineam să-l revăd de fel. Am stat pentru că acasă tot nu m-aş fi întors, aş fi zăbovit tot atît, hoinărind pe acolo unde, în umbră, freamătul copacilor înalţi face ca singurătatea să pară nemărginită."*

Cu astfel de pagini, cu atare atmosferă de vicii și de vrajă, cu atari zaimfuri de transfigurare, zvîrlite ca tot atîtea patrafire de aur, peste realitățile cotidiene și vulgare sîntem, de fapt, pe drumul întîmpinării *Crailor de Curtea-veche,* căci *Remember* și este, cronologic și estetic, cea mai somptuoasă ridicare de cortină pentru cortegiul romanului amintit, al lui Matei Caragiale.

Redus la ultima expresie, *Craii de Curtea-veche* ar putea fi romanul unei treimi, una și de o ființă, de noctambuli (Pașadia, Pantazi și povestitorul), epicurei prin excelență, prețuind masa bună, florile, muzica, în aceeași măsură cu farmecele trecutului și ale călătoriilor și pricepuți să le exalte în înalte dispute, sub ochii unui al patrulea, Gore Pirgu, soi de Caliban de la porțile Orientului, soitariu de rasă în tradiția celui mai autentic levantinism, cu a cărui ascensiune și apoteoză se și încheie povestirea. Decadența și ruina unei categorii sociale, visători și, oarecum, absenteiști ai vieții publice (deși Pașadia e un erudit al genealogiilor, Pantazi un rapsod inspirat al peregrinărilor, iar povestitorul, un observator pe viu și viitorul autor al romanului) și victoria, nu numai simbolică, a unui măscăriciu, pe care „ridicarea gloatelor", cum spunea Brătescu-Voinești în încercările lui de a schița planșe sociale, îl promovează — ne transmută în planul criticii sociale care, cel puțin cu Nicolae Filimon, și cu romanul său *Ciocoii vechi și noi* a pus temeliile realismului critic în literatura noastră. Desigur, Gore Pirgu nu e un Dinu Păturică al anilor 1910, cînd se situează începuturile povestirii, nici un Tănase Scatiu, iar tranșa de viață socială, pe care Matei Caragiale o expune în atît de ademenitoare vestminte, de altundeva își trage virtuțile decît din curiozitatea și abilitatea chirurgului ce disecă cadavre. Matei Caragiale nu e un om de știință, cu toate că și pregătirea sa istorică și darurile de observator și lecturile l-ar îndritui, el nu e un pamfletar al metehnelor societății ce descrie, nu scuză și nici nu se înduioșează de soarta eroilor săi, el este cronicarul, n-am zice neutru, însă obiectiv al în-

tîmplărilor pe care le povesteşte. Este în *Craii de Curtea-veche* un balsam ce dă viaţă acestor muribunzi ai unei mult prea prelungite boeme, şi balsamul acesta derivă din chiar arta scriitoricească a autorului, din stilul său bogat în artificii şi nuanţe, un stil care a cunoscut deopotrivă tiparele arhaizant-oratorice ale lui Odobescu, incizia notaţiei şi detaliul pregnant din „momentele" tatălui său, dar şi scrisul de alintări memorialistice ale lui Saint-Simon şi cardinalului de Retz. Opera de prozator, şi îndeosebi viziunea magică din *Craii de Curtea-veche* nu poate fi despărţită de stilul său. Poate că niciodată aforismul lui Buffon, ce identifică pe om cu stilul său sau teoria lui Rémy de Gourmont, după care, între fondul unei opere şi expresia sa stilistică, e un raport de consubstanţialitate nu s-au dovedit mai exacte. Cine, de pildă, amintindu-şi de Pantazi, se va duce cu gîndul la ratata lui iubire pentru Wanda, sau la nefericita reeditare a episodului Ilincăi Arnoteanu, şi nu la prestigioasele evocări ale călătoriilor acestui neobosit Odiseu: *„Străjuiau pe înălţimi, ruine semeţe în falduri de iederă, zăceau cotropite de veninoasă verdeaţă surpături de cetăţi. Palate părăsite aţipeau în paragina grădinilor, unde zeităţi de piatră, în veşmînt de muşchi privesc zîmbind cum vîntul toamnei spulberă troienele ruginii de frunze, grădinile cu fîntîni unde apele nu mai joacă. Beteala lunii pline se revărsa peste vechi oraşele adormite; pîlpîiau pe mlaştini văpăi zglobii. Puhoiul de lumini poleia noroiul metropolelor uriaşe aprinzînd deasupra-le ceaţa ca un pojar. De funinginea şi de mucegaiul lor fugeam însă repede; la zare neaua piscurilor sîngera în amurg. Şi plecam să cunoaştem ameţeala aprigă a culmilor, lăsam în urma noastră înflorite poiene, urcam prin brădet, adulmecaţi de şoapta pîraielor resfirate sub ferigi, urcam beţi de aerul tare, mai sus, tot mai sus. La picioarele noastre, între costişe pleşuve şi dîmburi încomate de codri stufoşi, văile se aşterneau de-a lungul albiei şerpuite a rîurilor, ce se pierdeau departe, în aburul cîmpiilor grase. Un lung freamăt se înălţa ca o rugă-*

ciune" etc. etc. Şi perioadele se continuă, şi din numărul lor roind se alege o aventură, cu mult mai preţioasă decît cele pămîntene, o aventură a spiritului, a harului heliconesc, a stilului frumos, a poeziei incoruptibile. Cine, după aceea, amintindu-şi de Paşadia şi de multele umbre şi ciudăţenii ale personajului, se va opri mai curînd la tenebroasa lui obîrşie sau la slăbiciunea pentru Pirgu, decît la magistralele lui prelegeri istorice şi la nu mai puţin prestigioasele evocări ale secolului dilect: *„Ştiam că vedenia trecutului, în care se cufunda cu patimă, era singurul lucru în stare să-l mişte, de trecut vorbea cu o reculegere mistică... Şi aşa de puternică era la dînsul acea vedenie că pe dată ne-o împărtăşea şi nouă — lui Pantazi şi mie. Începea atunci, nu mai puţin fermecătoare, o nouă călătorie, călătoria în veacurile apuse. Ne regăseam, de obicei, în acela, scump nouă şi nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea.*" Şi din nou perioadele se succed, cu popasuri, cînd la Curtea Craiului-Soare şi cînd — căci erau „nebuni după muzică" — războindu-se „pentru Rameau şi Glück" sau închinîndu-se, „asemenea celor trei Crai", „copilului care avea să fie Mozart", şi din iureşul acesta de euritmii — căci ne aflăm, de fapt, în faţa unei varietăţi de monolog interior — Matei Caragiale alege încă o aventură spirituală, cu mult mai presus decît cele lumeşti. Pirgu însuşi e turnat într-o armură de aceeaşi calitate de stil, incoruptibilă, ca şi ceilalţi. Şi nu e vorba numai de lexicul, aici de suburbie, raportat la cel rafinat al „crailor de curtea-veche", de argot-ul, atît de pitoresc şi de savuros — ce va fi odată studiat, ca o dovadă că scriitorul elegant, care a fost Matei Caragiale, a stăpînit în aceeaşi măsură şi maidanele expresiei vulgare, cu rădăcinile ei atît de încîlcite şi de viguroase — cît este vorba de felul în care din trăsături de caracter şi din scene semnificative a alcătuit portretul lui Pirgu, în mărime naturală. La sindrofiile culinare ale „crailor de curtea-veche", amintind de banchetele platoniciene şi de cinele din Petroniu, ale lui Trimalchion, sastisit peste măsură, Pirgu izbucnea: *„Ia mai lăsaţi nene, ciubucele astea... să mai vorbim*

și de muieri" și amănuntul îl dezvăluie. Cînd, în pragul ascensiunii lui sociale, căci veneau apele tulburi și propice de după război, începe să cumpere cărți, și printre ele un Montaigne în patru volume, la mirarea povestitorului, care-l întîlnește, îi răspunde cu „un zîmbet înduioșat" : „*Ei, ... oricum, Montaigne e drăguț, are părțile lui.*" Intîlnindu-l în drum spre Academie, pe povestitor, Pîrgu crede că e vorba de Academia de biliard, despre care nu se știa că s-a deschis și cînd află cum stau lucrurile izbucnește : „*Nu te mai lași, nene, odată de prostii! Pînă cînd? Ce-ți faci capul ciulama cu atîta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Pașadia? Ori crezi că dacă ai să știi ca el cine l-a moșit pe Mahomet sau cum îl chema pe ăl care a scos întîi crucea la Bobotează e mare scofală? Nimic; cu asta te usuci. Adevărata știință e alta: știința vieții de care habar n-ai; aia nu se învață din cărți.*" Știință a vieții, care va face din Gore Pîrgu, după război — așa cum se vede din „planeta", pe care romancierul i-o redactează cu o peniță plină de ironie — un om avut, „*de mai multe zeci de ori milionar, însurat cu zestre și despărțit cu filodormă... prefect, deputat, senator, ministru plenipotențiar, prezidînd o subcomisie de cooperare intelectuală la Liga Națiunilor și oferind colegilor săi străini, veniți în România cu pantaluza sau în «anchetă» o somptuoasă și sibarită ospitalitate în castelul său istoric din Ardeal.*"

Trăsături satirice, deci subiective, ce, prin însăși nota lor de excepție, contrastează și afirmă caracterul particular al romanului *Craii de Curtea-veche*, carte încărcată de poezie, și operă a unui artist împătimit de mirajele expresiei artistice. Grație lor, acestor podoabe ce biruie veacurile, romanul lui Matei Caragiale se situează printre capodoperele epicei noastre contemporane.

PERPESSICIUS

TABEL CRONOLOGIC

1885 *martie 25 (stil vechi 12)* Se naşte la Bucureşti Matei, fiul cel mai mare al scriitorului Ion Luca Caragiale. Fiu natural; mama: Maria Constantinescu, rentieră, 21 ani; I. L. Caragiale, 33 ani, rentier.

cca. 1892 — cca. 1902 Studiază la colegiul Sf. Gheorghe, al cărui director între 1889—1903 este Anghel Demetriescu, *„excelentul meu director şi maestru de istorie"*, cum spune Matei Caragiale. Din timpul acesta datează temeinica sa iniţiere istorică şi heraldică. Tot acum va fi cunoscut, probabil, îndeaproape, cercul amicilor lui Anghel Demetriescu: Delavrancea, arhitectul Mincu, St. C. Hepites, dr. C. Istrati, N. Petraşcu.

1904 noiembrie—1905 mai, Berlin. Dacă nu urmează, potrivit dorinţei tatălui său, dreptul, în schimb, paralel, cu lecturi fructuoase, pătrunde farmecele marelui oraş, pe care le va evoca în povestirea sa *Remember.*

1906 Bucureşti Studii de drept, pe care nu le termină, şi examene la Universitatea din Bucureşti,

despre care Delavrancea îi relatează lui I. L. Caragiale, la Berlin.

1907 *vara* După o referinţă din *Remember*: *„Fusesem greu bolnav în Bucureşti şi mă întorsesem la Berlin, acasă“*.

1910 Prim concept al romanului *Craii de Curteaveche* (vezi notiţa completă la anul 1929).

1911 Prim concept al povestirii *Remember* (vezi notiţa completă la anul 1924).

1912 *aprilie* Apar în *Viaţa românească* (nr. 4) primele 13 poezii ale lui Matei Caragiale: *Clio, Lauda cuceritorului, Prohodul războinicului, Noapte roşie, Călugăriţa, Boierul, Aspra, Înţeleptul, Cronicarul, Domniţa, La Argeş, Trîntorul* şi *Curţile vechi.*

29 aprilie: *„...aflîndu-mă cu tatăl meu la Dragosloveni* (la Vlahuţă), *am mers să vedem, aproape de Plăineşti, amplasamentul unde avea să se înalţe monumentul marelui Suvorov, care a zdrobit acolo, la 11.X.1789, armata turcească. Soclul era instalat, lucra şi un bătrîn, ce semăna cu Tolstoi. Statuia ecvestră a sosit anul următor, din Rusia, unde s-a reîntors după trei ani. La inaugurarea acestui monument (6.XI.13) am fost propus pentru decorare de către şambelanul şi consilierul de stat Boris Arseniev, însărcinatul cu afaceri la Bucureşti şi, mai tîrziu, vice-guvernator al Basarabiei.“* (Matei Caragiale, *Opere*, ediţie îngrijită de Perpessicius, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1936, p. 320, text francez).

3/16 iunie, Leipzig Scrisoare prin care poetul Panait Cerna felicita pe Ion Luca Caragiale pentru poeziile fiului său, apărute în *Viața românească*. La 5/18 aceeași lună, I. L. Caragiale răspunde poetului Cerna (textul scrisorii necunoscut).

9/22 iunie, Berlin Moartea lui I. L. Caragiale. Matei asistă la înmormîntare.

25/7 octombrie—1914 4/17 ianuarie Șef de cabinet la Ministerul Lucrărilor Publice (ministru : Al. Bădărău).

1913 martie Apar în *Viața românească* (an. VIII, 3, martie) poeziile : *Grădinile amăgirii, Întoarcerea învinsului* și *Mărturisire*.

1916 7 mai Apare în *Flacăra* (an. V, nr. 30, 7 mai) poezia *Dregătorul*.

1919—1921 Șeful biroului Presei din Ministerul de Interne.

1923 Se căsătorește cu Marica Sion, care îi aduce o mică proprietate la Fundulea (Ilfov) ; domiciliază acum în București, str. Logofătul Stroici (fostă Surorilor) nr. 9, iar mai tîrziu în str. Robert de Fleurs 9 A.

1924 Apare *Remember*, editura „Cultura Națională", 1924. Etapele acestei lucrări, la care folosim și însemnările autorului, sînt următoarele : *„Conceput în timpul promenadelor nocturne la Șosea, în 1911 ; remaniat progresiv ; definitiv în 1921, cînd a apărut în revistă"* (text francez).

În Viaţa românească a apărut în august 1921, fiind subdatată : 1914.

1925 *Antologia poeţilor de azi* de I. Pillat şi Perpessicius, vol. I, 1925 cu un portret de Marcel Iancu, înregistrează, pentru prima dată, comunicat de autor, titlul volumului de versuri, apărut peste 11 ani : *Pajere*.
În antologie se tipăresc poeziile : *Boierul*, *Trîntorul* şi *Curţile vechi*.

1926 *martie-1928* Se tipăreşte în revista *Gîndirea*, romanul *Craii de Curtea-veche*.
(Etapele detaliate ale acestei lucrări, sub anul 1929.)

1927 *28 noiembrie* Pentru a treia oară (primele două redacţii s-au pierdut), începe redactarea unor „pagini de jurnal", diferite de cele dinainte „prin totala absenţă a vreunei preocupări literare". Aceste note, întemeiate pe fapte şi reacţiuni, le scrie „numai pentru sine". (Extrase în *Opere*, ed. Perpessicius, 1936, pp. 312—328.)

1928 *ianuarie* Hotărît să intre în diplomaţie, întreprinde un drum la San Remo, pentru a întîlni pe N. Titulescu, atunci ministru de externe. Oprire la Triest, apoi prin Lombardia inundată, pe riviera italiană, notînd de-a lungul drumului, ceea ce ochiul său distinge artistic în arhitectură, urbanistică, peisaj floral. Vizitează cimitirul din San Remo, unde e înmormîntată, din 1907, Eliza Sion, mama soţiei sale.
Primit în audienţă, la hotelul Miramare, de N. Titulescu.

La întoarcere, oprire în Milano. Plimbare cu tramvaiul pe o „memorabilă“ ploaie torenţială ; traversează galeria Victor Emanuel, plină de lume ; în faţa teatrului Scala, se afişa „Aurul Rinului“, pe care-l auzise cu douăzeci şi cinci de ani în urmă.
Vineri, 27 ianuarie la Triest ; duminică, 29 ianuarie în Bucureşti.

22 iunie Înaltă la conacul din Sionu (Fundulea) steagul casei sale („coupé vert sur jaune“).

1929 Apare în librării, editat de „Cartea Românească“, romanul *Craii de Curtea-veche*.
Etapele acestei lucrări, după notele consemnate de autor, sînt următoarele :
Conceput („nebuleusement“) în 1910.
Partea I *(Întîmpinarea crailor)*, scrisă complet dintr-un condei, în 1916, 1918, 1919 ; remaniată apoi în detalii ;
Partea a II-a *(Cele trei hagialîcuri)*, anume pasajii, precum intrarea lui Paşadia şi Pirgu în restaurant, în 1918 ; voiajul lui Pantazi pe glob în 1920, voiajul în trecut, al lui Paşadia, în 1921 *(„scris pe masa din restaurant, la tripou, în sala de şedinţe a judecătorului de pace, culoare verde...“)* ;
Partea a III-a *(Spovedanii)*, în 1922 „în timpul celei mai teribile crize“ din viaţa sa ; pe vară (iulie), lucrează la spovedania lui Pantazi ; la 24 decembrie 1924 termină spovedania lui Pantazi ; pe a lui Paşadia, la 4 august 1926 ;
Partea a IV-a *(Asfinţitul crailor)*, în 1927 ; ambele părţi (partea a doua lucrată cu anticipaţie) terminate pînă la 1 noiembrie 1927 ; remaniat, apoi copiat.

În revista *Gîndirea*, romanul se tipăreşte între martie 1926 (*Gîndirea*, an. VI, nr. 2) şi octombrie 1928 (*Gîndirea*, an. VIII, nr. 10).
Ultimele trei părţi din roman l-au costat nouă ani de lucru intens.

2 ianuarie Scrie, după însemnările autorului, primele linii din *Şcoala ţaţelor*, titlu schimbat apoi în *Soborul ţaţelor* din care a rămas doar o filă în trei variante, dintre care, primele două precedate de un epigraf din *Le latin mystique* de Rémy de Gourmont, carte pe care Matei Caragiale o dona, în februarie 1929, lui Francisc Lebrun.

1930 Publică în *Gîndirea* (an. X, nr. 12, 1930) un prim fragment din romanul *Sub pecetea tainei*, rămas neterminat. În *Gîndirea* se tipăreşte între decembrie 1930—aprilie 1933.
Conceput în 1930; titlul fixat în primăvara aceluiaşi an; începe să-l scrie la 18 mai 1930. Din însemnările autorului se vede a fi lucrat pînă la sfîrşitul anului 1934 — dar fără spor.

Îşi alege emblema *cave, age, tace* (fereşte-te, lucrează, taci), pe care o introduce şi-n stema armelor sale.

1934 29 aprilie, Bucureşti Străbate *„o teribilă criză morală. Starea mea de spirit e probabil aceea a oamenilor care-şi simt sfîrşitul apropiindu-se şi nu mai trag nici o nădejde."*

1935 9 mai, Sionu (Fundulea) Treieratul şi predarea porumbului sînt întîrziate din cauza ploilor.

Astfel de notaţii de gospodărie agricolă, minuţioase, se pot formula, aşa cum agendele şi corespondenţa atestă, pentru toţi anii, cca. 1928—1935.

1936 *17 ianuarie, Bucureşti* Matei Caragiale se stinge din viaţă la vîrsta de 51 de ani.

*

cca. mai Apare volumul de poeme *Pajere,* la „Cultura Naţională", al cărui director era acad. Al. Rosetti. Ediţia îngrijită de Marica M. Caragiale, cu o notiţă bibliografică de Perpessicius şi cu un portret inedit de Marcel Iancu.
Apare Matei I. Caragiale, *Opere*, ediţie definitivă îngrijită de Perpessicius, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1936 (director : acad. Al. Rosetti), cu reproduceri după stampele autorului. În materialul bibliografic, referinţe despre o proiectată monografie, consacrată lui Hoditz, personalitate originală, îndrăgostită de arte, a secolului XVIII, la Rosswalde în Silezia.

1945 Apare Matei Caragiale, *Craii de Curtea-veche* — ediţie cu 14 ilustraţii în culori de G. Tomaziu.

1957 Se tipăreşte la E.S.P.L.A. romanul *Craii de Curtea-veche.*

1965 „Biblioteca pentru toţi" publică din opera lui Matei I. Caragiale : *Pajere, Remember, Craii de Curtea-veche* şi *Sub pecetea tainei,* ediţie îngrijită, prefaţă şi tabel cronologic de Perpessicius.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezenta ediție reproduce textele după volumul Matei I. Caragiale, Opere, *ediție definitivă îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru literatură și artă, 1936, cu îndreptarea celor cîteva erori de tipar strecurate în acel volum.*

Pajere, Remember *și* Craii de Curtea-veche *s-au retipărit, în volumul citat, după ediții originale, respectiv: 1936, 1924, 1929, pentru care editorul a avut la îndemînă exemplare revizuite de autor.*

Sub pecetea tainei *a urmat textul din revista* Gîndirea. *Ortografia ediției noastre este aceea curentă: s-au păstrat numai anume forme de limbă și lexic proprii autorului.*

Notele de subsol au fost alcătuite de Niculina Bengușă.

EDITORUL

PAJERE

CLIO[1]

Mi-a îngînat stăpîna : „Nu-n file-ngălbenite
Stă-mbălsămată taina măririi strămoşeşti.
Amurgul rug de purpuri aprinde : de-l priveşti,
Se-nfiripă-n vîlvoarea-i vedenii strălucite.

Căci, uriaşe stoluri la zări încremenite,
Zac norii ce, în pragul genunilor cereşti,
Iar pajere-ncleştate de zgripţori din poveşti
Umbrind cetăţi în flacări cu turnuri prăbuşite.

Dar ceaţa serii-neacă troianele de jar.
Atunci mergi de te-aşază sub un bătrîn stejar,
Ascultă mîndrul freamăt ce-n el deşteaptă vîntul,

[1] În mitologia greacă, muza poeziei epice şi a istoriei ; numele său, în greceşte, înseamnă : „a glorifica".

Ca-n obositu-ţi suflet de vrajă răzvrătiţi,
Cînd negrul văl al nopţii înfăşură pămîntul,
În gemăt să tresalte străbunii adormiţi."

1 9 1 0

*

LAUDA CUCERITORULUI

„Rois barbares,
Sombres chasseurs d'aurochs [1]..."
H. Taine [2]

O! tu, care-ai mînat barbare gloate
Ca să sfărîmi împărăţii bătrîne
Şi-ai cîştigat izbînzi nenumărate;

Tu, ce-n trufia inimii păgîne
Ai pîngărit rîzînd altare sfinte
Şi-ai ars cetăţi, ai fost măreţ, stăpîne,

Cînd jefuind regeştile morminte
Zdrobitei hîrci îi ai răpit cununa,
Şi oaselor bogatele veşminte;

O! negre Domn, care-ai stîrnit furtuna
De năvăliri, de-ai zguduit pămîntul,
Dacă-al tău nume îl săpase runa

---

[1] *„Regi barbari, / Întunecaţi vînători de zimbri"*... (fr.)

[2] *Hippolyte-Adolphe Taine* (1828—1893), filozof, istoric şi critic francez, autorul unor cunoscute eseuri de istorie, de critică şi de filozofia artei.

Cea tainică pentr-a-ţi slăvi avîntul,
L-a şters neîmpăcată-apoi uitarea,
Precum ţi-a spulberat cenuşa vîntul.

Povestea ta pierdută e-n vîltoarea,
De ani supuşi ce vremea-a spulberat,
Dar umbra ta le mohorăşte zarea,

Că-nalt răsari, cumplit, neîndurat,
Cuprins de flacări pe căzînde turle,
Cu pieptul gol luptînd însîngerat,

Beat de măcel. Asurzitoare surle
Cu spijele se întreceau turbate,
Şi-ades făceai îngrozitor să urle

De buciumări pădurile carpate,
Vînînd călare zimbrul şi vierul
Şi săgetînd jivine-înspăimîntate.

În sumbri nori ce trec încomînd cerul
În zori, goniţi de aspra vijelie,
Le mai zăresc cum fug mugind de fierul

Ucigător. Zburau cu veselie
Deasupra-ţi corbii, şi de-atîta sînge
Răsar şi astăzi roşii flori din glie.

Dar, îndelung nu ţi-a fost dat a-nfrînge
Pe-aceea ce pîndise rînjitoare,
La sînu-i rece să te poată strînge,

Şi ai pierit, trădat într-o strîmtoare.
Amar te-a plîns, pletoasa seminţie
Ea, ce pe-o culme-într-un apus de soare,

Urlînd, te-a ars cu-ntreaga-ţi avuţie,
Cu-ai tăi sirepi, cu roabele iubite,
Ce desfătau posaca ta beţie.

*

Sunt seri, spre toamnă, adînci şi strălucite
Ce, luminîndu-mi negura-amintirii,
Trezesc în mine suflete-adormite

De mult, încît cad pradă amăgirii
Cînd cerul pîrguit la zări cuprinde
Purpura toată, şi toţi trandafirii,

Şi-n sînge scaldă para ce-l aprinde
De vii văpăi — privind atunci amurgul,
Un dor păgîn sălbatic mă încinde, —

Şi văd, stăpîne, cum îţi arde rugul.

1 9 1 2

PROHODUL RĂZBOINICULUI

Din goană-l săgetară trădat într-o strîmtoare
Şi-n adîncimi de codri, sub ceru-nnegurat,
Crunţi vînători de zimbri urlînd i-au înălţat
O schelă uriaşă de prăzi şi de odoare.

Şi trupuri răstignite, şi tigve rînjitoare,
Şi prunci zdrobiţi, şi roabe cu sînul spintecat
Se zbat în gheara morţii pe rugu-nsîngerat,
Ce-n vîrfu-i poartă leşul înţepenit călare.

În purpura înfiptă pe zalele-aurite
Cuceritorul pare, urdiilor cernite,
Un falnic zeu ce cată să se avînte-n nori,

Şi, ne-mpăcaţi în juru-i, cu suliţele-ntinse
I-arată către zare pletoşii luptători
Cum ard îngenunchiate cetăţile învinse.

1 9 0 7

NOAPTE ROŞIE

Trecînd ca o nălucă, prin vifor, prin noroi
El fuge-nvins şi bezna pădurilor l-înghite ;
Nu simte cum în valuri, din rănile cumplite,
Îi curge mîndrul sînge pe platoşă şiroi.

Dar gîndu-i vajnic zboară sălbatic înapoi,
Şi cînd îşi aminteşte cum, de păgîni răpite,
Plăpîndele domniţe în lanţuri zac robite,
Şi cum tăiaţi pieriră coconii amîndoi,

Pe-un mal de rîpă calul şi-opreşte deodată,
Priveşte plin de turbă spre zarea-nflăcărată,
Şi alba barbă-şi smulge şi blestemă hain,

Şi-ameninţînd văzduhul, cu pala-n mîna dreaptă,
Se-ntoarce Voievodul mînat de-un aprig chin
În valea unde lupta şi moartea îl aşteaptă.

1 9 0 4

CĂLUGĂRIȚA

În sfînta mănăstire de-ai mei părinți zidită,
Muncindu-mi fără milă sărmanul trup uscat,
Acoperit de zdrențe, de ani împovărat,
Îndur sub bolți de jale o soartă urgisită.

Frumoasă-am fost odată, senină, fericită,
A țării mîndră Doamnă — dar lumea m-a uitat —
Și-adesea amintindu-mi de visul spulberat
Crunt inima-mi zvîcnește și sîngeră rănită.

Căci viața mea în lacrimi și-a oglindit izvodul
De cînd cu oastea-i, falnic, ursitul meu, Voievodul
Purces-a să înfrunte păgînele urdii;

Din șea îl prăbușiră hangerele haine —
De-atunci cad în ruină mărețe curți pustii
Și eu îmi rog sfîrșitul, dar moartea nu mai vine.

1 9 0 4

BOIERUL

„Tăiat-au de Rusalii pre jupan..."

Pe-o culme, lîngă-un iezer, durează-o mănăstire
Boierul... Mult bătrîn e: dinţi nu mai are-n gură,
Posteşte, se grijeşte, bîrfeşte şi strîmb jură,
Stă cuvios în strană şi zice din psaltire.

E mic de stat, făţarnic, semeţ şi crud din fire,
Viteaz spătar fu-n lupte, dar azi cînd barba-e sură,
Cu dreapta se închină, cu stînga smulge, fură,
Despoaie şi ucide în setea-i de hrăpire.

De neam e Basarabă, şi rudă cu Voievodul,
De bogăţii e putred şi-l blastămă norodul,
Dar, la Stambul, îl sapă Cislar-Aga harapul.

Şi tocmai de Rusalii, cînd plin de veselie
Aşteaptă să-i sosească fermanul de domnie
Îl prind cu pîri ascunse şi-armaşu-i taie capul.

ASPRA

Nimic nu o-mblînzeşte, nimic nu o-ncovoaie,
Ani are peste sută şi multe-a pătimit :
Tot neamu-i, soţul, fiii, de sabie-au pierit,
Dar n-a putut durerea s-o frîngă, nici s-o-nmoaie.

Şi fără preget luptă, împilă şi jupoaie ;
Ea taie-n carne vie şi sufletu-i cernit
Cu toată răzbunarea e tot nemulţumit —
Aşa cumplit o arde năprasnica văpaie

A urii. Iar cînd noaptea l-a candelii lumină
Bătrîna ce veghează, stingheră şi haină,
Trecutul răscoleşte, din ochi îi dau scîntei.

Nu plînge, dar veninul o-nnăbuşe, greu geme,
Afară urlă vîntul şi peste capul ei
Pogoară stoluri negre de groaznice blesteme.

1 9 0 8

ÎNȚELEPTUL

„Bea voios şi ospăta..."

El de măriri deşerte, de faimă, nu visează,
Domnia n-o rîvneşte, de curte stă străin.
Ca dînsul nimeni altul bun nu e, nici blajin,
Pe toţi îi miluieşte, cunună, creştinează.

Dar armele iubeşte şi caii, des vînează,
Şi-mbelşugata-i viaţă îşi toarce firul lin,
Mărinimos şi darnic, cu cugetul senin,
El tot mereu petrece şi bea şi ospătează.

Aşa un veac trăit-a, voios şi înţelept,
Şi cînd l-au dus în raclă cu mîinile pe piept,
L-a plîns ca pe-un părinte mulţimea-ndurerată ;

Şi dacă cronicarii uitării-l hărăzesc,
În cîntece-amintirea-i e de popor păstrată,
Şi tainic pe mormîntu-i bătrînii ulmi şoptesc.

1 9 0 9

CRONICARUL

Cu uşa zăvorîtă, în dosnica chilie
În care raza zilei se cerne tainic, lin,
Departe de orice zgomot, ferit de ochi străin,
Bătrînul amintirea îşi deapănă şi-o scrie.

An după an înşiră, domnie cu domnie,
Rănit de soartă însă, de părtinire plin,
El pana-nverşunată îşi moaie în venin,
Ca-n viitor izvodu-i mai mohorît să-nvie

Acel veac de restrişte cu sîngerînde zări.
Iar pe asupritorii batjocoritei ţări,
Amarnic îi huleşte în măiestrite rînduri

Şi-i tremură-atunci mîna de patimă, dar cînd
Răsare printre umbre domniţa cu chip blînd,
Mişcat închide cartea şi cade trist pe gînduri.

1 9 1 0

DOMNIȚA

Verzi-tulburi ochii-i galeş revarsă pe sub gene
Ispita pătimaşă şi doru-nveninat.
E-înaltă, cu păr galben, cu mersul legănat,
În grelele-i veşminte păşind măreţ şi-alene.

Mişcările-i sunt line, molatece, viclene,
Şi dulcele-i grai curge duios şi răsfăţat.
Dar, cine-i cată-n faţă se pierde săgetat
De negrul arc ce-mbină trufaşele-i sprincene.

Muiată-n nestimate şi-n horbote de fir,
În mîna-i — spelbă floare de ceară străvezie —
Ea poartă pe subţirea năframă nerămzie

Ca un potir de sînge un roşu trandafir —
Şi, tot ca el, rănită în plină tinereţe,
Tînjeşte, se-nfioară şi moare de tristeţe.

1 9 1 0

LA ARGEŞ

Desprins din stemă parcă, spre depărtări senine,
Un corb bătrîn şi-ntinde puternic negrul zbor,
Şi-n liniştea adîncă, din cînd în cînd, uşor,
Din ulmi cad frunze moarte rotind în clipe line.

Dar, ca odinioară, de ce azi nu mai vine
Domniţa să privească, din-naltul foişor,
Cum soarele-asfinţeşte, împurpurînd de dor,
Zăvoaiele umbroase de-o tristă vrajă pline,

Cînd se oglindă-n ape murindele văpăi,
Şi blînd văzduhul cerne cenuşă peste văi —
De ce nu mai răsare zîmbind în faptul serii ?

— Nu, căci de mult ea doarme în ruinatul schit
De taină-îmbălsămată şi florile uitării
Îi troienesc posace mormîntul părăsit.

1 9 1 2

TRÎNTORUL

În trîndavă-aromeală stă tolănit greceşte
Urmaşul lor. Urît e, bondoc, şaşiu, peltic.
El antereu alb poartă, metanii şi işlic.
În puf, în blăni şi-n şaluri se-ngraşă şi dospeşte.

Şi gura-i strîmbă numai măscări bolboroseşte.
E putred, deşi tînăr : sărmanu-a fost de mic
Crescut pe mîini străine. El joacă din buric,
Înjură, se răzgîie şi rîde-apoi prosteşte.

Îl leagănă maneaua, e veşnic beat de vutcă,
Să-ncalece i-e frică, pe braţe-l duc la butcă ;
Dar, el, ce os de Domn e şi viţă de-Împărat,

Ades, făr' să-şi dea seama, îşi mîngîie hangerul,
Şi cînd în faţa morţii odată s-a aflat,
În trîntorul becisnic s-a deşteptat boierul.

1 9 1 0

CURŢILE VECHI

De veacuri, părăsite pe-ascunsele coline,
Zac curţi pustii... Acolo tăcerea stăpîneşte
Şi-n verde mantă muşchiul cuprinde şi-nveleşte
Surpata zidărie şi frîntele tulpine ;

Şi-mpodobind ceardacul cu grelele-i ciorchine,
Sălbătăcita viţă pe stîlpi se-ncolăceşte,
Cu iedera cea neagră ce-n straşini împleteşte
O lucie cunună uitatelor ruine.

Adînc ca de o vrajă par ele adormite,
Pe iaz visează-ostrovul de sălcii despletite ;
Nu tremură o frunză, nu mişcă fir de iarbă,

Şi-n tăinuita culă, ţintind priviri viclene,
Zîmbesc către domniţe boieri cu lungă barbă,
Purtînd pe naltă cucă surguci cu mîndre pene.

1 9 0 4

GRĂDINILE AMĂGIRII

Grădinile-Amăgirii te-aşteaptă-acolo unde
Apusa tinereţe s-a ofilit de dor,
Şi apa ce-aţipeşte, în luciu-i rînjitor,
Visările-ţi oglindă şi-ncheagă-ale ei unde.

Şi cînd ursuză luna în tulburi nori s-ascunde
Şi mut, văzduhul veşted tresaltă-n lung fior,
Va răsări iar umbra cu chip înşelător
Cu ochi a căror taină tu n-ai ştiut pătrunde.

Dar, în zadar vei cere viclenei năluciri
Să-ţi mai învie-o clipă a stinsei fericiri,
Că va pieri, zîmbindu-ţi, cu degetul la gură,

Şi singur iar vei plînge în searbedele zori,
Amara soartă care te-a prigonit cu ură,
Încununîndu-ţi fruntea cu mohorîte flori.

ÎNTOARCEREA ÎNVINSULUI

Iar cînd, sfioasă umbră, prin ceaţa rece-a serii
Purtîndu-ţi trista taină, de gînduri chinuit,
Tîrziu te vei întoarce înfrînt şi istovit,
Spre casa părăsită în văile uitării,

Tu, cel ce-ai cules floarea spinoasă-a-nstrăinării
Şi-a ei mireasmă-amară cu patimă-ai sorbit,
La-ndemnul Amintirii ce-n prag ţi-a răsărit,
Nu te lăsa ca pradă să cazi înduioşării

Zadarnice. Respinge deşarta-i mîngîiere
Şi oricît de adîncă ar fi a ta durere,
Trufia nu ţi-o pierde, rămîi nepăsător,

Nu te opri, nu plînge, şi dacă-ţi stau morminte
În drum, treci peste ele, înnăbuşe-al tău dor,
Şi-n neagra noapte pleacă, cu fruntea sus-nainte.

MĂRTURISIRE

Sufletu-mi e-o mare moartă oglindind un cer de jale,
Arse stînci o-nchid în groaza sterpelor pustietăţi,
Pe ea boarea nu adie, veşnic dorm undele-i pale,
Ea în negru-i fund ascunde înecate vechi cetăţi.

Sufletu-mi e-un turn de piatră care cade în ruină,
Iedera şi muşchiul verde zidurile-i năpădesc,
Strajă a singurătăţii trist veghează pe colină,
Şi în juru-i, seara, tainic, liliecii fîlfîiesc.

Sufletu-mi e-o floare rară ce muiată pare-n sînge,
Spulberată-i fu mireasma de-al restriştii aprig vînt,
E-o cîntare-ndepărtată ce visări apuse plînge,
E o candelă uitată ce se stinge pe-un mormînt.

DREGĂTORUL

Smerit stă, dar privirea-i drăcească, aţintită,
Trăieşte chiar pe pînza ce-l poartă-ntruchipat,
Iar grijile şi truda adînc îi au brăzdat
De cute faţa stinsă, firavă, ofilită.

Cu duhul său cel ager, cu mintea-i iscusită
El multe uneltit-a şi cîte-a şi-ndurat,
Ca-ncet, treptat, s-ajungă, slăvit şi tămîiat,
Să ţie ţara-ntreagă sub gheara-i răstignită.

De jale şi de groază cumplit semănător,
Atotputernicia-i de mare dregător,
Încununat de faimă fu fără ţărmurire,

Aşa că astăzi lumea se-ntreabă în zadar
Ce patimă ascunsă sau ce dezamăgire
Se-oglindă peste veacuri în zîmbetu-i amar ?

1 9 1 3

DORMI...

„Urare binevoitoare
Coconiţei răposate."

Dormi dulce somn netulburat
În flori şi în dantele,
Dormi că ţi-au pălit mîinile
În grelele inele.

Dormi rece somn ne-nfiorat
De gînduri nici de vise,
Dormi că ţi-au rănit pleoapele
Făcliile aprinse.

Dormi veşnic somn îmbălsămat
În beznă şi-n uitare,
Dormi că ţi-a muşcat buzele
A Morţii sărutare.

SIHASTRUL ŞI UMBRA

„Siste gradus, temerarie..." [1]
Minunea Sfîntului Grigore Papa

De furia furtunii au nu te temi străine
Cu searbăd chip, ce singur, prin ceaţă, treci gemînd,
De te vei pierde-n codri amar va fi de tine,
Nu vezi cum fierb nori negri la zare fulgerînd ?
Ascultă vîntul rece în apriga-i mînie
Ce sumbru vaier smulge stejarilor trufaşi,
Stă gata să pornească năprasnica urgie
Cerească, şi mai pregeţi ? — opreşte ai tăi paşi !
Chiar pasărea de noapte ce-a cobe-n selbă ţipă,
La cuibu-i se întoarce în turnul părăsit
Să-şi oploşească puii şi, tremurînd, în pripă,
Tot ce e viu s-ascunde de spaimă năpădit.
Hai, dar, în sihăstria din vechile ruine
De te adăposteşte şi tu, rămîi la mine.

— Nu, nu pot, îmi răspunse cernitul călător,
De buna ta primire sorţit sunt să n-am parte,

[1] *„Opreşte-ţi paşii, nesăbuitule..."* (lat.)

Pleca-voi înainte, în noapte, sunt dator
Să merg fără-ncetare şi fără ţel, departe,
Şi nu ştii de odihnă ce sete mi-e, ce dor...
— Rămîi, şi locuinţa-mi tu ia-o drept a ta,
Ca şi cum tu stăpînul ai fi, iar eu străinul,
Găsi-vom înăuntru cu ce ne ospăta,
Vom împărţi frăţeşte azima, mierea, vinul,
Apoi la vatra caldă, pîndi-vom blînda clipă,
Cînd Somnul, fiu al Trudei, trecînd şi pe la noi,
Ne va atinge geana, cu moleoma-i aripă,
Şi-nfiorati de vise, dormi-vom amîndoi,
În vreme ce afară, în bezna fulgerată
Va chinui pădurea furtuna-nverşunată.
— Nu, suspinînd, îmi zise ciudatul călător
Prin negură-nainte, porni-voi... sunt dator!

Mişcat de graiu-i dulce, sunînd abia, sfios
Eu îl privii mai bine. O nobilă tristeţe
Adînc întipărită pe chipu-i, mult duios,
Îi adumbrea de farmec semeaţa frumuseţe.
Privirea sa cea neagră, în taina-i oglindită,
Purta sfîşietoare o jale nesfîrşită.

Urmai a-i spune totuşi: Nu stăruiesc, străine,
Dar nu pot nici pricepe de ce oare-nfruntînd
Primejdia furtunii sălbatice, haine,

Tu fără ţel în noapte mergi singur lăcrămînd,
Ce poate să te-ndemne, ce poate să te-mbie
A rătăci prin beznă sub crunta vijelie ?

— Vai, îmi răspunse dînsul, aşa sunt osîndit
A-mi ispăşi păcatul, altmintreli nu pot face,
Mă leagă pe vecie un vechi blestem cumplit,
Odihnă să nu aflu, nici linişte, nici pace,
În mantă mohorîtă de tainic călător
Prin oarba-ntunecime umblînd rătăcitor.
Nu sunt om viu, ci umbră, aievea-ntruchipată
În boiul ce pe lume avut-am altădată,
Cînd paloşul şi cuca domnească am purtat ;
Dar patima mă-mpinse la grea nelegiuire...

. . . . . .

De-atunci trecut-au veacuri şi tot n-am fost iertat.
Eu ziua dorm, în raclă, în arsa mănăstire,
Sub lespedea pe care-mi stă numele săpat,
Şi mă deştept cu groază ca iar să plec plîngînd
Cînd lin s-aşterne noaptea din slavă pogorînd.

1 9 0 5

SINGURĂTATEA

„Charme divin de mes loisirs,
Solitude, que tu m'es chère“ [1]
Casanova de Seingalt [2]

E-aşa de greu amurgul cu zarea-nsîngerată,
Că-n parc sub teii-n floare ce gem înnăbuşit
Se-ncheagă unde groase de miere-mbălsămată,
Şi-atît de-apăsătoare tăcerea-mpurpurată
Că simt cum plînge-n mine ceva nedesluşit.

Melancolia face în pieptu-mi să tresalte
Neînţelese doruri, în vreme ce-aţipind
Fiinţa mea de astăzi, în locu-i răsar alte
Vechi suflete apuse, mult mîndre, mult înalte,
Zguduitoare patimi cu foc mărturisind.

---

[1] *„Farmec divin al clipelor mele de răgaz, / Singurătate, cît de dragă-mi eşti“* (fr.).

[2] *Giovanni Giacomo, Casanova de Seingalt* (1725—1798), faimos aventurier şi literat italian. A exercitat pe rînd profesiile de predicator, diplomat, militar, bibliotecar (la castelul contelui Waldstein, la Dux, localitate în nord-vestul Boemiei), publicist etc. Este autorul unor sonete şi al celebrelor *Memorii ale lui Jacques Casanova de Seingalt* — publicate postum.

Umbroasa-le poveste măreață se-mpletește
La murmurul ei sumbru plutind în depărtări,
Nostalgică gîndirea în voie-mi pribegește
Și nesfîrșit de tristă, se pierde, se topește
Într-un noian albastru de mistice visări...

Din crudele cătușe, ce încă mă mai leagă
De omeneasca fire, treptat mă dezrobesc,
Înseninată mintea-mi începe să-nțeleagă,
Cu-amar dezgust, a vieții zădărnicie-ntreagă
Și, liberă, străină de tot ce-i pămîntesc,

Se-nvoaltă, se-ntraripă, spre slăvi semeț se-avîntă
Cutezătoare, gravă, mai sus, mereu mai sus,
În prada-nfrigurării ce aprig mă frămîntă
Renasc cel de-altădată, acel ce nu-l încîntă
Decît singurătatea, dar singur, totuși, nu-s.

Căci dacă, dus pe gînduri, m-așez lîngă fîntînă
Privind cum apa doarme pe netedul nisip,
Cu tîmplele în palme și-adăst în umbră pînă
Cînd lin și molcom ziua cu noaptea se îngînă
În fluida oglindă, alături de-al meu chip,

În străveziu zăbranic aievea se ivește
O tainică-arătare... Adîncele-i priviri

Ce se resfrîng prin lacrimi spre mine-şi aţinteşte
Iar glasu-i ca-ntr-o rugă, tremurător, şopteşte.
De mult cunosc ispita acestei năluciri...

Întotdeauna dînsa mă mustră cu blîndeţe :
— De ce-mpotriva firii hain te răzvrăteşti ;
Tot ce-i frumos în suflet de ce laşi să îngheţe
Jertfind trufiei sterpe senina tinereţe ?
Ia seama că ea trece şi n-o mai regăseşti.

A-ţi înfrîna încearcă sălbatica pornire,
Cît mai e timp, te-ntoarce din drum, nu şovăi !
Scăparea e-n credinţă, nădejde şi iubire,
Prin ele doar s-atinge fugara fericire,
Urmează-le deci legea şi nu te vei căi...

— Taci, îi răspund, mai scumpă îmi e a mea durere,
Prin ea spre-nţelepciune eu cugetu-mi ridic,
Ce-mi pasă dacă sufer, cînd sufer în tăcere,
Cînd nu cîrtesc, nu blestem şi nu cer mîngîiere,
Cînd nu mă-ncred în nimeni şi nu cred în nimic !

Iubirea e robie ; trădarea, umilinţă ;
Nădejdea ? ce-mi rămîne a mai nădăjdui ?
Precum în nepăsare trăiesc fără credinţă
Voi şti deopotrivă să mor fără căinţă,
Chiar clipa cea din urmă o voi dispreţui.

Cît mai curînd ea vie, aducă-mi alinarea
De veci şi voi primi-o netulburat şi mut —
Spre a putea respinge şi-atunci înduioşarea
Goni-voi amintirea şi voi chema uitarea
Să-mi legene sfîrşitul, al liniştii-neeput.

Că margini nu cunoaşte păgîna-mi semeţie,
Afară de trufie nimic n-avut-am sfînt,
Mi-am răzbunat printr-însa întreaga seminţie,
Şi sub călăuzirea-i păşesc cu bărbăţie
Pe atît de aspra cale a negrului mormînt...

Cu amăgiri deşarte şi seci seninătatea
De tinzi să mi-o mai turburi, de-acum e în zadar...
Piei dar şi-n pacea nopţii îmi lasă voluptatea
De-a fi cu totul singur, redă-mi singurătatea...
Tîrziu uşoara şoaptă, încet se stinge, iar.

Din ce în ce mai ştearsă, ciudata arătare
Pe nesimţite piere din undele-argintii,
Cînd spelb şi searbăd cerul iar sîngeră la zare
Şi, deşteptînd frunzişul, a dimineţii boare
Îmi spulberă-neîntarea grădinilor pustii.

REMEMBER

„Ceci est un fait-divers atroce.“ [1]
Les Mémoires du Bal-Mabille [2]

Sunt vise ce parcă le-am trăit cîndva şi undeva, precum sunt lucruri vieţuite despre cari ne întrebăm dacă n-au fost vis. La asta mă gîndeam deunăzi seara cînd răvăşind printre hîrtiile mele ca să văd ce se mai poate găsi de ars — hîrtiile încurcă — am dat peste o scrisoare care mi-a deşteptat amintirea unei întîmplări ciudate, aşa de ciudată că, de n-ar fi decît şapte ani de cînd s-a petrecut, m-aş simţi cuprins de îndoială, aş crede că într-adevăr am visat numai, sau că am citit-o ori auzit-o demult.

Era în 1907. Fusesem greu bolnav în Bucureşti şi mă întorsesem la Berlin acasă. Însănătoşirea mea se făcea cu anevoinţă, cerînd îngrijiri mari. La plecare, doctorul m-a sfătuit să mă feresc pînă şi de cele

---

[1] *„Este un atroce fapt divers“* (fr.).

[2] *Memoriile lui Bal-Mabille,* memorii despre localul de distracţie din Paris, înfiinţat în 1840 de dansatorul Mabille. „Bal-Mabille“ a cunoscut o adevărată epocă de glorie, cu vestiţi dansatori ca Chicard, Mogador, Clara Fontaine şi Rose Pompon, pînă în 1875, cînd s-a desfiinţat.

mai uşoare zguduiri sufleteşti. Bietul doctor! Am dat din umeri, zîmbind, şi i-am spus să fie pe pace.

După un surghiun de doi ani revedeam Berlinul. Am de Berlin mare slăbiciune ; nici împrejurări foarte triste nu m-au împiedicat să-l revăd cu plăcere. L-am regăsit cum îl lăsasem : tot numai flori. Aşa frumos chiar ca în acel început de iunie nu-mi păruse totuşi niciodată.

Ca să-l vîntur însă şi să-l colind ca odinioară, nu mai mergea. Oboseam repede şi oboseala putea înlesni reivirea boalei. M-am resemnat dar cîtăva vreme a sta pe acasă, jertfă de care mă despăgubea, în parte, frumuseţea muzicei vechi ce se făcea la noi de dimineaţa pînă seara. Năpădit de o dulce aromeală, îmi lăsam visările să nască şi să se topească în voie în noianul de armonii sublime, uitîndu-mă pe fereastră, cu ochii pe jumătate închişi, cum unduiau curcubeuri în pulberea fluidă a fîntînii din larga piaţă-grădină. Lina boare a asfinţitului legăna ciucurii purpurii ai trandafirilor agăţaţi pe terasa casei din faţă, purtîndu-le mireasma pînă la mine. Seara da însufleţire umbrelor, în oglinzi, tainic, treceau fiori. Acesta era ceasul pe care-l aşteptam ca să admir colţul cel mai frumos al pieţei — un petec de pădure rămas neatins în plin oraş — cîţiva bătrîni copaci frunzoşi şi sumbri, vrednici să slujească de izvod celor mai cu faimă meşteri ai zugrăvelii.

Îi regăseam chiar, la Muzeul Frederic, într-o cadră de Ruysdaël [1], aceiaşi copaci stufoşi, adumbrind lîngă o cădere de apă un castel în ruină. Odată nu puteam trece pe dinaintea ei fără a mă opri îndelung. Privind-o, gîndul mi se pierdea fără sfîrşit în fărîma-i de cer vînăt cu zare adîncă. E înnăscută în mine, drojdie de străvechi eres, o iubire păgînă şi cucernică pentru copacii bătrîni. Lor le datoresc inspiraţii mult nobile şi grave, fiindcă nu cred să se afle pe lume viers omenesc sau cîntare meşteşugită care să mă mişte mai viu ca tainicul freamăt ce-l deşteaptă în frunzişul lor vîntul serii. Arborii aceia zugrăviţi mă încîntau totuşi mai mult chiar decît cei adevăraţi, acel mic peisaj melancolic înfăţişîndu-mi o oglindire a sufletului meu.

Mergeam la muzeu foarte des. Cît de cufundat eram în contemplarea cadrelor nu treceam cu vederea nici pe oaspeţi, interesanţi uneori, aşa că printre ei băgasem de seamă că se afla nelipsit un tînăr, care, acolo mai ales, ar fi atras privirile oricui, căci despre el s-ar fi putut cu drept zice că-l desprinsese de pe o pînză veche o vrajă. Poate fi plăcere mai rară pentru cei ce s-au împărtăşit cu evlavie întru taina trecutului decît să întîlnească în carne şi oase o icoană din veacuri apuse ? Cu doi ani înainte vă-

[1] *Jacob-Isaac van Ruysdaël* (1629—1682), pictor olandez; peisajele sale excelează prin subtilitatea desenului, prin bogăţia şi căldura culorilor.

zusem în sala franţuzească a muzeului o coconiţă care copia după Mignard [1] pe Maria Mancini [2] şi avea o aşa izbitoare asemănare cu modelul, încît ai fi crezut că, privindu-se în oglindă, îşi zugrăveşte, împodobindu-l, propriul ei chip.

Tot astfel semăna tînărul cu unii din acei lorzi, ale căror priviri, mîini şi surîsuri Van Dyck [3] şi, după el, Vand-der-Faës [4] le-au hărăzit nemuririi. Zic unii din acei lorzi, fiindcă mai toţi sunt la fel. În trecut, în castele restrînse, celor de aproape şi înmulţit înrudiţi, trăind împreună, cu acelaşi port şi obiceiuri, fiecare epocă le întipăreşte acelaşi aer dacă nu chiar aceeaşi înfăţişare. Se întîmplă iarăşi ca, acolo unde cu gîndul nu gîndeşti, să răsară fiinţe cărora le trebuie căutată aiurea, în alte ţări, la alte neamuri, în alte veacuri, adevărata asemănare, fără a li se putea bănui măcar, în vreun fel, cu aceia de cari îi despart prăpăstii de timp şi de stirpe, vreo cît de îndepărtată înrudire.

---

[1] *Pierre Mignard* (1612—1695), pictor decorator şi portretist francez, de o manieră uşor convenţională ; a fost pictorul curţii sub Ludovic al XIV-lea.

[2] *Maria Mancini* (1640—1715 ?), prinţesă de Colonna. Portretul ei, zugrăvit de Mignard, se numără printre cele mai cunoscute pînze ale acestuia.

[3] *Antoine van Dyck* (1599—1641), celebru pictor flamand, discipol şi colaborator al lui Rubens ; a fost pictorul curţii lui Carol I al Angliei.

[4] *Pieter Van der Faes* (1618—1680), cunoscut mai cu seamă sub numele de *Cavalerul Lely*, portretist german ; şi-a petrecut cea mai mare parte din viaţă la Londra, unde a fost pictor al curţii regelui Carol al II-lea.

Era de prisos dar orice presupunere despre obîrşia tînărului cu pricina, făceam însă tot soiul de reflexii asupra fiinţei lui, unică într-adevăr şi stranie, impunîndu-se poruncitor luărei aminte. Mă subjugase prestigiul recei trufii a tînărului ce, în deplină frumuseţe, păşea singur în viaţă, nepăsător, cu fruntea sus. L-am crezut, din capul locului, una din acele făpturi excepţionale, străine de omenire, pentru cari am resimţit totdeauna o vie atragere. Îl vedeam zilnic aproape, nu muzeul fiind singurul loc unde îl întîlneam. În plimbările ce începusem a relua prin oraş, de teama oboselii, făceam lungi popasuri la o prăvălie unde se degustau capodoperile unei vechi rachierii neerlandeze. După Ruysdaël, Van-Brouwer [1] şi Van-der-Hoogh [2]. Nicăieri nu mă reculegeam mai bine ca în acea încăpere îngustă şi cam întunecoasă, ce ar fi putut face cinste oricărei locuinţe de burgmaistru sau de staroste de breaslă, aşa bogat căptuşită cum era cu stejar afumat pînă la jumătatea peretelui, unde blana ieşea afară, făcînd jur împrejur o largă poliţă pe care stăteau înşirate năstrape şi

---

[1] *Adriaen Brouwer (Brauwer)* (1605—1638), pictor olandez cunoscut îndeosebi pentru compoziţiile sale care înfăţişează scene din cîrciumi.

[2] *Pieter der Hooch (Hoogh* sau *Hooghe)* (1629—1683 ?), pictor intimist, unul din „micii maeştri ai şcolii olandeze", cunoscut mai cu seamă pentru realizarea efectelor de lumină în scenele de interior.

ulcioare de Delft[1]. Ce minunate clipe petreceam acolo!

Alături de mine, pe singura laviţă din primitoarea cămară, singuratică ziua, tînărul cu chip de portret vechi sorbea pe îndelete băuturile cele mai dulci şi mai parfumate, asemenea unor nestimate topite, aţîţătoare de visări exotice şi de îndepărtate nostalgii cu piperatele lor mirodenii de Java sau de Antile. Acolo, parcă nu mai eram străini unul de altul şi, ceea ce e nostim, mai tîrziu, după ce ne-am cunoscut, ne-am mărturisit că, şi lui şi mie, ni se păruse a mai fi stat şi altădată împreună într-o încăpere la fel.

Nu m-aş fi gîndit însă să ne împrietenim chiar, fiind îndreptăţit a-l crede că făcea parte dintr-o lume cu totul alta decît a mea. Sărea în ochi: una e floarea de cîmp, alta floarea de grădină. Acum, fie că trebuiseră veacuri ca, la asfinţitul ei, o înaltă rasă să înflorească aşa de strălucit, într-un semeţ avînt al sîngelui albastru spre tipul ideal, fie că fusese numai o nemereală fericită, în toate chipurile mai mult nu se putea da. Mai era nevoie, e drept, şi de ceva osteneală, zilnic, ca această podoabă a omenirii să-şi împlinească frumuseţea, pentru că atîta găteală

[1] *Delft*, localitate din Olanda meridională, celebră încă de la sfîrşitul secolului al XVI-lea pentru producţia ei de ceramică — una dintre cele mai apreciate din Europa. Faianţa de Delft, cunoscută în secolele XVII—XVIII şi sub numele de „porţelan de Olanda", se distinge printr-o ornamentaţie bogată, cu motive vegetale, şi colorit în tonuri puternice.

nici la o muiere nu mi-a fost dat să văd. Să-l fi presupus după asta că era unul din acei deşuchiaţi cu năravuri rătăcite al căror număr pare a fi sporit, în timpii din urmă, pretutindeni, într-o măsură întristătoare ? Nu, nu-mi venea să o cred, căci dacă păpuşii acesteia sulemenite îi flutura uneori pe buze un surîs neliniştitor, sub arcul sever al sprîncenelor, trase negre cu condeiul, ochii aveau acea nevinovată limpezime ce străluceşte numai sub pleoapele eroilor şi ale copiilor.

Era şi foarte tînăr ; să tot fi avut douăzeci de ani. Ce nu se îngăduie la vîrsta aceasta, celor bogaţi mai ales ? Lipsa grijii zilei de mîine preface creierul omenesc, amorţind simţimîntul temerii de răspundere ; avuţia moleşeşte şi îmbată de o ameţeală dulce, neîntreruptă, ce îndeamnă la goana după plăceri rare, după senzaţii noi. Din acea lume nepăsătoare şi deşartă, dezbărată de prejudecăţile de rînd, făcea parte şi noul meu cunoscut care, fără îndoială, trebuia să se bucure de mari mijloace de trai. Arăta însă a trăi în afară de acea lume, şi mai mult chiar, în afară de orice lume. Ca dînsul, în Berlin-W., mai erau şi alţii, dar pe aceia nu-i puteai decît rareori zări, călărind în ceaţa dimineţii sau zburînd repede seara la înfloritele lor desfătări. Nici pe el nu-l vedeam altfel decît locuind într-una din străzile ce mărginesc regescul Tiergarten [1] spre apus,

[1] Parc mare cu vegetaţie bogată din partea vestică a Berlinului.

încingîndu-l cu o minunată salbă de vile, unde aurul a izbutit, întrucîtva, în încercarea de a sădi iarăşi raiul în viaţa pămîntească. Mi-l închipuiam dar, răsfoind cu degetele lui subţiri cărţi cu legături scumpe, în somptuoasa singurătate a odăilor cu oglinzi adînci, unde lîncezeşte o risipă de flori rare. Nu deştepta oare vedenia unui asemenea decor, singură numai, pătimaşa mireasmă ce răspîndea el în juru-i, atît de îmbătătoare că treaz te făcea să visezi ?

Aubrey de Vere. Cînd mă gîndesc... Ne-am vorbit într-o zi aşa, parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea. Numele lui normand — şi pînă astăzi nu ştiu dacă astfel se chema într-adevăr — nu-mi era străin, fiind numele de neam al zvăpăiaţilor conţi de Oxford [1], după stingerea cărora a fost cules şi alipit la cel de Beauclerk de Stuarţii [2] de mîna stîngă, ducii de Saint-Albans. Să se fi tras cumva din aceştia, nu i-ar fi făcut mai multă cinste ei lui decît el lor. Deşi englez pînă la măduvă, în vorbire se slujea obişnuit de franţuzească şi aşa cum rar mi-a fost dat să o aud.

---

[1] Veche familie engleză de origine normandă, care a dat cîţiva oameni politici şi cărturari ; cel mai proeminent dintre ei, Robert Harley, conte de Oxford (1661—1724), secretar de stat, a fost acuzat de înaltă trădare (sub regele George I) şi întemniţat în Turnul din Londra.

[2] *Stuart,* familia princiară scoţiană şi engleză, de origine anglo-normandă. Descedenţii acesteia în linie indirectă au fost ducii de Beauclerk, de Bucclengh şi de Lenox — moştenitorii fiilor naturali ai lui Carol al II-lea.

Cu timbrul grav al glasului său mlădios şi pur, ea era pentru dînsul ceva mai mult decît un mijloc de înţelegere, era o unealtă de seducere. Aflînd ce era, l-am înţeles pe dată în totul ; datina căreia Brummel[1] i-a pus pecetea numelui său trăia în Aubrey de Vere în deplină strălucire. Pînă şi plăcerii de a se sulimeni îi găsisem astfel tălmăcirea : cei dintîi locuitori ai Albionului[2] de cari se pomeneşte, nu-şi boiau în întregime goliciunea în albastru ? Această coloare îi era îndeosebi dragă noului meu prieten, el o purta în însăşi făptura lui, în ochi şi sub pielița foarte străvezie a mîinilor, în cari, cînd la una cînd la cealaltă, sclipeau şapte inele, gemene toate — şapte safire de Ceylan. Cu brăţara şi cu parfumul, acea de neuitat mireasmă de garoafă roşie, inelele erau singurele lucruri cărora le rămînea credincios — încolo, ca îmbrăcăminte, nu ştiu să-l fi văzut de două ori la fel. Dar toată această migăloasă gateală nu era la dînsul decît un amănunt dintr-un întreg desăvîrşit, de o fericită armonie. Aubrey de Vere avea un creier de minune alcătuit şi un duh scînteietor, el ar fi făcut fala clubului cel mai închis şi nu s-ar fi simţit la strîmt nici într-o adunare de cărturari, pentru că, dacă mărturisea că rufele şi le spăla la Londra, adăuga că tot astfel, în suta a optsprezecea, coconaşii din Paris şi le spălau în Flandra şi cei din Bordeaux la

---

[1] *George Brummel* (1778—1840), *dandy* englez, supranumit „regele modei".

[2] *Albion* (astăzi numai poetic), denumire veche a Angliei datorată, se pare, coastelor ei albe.

Curaçao şi aşa ştia să vorbească de toate, cu asemănări din trecut, cu apropieri şi amănunţiri fermecătoare de cîte ori i se întîmpla să povestească de călătoriile lui prin ţinuturile străvechi ale Răsăritului, sau prin ostroavele pierdute ale oceanului liniştit unde domneşte primăvara veşnică. Atît am putut afla din viaţa lui : că văzuse multe, cutreierînd mări şi ţări şi că citise şi mai multe, prea multe chiar, pentru anii lui, fiind fost cu putinţă să fi amestecat ce văzuse cu ce citise, sau să fi privit cele văzute prin geamul înşelător al citirii, care laolaltă cu bogăţia îi cam sucise capul deşi, de la fire, avea judecata limpede şi rece. Aşa, de pildă, am înţeles că se îndeletnicea cu cercetări oculte îndrăzneţe, pentru cari era hărăzit, pe lîngă o înclinare înnăscută rară, şi cu cea mai uimitoare pregătire. Părea chiar să fi avut mai multe legături cu duhurile decît cu cei vii, deoarece în povestirile sale nu venea niciodată vorba de fiinţe omeneşti.

Cu ce prilej, în ce împrejurări făcuse aşa de timpuriu călătorii atît de minunate nu spunea, precum nici cine era, ce şi de unde, dacă avea părinţi, rude sau prieteni, unde sta cu casa măcar — nimic, cu desăvîrşire nimic. Ce stăpînire de sine avea ca să poată ascunde astfel, la vîrsta lui, fără a se trăda ? Dacă el însă nu destăinuia nimic, apoi eu îl întrebam şi mai puţin şi presupun că tocmai asta a fost pricina că am legat prieteşug. O veşnicie să ne fi întîlnit, tot mai lesne i-ar fi scăpat lui o destăinuire decît mie o întrebare. De altfel, nici nu ţineam să aflu ceva : ce

mă privea pe mine ? Întîmplător l-am văzut — fără să bage el de seamă — alegînd flori de patru-cinci sute de mărci, garoafe şi orchidee rare — un adevărat desfrîu — şi n-aş fi avut, cum cunoşteam pe domnişoara vînzătoare, decît, după plecarea lui, să intru să-mi înfloresc cheutoarea ca să aflu unde le trimesese şi, punînd astfel mîna pe fir, să împing cercetarea mai departe. Dar la ce bun ? Să fi avut un scop stăruinţa încăpăţînată cu care îşi perdeluia scurtul lui trecut şi viaţa de toate zilele se putea prea bine, era însă, o spun iarăşi, atîta mîndrie în privirea lui ce, pururi nepăsătoare de ce se petrecea pe pămînt, arăta a se pierde aiurea, în depărtările unei lumi de vis, încît ar fi făcut să se risipească orice umbră de neîncredere sau de bănuială. Totuşi, nu-mi scăpase din vedere că uneori ar fi dat să mai spună ceva, dar se răzgîndea pe loc, înnăbuşindu-şi vorba pe buze. Roşea el atunci sub suliman, i se înnourau într-adevăr ochii, aşa cum mi se părea într-o foarte scurtă clipă de dare pe faţă a unei tulburări ascunse ? Nu aş putea jura, ce ştiu însă e că pe cînd povestea, privirea lui, făcîndu-se şi mai adîncă, se aţintea asupra nelipsitelor inele, lung şi cu duioşie, ca şi cum acele pietre ar fi cuprins taina vieţii lui, oglindindu-i în gheaţa lor limpede şi albastră toate gîndurile şi amintirile.

De la o vreme, fără ca legăturile noastre de prietenie să se strîngă mai mult, ne vedeam mai des, uneori dimineaţa, cel mai obişnuit după-amiazi, niciodată însă seara, niciodată. Din pricina

căldurii, părăsisem taverna olandeză şi ne întîlneam la Grunewald, pe terasa unei cafenele, la marginea unui crîng de pini — o terasă idilic cotropită de trandafiri de toate neamurile şi feţele ce, la adierea vîntului, se scuturau în pahare. Sosea totdeauna fără grabă şi fără întîrziere. O dată l-am aşteptat însă zadarnic pînă la ceasul cinei. Întorcîndu-mă acasă, găseam o scrisoare în care se ruga pe scurt de iertare că nu putuse veni şi iscălea : *sir* Aubrey de Vere. Am cercetat cu luare aminte scriptura semeaţă cu slove mari şi pecetea de ceară albastră : un sfinx culcat în mijlocul panglicei unei jaretiere la fel cu aceea ce împresoară scutul în stema Marii Britanii. Pe panglică citeam cuvîntul „*Remember*“ [1].

Ca eraldist nu eram mulţumit ; mă aşteptam să aflu arme adevărate, nu o simplă emblemă. De la acea scrisoare, *sir* Aubrey n-a mai dat semn de viaţă. Nu era de mirare : o zăpuşeală umedă cumplită clocea oraşul, cuibar uriaş de ticăloşii şi de rele. Nu mai era de ieşit decît seara, cînd *sir* Aubrey nu se arăta. Nopţile erau însă atît de frumoase, încît greu mă înduram să mă mai întorc acasă. Tot umblînd astfel pînă tîrziu, am avut odată, spre miezul nopţii, într-o alee pustie din Tiergarten, o stranie întîlnire.

Trecea o femeie înaltă, cu un bogat păr roşu sub o pălărie mare cu pene, o femeie slabă şi osoasă,

---

[1] *Aduceţi-vă aminte,* expresie intrată în istorie ; a fost ultimul cuvînt rostit pe eşafod de regele Carol I (1625—1649), al Angliei.

fără şolduri şi fără sîni, într-o rochie strîmtă de fluturi negri. Ea păşea ţeapănă ca o moartă, care ar fi împinsă sau atrasă de o putere din afară, străină de voinţa ei, spre un ţel tainic în noapte. Nu ştiu de ce nu mi-a venit să cred că e o femeie ca toate femeile, din capul locului, chiar înainte ca în ochii ei ţintiţi mari, ce arătau a privi înăuntru, şi în trăsurile feţii sale prea sulimenite să-mi pară a recunoaşte... Dar, mai trebuia să mă îndoiesc, mai putea fi numai o bănuială cînd în mîna cu degetele lungi rînjeau şapte safire de Ceylan ? Am rămas uluit, în prada unui simţimînt tulbure, în care şi nedomerirea şi urîtul şi teama îşi aveau partea lor, apoi, cu nările pline de cunoscuta mireasmă — mireasma de garoafă roşie — am dat să o urmăresc. Era însă tîrziu ; o pierdusem. La capătul aleei aşteptau cîteva droşti de piaţă ; se suise pesemne într-una şi pierise.

Pentru un vechi berlinez ca mine ar fi fost copilăresc să mă las cuprins de uimire. Cîte nu văzusem ! În schimb mă simţeam îmboldit de o curiozitate josnică, ce m-a făcut cîteva seri să pîndesc mereu pe acolo. Nimic însă. Estimp, arşiţa creştea tot mai aprigă ; în ziua căreia i-a urmat noaptea ce voi povesti numaidecît la vale, picaseră oameni pe drum ca muştele.

Era o noapte de catifea şi de plumb, în care adierea molatecă a unui vînt fierbinte cerca în zadar să risipească pîcla ce închegase văzduhul. Zările scăpărau de fulgere scurte, pădurea şi grădinile posace tăceau ca amorţite de o vrajă rea ; mirosea a

taină, a păcat, a rătăcire. Înaintam cu greutate prin întunerecul ce vătuia aleiele singuratice, trebuind uneori să mă opresc covîrşit de slăbiciune. La răspîntia unde e fîntîna lui Roland din Berlin, în lumina prea vie, care, după beznă, îmi luase văzul săgetat, mă pomenii faţă în faţă cu *sir* Aubrey, ceea ce, cînd îl privii mai bine, nu-mi făcu tocmai plăcere.

Nu pentru că de data asta întrecuse orice măsură. Oricum, nu se iese astfel în lume. Pudra cu care îşi văruise obrazul era albastră, buzele şi nările şi le spoise cu o vopsea violetă, părul şi-l poleise, presărîndu-l cu o pulbere de aur, iar ochilor le trăsese jur împrejur largi cearcăne negre-vinete ce-i dădeau o înfăţişare de cîntăreaţă sau de dănţuitoare. Încolo, îmbrăcat tot fără cusur, în frac albastru, sub mantaua uşoară de seară, cu orchideea la cheutoare, nelipsindu-i nici brăţara de la mînă, nici inelele din degete. Avea însă ceva schimbat, era neastîmpărat, neliniştit, pe cît eram eu de muiat şi de stins. Împotriva obiceiului lui, vorbea pripit şi tremurat, rugîndu-mă să rămîn cu el — el, care făcea parte din acei oameni ce fără voie, în ciuda însăşi curteniei lor, dau să înţeleagă că fac o însemnată jertfă cînd suferă să stea cu cineva. Mai mult, îmi luase chiar braţul şi mă întorsese din drum. Îl simţeam cum dîrdîie din toate încheieturile, scuturat de friguri, şi vedeam cum ochii aci i se ţinteau în gol, sticloşi ca ai femeiei cu păr roşu, aci îi lăcrămau lîncezi şi pierduţi. După cum atunci nu-mi venise să cred că

arătarea ce trecuse pe lîngă mine era o femeie, acum mi se părea că ființa ce mă tîra cu ea în umbră nu era un bărbat. Am mers tăcuți pe marginea pădurii, eu posomorît, cătînd a arăta cît mai puțin plictisit, el, cu surîsul pe buze, privindu-și în zare pietrele albastre, de cari se legau poate amintiri tainice și cărora le hărăzea parcă, cu patimă și dor, gîndirea lui cea din urmă — am mers tăcuți pînă ce, ajungînd la podul de peste canal, unde începe calea Electorilor, el s-a oprit, desfăcîndu-se de mine.

Aveam înaintea mea un alt om, cu desăvîrșire altul decît acel de adineaori. Să fi avut pietrele lui virtuți ascunse ? Treptat se redobîndise pe sine, se îndreptase, înțepase nările și acum sta țeapăn, rece și mîndru, foarte mîndru. Trăsurile feței sale prelungi se ascuțiseră, de la albastrul fraged de floare coloarea ochilor îi trecuse la albastrul cu licăriri aspre al oțelului, iar pe buzele subțiate zîmbetul i se făcuse crud. În paloarea-i lunară, cu părul său de aur, *sir* Aubrey nu mai avea ca înfățișare în acele clipe nimic firesc, semănînd mai mult a serafim, a arhanghel decît a făptură omenească. Rămase astfel înmărmurit cîtva timp scrutînd întunericul pe care îl biciui deodată cu mănușile lui albe ca și cum ar fi voit să alunge o vedenie.

— E o stranie noapte, zise el grav. Asemenea nopți sunt mai de temut ca beția ; vîntul cald împrăștie friguri rele. Stendhal scrie că la Roma, cînd bate un anume vînt în Transtevere, se ucide.

Trebuie să te simţi şi dumneata slăbit de zăduf, urmă el. Ai să-mi faci plăcerea să iei ceva cu mine, un păstrăv, doi, şi o sticlă de vin de Rin, să ne mai întremăm. Dar înainte să-mi dai voie să lipsesc puţin... Şi, scoţînd ceasornicul, o floare de platină muiată într-o rouă măruntă de pietre albastre ; ...Ai să vrei să mă aştepţi, nu-i aşa ? Am să zăbovesc niţel, poate mai mult de un sfert de ceas, oricum însă mai puţin de o jumătate. Mai plimbă-te în vremea asta, ne găsim aici la pod, cine vine întîi aşteaptă pe celălalt. Îmi întinse mîna care era ca gheaţa, ridică pălăria şi-mi întoarse spatele. Făcui întocmai, îndreptîndu-mă din nou spre pădure ; sunt în apropiere cei mai frumoşi copaci ce se pot închipui, uriaşi seculari, druidici [1], aşa de înalţi şi de înfoiaţi că, privindu-i, îţi vine să te crezi pe alt tărîm. M-am întors la pod după un sfert de ceas şi înainte de jumătate, dar fără a-mi găsi tovarăşul. Cum aşteptarea, ca toate neajunsurile, pare mai grea la început, am mai luat-o pe cheu în sus, fără a mă depărta prea mult de locul de întîlnire.

Cheul era pustiu, iar casele oarbe. Peste tot ferestrele erau negre, unele fiind însă deschise, se zăreau înăuntru acele lucori posomorîte de argint-viu ce rînjesc în oglinzi în întuneric. Una singură de sus se împăiengina de raze slabe, aceea a unei odăi încărcate de poleieli, unde veghea o lampă aşezată pe un colţ de dulap — mai mult candelă decît lampă

[1] *Druidic*, de la *druizi* : preoţi la vechii gali ; autorul se referă aici la „vîrsta“ copacilor.

— abia lăsînd să se cearnă ca înveninată, printr-un înveliş de smalturi verzi, o lumină înnăbuşită, una din acele lumini cari, după datinele vrăjitoreşti, sunt prielnice duhurilor rele ce rătăcesc în puterea nopţii.

M-am oprit, şi privirea mi-a rămas îndelung pironită asupra acelei ferestre. Ah ! fermecul ferestrelor luminoase în întunecime, cine s-ar mai încumeta a-l spune după Barbey d'Aurevilly [1] ? Dar, în nemuritoarea sa povestire e perdeaua cîrmezie [2], în altele, scrise mai tîrziu şi atît de timpuriu uitate, sunt geamuri de nu mai ştiu ce colori ; la fereastra mea nu era nici perdea, nici geam şi totuşi, în ceaţa verzuie, afară de poleieli şi de oglinzi ce şi ele păreau înzăbrănite, nu se vedea nimic.

Să fi fost vreo legătură între acea fereastră, care e de ajuns să închid ochii ca să-mi răsară înainte întocmai ca atunci, şi cele ce s-au petrecut în acea noapte chiar, bănuiesc, nu pot să ştiu. M-am întors la pod tot aşa de nenorocos ca şi întîia oară : prietenul nicăieri. În vederea unei aşteptări mai lungi, m-am rezemat de parmaclîcul de tuci al podului, lîngă mal, mi-am descoperit capul, care mă durea,

---

[1] *Jules-Amédée Barbey d'Aurevilly* (1808—1889), scriitor francez, admirat îndeosebi pentru stilul său. Este autorul mai multor volume de nuvele, studii şi eseuri, printre care se numără şi cel despre *dandysm (Du dandysme et de G. Brummel)* la care se referă şi Matei Caragiale.

[2] Aluzie la nuvela *Le rideau cramoisi,* din volumul *Les diaboliques (Diabolicii),* al lui Barbey d'Aurevilly.

şi m-am cufundat cu totul în măreaţa privelişte a nopţii.

Nu o voi uita niciodată. E drept că aşa frumoase nopţi, două n-am văzut la fel, eu care ştiu a preţui noaptea ca nimeni altul şi care am iubit-o cum nu se poate iubi ziua, cu nesaţ şi cu patimă. Sufletul meu sălbatic, care de obicei pare a aţipi zgribulit de o nemulţumire nedesluşită, nu începe a trăi pe deplin decît o dată cu stingerea celor din urmă văpăi ale amurgului; pe măsură ce se aşterne vălul serii, renasc, mă simt mai eu, mai al meu. Să-mi fi îngăduit mijloacele de trai a schimba faţa împrejurărilor, cu anii ar fi fost cu putinţă să nu văd raza zilei. A, să nu fi fost noapte, n-aş fi aşteptat pe *sir* Aubrey, nu! dacă e vorba, apoi nu ţineam să-l revăd de fel. Am stat pentru că acasă tot nu m-aş fi întors, aş fi zăbovit tot atît, hoinărind pe acolo unde, în umbră, freamătul copacilor înalţi face ca singurătatea să pară nemărginită. Nu-i puteam însă ierta lui *sir* Aubrey că mă făcea să-l aştept, să-l aştept în vreme ce el cine ştie la ce desfătări se deda, în înfiorarea acelei nopţi calde, poate chiar la acea tulbure lumină verzuie, în braţele vreunei femei, a cărei frumuseţe să fi făcut pereche cu frumuseţea lui. Mai aveam încă o bănuială: mersese poate să pregătească pentru mai tîrziu întrunirea vreunui sobor ocult şi uitase de lumea celor vii. Oricum, sînge rău n-aveam de ce-mi face. Îmi reluai dar firul gîndurilor sprijinit de parmaclîc în coate, cu tîmplele în palme. Sub mine alunecau solzii graşi ai apei

leneşe, deasupra căreia se înfiripa străveziu un zăbranic de aburi. Canalul era sinistru. Ce deosebire! — ziua, priveliştea în partea locului e cum nu se poate mai blîndă: ramurile copacilor de pe maluri, înfrăţite spre vîrf, fac boltă deasupra canalului, în care îşi oglindesc frunzişul uşor şi neastîmpărat de un verde proaspăt şi fraged. Aceasta e calea ce-o urmează trupurile celor înecaţi. În 1905, ţin minte, într-o dimineaţă poleită de april, apele purtau o mireasă albă. Se aude de altmintreli la Berlin un cîntec vesel: „Pluteşte un cadavru pe Landwehrkanal".

Răcorindu-mi fruntea, o vie adiere mă trezi din toropeală. Cît am stat ţintuit acolo nu mi-am dat seama — am tras, nesupărat de nimeni, şi un pui de somn — nu ştiu să fi auzit bătînd orologiul de la Gedaechtniss [1] şi trebuie să fi bătut în mai multe rînduri. Cînd, mahmur, mi-am ridicat capul din mîini şi m-am frecat la ochi, pe cerul care se făcuse ca scrumul casele se desprindeau împînzite. Vîntul se înteţise rece, iar arborii porniseră a geme. Mi-am acoperit capul, pălăria am găsit-o jos, căzută — şi am mai dat încă un tîrcol pe cheu să mai văd lumina cea tainică. Fusese însă stinsă. M-am hotărît în sfîrşit să plec spre casă, începuseră a cădea stropi groşi şi se lumina de ziuă.

---

[1] Biserică monumentală din Berlinul vestic distrusă de bombardament în timpul ultimului război mondial.

Ca o adevărată pasăre de noapte urăsc zorile. Fără a ţine seama că o răceală mi-ar fi putut fi funestă, în loc să caut vreun adăpost, am luat-o la picior pe străzile pustii, gonit de searbăda lumină ce se cernea ţesută cu apă din văzduhul încruntat, biciuit în răstimpuri cu furie de vîntul de miazănoapte. Cînd, ud leoarcă, m-am văzut acasă, am fost cuprins de o ciudă grozavă, ceea ce nu m-a împiedicat totuşi să dorm fără vise pînă la amiazi.

Afară se aşternuse pe ploaie, o ploaie care n-a contenit o săptămînă încheiată decît în scurtele răgazuri ce îşi da ca să se pornească mai vajnică. Făceam ce dregeam şi gîndul îmi zbura la întîmplările din nopţile din urmă. De cîte ori venea poşta, săream să văd dacă nu era ceva şi pentru mine. Aşteptam bineînţeles un cuvînt de la *sir* Aubrey — se cădea din partea lui — şi faptului că pe plicurile sosite nu se afla nici scriptura semeaţă, nici pecetea cu sfinxul, nu-i puteam găsi tălmăcire.

Într-un ajun de sărbătoare, vremea rea făcu în sfîrşit pace. Neîncrezător, nu ieşii decît tîrziu la plimbare. La zări se lumina a ploaie. Era aşa de albastră acea seară dulceagă şi lină, de un albastru închis fluid, că oraşul părea scufundat în adîncimile tainice ale unei mări. Străzile mişunau de lume; fericirea de a trăi, de a se bucura de bunurile vieţii se oglindea pe toate chipurile, se răsfrîngea în toate privirile, vie, aproape aţîţătoare, dînd frumuseţii femeilor o deosebită strălucire. Închipuirea mă purta

în trecut, evocam vedenia a cum trebuie să fi fost în asemenea seri marile cetăţi ale vechimei, Babilonul, Palmira, Alexandria, Bizanţul ? Îmbinînd astfel realitatea cu visarea, urmai fără grabă şivoiul mulţimii pînă la podul de peste canal, unde ceasuri întregi aşteptasem atunci pe *sir* Aubrey.

Drăgălăşia locului era împlinită, desăvîrşită, de albeaţa fără seamăn a cîtorva lebede ce se aflau la acea oră albastră pe apă parcă într-adins. Nu mai trecui podul şi mă înturnai la un birt din apropiere. Pe cînd aşteptam masa, o privire aruncată pe un ziar mă făcu să aflu abia atunci un lucru de care urla tîrgul de două zile.

Se pescuise în Charlottenburg [1], acolo unde Spreea îşi ia înapoi apele împrumutate canalului, făcînd vîrtej — se pescuise, legat cobză într-o manta, un cadavru ce arăta a fi acela al unui tînăr blond şi zvelt, bogat îmbrăcat în ţinută de seară, gătit şi înmănuşat, însă desculţ.

Tînărul fusese nu de mult ucis. Trupul purta în partea stîngă a pieptului o rană adîncă. Lovitura fusese atît de puternică încît arma — o lamă îngustă cu două tăişuri — se frînsese, o parte rămînînd în rană.

Se găsise asupra victimei, în hîrtie şi aur, o mică avere, başca preţul sculelor ce purta cu risipă ne-

[1] Cartier din Berlinul de vest.

bună, toate din belşug bătute în safire de Ceylan, numai în safire de Ceylan. În schimb nici o hîrtie tipărită sau scrisă care să poată trăda ceva despre ucis — nimic, nimic. Hainelor le fusese smuls petecul cu numele croitorului, iar ceasornicului tasul cu iscălitura aurfaurului. După chip, înecatul nu mai era în nici un fel de recunoscut, pentru că faţa îi fusese arsă cu o apă tare ce-i rosese aproape în întregime pielea şi carnea pînă la os.

De aşa sfîrşit a avut parte *sir* Aubrey de Vere. Putea să isprăvească mai bine, sau mai tîrziu măcar, după ce aş fi plecat eu, fiindcă din noi doi, la început, nu ştiu, zău, care a fost mai de plîns... Prin ce am trecut, din clipa în care am înţeles cine era ucisul, ce am tras, mai e nevoie să spun ? Şi n-a fost nimic totuşi pe lîngă ce puteam păţi. *Remember ?* — da, cred. Se zice că frica e albastră ; eu am văzut-o de toate colorile, i-am străbătut iadul întreg, pogorîndu-i rîpele fără fund, suindu-i culmile cele mai repezi, piscurile de groază ce se pierd în norii nebuniei, şi cum n-am înnebunit de-a binelea e de mirare. Fusesem singura fiinţă în tovărăşia căruia se arătase *sir* Aubrey în lume la lumină ; la taverna olandeză, la terasa de la Grunewald trebuia să fi trecut ca nedespărţiţi, încît nimeni n-ar fi voit să creadă că despre tînărul cu care păream atît de legat, tocmai eu, sărăcuţ de mine, eram ăl care ştia mai puţin — mai puţin chiar decît nimic. Nu ar fi

dat aceasta mai mult temei bănuielii că nu aş fi fost străin de răpunerea acelui necunoscut ? Simţeam urzindu-se în ascuns, în jurul meu, strîngîndu-se pe tăcute mrejele meşteşugite ale celei mai îndrăcite poliţii, mă şi vedeam apucat, năpăstuit... pierdut pentru totdeauna, nou Lesurques [1], ispăşind nelegiuirea a cine ştie cui... Începusem a mă crede singur vinovat — şi nu eram oare îndestul pentru faptul numai că înnădisem prieteşug cu un om ca *sir* Aubrey ? Atunci mi-am dat lămurit seama cît e de greu în ţară străină, între străini. Întîiul meu gînd a fost dar să părăsesc numaidecît Berlinul, să fug la mine în ţară. Nu am putut închide ochii toată noaptea, mă apăsa de data asta întunericul, iar zorile le aşteptam ca o dezrobire. Cu lumina renăştea în mine liniştea şi nădejdea. M-am răzgîndit de plecare şi mi-am desfăcut lucrurile, apoi seara le-am strîns la loc, făgăduindu-mi iarăşi să plec, fără greş, dimineaţa — şi a mers astfel multe zile, zile negre, la amintirea cărora, astăzi încă, pîlpîie în fiori scurţi răsunetul îndepărtat al spaimei cumplite de atunci, cînd orice nimic făcea să mi se zbată inima ca o pasăre rănită. Dar, ca toate simţimintele omeneşti — afară de ură — cu timpul şi frica se ostoieşte şi piere. E locul să strecor că adînca mea tulburare

[1] Referire la *Joseph Lesurques* (1763—1796), erou al unui răsunător proces petrecut în Franţa în jurul anului 1796. Acuzat pe nedrept de crimă Lesurques a fost condamnat şi decapitat, pentru ca abia la doi ani de la execuţie să se dovedească nevinovăţia sa.

n-a putut fi citită din afară ; viața zilnică nu mi-o schimbasem întru nimic, iar de focul care mă mistuia n-am simțit nevoie să mă spovedesc nimănui, precum n-am găsit de cuviință nici să mă duc să spun celor în drept ce știam, sau mai bine zis nu știam, despre *sir* Aubrey. Am mers mai tîrziu la taverna olandeză și nu m-a întrebat nimeni de tovarășul de odinioară, nimeni de asemeni la terasa din Grunewald. Pretutindeni aceeași tăcere. Citeam toate ziarele și-mi venea aproape ciudă ; nici un rînd măcar în care să se mai pomenească de groaznica pescuire. Nu se descoperise pesemne nimic. Sfinxul își păstra taina neștirbită.

Altmintreli, prin ea însăși, pieirea lui *sir* Aubrey n-a depășit în ochii mei însemnătatea unui „fapt divers". Ce noimă ar fi avut să împing părerea de rău cuvenită pînă la a plînge în acel străin necunoscut pe un Marcellus [1] ? Că era tînăr și frumos ? Poate tocmai așa tînăr cum arăta nu era ; sunt ființe ce înșeală vîrsta, iar în ce privește frumusețea nu e de prisos o anume lămurire. Găsisem frumoasă nu atît făptura lui *sir* Aubrey cît asemănarea lui cu unii din aceia de mult pieriți în spulberarea veacurilor, îl găsisem frumos pentru că în el vedeam retrăind o icoană din trecut, vedeam reînviat scumpul Trecut însuși, Trecutul apus pentru totdeauna. De aceea

[1] Fiul Octavei, sora lui August, care îl adoptase și căruia trebuia să-i urmeze la tron. A murit la numai 18 ani (23 î.e.n.) și acest sfîrșit prematur i-a inspirat lui Vergiliu unele din cele mai frumoase versuri ale *Eneidei* (cartea a IV-a).

m-am împotrivit ispitei să merg să privesc şi eu, sub geam, la morgă, pe acela care fusese Aubrey de Vere ; cum înfăţişarea ce o dă moartea o şterge adesea pe cea din viaţă, ar fi fost păcat să se strice în amintirea mea acel chip ce părea desprins însufleţit dintr-o cadră veche. Am voit ca el să rămînă aşa cum l-am cunoscut, semănînd atît de mult cu acei frumoşi lorzi, cari au petrecut aşa de nebuneşte la Whitehall [1] cu Killegrew [2] şi cu Rochester [3], cu Barbara Villiers [4] şi cu Nel Gwinn [5] şi pe cari, muiaţi în catifele şi în mătăsuri înspumate de horbote şi înflorite de panglici, ţinînd în mînă trandafiri sau mîngîind cîini de preţ, i-a înfăţişat, surîzători şi mîndri, cavalerul Lely [6]. Totuşi mai mult decît arătarea din afară, de la el păstrez de neşters întipărite în minte unele mişcări lăuntrice ce-i scăpărau pe neaşteptate în vorbire, cugetări cum n-am prins de la alţii, nici n-am găsit scrise. În depărtatele-i călătorii plutitoare, această ciudată fiinţă ştiuse să

---

[1] Vechi palat din Londra din care nu s-a păstrat, în urma incendiului din 1697, decît sala banchetelor (astăzi un cartier poartă aceeaşi denumire).

[2] *Thomas Killigrew* (1612—1683), dramaturg englez, simpatizat de regele Carol al II-lea.

[3] *J. W. Rochester* (1647—1680), poet englez, despre care se afirmă că a fost mare amator de petreceri.

[4] *Barbara Villliers* — amantă a regelui Angliei, Carol al II-lea.

[5] *Eleanor (Nell) Gwinn* (1650—1687), populară actriţă engleză, favorită a regelui Carol al II-lea.

[6] Vezi nota 4 de la p. 38.

desluşească, din înfiorarea crîngurilor de finici la vestirea furtunilor oceanice, şoapte adînci, să pătrundă la zări nescrutate pe cari le purta oglindite în ochii lui limpezi ca safirele de Ceylan, taine ce nu se dezvelesc decît celor aleşi, şi pe cari zadarnic se trudesc a le cerceta cei ce fără chemare îşi tocesc viaţa întreagă, văz şi minte, pe buchea stearpă a cărţilor. Şi toate — tinereţe, frumuseţe, înţelepciune fuseseră menite să isprăvească în apa murdară a unui canal...

În sfîrşit sosi ziua plecării. Începuse toamna, dar nu toamna rumenă de miazăzi, bacantă încinsă cu piele de pardos, purtînd ciorchine de struguri şi poame în părul arămiu, ci toamna spelbă a ţărilor de secară şi de bere, cu cer searbăd, cu soarele foarte jos, tîrîndu-se ofilit la zare. Mă închisesem din nou în casă în timpul din urmă ; citeam în neştire, citeam pentru că muzică nu se mai făcea, iar afară, pe fereastra deschisă încă pînă tîrziu, nu mai aveam ce privi. Fîntînii apele nu-i mai jucau în raze, pe terasa casei din faţă trandafirii se scuturaseră, iar în colţul cel frumos, securea abătuse acei bătrîni copaci ce păreau a fi zugrăviţi de Ruysdaël.

*

S-au perindat de atunci şapte ani. A fost parcă ieri, parcă niciodată. Parcă ieri, pentru că ţinere

de minte am bună, parcă niciodată pentru că îmi lipseşte evlavia amintirii. Mi s-a întîmplat adesea să mă gîndesc la tenebroasa dramă căreia i-am fost, poate, în acea noapte de fiori şi de friguri, martor nevăzut şi orb. Ce fusese însă, ce se petrecuse, nu m-am mai întrebat, n-am mai ţinut să ştiu, ba chiar dimpotrivă, dovadă deunăzi, avînd putinţa să aflu, n-am voit eu.

Întîrziasem pe vreme rea, într-un local de noapte bucureştean şi căzuse peste mine un cunoscut de prin şcoală ; îl zărisem, de departe, şi pe la Berlin, învăţa ceva pe acolo, pare-se. Limbut peste măsură şi în felul lui hazliu, mi-a împuiat urechile cu o sumă de fleacuri, istorii de gazete, de fete şi de slujnici de gazde — tot lucruri înălţătoare, după călapodul *Micuţei* [1] lui Hasdeu. Cîtă deosebire între cum văzusem eu Berlinul şi cum omul care sta în faţa mea, fălindu-se cu însăşi neruşinarea lui ieftină ! Dar de ce în acea seară se deştepta, vie ca niciodată, amintirea lui *sir* Aubrey, de ce vedenia nopţilor berlineze cu întîlniri stranii îmi răsărea atît de puternică ? Să fi fost pricina aburii amării ai spirtului de sîmburi, care venea şi el de la acea veche şi vestită rachierie neerlandeză ? Nu, era altceva. Mai îmbătătoare ca orice băutură, mă învăluia

[1] Aluzie la nuvela satirică *Micuţa* (1864), a lui B. P. Hasdeu pentru care autorul a avut, la Iaşi, un celebru proces de presă.

o aprigă mireasmă de garoafă care se desprindea de la o coconiţă aşezată la masa de alături -- mireasma ce răspîndea tînărul cu pietre albastre, mireasma ce odată, spre miezul nopţii, o lăsase în urma ei femeia cu păr roşu într-o alee pustie din Tiergarten. Şi-i revăzui şi pe ea şi pe el şi fereastra cu tulburea lumină verzuie, toată aievea ca în puterea unei vrăji. Nu m-am împotrivit unui imbold neîncercat pînă atunci, acela de a povesti cuiva istoria lui *sir* Aubrey de Vere.

Am fost ascultat cu toată luarea-aminte. Băgam numai de seamă cum din cînd în cînd pe buzele cunoscutului meu mijea uşor un zîmbet. Cînd cu pescuirea cadavrului am încheiat, m-a întrebat dacă asta e toată povestea ? I-am răspuns că da. „Să-ţi spun eu atunci urmarea, a reluat el, a fost dandana mare. S-a făcut muşama ce e dreptul numaidecît, dar adevărul n-a putut fi împiedicat să răsufle. Ai să afli lucruri grozave, să vezi..."

L-am oprit scurt : „Nu ţin să aflu nimic". Şi cum se uita uimit la mine, neştiind ce să priceapă, am apăsat pe cuvîntul din urmă, rostindu-l de mai multe ori. „Îţi va părea ciudat, am urmat, dar, după mine, unei istorii frumuseţea îi stă numai în partea ei de taină ; dacă i-o dezvălui, găsesc că îşi pierde tot fermecul. Împrejurările au făcut să întîlnesc în viaţă un crîmpei de roman care să-mi împlinească cerinţa de taină fără sfîrşit. De ce să las să mi-l strici ?"

Vorbind aşa nu minţeam tocmai, dar îndărătul acestui fel de a privi lucrurile cam uşuratic, mai mult literar, se ascundea ceva mai înalt, o gîndire nobilă, care ea singură m-a hotărît a pune lacăt gurii cunoscutului meu şi pe care dacă i-aş fi spus-o, mă îndoiesc că ar fi fost în stare să o priceapă. După cum, pentru a nu vătăma în mintea mea icoana senină a făpturii din afară, n-am voit să văd chipul mutilat al sărmanului tînăr, tot astfel nu m-am învoit să aflu nimic despre el, de teamă să nu fie ceva care să-i poată mînji amintirea sufletească. Rămînă şi aceasta frumoasă, fără pată în umbra-i de taină şi de trufie, rămîie în totul *sir* Aubrey de Vere aşa cum mi-a plăcut să-l văd eu, numai aşa — ce-mi pasă de cum era în adevăr? Am nimicit singura dovadă că l-am cunoscut în fiinţă, am ars scrisoarea în a cărei pecete zîmbea sfinxul împresurat de zicerea: „*Remember*". *Remember?* — da, fireşte că n-am să uit, dar cum anii tulbură unele din amintirile vechi, făcîndu-le să plutească aburite la hotarul dintre realitate şi închipuire, dacă soarta mă va hărăzi cu viaţă lungă, într-un tîrziu are să-mi pară poate că toată această întîmplare trăită a fost un vis numai sau vreo istorie citită ori auzită undeva, cîndva de mult.

CRAII DE CURTEA-VECHE

„Que voulez-vous, nous sommes ici aux portes de l'Orient, où tout est pris à la légère..." [1]

Raymond Poincaré [2]

---

[1] *„Ce vreţi, sîntem aici la porţile Orientului, unde totul se înfăţişează mai puţin grav..."* (fr.) Textul face parte din pledoaria la procesul de la Bucureşti al fraudelor comise cu prilejul concesiunilor de căi ferate, proces în care R. Poincaré a fost avocatul companiei concesionare austriece.

[2] *Raymond Poincaré* (1860—1934), avocat şi om politic francez, preşedintele Republicii Franceze între 1913 şi 1920.

ÎNTÎMPINAREA CRAILOR

„...au tapis-franc nous étions réunis".[1]
L. Protat

Cu toate că, în ajun chiar, îmi făgăduisem cu jurămînt să mă întorc devreme acasă, tocmai atunci mă întorsesem mai tîrziu: a doua zi spre amiazi.

Noaptea mă apuca în aşternut. Pierdusem răbojul timpului. Aş fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori pentru care trebuia neapărat să iscălesc de primire. Trezit din somn sunt mahmur, ursuz, ciufut. Nu iscălii. Mormăii numai să fiu lăsat în pace.

Aţipii iarăşi, dar pentru scurtă vreme. Sărăcia de epistolă se înfiinţa din nou, însoţită de cruda lumină a unei lămpi. Mişelul de postaş găsise de cuviinţă să mă iscălească cu mîna lui. Nu-i fusei recunoscător.

Urăsc scrisorile. Nu ştiu să fi primit de cînd sunt decît una, de la bunul meu amic Uhry, care să-mi fi adus o veste fericită. Am groază de scrisori. Pe atunci le ardeam fără să le deschid.

Asta era soarta ce o aştepta şi pe noua sosită. Cunoscînd scrisul, ghicisem cuprinsul. Ştiam pe de rost nesărata plachie de sfaturi şi de dojane ce mi se

[1] *„...ne strînsesem la cîrciumă"* (fr.).

slujea de-acasă cam la fiecare început de lună ; sfaturi să purced cu bărbăţie pe calea muncii, dojane că nu mă mai induplecam să purced odată. Şi, în coadă, nelipsita urare ca Dumnezeu să mă aibă în sfînta sa pază.

Amin ! În halul însă în care mă găseam mi-ar fi fost peste putinţă să pornesc pe orice fel de cale. Nici în pat nu mă puteam mişca. Deşurubat de la încheieturi, cu şalele frînte, mi se părea că ajunsesem în stare de piftie. În mintea mea aburită mijii frica să nu mă fi lovit damblaua.

Nu, dar în sfîrşit mă răzbise. De o lună, pe tăcute şi nerăsuflate, cu nădejde şi temei, o dusesem într-o băutură, un crailîc, un joc. În anii din urmă, fusesem greu încercat de împrejurări ; mica mea luntre o bătuseră valuri mari. Mă apărasem prost şi, scîrbit de toate peste măsură, năzuisem să aflu într-o viaţă de stricăciune uitarea.

O luasem numai cam repede şi mă vedeam în curînd silit să depun armele. Mă lăsau puterile. În acea seară, eram în aşa hal de sfîrşeală că n-aş fi crezut să mă pot scula nici să fi luat casa foc. Dar deodată mă pomenii cu mine în mijlocul odăii, în picioare, uitîndu-mă speriat la ceasornic. Mi-adusesem aminte că eram poftit la masă de Pantazi.

Ce noroc că mă deşteptase ; mare noroc ! Privii acum cu recunoştinţă scrisoarea părintească ; fără ea scăpam întîlnirea cu cel mai scump prieten.

Mă îmbrăcai şi ieşii. Era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi. Deşi nu plouase, tot era ud ;

igheaburile plîngeau, ramurile copacilor desfrunziţi picurau, pe tulpine şi pe grilaje se prelingeau ca o sudoare rece, stropi groşi. Ăsta e timpul care îndeamnă cel mai mult la băutură ; rarii trecători ce se prefirau prin ceaţă erau mai toţi afumaţi. Un lungan, coborînd prispa unei cîrciumi, căzu grămadă şi nu se mai sculă.

Întorsei capul dezgustat. Birtul ales pentru acea seară fiind tocmai în Covaci, luai o birjă, lucru cuminte, deoarece, la sosirea mea, ceilalţi mosafiri erau la a doua ţuică, iar oaspetele la a treia. Mă arătai mirat că se înfiinţaseră cu toţii aşa devreme ; Pantazi însă mă lămuri că el venise de-a dreptul de-acasă, iar Paşadia cu Pirgu de-a dreptul şi ei de la „club", vremea fiind prea urîtă ca să mai zăbovească la aperitive.

Pantazi porunci încă un rînd de ţuici. Dar voia bună ce ne urarăm, ciocnind, lipsea cu totul. Mă temui să nu adorm iar. În sala unde grosolana petrecere negustorească pornise să se înfierbînte — era într-o sîmbătă — masa noastră avea aerul unui ospăţ de înmormîntare.

Borşul cu smîntînă şi ardei verde fu sorbit în tăcere. Niciunul din meseni nu ridica ochii din taler. Pirgu, îndeosebi, părea frămîntat de o mîhnire neagră. Aş fi deschis eu vorba dacă lăutarii n-ar fi început tocmai un vals care era una din slăbiciunile lui Pantazi, un vals domol, voluptos şi trist, aproape funebru. În legănarea lui molatecă, pîlpîia, nostalgică şi sumbră fără sfîrşit, o patimă aşa sfîşietoare că

însăşi plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferinţă. De îndată ce coardele încăluşate porniseră să îngîne amara destăinuire, sub vraja adîncă a melodiei, întreaga sală amuţise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioşii şi dezamăgiri, rătăciri şi chinuri, remuşcări şi căinţe, cîntarea, înecată de dor, se îndepărta, se stingea, suspinînd pînă la capăt, pierdută, o prea tîrzie şi zadarnică chemare.

Pantazi îşi şterse ochii umezi.

— Ah ! zise Pirgu lui Paşadia, făcîndu-şi privirea galeşă şi glasul dulceag, ah ! cu valsul ăsta ţin să te duc la lăcaşul cel din urmă, cît mai curînd ; cred că n-ai să mă faci s-aştept mult încă această sărbătoare a tinereţelor mele. Ce frumos are să fie, ce frumos ! Şi eu beat, cu nenea Pantazi, voi stoarce întristatei adunări lacrimi fierbinţi luîndu-mi, în cuvinte mişcătoare, rămas bun de la în veci neuitatul meu prieten.

Paşadia nu zise nimic.

— Da, urmă Pirgu, leşinîndu-şi şi mai mult glasul şi privirea, are să fie atît de frumos ! Eu am să-ţi duc căvălăriile [1] pe pernă. Şi, la şapte ani, la parastasul cel mare, cînd au să te dezgroape, rămăşag pun că au să te găsească tot dichisit, tot scorţos, tot ferche, fără un fir de păr alb, murat în argint-viu şi în spirt ca un gogoşar în sare şi în oţet.

Dar Paşadia nu-l asculta, se gîndea aiurea. Scăpa de data asta Pirgu şi mi-era necaz, deoarece n-aveam ochi să-l văd.

---

[1] *Căvălării* (sau *cavalerii*), decoraţii, ordine, distincţii.

Rămînînd de tînăr singur în Bucureşti, de capul meu, mă ferisem să intru-n cîrd cu oricine, aşa că din restrînsul cerc al cunoştinţelor mele, alese toate pe sprînceană, Gorică Pirgu n-ar fi făcut niciodată parte dacă n-ar fi fost tovarăşul nedespărţit al lui Paşadia, de care aveam o evlavie nemărginită.

Paşadia era un luceafăr. Un joc al întîmplării îl înzestrase cu una din alcătuirile cele mai desăvîrşite ce poate avea creierul omenesc. Am cunoscut de aproape o bună parte din aceia ce sunt socotiţi ca faime ale ţării; la foarte puţini însă dintr-înşii am văzut laolaltă şi aşa minunat cumpănite atîtea înalte însuşiri ca la acest nedreptăţit ce, de voie, din viaţă, se hărăzise singur uitării. Şi nu ştiu un al doilea care să fi stîrnit împotrivă-i atîtea oarbe duşmănii.

Auzisem că aceasta şi-o datora în parte înfăţişării. Ce frumos cap avea totuşi! Într-însul aţipea ceva neliniştitor, atîta patimă înfrînată, atîta trufie aprigă şi haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feţei sale veştede, în cuta sastisită a buzelor, în puterea nărilor, în acea privire tulbure între pleoapele grele. Iar din ce spunea, cu un glas tărăgănat şi surd, se desprindea, cu amărăciune, o adîncă silă.

Viaţa lui, din istoria căreia i se întîmpla rar să dezvăluie ceva, fusese o crîncenă luptă începută de timpuriu. Ieşit din oameni cu vază şi stare, fusese oropsit de la naştere, crescut pe mîini străine, surghiunit apoi în străinătate la învăţătură. Întors în ţară, se văzuse jefuit de ai săi, înlăturat, hărţuit, prigonit şi trădat de toată lumea. Ce nu se uneltise

împotriva lui ? Cu ce strigătoare nedreptate îi fuseseră întîmpinate lucrările, truda de zi şi noapte a jertfitei sale tinereţi, cum se învoiseră cu toţii să-l îngroape sub tăcere ! Din grelele încercări de tot soiul prin cari trecuse atîţia ani de restrişte şi cari ar fi doborît un uriaş, această făptură de fier ieşise călită de două ori. Paşadia nu fusese omul resemnării, încrederea în sine şi sîngele rece nu-l părăsiseră în cele mai negre clipe ; statornic în urmărirea ţelului, el înfrînsese vitregia împrejurărilor, o întorsese cu dibăcie în folosul său. Ca dînsul nimeni nu ştiuse să aştepte şi să rabde, neclintit el pîndise norocul la răspîntie, îl înşfăcase şi-l siluise ca să-i poată smulge ceea ce, în chip firesc, i s-ar fi cuvenit de la început fără cazną şi zbucium. Odată ajuns se întrecuse, luase văzul tutulor, îi uluise şi-şi făcuse, jugănar cumplit dar cu mănuşi, toate mendrele. Calea măririlor i se deschidea largă, netedă, acum însă, că putea năzui la orice, nu mai voi el nimic şi se retrase. Presupuneam că la temelia acestei hotărîri ciudate a fost întrucîtva şi teama de sine însuşi, fiindcă, sub învelişul de gheaţă din afară, Paşadia ascundea o fire pătimaşă, întortocheată, tenebroasă care, cu toată stăpînirea, se trăda adesea în scăpărări de cinism. Cu veninul ce se îngrămădise în inima sa împietrită, puterea l-ar fi făcut lesne primejdios. Şi nici o încredere la el în virtute, în cinste, în bine, nici o milă sau îngăduială pentru slăbiciunile omeneşti de cari arăta a fi cu totul străin.

Retragerea sa din politică mirase mai puţin totuşi decît schimbarea ce se petrecuse în felul său de trai. La vîrsta cînd la alţii începe pocăinţa, el, care totdeauna slujise de pildă vie de cumpătare, se năpustise deodată la desfrîu. Era aceasta darea pe faţă a unei vieţi ce dusese şi pînă atunci în întuneric, sau reluarea unor vechi deprinderi de cari rîvna de a izbuti îl făcuseră să se dezbere un lung şir de ani ? — căci firesc nu era ca o asemenea năpîrleală să fi avut loc de azi pe mîine. Cum, nu ştiu, rar însă mi s-a întîmplat să văd jucător aşa frumos, crai aşa ahtiat, băutor aşa măreţ. Dar se putea oare spune că decăzuse ? Nicidecum. De o sobră eleganţă, plin de demnitate în port şi vorbire, el rămăsese apusean şi om de lume pînă în vîrful unghiilor. Ca să prezideze o înaltă Adunare sau o Academie, altul nu s-ar fi găsit mai potrivit. Cineva care nu l-ar fi cunoscut, văzîndu-l trecînd seara, cînd ieşea, ţeapăn şi grav, cu trăsura la pas după el, pentru nimic n-ar fi voit să creadă în ce murdare şi josnice locuri mergea acel impunător domn să se înfunde pînă la ziuă. Pentru mine, priveliştea acelei vieţi avea ceva copleşitor, în ea bănuiam că se desfăşura o întunecată dramă sufletească a cărei taină rămînea nepătrunsă.

Dacă, încercînd a reda întrucîtva trăsurile acestui noibil chip, am stăruit atît, e pentru că n-am voit să scap prilejul de a-l face să retrăiască înaintea ochilor mei, amintirea lui fiindu-mi scumpă. Deosebit de cutreierătorul culcuşurilor de noapte ale destrăbălării bucureştene, în Paşadia, eu am cunoscut un

alt om. Dar pe acela îl întîlneam aiurea. La cîţiva paşi de Podul Mogoşoaiei, într-o uliţă singuratică, în umbra unei bătrîne grădini fără flori, se ridica, neprimitoare şi posomorîtă, o casă veche. Eram unul din rarii privilegiaţi ce treceau pragul acelei bogate locuinţe unde, pînă în cel din urmă ungher, se resfrîngea, sever, sufletul stăpînului.

Îl găseam în odaia lui de lucru, lăcaş de linişte şi de reculegere, în care nimic nu pătrundea din lumea din afară. În acea încăpere, căptuşită cu postav de faţa iascăi şi înconjurată peste tot de dulapuri ferecate în pereţi, cu geamurile perdeluite, cîte neuitate ceasuri m-a ţinut, pironit în jilţ, convorbirea oaspelui. Miezoasă şi cuprinzătoare, reţinută şi măiestrită, fără lăbărţări, razne şi prisosuri, ea învăluia în mreje puternice, uimea, răpea, fermeca. Paşadia era deopotrivă meşter pe pană şi în tinereţe zugrăvise frumos. Era de necrezut cît citise. Istoria o cunoştea ca nimeni altul, ea desăvîrşise la dînsul darul înnăscut de a judeca fără să se înşele oamenii ; multora pe atunci în plină înălţare el le-a prevăzut, apropiată, trista prăbuşire şi nu pot uita cum rostind cuvintele cobitoare ochii îi licăreau siniştri. Paşadia Măgureanu ! Am privit ca un har al Proniei simpatia ce dînsul a avut pentru mine şi mă mîndresc de a fi ciracul acestui mare răzvrătit, atît de stoic, căruia din toate cusururile ce-i găsea lumea, nu mă învoiam a-i recunoaşte decît unul singur — acela însă de neiertat : prieteşugul cu Gorică.

Gore Pirgu era o lichea fără seamăn şi fără pereche. Nesăratele lui giumbuşlucuri de soitar obraznic îi scoseseră faima de băiat deştept, la care se adăogase — de ce nu se ştie — şi aceea de băiat bun, deşi bun nu era decît de rele. Acest chimiţă avea un suflet de hengher şi de cioclu. De mic stricat pînă la măduvă, giolar, rişcar, slujnicar, înhăitat cu toţi codoşii şi măsluitorii, fusese Veniaminul[1] cafenelei „Cazes" şi Cherubinul[2] caselor de întîlnire. Mi-a fost silă să cercetez mai cu de-amănuntul iţele acestei firi uscate şi triste care simţea o atragere bolnavă numai pentru ce e murdar şi putred. Pirgu avea în sînge dorul vieţii de dezmăţare ţigănească de odinioară de la noi, cu dragostele la mahala, chefurile la mănăstiri, cîntecele fără perdea, scîrboşeniile şi măscările. Cu jocul de cărţi ce-i slujea de meserie şi cu boalele lumeşti ce-l istoviseră înainte de vreme, acestea erau singurele lucruri de cari ştia să vorbească, întocmindu-i tot temeiul hazului cu care le încînta celor ce-i preţuiau dobitocia. Şi totuşi pe altcineva nu găsise ca să şi-l facă tovarăş Paşadia care, de altmintreli, îl despreţuia făţiş, jicnindu-l şi umilindu-l fără cruţare de cîte ori se ivea prilejul.

---

[1] *Veniamin,* copil preferat (prin aluzie la Veniamin din *Biblie* pe care tatăl său, Iacov, îl iubea mai mult decît pe ceilalţi copii).

[2] *Cherubin,* copil alintat (figurativ, de la capetele de copii, flancate de aripi, reprezentate în artele plastice cu tematică religioasă ; numele derivă de la heruvimi — îngeri biblici).

— Vezi, te rog, îmi zise el, nu-l lăsa pe vecinul dumitale să se sinucidă ; uite-l, înghite cuţitul.

Într-adevăr, plin de zel, Gorică lucra în cega rasol cu cuţitul, tăvălea bucata prin maioneză şi, tot cu cuţitul, o băga adînc în gură. Mă făcui că nu văd, nu aud. Pantazi se aplecă să caute ceva sub masă.

— În preceptele sale, urmă Paşadia, buna creştere elementară glăsuieşte : nici cuţitul în legume şi peşte, nici furculiţa în brînză şi, nici într-un fel cuţitul în gură. Dar asta de, pentru oameni fini, feciori de boier, nu pentru mitocani, adunătură. Să faci rîmătorul să bea apă din fedeleş !

Pentru Pirgu, care se credea neîntrecut în cunoaşterea obiceiurilor lumei înalte, nu se putea înfruntare mai sîngeroasă. Se reculese însă repede şi-i răspunse ţanţoş lui Paşadia că avea să-l desfiinţeze.

— Să mă slăbeşti cu mofturi de-astea, se răţoi el, că altfel întorc foaia. Ai îmbătrînit nebun...

Ca să împece lucrurile, Pantazi porunci să se destupe şampania ce, după datina meselor noastre, se sluji în pahare mari. Pirgu nu lăsă să i se toarne decît un deget, peste care adăogă aproape o litră de apă minerală, nişte borviz uşor. Din tuspatru era singurul care nu ducea la băutură, se putea spune chiar că mai mult se făcea că bea, umflîndu-se cu şpriţuri cu sifon, cu sifon albastru. I se întîmpla rar totuşi să nu fie beat de dimineaţă şi cînd se chirchilea se ţinea de tot soiul de pozne, după săvîrşirea

cărora, niţel obraz să fi avut numai, ar fi trebuit să-i fie ruşine să mai dea ochi cu lumea.

Închinînd într-un glas în sănătatea lui Pantazi, iubitul nostru oaspe, sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare. Pirgu îşi muie doar buzele şi se strîmbă.

— Şampania fără muieri, bombăni el, nu face două parale.

Femeile fuseseră însă, în chip hotărît, pentru totdeauna înlăturate de la mesele noastre. Toate încercările lui Gorică de a i se încuviinţa să-şi poftească o prietenă-două fuseseră zadarnice. Pantazi s-ar fi învoit bucuros, dar Paşadia rămăsese neînduplecat. Ne mărgineam să aruncăm scurte priviri cotoieşti cocoanelor de la mesele vecine cari, cam de obicei, ne răspundeau şi ele cu ochiade şirete.

Cu căutătura-i tulbure şi posomorîtă, Paşadia dezbrăca o durdulie ovreică, aşezată în faţa lui, ceva mai departe. Mă întovărăşii şi eu la această creştinească faptă, ştiind că nu supăram întru nimic pe marele meu prieten. Conştientă de minunata ei frumuseţe răsăriteană în deplină înflorire, albă şi mată ca un chip de ceară în care ochii de catifea ardeau cu o flacără rece între genele de mătase, ea rămînea nemişcată, nepăsătoare, în trufia fără margini a stirpei alese, aşa ca străbunele ei cînd erau tîrîte, despoiate, în tîrgurile de robi, sau trase, mai tîrziu, pe scripetele lui Torquemada [1]. Stînd picior peste

[1] *Thomas de Torquemada* (1420—1490), mare inchizitor al Spaniei, celebru prin cruzimea lui şi metodele diabolice de tortură folosite.

picior, rochia i se ridicase pînă la genunchi, lăsînd să i se vadă, pale, prin străvezimea ciorapilor negri, pulpele strunguite fără cusur. Cînd se hotărî să şi le acopere, fu fără grabă şi fără să roşească. Pirgu pisa cu neruşinare o negustoreasă cu faţa aprinsă sub suliman, înfoiată şi înzorzonată. Zîmbindu-i galeş, cu ochii pe jumătate închişi, el ridica paharul, sorbea cu gingăşie, apoi îşi lingea buzele cu poftă. Singur Pantazi nu se uita la nimeni. Visătoare ca totdeauna, privirea i se pierdea aiurea, blîndă şi tristă. El făcu semn să mai vie şampanie.

Dar Pirgu se-ntrecea cu gluma. Făcînd din paharul golit ochian, cu cealaltă mînă trimetea sărutări trupeşei negustorese care se prăpădea de rîs. Paşadia îl sfătui să se astîmpere să nu dea de belea.

— Frumos ţi-ar sta, îl întrebă el, să te vezi luat pe sus şi dat afară ?

Pirgu îl privi cu despreţuitoare milă.

— Mă crezi, pesemne, că sunt ca dumneata, să fiu dat afară cu una cu două, terchea-berchea, haimana ? Cine nu mă cunoaşte aici şi oriunde, cine nu mă iubeşte, unde nu sunt la mine acasă ? Ca să-şi dovedească spusele, se ridică şi trecu la masa negustoresei căreia-i pupă mîna şi-i vorbi la ureche, dete o raită şi pe la alte mese, oprindu-se mai mult la aceea a frumoasei ovreice.

— M-a întrebat Raşelica, ne zise întorcîndu-se, cum un om aşa fin ca mine, fecior de boier, pot să mă adun cu oameni atît de ordinari ? Era furioasă. Am rugat-o să nu ia în seamă ; unul, i-am spus, e

un biet bătrîn stricat, a fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s-a zaharisit ; celălalt e un copil.

Paşadia înghiţi şi tăcu. Îi urmai pilda. Nu-mi ascunsei admirarea de cîtă lume cunoştea Pirgu.

Lume de tot soiul şi de toată teapa, lume multă, toată lumea. Pe cine nu cunoştea într-adevăr, unde nu pătrunsese ? În zăvorîtele case ale negustorimei sperioase şi speriate, în ferecata cetăţuie a ovreimei îmbuibate de belşug, în şubredele cuiburi ale rîiei ciocoieşti, pretutindeni, Gorică era primit cu braţele deschise, deşi nu totdeauna pe uşa din faţă. Rămîne de mirare cum nu insufla nicăieri scîrbă şi teamă, cum nimeni nu voia să vadă că în potaia aceea măruntă ce se tîra şi se gudura rînjind, pisma ţinea deşteaptă şi asmuţa fără încetare, împotriva tutulor, o fiară spurcată şi càpie, pornită pe vrăjmăşie, pe vătămare, pe rău, părînd a sluji soartei de unealtă de dezalcătuire şi de nimicire. Mîrşăvia nu se sfia de altfel să şi-o mărturisească, făcîndu-şi fală din isprăvi pentru cari legea ar fi trebuit să prevadă puşcăria sau balamucul.

De şcolar, îşi ducea prietenii la femei bolnave. Pentru asemenea lucruri se bucura de o închipuire drăcească nesecată. Din aţîţarea la desfrîu, căruia îşi închinase trupul şi sufletul, îşi făcuse un apostolat. Iscusit în samsarlîcuri şi pezevenglîcuri, fusese faurul ruinei cîtorva feciori de bani gata şi al căderii mai multor femei ; mulţumită lui, nume cunoscute se mînjiseră de necinste. Rar se petrecea murdărie în care să nu fi fost amestecat şi dînsul, şi adesea nu-

mai dintr-o crudă şi fără saţiu poftă de a-şi bate joc, pentru care nu se da înapoi de la nimic : iscodirea, defăimarea, bîrfeala, zîzania, pîra, ameninţarea cu darea în vileag a tainei încredinţate sau smulse, răvaşele neiscălite — toate îi păreau deopotrivă de bune, fiecare după cerinţă. Se năştea întrebarea ce ar fi trebuit dar să mai facă Gogu Pirgu ca să treacă drept băiat rău ?

Măgulit că-l admirasem, nu trebui să-l rog de două ori ca să istorisească păţania cea din urmă a doamnei Mursă. Fu însă întrerupt de plecarea Raşelichii. Cu paşi mlădioşi, ea se îndreptă spre masa noastră ca să-şi ia mantaua din cuierul vecin. Pirgu sări s-o ajute. Era cum nu se poate mai bine Raşelica şi de minune potrivită ; trezita asemănare a femeii cu floarea — o floare neagră de tropice, plină de otravă şi de miere — o deştepta fără voie mireasma caldă ce se răspîndea, ameţitor de pătimaşă, la fiecare din mişcările ei. De aproape însă, fără ca frumuseţea ei să-şi piardă din strălucire, dînsa avea ceva respingător, în ea se simţea, mai mult decît în alte femei, Eva, străina, duşmana neîmpăcată şi veşnică, împrăştietoare de ispită şi de moarte. Privirea ei liniştită, aplecîndu-se asupra colţului nostru, avu o scăpărare aspră ciocnindu-se de a lui Paşadia.

O urma un fel de ţingău adus din spate şi cam deşelat, cu ochi încercănaţi şi sticloşi, cu obrajii aprinşi de o roşeaţă nesănătoasă. O tuse seacă îl chinuia fără răgaz. În zîmbetul cu care îşi luă rămas

bun de la Pirgu, fu parcă durerea unei despărţiri pentru totdeauna.

— E Mişu, ne şopti Pirgu. E pe dric, ne lasă. L-a dat gata şi p-ăsta ; doi bărbaţi în trei ani, başca de ce-a mai forfecat pe de-alături. Halal să-i fie, straşnică muiere, pe onoarea mea ! Şi către Paşadia : Ei, şi dumneata ai vrea să te arunci, crezi că te ţin meşii ? Spune, să ştiu, să-ţi fac vorba, intră chiar în vederile mele.

În loc să răspundă, Paşadia îşi sorbi paharul pînă la picătura cea din urmă.

— La adică, de ce te-ai codi ? stărui Pirgu, tot îţi sună coliva. Parcă nu ştie lumea că de mult, numai în miambal [1] şi-n magiun îţi mai stă nădejdea ? Te vezi pe drojdii, caută să mori încai fericit...

Estimp, o vie mişcare se iscase în tot birtul. Mulţi se sculară de la masă, năpustindu-se spre ieşire. Se auzeau trîmbiţări, treceau pompierii. Băiatul care ne slujise ne spuse că nu fusese mai nimic : se aprinsese un coş lîngă biserica Curtea-veche, dar fusese stins înainte să sosească tulumbele. Unii dintre meseni fiind stăpînii sau chiriaşii caselor din partea locului, fiecare îşi pierduse sărita, la gîndul că s-ar fi putut întinde şi la el focul, atît de ameninţător în acele uliţi strîmte, cu clădiri lipite una de alta.

---

[1] Sucul unei plante ierbacee, cunoscută sub numele de lemn-dulce *(Glycyrrhiza echinata)* ; coagulat şi turnat în formă de bastonaşe era folosit ca medicament în diverse afecţiuni.

Se deschise vorba despre Curtea-veche căreia fără biserica cu turlă verde ce-i poartă numele i-ar fi pierit pînă şi amintirea. Cu priceperea-i cunoscută, Paşadia ne înşiră cam tot ce se ştia despre acele locuinţe ale vechilor domnitori. Nimic de seamă pe cît părea. Ca întreg tîrgul, Curtea fusese arsă şi rezidită de numeroase ori şi trebuie să fi acoperit o arie întinsă, rămăşiţe de temelii boltite găsindu-se în întreagă mahalaua, de pildă sub birtul unde ne aflam. Cum fusese Curtea era lesne de închipuit, semănînd în mare cu mănăstirile, cu trupuri de clădiri multe, pentru a putea sălăşlui toată liota şi ţigănia, fără întocmire, fără stil, cu nade, umpluturi şi cîrpeli, vrednică să slujească, în urîţenia ei, de decor ticăloşiei unei tagme stăpînitoare plămădită din toate lepădăturile venetice şi din belşug altoită cu sînge ţigănesc.

Îl întrebai dacă nu în nestatornicia domniilor şi în teama de năvăliri trebuie căutată pricina că nu s-a durat şi la noi măreţ şi trainic ca în Apus ? Plăcerea nobilă de a zidi nu a lipsit unora din voievozi ; Brîncoveanu bunioară ridicase pe întinsele lui moşii curţi bogate. Îmi răspunse că nu ; iubirea de frumos fiind unul din privilegiile popoarelor de stirpe înaltă şi printre acestea nu putea fi prenumărat şi al nostru care n-a dat civilizaţiei nimic. Îi căşună apoi pe Brîncoveanu şi, smulgîndu-i cuca domnească, scufa de prinţ al sfintei-împărăţii, cununa de comite maghiar şi lanţul sfîntului Andrei al Rusiei, în cîteva trăsuri ni-l zugrăvi ca pe un bulibaşă mehenghi, vînzător şi

slugarnic — un suflet de rob. Că se molipsise şi dînsul de frigurile de a clădi, sădi şi împodobi ce au bîntuit la puternicii timpului său era adevărat, dar de la nenorocitul acesta atît de bogat şi care a domnit atunci cînd tumultoasa înflorire a barocului era în toi ce-a rămas ? Ce lasă după el : stîlpii de la Hurez, pridvorul de la Mogoşoaia, Potlogii, ce ?... — şi cu asemenea marda [1] opăcită şi pocăltită îndrăznim să ne mai lăudăm ? Ar trebui să se isprăvească odată pentru totdeauna cu istoriile astea că e mai mare ruşinea !

Ieşirea aceasta nu ne surprinse. Paşadia, privind şi judecînd cu o neînduplecată asprime tot ce era românesc, mergea adesea cu înverşunarea pînă la a fi de rea-credinţă. Ura ce mocnea într-însul neadormită, se învolta şi se învolbura atunci vajnică, uriaşă, încingîndu-l ca un jăratic, avîntîndu-l ca un talaz. Cum nu i se putea tăgădui nici partea lui de dreptate, găsii de prisos să mă ridic ca să apăr acel trecut, vedeniei căruia pana mea datora o minunată tîmplă de icoane ce migălisem în tinereţe cu o osîrdie aproape cucernică. Nu fu nici nevoie deoarece Paşadia, singur, reveni întrucîtva asupra severei sale păreri.

— E ciudat totuşi, mărturisi el, deşi ca artă le găsesc mai prejos chiar decît amintirea lor istorică,

[1] *Mardă*, rămăşiţă dintr-o marfă care nu mai poate fi vîndută, vechitură, lucru de lepădat.

vestigiilor acestea umile nu le pot contesta deosebitul fermec. În faţa celor mai neînsemnate, închipuirea mea prinde aripi, mă simt mişcat, mişcat adînc.

— Eu unul te înţeleg, îi zise Pirgu, pentru că şi dumneata eşti o ruină, o ruină venerabilă, nu însă din cele bine păstrate.

Se rîse. În felul acesta petreceam noi. Cultul lui Comus [1] ne întrunea, cam de o lună aproape zilnic, la prînz sau la cină. Dar adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrăţişa numai lucruri frumoase : călătoriile, artele, literele, istoria — istoria mai ales — plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbuşea în noroi gluma lui Pirgu. Era întristător cum, în nepregătirea sa, acest vrăjmaş al slovei tipărite rămînea străin de ce se discuta. În Pantazi însă, Paşadia întîlnise o minte clară, un spirit înarmat şi liber ; un cuvînt mă temeam a nu pierde din luminosul lor schimb de vederi şi de cunoştinţe şi faptul că mi-au rămas însemnările ce aveam grija să iau de ele, mă consolă, dacă nu mă şi despăgubeşte, de toate pierderile de lucruri ce am suferit de la război încoace.

Spre marea mea părere de rău, în acea seară zaifetul trebuia să se spargă devreme ; Paşadia pleca spre miezul nopţii la munte.

— Voi aştepta cu nerăbdare, zise el, ziua întoarcerii, ca să ne revedem, la mine. Şi către Pirgu :

---

[1] În mitologia greacă, zeul care prezida la ospeţe.

Aranjăm şi un mic pocher, nu e aşa ? — mai înveţi jocul.

Pe dată, Pirgu se aprinse de o mînie grozavă de care, ca să se uşureze, icni pe nerăsuflate un potop de scîrbe, trecînd de la înjurăturile surugieşti la ocările de precupeaţă şi la blestemele de chivuţă. Aflarăm că înainte de masă, la tripou, Paşadia, care-l juca pe Pirgu cu duşmănie, îl scuturase, într-o întîlnire uriaşă, de toate paralele. Pirgu pierduse douăzeci şi cinci de poli şi mai rămăsese dator încă atît.

Ca să-l potolească, Pantazi îl întrebă dacă are nevoi de bani. Pirgu răspunse mîndru că nu, ceea ce ne miră chiar după ce-l văzurăm scoţînd, dintr-un plic, un teanc de sutari. Jucase toată noaptea, într-o casă particulară, la Arnoteni, drum-de-fier şi se umpluse. Paşadia îi ceru datoria.

— Asta nu ! zise Pirgu.

Pantazi plăti, împărţind bacşişuri grase băieţilor şi lăutarilor. Plecarăm. Dar la ieşire, trăsura închisă care îl aştepta pe Paşadia în ulicioara îngustă din faţa birtului nu putu să mişte înainte din pricina unui ghem de oameni ce, în rîsete şi ţipete, se rostogoli pînă lîngă noi. În mijlocul învălmăşelii, urlînd ca o fiară, o femeie se lupta cu trei vardişti ţepeni ce abia puteau s-o dovedească. Pomenindu-ne cu ea aproape în braţe, tuspatru deterăm un pas înapoi.

Bătrînă şi veştejită, cu capul dezbrobodit şi numai zdrenţe toată, cu un picior desculţ, ea părea, în

turba-i cumplită, o făptură a iadului. Beată moartă, vărsase pe ea şi o trecuse neputinţa, ceea ce umplea de o bucurie nebună droaia de derbedei şi de femei pierdute ce-i făceau alai strigînd: „Pena! Pena Corcoduşa!"

Băgai de seamă că Pantazi tresări deodată şi păli. Dar, la vederea noastră, Corcoduşa fu cuprinsă de o furie oarbă. Ce ne fu dat să auzim ar fi făcut să se cutremure inima cea mai păgînă. Pirgu însuşi rămase cu gura căscată.

— Ascultă cu atenţie şi memorizează, îi şopti Paşadia, ai ocazia să-ţi completezi educaţia de acasă.

Vardiştii îndepărtară beţiva. Pantazi intrase în vorbă cu o fetiţă ce, zîmbind, îşi aţintise tot timpul asupra acelei triste privelişti a nemerniciei omeneşti uitătura vioaie şi semeaţă, întrebînd-o dacă ştia cine era ticăloasa bătrînă care acum se trîntise în mijlocul podului, ca ursul, şi nu mai voia să se scoale.

— E Pena Corcoduşa, răspunse fetiţa. S-a îmbătat iar. Cînd e trează e cumsecade, dar dacă se ciupeşte, face urît.

După ce-i strecură ceva în mînă, Pantazi o mai descusu pe fată. Aflarăm că Pena trăia pe lîngă Curtea-veche, sta la biserică la pangar [1], făcea treabă prin piaţă. Îndeletnicirea ei de căpetenie era să scalde morţii. Fusese şi la balamuc mai demult.

---

[1] Masa pe care se vînd lumînările la biserică.

Cu mare cazană vardiştii izbutiseră să o ridice. Cînd se văzu în picioare şi dete iar cu ochii de noi, se zbîrli din nou, gata să reia de-a capul prietenoasa-i întîmpinare, fiind însă smucită se înecă şi glasul i se pierdu în bolboroseli.

— Crailor, ne mai strigă totuşi. Crai de Curtea-veche.

Vorbise prin ea oare altcineva, de altădată — cine ştie ? Dar ca această zicere uitată, demult scoasă din întrebuinţare, nimic pe lume nu cred să-i fi putut face lui Pantazi atîta plăcere. I se luminase faţa, nu se mai sătura de a o rosti.

— E într-adevăr, recunoscu Paşadia, o asociaţie de cuvinte din cele mai fericite ; lasă pe jos „Curtenii calului de spijă", cu aceaşi însemnare, din vremea lui Ludovic al treisprezecelea. Are ceva ecvestru, mistic. Ar fi un minunat titlu pentru o carte.

— Nefericită Pena, murmură Pantazi cu melancolie, după un răstimp de tăcere, sărmană fiinţă, aş fi crezut eu să te mai întîlnesc ? De cîte nu-mi aduci aminte !

— Cum, o cunoşti ? întrebă mirat Pirgu.

— Da, e o istorie veche ; o istorie de dragoste, şi nu de toate zilele. Era pe vremea războiului din şaptezeci şi şapte. Nu cred să fi pierit încă via amintire ce ruşii au lăsat aici femeilor, femeilor de toată teapa. A fost o curată nebunie. Pe rogojină, ca sub pologul de horbotă, ploaia de ruble acoperea lacome

Danae[1]. În Bucureşti, muscalii aflaseră o Capua[2]. Cocoanele nu mai aveau ochi decît pentru ofiţerii ruşi. Dar acela după care turbaseră toate era Leuchtenberg-Beauharnais, frumosul Serghie, nepotul împăratului. Zadarnic însă aşteptară să-i cadă batista. Căci întîmplarea îl aruncase, din întîia noapte, în braţele unei femei de rînd şi din braţele acesteia nu s-a mai putut desprinde. Era o fată de mahala, nu prea tînără, puţin căruntă la tîmple; o ştiam de la balurile mascate şi de la grădinile de vară. Fermecul acestei fiinţe, de obicei posacă, mai mult ciudată decît frumoasă, îi sta în ochi, nişte ochi mari verzi, verzi-tulburi, lături-de-peşte cum le zice românul, genaţi şi sprîncenaţi, cu privirea cam rătăcită. Să fi fost alţii nurii ce ţesură mreaja în care fu prinsă inima ducelui? — se poate; e netăgăduit însă că, împărtăşită de amîndoi deopotrivă, o pătimaşă iubire se aprinse între floarea-de-maidan şi Făt-frumosul în fiinţa căruia se resfrîngeau, întrunite, strălucirile a două cununi împărăteşti. Rămăsese lucru hotărît ca, după război, Pena să-şi urmeze domnul şi stăpînul

---

[1] Personaj mitologic, mama lui Perseu — născut din legătura ei cu Jupiter; „ploaia de ruble" este folosită ca analogie la faptul că Jupiter s-a introdus sub forma unei ploi de aur în turnul de bronz unde Danae era ţinută prizonieră de către tatăl ei, Acrisius, regele Argosului.

[2] Oraş în Italia, cucerit de Hannibal după un asediu îndelungat (216 î.e.n.); cartaginezii au fost acuzaţi că „s-au moleşit în deliciile din Capua", locuţiune prin care se desemnează figurativ o perioadă de petreceri, de plăceri ce duc la moleşirea trupească şi morală.

în Rusia. Leuchtenberg s-a dus să moară ca un cruciat în Balcani. I-am însoţit trupul pînă la Prut. În seara de 19 octomvrie, şaptezeci şi şapte, trenul mortuar, cu un vagon preschimbat în paraclis-arzător unde, între o risipă de făclii şi de candele, preoţi în odăjdii şi cavaleri-garzi în platoşe poleite privegheau racla ascunsă sub florî a eroului, a trecut prin Bucureşti, oprindu-se numai cîteva clipe pentru a primi onorurile. Din mulţime se ridică un ţipăt sfîşietor şi o femeie căzu grămadă. Aţi înţeles cine era. Cînd s-a deşteptat, a trebuit s-o lege.

Sunt de atunci treizeci şi trei de ani.

Pantazi îşi scutură ţigara. Trista istorie a Penei nu ne făcu nouă mai puţină plăcere decît lui nepreţuita ei ocară. Paşadia îşi luă rămas bun şi se urcă în caretă.

— Iepure şi călătorie sprîncenată, îi strigă Pirgu.

Acum, Gorică se împleticea şi i se încurca limba. Îi trebui oarecare cazană ca să ne spuie că jucase ca un părinte ; răposatul „Pocher" în fiinţă n-ar fi jucat mai bine.

— Cu toate astea am intrat mesa, se văicări el, am intrat şi nu pot afla mîngîiere. Dar are să mi-o plătescă, şi scump, caiafa asta bătrînă, am să-l curăţ.

Se ţinu de capul nostru să mergem cu el.

— Haideţi domnilor, ne îmbie, haideţi, nu vă duc eu la rău. Îl întrebarăm unde ?

— La Arnoteni, ne răspunse, adevăraţii Arnoteni.

Nu pentru întîia oară stăruia Pirgu să ne ducă acolo. Ca să ne scăpăm de el, îi făgăduirăm să-l însoţim

oricînd altă dată, oriunde, numai în acea seară nu. La podul Mogoşoaiei ne despărţirăm, Pirgu luînd-o spre poştă, noi spre Sărindar. Noaptea era umedă şi rece, ceaţa se făcea tot mai deasă. Mă gîndeam tocmai cum să mă văd mai degrabă acasă, în pat, cînd Pantazi, după obiceiul lui, mă rugă să rămîn cu el. Mai era chip să mă împotrivesc, de hatîrul lui ce nu eram în stare ? Căci dacă de Paşadia aveam evlavie, de Pantazi aveam slăbiciune, una porneşte de la cap, cealaltă de la inimă, şi oricît s-ar ţine cineva, inima trece înaintea capului. Omul acesta ciudat îmi fusese drag şi înainte de a-l cunoaşte, într-însul mi se părea că găsisem un prietèn de cînd lumea şi adesea, mai mult chiar, un alt eu-însumi.

CELE TREI HAGIALICURI

„C'est une belle chose, mon ami, que les voyages..." [1]

Diderot

Un prieten de cînd lumea, aşa-mi păruse, deşi înainte de anul acela — 1910 — nici nu-i bănuisem măcar fiinţa pe lume. Se ivise în Bucureşti cam o dată cu întîile frunze. De atunci îl întîlnisem mereu şi pretutindeni.

De la început îmi făcuse plăcere să-l văd, cu timpul căutasem chiar prilejul. Sunt fiinţe cari prin cîte ceva, uneori fără a şti ce anume, deşteaptă în noi o vie curiozitate, aţîţîndu-ne închipuirea să făurească asupra-le mici romane. M-am mustrat pentru slăbiciunea ce-am avut de asemenea fiinţe ; nu destul de scump era s-o plătesc în păţania cu *sir* Aubrey de Vere ? De data asta, peste curiozitate se altoia covîrşitor un simţămînt nou : o apropiere sufletească mergînd pînă la înduioşare.

Să fi fost pentru că omul era aşa de fermecător de trist ? Cu putinţă, la dînsul numai ochii spunînd atîtea. Cam afundaţi sub bolta sprîncenelor şi de-un albastru rar, privirea lor, nespus de dulce, părea a urmări, înzăbrănită de nostalgie, amintirea unui vis.

---

[1] *„Ce lucru frumos, dragă prietene, sînt călătoriile..."* (fr.)

Ei întinereau straniu această făptură care nici altmintreli nu-şi trăda vîrsta, luminau fruntea senină, desăvîrşeau înfăţişarea nobilă ce-i întipărea mata paloare a feţei smede şi trase, prelungită de o ţăcălie moale ca mătasea porumbului, a cărei coloare o avea chiar. Cam aceeaşi era şi coloarea îmbrăcămintei ce purta de obicei, la dînsul moi, molatece, mlădioase fiind toate, şi port, şi mişcări, şi grai. Era un obosit, un sfios sau un mare mîndru. Totdeauna singur, el se strecura în viaţă aproape furişîndu-se, căutînd a se pierde în gloată ; era însă între aceasta şi dînsul aşa nepotrivire, că simplicitatea sa dinafară, vădit voită pentru a trece nebăgat în seamă, atingea tocmai scopul dimpotrivă, ajungea să fie bătătoare la ochi şi-i da un aer şi mai străin.

Străin totuşi nu era. A român nu semăna iarăşi : prea vorbea frumos româneşte, la fel ca franţuzeşte, poate ceva mai cu greutate. Fusesem adesea vecini de masă, azi la unul din birturile de frunte, mîine pe prispa vreunei cîrciumi. Mulţumire simţeam de cîte ori îl aveam aproape, locul însă unde tristeţea lui afla în mine un răsunet atît de adînc încît îl făcea să-mi pară un alt eu-însumi era Cişmegiul, Cişmegiul de atunci, singuratic şi lăsat în sălbăticie.

Sub înalţii copaci, în amurg, necunoscutul îşi plimba melancolia. El păşea grav, sprijinindu-se în băţul său de cireş, străbătea încet aleiele, fumînd, oprindu-se uneori dus pe gînduri. Dar cari puteau fi ele ca, năpădindu-l, să-l mişte pînă la lacrimi ?

Se înstelase de mult cînd, fără grabă, visătorul se îndura în sfîrşit să plece. Mergea să cineze. Spre miezul nopţii se înfiinţa iar la vreun loc de băutură unde sta cît mai tîrziu, pînă la închidere. Mai zăbovea apoi pe uliţi întru aşteptarea zorilor.

Am spus că-l întîlneam peste tot. Într-atît mă deprinsesem cu el că o zi de se întîmpla să nu-l văd îi simţeam lipsa. Zărindu-l odată la gară, luînd Aradul, m-a cuprins o părere de rău copilărească la gîndul că ar fi plecat pentru totdeauna prietenul necunoscut, omul care privea cu ochi duioşi cerul, copacii, florile, copiii...

L-aş fi uitat anevoie, amintirea fiindu-i strîns legată de Cişmegiu căruia îi rămăsesem credincios chiar în timpul marilor ploi ce au căzut înainte de ivirea cometei din acea vară. În apriga înviorare a verdeţii bete de umezeală şi pustie cu desăvîrşire, grădina dezvelea spre seară, cînd se însenina vremelnic, frumuseţi nebănuite. Şi în cea mai minunată dintre seri, avui pe podul cel mare al lacului plăcuta surprindere de a-mi regăsi amicul.

Rezemat de şubredul parmaclîc, el îşi aţintea privirea asupra albei scînteieri a luceafărului răsărind. Văzîndu-mă cu o ţigară aprinsă, veni să-mi ceară foc şi focul acesta fu de ajuns ca să topească dintre noi orice gheaţă. Aflai că nici eu nu eram pentru dînsul un străin : ne întîlneam atît de des. Aşteptase numai prilejul să-mi poată face cunoştinţa şi mulţumea împrejurărilor că i-l dase tocmai în acea seară.

— În faţa Frumosului, lămuri el, singurătatea devine apăsătoare şi e o seară prea frumoasă, domnule, o seară de basm şi de vis. Asemenea seri se întorc, zice-se ; de demult, în taina lor le plăcea meşterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiţi chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime. E seara izgonirii Agarei[1], seara fugii în Egipt. Pare că, fascinată, vremea însăşi îşi conteneşte mersul. Şi în văzduhul fluid nici o adiere, în frunzişuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior...

Astăzi, după atîţia ani, îmi pare că-l mai aud. Vorbea măsurat şi rar, împrumutînd spuselor cît de neînsemnate fermecul glasului său grav şi cald pe care ştia să-l mlădieze şi să-l învăluie, să-l urce sau să-l coboare cu o fericită măiestrie. L-am însoţit ascultîndu-l cu o plăcere crescîndă în umbra acelei seri aproape mistice căreia el îi resfrîngea în ochi albastrul adînc şi în întreagă făptura sa liniştea nesfîrşită, nu m-am săturat să-l ascult toată noaptea. Dar, pentru cîte avea de povestit, o singură noapte nu era de ajuns aşa că, despărţindu-ne, spre dimineaţă, am luat întîlnire pentru seara următoare cînd

[1] *Agar,* sclavă egipteană a biblicului patriarh Avram, care a izgonit-o în pustiu împreună cu fiul ei Ismael ; un înger i-a arătat Agarei un izvor ascuns astfel că a putut salva viaţa lui Ismael, care a devenit apoi părintele poporului arab.

s-a petrecut la fel, şi apoi iarăşi şi iar, fără întrerupere, în şir, aproape trei luni...

...din rarele plăcute ale vieţii mele. Cu cît scădea ziua, ne întîlneam mai devreme, ne despărţeam mai tîrziu. Să nu mai fi fost zi de loc ca să fi rămas mereu împreună, rău nu mi-ar fi părut; cu dînsul nu mi s-ar fi urît o veşnicie. Nimic mai monoton totuşi ca felul de a ne petrece timpul. Masa o prelungeam pînă spre miezul nopţii, la vorbă pe care o urmam la aer liber, cutreierînd, calmi peripateticieni, uliţe pustii prin mahalale necunoscute unde ne rătăceam adesea, uitam că ne aflăm în Bucureşti. Uneori, la loc deschis, omul se oprea ca să privească îndelung cerul, din ce în ce mai frumos către toamnă şi căruia-i cunoştea toate stelele. Cînd era vreme rea, mergeam la el acasă.

Locuia pe liniştita stradă a Modei, la catul al doilea al unei clădiri ce aparţinea regelui Carol, la o franţuzoaică bătrînă care-i închiriase două încăperi, bogat mobilate în gustul greoi de acum cincizeci de ani, un salon în faţă şi o odaie de dormit în fund, despărţite printr-un geamlîc înalt. La belşugul de abanos şi de mahon, de mătăsării, de catifele şi de oglinzi — acestea de toată frumuseţea, fără ramă şi cît peretele — iubirea de flori a chiriaşului, împinsă la patimă, adăoga o nebunească risipă de trandafiri şi de tiparoase ce, împreună cu lumînările pe cari le găseam aprinse, în cele două candelabre de

argint cu cîte cinci ramuri, oricînd am fi venit, puneau locuinţei pecetea unui lux ales, alcătuind oaspelui meu un cadru în aşa armonie cu fiinţa sa că, amintirea mea, dintr-însul nu-l pot desprinde.

Dar încîntarea începuse : omul vorbea...

Povestirea unduia agale, împletind în bogata-i ghirlandă nobile flori culese din literatura tutulor popoarelor. Stăpîn pe meşteşugul de a zugrăvi cu vorba, el găsea cu uşurinţă mijlocul de a însemna, şi încă într-un grai a cărui deprindere o pierduse, pînă şi cele mai alunecoase şi mai nehotărîte înfăţişări ale firii, ale vremii, ale depărtării, aşa că amăgirea era întotdeauna deplină. Ca în puterea unei vrăji, cu dînsul am făcut în închipuire lungi călătorii, călătorii cum nu-mi fusese dat nici să visez... omul vorbea. Înaintea ochilor mei, aievea, se desfăşura fermecătoare trîmba de vedenii.

Străjuiau pe înălţimi ruine semeţe în falduri de iederă, zăceau cotropite de veninoasă verdeaţă surpături de cetăţi. Palate parăsite aţipeau în păragina grădinilor unde zeităţi de piatră, în veşmînt de muşchi, privesc zîmbind cum vîntul toamnei spulberă troiene ruginii de frunze, grădinile cu fîntîni unde apele nu mai joacă. Beteala lunii pline se revărsa peste vechi orăşele adormite ; pîlpîiau pe mlaştini văpăi zglobii. Puhoiul de lumini poleia noroiul metropolelor uriaşe

aprinzînd deasupra-le ceaţa cu un pojar. De funinginea şi de mucegaiul lor fugeam însă repede ; la zare neaua piscurilor sîngera în amurg. Şi plecam să cunoaştem ameţeala aprigă a culmilor, lăsam în urma noastră înflorite poiene, urcam prin brădet, adulmecaţi de şoapta pîraielor resfirate sub ferigi, urcam, beţi de aerul tare, mai sus, tot mai sus. La picioarele noastre, între costişe pleşuve şi dîmburi încomate de codri stufoşi, văile se aşterneau de-a lungul albiei şerpuite a rîurilor ce se pierdeau departe, în aburul cîmpiilor grase. Un lung freamăt se înălţa ca o rugăciune. În pacea singurătăţii nemărginite, priveam în slavă rotirea vulturilor deasupra negrelor prăpăstii, iar noaptea ne simţeam mai aproape de stele. Dar curînd începea să viscolească şi să geruie şi coboram către miazăzi, în ţinuturile cu dulci nume unde toamna lîncezeşte pînă în primăvară, unde totul, suferinţa, moartea chiar, înveşmîntă chipul voluptăţii. Mireasma florilor de oleandru se aşternea amară deasupra lacurilor triste ce oglindă albe turle între funebri chiparoşi. Peregrini cucernici mergeam să ne închinăm Frumosului în cetăţile liniştii şi ale uitării, le cutreieram uliţele în clină şi pieţele ierboase, veneram în vechi palate şi biserici capodopere auguste, ne pătrundeam de suflul Trecutului contemplîndu-i vestigiile sublime. Corabia aluneca încet între ţărmurile lăudate ale mărilor elene şi latine ; stîlpii capiştii în ruină răsăreau din crîngul de dafini. O grecoaică ne zîmbea dintr-un pridvor perdeluit de iasomie, ne tocmeam cu neguţători armeni şi jidovi prin bazare, beam cu marinarii vin

dulce în tractire afumate unde jucau femei din buric. Ne ameţea forfoteala pestriţă din schelele scăldate în soare cu legănarea molcomă a catartelor, ne fermeca lina tăcere din cimitirele turceşti, albul răsfăţ al oraşelor răsăritene tolănite ca nişte cadîne la umbra cedrilor trufaşi, lăsam să ne fure vraja albastră a Mediteranei pînă cînd copleşiţi de toropeala cerului său de smalt şi înnăbuşiţi de vîntul Libiei, ieşeam la ocean. Spre miazănoapte, din jocurile umezelii cu lumina, se isca pentru văzul uimit o nesfîrşită desfătare. Razele piezişe daureau viu burhaiul [1], destrămau tortul brumelor în toate feţele curcubeului şi erau, la fel niciodată, împurpurări grele în asfinţit, apoase străvezimi viorii şi sure în serile lungi de vară, feerica strălucire a zorilor boreale deasupra nămeţirilor de gheţari. Ne înturnam apoi spre tropice, trăiam cu săditorii visul galeş al Floridei şi al ostroavelor Antile, pătrundeam, pe urma „vînătorilor de orchidee", în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărînd de zboruri de papagali. Nimic nu scăpa cercetării noastre lacome, descopeream guri de rai pierdute pe întinsul oceanului paşnic unde, sub constelaţii noi, încrucişam îndelung, ne îndrumam spre ţările mirodeniilor, spre leagănul civilizaţiilor străvechi, sărbătoream ivirea primăverii la Ise [2], ne scufundam în tainica pierzanie a nopţilor chinezeşti şi indiene, ne înfiora aromeala serilor pe apă la Bangkok. Vîntul fierbinte alinta lin clopoţeii

[1] *Burhai,* ceaţă rară care se ridică după ploaie.

[2] Templu al zeiţei japoneze Amaterasu, încarnarea soarelui în religia shintoistă.

argintii ai pagodelor, înclina foile late de plibani. Uitam de Europa, din ea tot ce admirasem ne părea acum atît de pipernicit şi de şters. Şi purcedam mereu, în căutare de zări mai adînci, de păduri mai bătrîne, de grădini mai înflorite, de ruine mai măreţe; mulţumire nu mai aflam decît atunci cînd frumuseţea sau ciudăţenia făcea să ne credem pe tărîmul visului; oricare ar fi fost însă minunăţia datorită jucăriei firei sau trudei omeneşti, mult nu ne reţinea şi porneam iarăşi, străbăteam sumbre meleaguri şi rîpoase singurătăţi, ocoleam jalea pustietăţilor sterpe, groaza smîrcurilor fetide ca să ne întoarcem cît mai repede la mare.

Marea...

Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, pirozeaua tăriei şi mărgăritarul norilor, florie ca o pajişte sau scînteiînd ca o mişună de licurici, searbădă şi domoală sau vie, verde şi vajnică, avîntîndu-se spumegînd spre cerul căruia îi e fiică, de ea vorbea cu păgînească evlavie, pomenindu-i doar numele glasul i se pogora tremurător ca şi cum ar fi mărturisit o taină sau îngînat o rugă. Pentru slăvirea ei, uriaşa putere în mişcare a rotundului, matca a tot ce viază neîncătuşata şi neprihănita, i se părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic şi că înşişi poeţii cei mai cu renume încumetîndu-se a o cînta păliseră. La dînsa îi era gîndul, ca într-o scoică, ea

răsuna în inima lui fără sfîrşit, într-însa, care fusese patima întregii lui vieţi, dorea să-şi afle şi mormîntul...

...tăcea acum cu privirea pierdută în gol. De la un ceas, simţeam cum ceva greu mă apăsa pe piept, îmi strîngea tîmplele. Omul acesta deprins cu vîntul iute de la larg, cu mirosul salubru de vîsc marin, avea groază de ferestrele deschise şi trăia într-un aer închegat, împîclit de fum, zaharisit de miresme grele. Tîrziu, flăcările lumînărilor încremeneau ţepene şi, din cînd în cînd, se auzea scuturîndu-se cu un foşnet înnăbuşit cîte un trandafir.

Nu era singura lui ciudăţenie. Mi-aducea uneori aminte de acel tînăr englez a cărui tristă istorie am scris-o. Avea acelaşi fel nepreţuit de a tivi descrierile de călătorii cu amănunte istorice rare ; şi el ţinuse să întrebe fiecare colţ de tărîm sau de apă la ce fusese în trecut martor, îmbinînd pretutindeni priveliştea de azi cu vedenia de odinioară. Îi plăcuse să viseze în faţa stîncii de pe care Sapho [1] se aruncase în valuri, a ţărmului unde se înălţase rugul lui Pompei[2]. Ici f

[1] Poetă lirică greacă (sec. VII—VI î.e.n.) ; s-a sinucis aruncîndu-se în mare de pe o stîncă înaltă a insulei Leuca.

[2] *Cneius Pompei,* general şi om politic roman ; după cearta cu Cezar şi înfrîngerea suferită la Pharsalos (48 î.e.n.), încercînd să se refugieze în Egipt, a fost asasinat din ordinul lui Ptolemeu al XII-lea, într-o barcă, aproape de ţărm.

răpusă frumoasa Ines [1], colo muri închis regele nebun. Dar pe cînd vastele peisagii ce *sir* Aubrey zugrăvea dintr-un cuvînt erau pustii de suflare omenească, ca după un potop, în ale noului prieten se îmbulzea, în pitoreşti veşminte, o lume întreagă : şeici şi paşale, emiri şi hani, rajahi şi mandarini, preoţi şi călugări de toate legile şi tagmele, zodiaşi, pustnici, vrăjitori, vraci, căpetenii de seminţii sălbatice cărora le fusese oaspe sau tovarăş de petrecere şi vînătoare şi trebuie să le fi intrat în voie şi să le fi fost pe plac la fel ca numeroşilor săi prieteni din Europa, aşa cum ştia să se arate, liniştit, blajin, îngăduitor, fără fudulie şi prejudecăţi de rînd, de o curtenie binevoitoare, nesilită, ce trăda în el un boier mare în înţelesul înalt al cuvîntului, unul din păstrătorii cei din urmă a ceea ce „vechiul regim" avea mai simpatic şi mai ademenitor. Şi nu mă întrebam atît cine era acel domn Pantazi — aşa părea că-l chema — omul pătimaş după Frumos şi adăpat la izvorul tutulor cunoştinţelor, care citea în original pe Cervantes şi pe Camoëns [2] şi vorbea cu cerşetorii ţigăneşte, cavalerul Sfîntului-George al Rusiei, cît mă ciuda pricina tristeţii acelui răsfăţat al soartei, taina acelei line melancolii ce-i adumbrea aşa

---

[1] *Ines de Castro*, favorita infantelui Don Pedro al Portugaliei, asasinată (în 1335) la Coimbra, din ordinul regelui Alfons al IV-lea.

[2] *Luiz de Camoëns* (sau *Camões*) (1524—1580), poet portughez ; în opera sa principală, poemul epic *Lusiadele* (1572), descrie descoperirile navigatorilor portughezi în frunte cu Vasco da Gama şi episoade din istoria ţării sale, între care şi povestea tragică a frumoasei Ines de Castro.

romantic ființa și se oglindea nesfîrșită în priveliștea atîtor ceruri, atîtor mări și limane. Cu încetul, la evocarea lor se deșteptase în mine un suflet nou, un suflet de nomad cu nostalgii sfîșietoare, mă încindea dorul de ducă, mă înfrigura ispita plecărilor spre necunoscut, fermecul îndepărtatelor pribegiri și, la gîndul că aș rămîne pînă la capăt robul unui petec de pămînt, osîndit a mă frămînta și istovi fără mulțumire într-un ocol restrîns, suferеam cumplit, mă simțeam abătut pînă la deznădejde. Asemenea acelei suliți măiestre ce singură avea darul să tămăduiască rănile ce făcuse, numai istorisirile ciudatului prieten îmi mai puteau alina răul, mulțumită lor mă pierdeam în lumea visărilor ca-ntr-o beție, beție de felul celor de mac sau de cînepă, ațîțînd închipuirea deopotrivă și urmate de treziri nu mai puțin amare.

Legasem dar iarăși prieteșug cu un necunoscut, prieteșug la toartă, eram toată vremea împreună, casa lui mi-era deschisă la orice oră, ajunsesem să stau mai mult la el decît la mine. De la venirea toamnei ieșea mai rar, era tare friguros, dacă era urît afară nu desfăcea perdelele ziua întreagă și sta cu luminile aprinse. Vorbea cu dor atunci de vila, ce, undeva sub un cer cald, îl aștepta la marginea mării, într-un noian de verdeață și de flori. Florile, cît le iubea ! La dînsul se scuturaseră cei din urmă trandafiri de București și

pentru că tufănicile ce le luaseră locul nu miros, mănunchiuri de ciubuce de vanilie îşi zvîntau aroma în largi cupe. Te îmbiau, de pe măsuţe, zaharicale, poame, băuturi dulci. Omul trăia într-o nepăsare fără ţărmurire, nu se sinchisea de nimeni şi de nimic ; afundat în perne, fuma şi povestea numai, iar povestirile-i noi totdeauna erau urmate de acele lungi căderi pe gînduri cînd îi lăcrămau ochii. Şi afară de mine nu-i cunoşteam alt oaspe.

Or, cam o lună înainte de seara de la care purcede istoria de faţă, la birtul franţuzesc unde domnului Pantazi i se păstra cu sfinţenie masa, în colţul cel mai adăposit, era la ceasul cinei zarvă mare. Ce anume prilejise, în strîmta încăpere, gălăgioasa adunare a tot ce Bucureştii avea mai moţat, nu ţin minte, ştiu numai că repede sătul de a privi acea lume anostă şi deşartă mă hotărîsem tocmai să-mi aplec nasul în taler cînd avu loc o intrare ce merita într-adevăr să nu fie trecută cu vederea. O clipă mi se năzări că, folosindu-se de învălmăşeala unei cirezi tîmpe de malaci, se strecuraseră într-un ţarc două fiare hămesite.

Era una din acele împerecheri strînse, datorite de obicei viţiului, aşa strînse că de la un timp nu se mai pot închipui singuri cei ce le alcătuiesc. De bună seamă tot viţiul trebuia s-o fi înnădit şi pe aceasta,

căci altceva ce ar fi putut apropia doi oameni atît de deosebiţi ? Unul în vîrstă, cănit şi ferchezuit la deznădejde, purta pe un trup înţepenit dar zvelt încă, un cap cum veacul nostru nu-şi mai dă cazna să plăsmuiască şi părea chiar întors din vremuri de altădată acel chip aprig ale cărui trăsuri semeţe purtau pecetea răzvrătirii şi a urii. Celălalt, mai tînăr mult, coclit însă şi buhav, care legăna pe nişte picioare subţiri arcuite în afară o burtică ascuţită, oglindea pe faţa-i rînjitoare şi botoasă josnicia cea mai murdară. Cel dintîi, foarte rece, îşi rotise încet privirea posomorîtă pe deasupra capetelor, celui de al doilea îi jucau fără astîmpăr ochişorii vioi şi refecaţi sclipind de vicleană răutate. În tot, impresia ce o da acesta din urmă era numai în paguba lui, iar alăturea de domnul cel trufaş făcea să-i reiasă şi mai respingătoare mutra obraznică de marţafoi.

— Dumneata nici apă la gîrlă nu găseşti, bombăni el aşa ca să-l auzim noi, tot eu, tot Pirgu sireacul ! Strînse familiar mîna lui Pantazi şi ocrotitor pe a mea şi se aşeză la masa noastră fără a mai cere voie. Însoţitorul său nu luă însă loc decît poftit şi după înfăţişările de rigoare pe cari le făcui cu atît mai mare plăcere cu cît de mult doream o apropiere între aceste două fiinţe, Paşadia şi Pantazi, aşa menite să se înţeleagă şi să se preţuiască.

Ţinurăm deschis localul pînă la ziuă. Pirgu plecă şi se întoarse de mai multe ori, din ce în ce mai beat.

Ca să-i dovedească lui Pantazi, pe care din „nene" nu-l scotea, cît îl iubea, il tot săruta mereu.

— Nu mă mai lăsaţi să-l pup, fraţilor, ne rugă, că-l trimit la Govora.

— Bufon abject, îl mustră Paşadia, vezi să nu te trimitem noi la Mărcuţa!

Ar fi fost drept atunci să mergem cu el acolo şi noi ceilalţi trei şi să nu ni se mai dea drumul. Ca să fim împreună, Pantazi şi cu mine nu urmarăm oare în viaţa lui de noapte pe Paşadia care, la rîndul său, se lăsa călăuzit orbeşte de Pirgu? Mi se dezvălui astfel o lume nebănuită, cu blestemăţii la cari, de n-aş fi fost în fiinţă martor şi le-aş fi auzit de la altcineva, le-aş fi crezut că ţin de tărîmul născocirii. Bucureştii rămăsese credincios vechei sale datini de stricăciune; la fiece pas ne aminteam că suntem la porţile Răsăritului. Şi totuşi, desfrîul mă uimi mai puţin decît descreierarea ce domnea în toate rîndurile; mărturisesc că nu mă aşteptam să văd dospind ţicneli atît de numeroase şi de felurite, să întîlnesc atîta nebunime slobodă. Cum nu-mi fu dat să găsesc mai pe nimeni la care, mai curînd sau mai tîrziu, să nu se dea pe faţă vreo meteahnă, pe care, pe neaşteptate, să nu-l aud aiurînd, la sfîrşit pierdui nădejdea să cunosc, în carne şi oase, făptură omenească pe deplin teafără la minte. Numărul cazurilor interesante

rămînea însă restrîns şi, printre ele, vrednic de cercetare într-adevăr nu-l socotii decît pe al lui Paşadia.

Am pomenit de felul cum marele meu prieten pusese cu vreo cincisprezece ani înainte capăt lungii lupte în vălmăşagul căreia îl aruncase mohorîta lui zodie şi cum se îngropase de viu. De atunci tot ce făcea era aşa nesăbuit şi fără de noimă, că nu se putea să nu dai dreptate obşteştii păreri care-l decretase nebun. Omul acesta care, în ura bolnavă ce nutrea împotriva ţării româneşti, jurase că se va înstrăina pentru totdeauna îndată ce mijloace cît de slabe îi vor îngădui-o, cînd se înavuţise, şi aşa cum poate nici nu trăsese nădejde, nu numai că nu-i mai trecuse hotarele, dar se statornicise tocmai în Bucureşti, în oraşul blestemat, plin de atîtea amintiri amare. Din bătrînele case ale Zincăi Mamonoaia, cumpărate la mezat, el îşi făcuse, meremetisindu-le de-a-ntregul şi îngrămădind înăuntru tot felul de scumpătăţi rare, o somptuoasă sihăstrie unde trăia pe picior mare, boiereşte. Cum trăia însă era o halima : ca la el la nimeni. El care de cincisprezece ani ţinea bucătar şi sofragiu, nu lua masa decît seara şi atunci la birt şi, tot de atîta vreme, nu se culcase acasă, în pat, niciodată. Slugile sale ce, la dorinţă, se iveau şi piereau, ca nişte stafii, mute, el nu le suferea să stea cu dînsul sub acelaşi acoperiş ; ele huzureau într-o locuinţă deosebită unde puiseră şi-şi pripăşiseră neamuri sau cunoştinţe de cari stăpînul habar n-avea

şi a rămas de pomină cum acesta văzînd într-o zi, pe geam, că de la el din curte se scoate un cosciug n-a ţinut să ştie cine fusese mortul. Să stau să-i înşir toate ciudăţeniile de soiul acesta ar fi să nu mai isprăvesc ; mă voi mărgini dar să mă agăţ numai de cea mai uimitoare : Paşadia trăia cu schimbul două vieţi.

De dimineaţa pînă seara el nu se mişca de acasă, nu se ridica de la masa de lucru dintre cărţi şi hîrtii, citea, scria fără răgaz. În timpul acesta nici nu fuma, sorbea cîte puţin numai dintr-o ceaşcă de cafea fără zahăr şi tare. Mergeam din cînd în cînd să-l văd şi era de atîtea ori pentru mine o sărbătoare. Ce fiinţă aleasă, cîtă deosebire între dînsul şi ceilalţi, ce prăpastie ! De vulgaritatea consfinţită de obiceiul pămîntului, nici umbră la el, nici urmă — nimic balcanic, nimic ţigănesc ; păşindu-i pragul treceai graniţa, dădeai de civilizaţie. Acolo era sălaşul desfătărilor grave ale duhului. Cum era atunci cu putinţă ca omul de carte şi de Curte care ar fi făcut podoaba zilelor de la Weimar, să se fi învoit a împărtăşi de seara pînă dimineaţa dezmăţarea unui Pirgu, ca apuseanul subţire în gusturi şi lingav să guste pastrama şi turburelul, schembeaua şi prăştina, ca vechiul vienez pierdut în vraja visului mozartian să asculte ciamparalele şi bidineaua [1] ? Îi aţipea estimp oare voinţa, era cumva victima fără răspundere a vreunei sminteli stranii ? Eu unul am crezut că da şi mă

[1] Joc popular, îndeosebi ţigănesc, lansat de spoitorese (chivuţe).

îndoiesc ca o altă tălmăcire să fi părut mai firească oricui ar fi ştiut ce îngrozitoare clironomie împovăra în privinţa aceasta pe Paşadia.

Se împlinise cam un veac de cînd cel dintîi cu acest nume, la care se adăogase porecla de Măgureanu, după o moşioară de danie domnească, fugind de undeva, de prin părţile turceşti, ca să scape de ispăşirea unui îndoit omor, se aciuiase în Valahia şi ajunsese armaş mare. O tristă faimă supravieţuise omului pătat de sînge ce nu fusese văzut rîzînd niciodată. La veneticul acesta necunoscut, despre care se zvonise că nu-şi destăinuia obîrşia pentru că ar fi fost prea joasă, se învederau tocmai dimpotrivă, trupeşte şi sufleteşte, semnele unei înalte stirpe în cădere: portul semeţ şi înfăţişarea nobilă, trufia, cerbicia şi cruzimea, lenea, sila de viaţă, setea de răzbunare şi puterea de ură, semne ce trecu urmaşilor săi cari, de nu s-ar fi prigonit între dînşii, dezbinaţi toată vremea, ar fi putut încă dura o casă puternică şi vestită. Credinţa că ţara românească le-a fost neprielnică nu era lipsită de temei, cu toate că şi suceala firii lor pătimaşe şi îndărătnice, bîntuită de învrăjbire, nu numai vitregia împrejurărilor i-a împiedicat să ajungă la treapta pentru care-i meneau preţioasele daruri ale minţii. Ei se arătaseră lacomi de învăţătură, plăcuţi la vorbă şi meşteri în condei, isteţi şi destoinici, dar fără şir în ce făceau, cu trăsneli toţi şi cu toane, purtînd fiecare în sine plodul propriei sale pierderi şi

pieiri şi, stînd cineva să cugete la soarta Paşadeştilor-Măgureni, ar zice că asupra neamului lor apăsa o neagră afurisenie care-l mîna fără înduplecare spre stingere, supunîndu-l mai înainte la încercările cele mai grele ale restriştei. Dezrădăcinată şi răsădită în pămînt străin, bătrîna tulpină bătută de vijelie îşi scuturase jalnic cele din urmă frunze. Armaşul schingiuitor şi ucigaş se prăpădise de timpuriu, otrăvit, zice-se, chiar de ai săi, al doilea, serdarul, vînător posac, îşi petrecuse mai toată viaţa în Vlăsia şi, învinuit de tîlhărie la drumul mare şi de batere de bani calpi, pierise pentru totdeauna fără a i se mai auzi de nume, iar fiul său, părintele prietenului meu, părinte nevrednic şi duşman, cartofor, crai şi beţiv, măcinase mai multe rînduri de moşteniri şi murise în furiile nebuniei. La fel sfîrşise, tînăr, şi vărul său, poetul, iar dintre fete, singura care avusese parte de cununii îşi aprinsese de la lumînare părul în noaptea nunţii şi arsese de vie. Femeile ce slujiseră de matcă — greaca ursuză şi sanchie, clocindu-şi cu gura încleştată lunga dambla între hîrdaiele de neramzi [1] şi de gazii [2], sîrba haină şi dîrjă care, pe patul morţii, scuipase grijania în barba popii şi-şi dase sufletul blestemîndu-şi copiii, braşoveanca zăcaşă şi făţarnică roasă de schiros [3] şi de pismă — înveninaseră mai

[1] *Neramzi* (sau *naramzi*), varietate de portocali.

[2] Varietate de citrice, numite astfel după oraşul palestinian Gaza.

[3] Tumoare malignă.

mult acel sînge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile şi de beteşuguri, dar ascuţiseră totdeodată şi deşteptăciunea celor născuţi dintr-însul, acea stearpă deşteptăciune, nesănătoasă şi ea poate, care atinsese o aşa înaltă stepenă de agerime la vlăstarul cel din urmă. În acesta, sufletele celor dinainte ai săi cuibau neîmpăcate, licărind în sumbra-i privire, rînjind în zîmbetu-i sinistru, ele-i stînjeniseră înălţarea, îl împiedicaseră să apună cu fală, zăticnindu-i minunata cumpănire a însuşirilor şi numai el ştia de cîte ori fusese nevoit să-şi încordeze împotriva-le toată stăpînirea de sine, într-o luptă mai istovitoare decît aceea cu vrăjmaşii dinafară şi din care nu ieşise biruitor deopotrivă pînă la sfîrşit. Într-o zi, ziua hotărîrii celei mari, le lăsase să-şi reia din drepturi o parte, ridicase singur zăgazul şi se prăvălise în desfrîu adînc, pînă la fund dar, şi mă simt dator s-o spun iarăşi, degradarea nu-l înfierase o singură clipă căci, dacă seara patriciul cobora în Suburra [1], el nu-şi schimba portul, nici nu-şi lepăda însemnele, rămînînd tot aşa măreţ în viţiu ca şi în virtute. Se petrecea însă atunci într-însul ceva nefiresc: treptat fiinţa lui cădea într-o amorţeală aşa stranie, că acela pe care Pirgu îl tîra, fără împotrivire, după dînsul, nu arăta a fi Paşadia el-însuşi, ci numai trupul său, în care singură privirea urma să trăiască, din ce în ce mai posomorîtă şi mai tulbure, destăinuind parcă o suferinţă lăuntrică sfîşietoare. Ar fi stat astfel, fumînd

[1] Cartier popular, cu numeroase taverne, în Roma antică.

ţigară după ţigară, sorbind pahar după pahar, fără a rosti un cuvînt, noaptea întreagă. Cunoşteam mijlocul de a-l rechema la viaţă; deodată omul se înviora, ochii i se înseninau, un trist surîs îi lumina rece faţa stinsă. Adusesem vorba de ceva din vremuri de odinioară, de demult. Ştiam că vedenia trecutului, în care se cufunda cu patimă, era singurul lucru în stare să-l mişte, de trecut vorbea cu o reculegere mistică; eresul că sufletul său umbros şi vechi ar mai fi avut cîndva şi alte întrupări fiind singura amăgire ce-şi îngăduia, singura înduioşare şi singura mîngîiere. Şi aşa de puternică era la dînsul acea vedenie că pe dată ne-o împărtăşea şi nouă — lui Pantazi şi mie. Începea atunci, nu mai puţin fermecătoare, o nouă călătorie, călătoria în veacurile apuse. Ne regăseam de obicei în acela, scump nouă şi nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea.

Eram trei odrasle de dinaşti cu nume slăvite, tustrei cavaleri-călugări din tagma Sfîntului Ioan de la Ierusalim, zişi de Malta, purtînd cu fală pe piept crucea de smalt alb şi încununatul trofeu spînzurate de panglica de cănăvăţ negru. Răsărisem în amurgul Craiului-Soare, părinţii iezuiţi ne crescuseră şi ne înarmase Villena [1]. Tineri de tot, într-o caravană, scufundasem pe furtună nişte tartane barbareşti; mai tîrziu vitejiserăm pe uscat pentru izbînda florilor de

[1] Oraş în Spania, în provincia Valencia.

crin[1] : fusesem la Kehl cu Berwick[2] şi cu Coigny[3] la Guastalla, după cari isprăvi luaserăm rămas bun de la viaţa ostăşească şi, dornici de a vedea şi de a cunoaşte, plecasem, treime nedespărţită, în necontenit colind, pe urmele lui Peterborough[4]. Curteni de viţă, de la un capăt al Europei la altul, nu fu Curte să rămîie de noi necercetată, tocurile noastre roşii sunară pe scările tutulora, oglinzile fiecăreia ne resfrînseră chipurile înţepate şi zîmbetele nepătrunse ; de-a rîndul cutreierarăm Curte după Curte ; bine primiţi şi bine priviţi pretutindeni eram oaspeţii Măriilor, Sfinţiilor şi Luminăţiilor toate, ai Domnitorilor mari, de mijloc şi mărunţi, al Prinţeselor-stariţe, ai Prinţilor-egumeni şi ai Prinţilor-episcopi ; la Belem şi la Granja, la Favorita şi la Caserta, la Versailles, la Chantilly şi la Sceaux, la Windsor, la Amalienborg, la Nymphenburg şi la Herrenhausen, la Schönbrunn şi la

---

[1] Florile de crin erau, în heraldică, emblema regalităţii ; îndeosebi, Franţa purta denumirea „Regatul crinilor" *(Le royaume des lis)*. Din secolul al XVII-lea, Cavalerii de Malta şi-au adăugat patru flori de crin la crucea în opt colţuri a Ordinului (v. Matei I. Caragiale, *În chestia unei aberaţii*, ed. *Opere*, 1936).

[2] *Jacques de Berwick* (1670—1734), general francez, fiu natural al regelui Jacob al II-lea al Angliei ; a condus armatele franceze în bătăliile de la Rin împotriva Germaniei, la Kehl şi la Philippsburg, unde a murit.

[3] *Franquetot de Coigny* (1670—1759), mareşal al Franţei, învingătorul armatelor germane la Guastalla (1734).

[4] *Charles Peterborough* (1658—1735), general şi om politic englez.

Sans-souci, la Haga-pe-Maelar, la Ermitage şi la Peterhof cunoscurăm „dulceaţa traiului“.[1] În sărbătoare neîntreruptă de zi şi noapte, am petrecut cum nu se mai petrecuse şi nu se va mai petrece, ne-am înfruptat cu nesaţ din toate desfătările simţurilor şi

---

[3] Localităţi şi palate de reşedinţă ale unor curţi europene La *Belem,* lîngă Lisabona, se află o mănăstire care adăposteşte mormintele regilor Portugaliei; la *Granja* se găseşte palatul de vară al regilor Spaniei, construit de Filip al V-lea lîngă Segovia; *Favorita:* numele mai multor palate de petrecere situate la Mantua în Italia, la Rastatt în Baden, la Viena — aici este vorba, probabil, de castelul în stil rococo de la Ludwigsburg al casei domnitoare din Württemberg; *Caserta:* oraş în sudul Italiei, unde se afla un palat de vară al regilor Neapolelui şi celor două Sicilii; *Versailles:* reşedinţă a regilor Franţei, lîngă Paris, în mijlocul unui parc impunător; *Chantilly:* localitate la nord de Paris, unde se află un celebru castel medieval renovat de Ludovic al XIV-lea; *Sceaux:* localitate la 10 km sud de Paris, cu un castel construit de Colbert, unde se ţinea un salon literar; *Windsor:* castel construit de Eduard al III-lea, pe Tamisa, şi care pînă astăzi constituie una dintre reşedinţele regilor Angliei; *Amalienborg:* palatul regal din Copenhaga; *Nymphenburg:* castel şi parc al regilor Bavariei, situat în nord-vestul oraşului München; *Herrenhausen:* castel al Guelfilor, cu parc şi teatru în aer liber, lîngă Hanovra; *Schönbrunn:* castel de vară al împăraţilor Austriei, lîngă Viena, cu un imens parc amenajat în stilul celui de la Versailles; *Sans-souci:* reşedinţă favorită a lui Frederic cel Mare, lîngă Potsdam, apoi palat de vară al regilor Prusiei; *Haga-pe-Maelar:* oraş în Olanda, cu un somptuos palat regal construit în 1644; *Ermitage:* palat construit de Ecaterina a II-a la Petersburg, azi muzeu de artă; *Peterhof:* localitate întemeiată de Petru cel Mare, în 1711, la golful Kronstadt, cu un palat celebru.

ale minţii căci, deşi lipsit de măreţie, fu veacul binecuvîntat, veacul cel din urmă al bunului plac şi al bunului gust, pe scurt veacul francez şi mai presus de orice veacul voluptăţii, cînd pînă şi în biserici heruvimilor le luaseră locul Cupidonii, cînd, lîncezind de dor, inimile fură aduse prinos toate zeului legat la ochi şi noi cari am văzut pe mult-iubitul tîrîndu-se la picioarele marchizei [1], pe filozoful [2] de la Potsdam scîncind după Kayserlinck şi pe Semiramida [3] moscovită smulgîndu-şi părul la moartea lui Lanskoi, noi înşine nu scăparăm dulcei molimi — „era atît de frumos seara sub castanii înalţi" — privind însă în femeie şi un mijloc nu numai un ţel, cum politica ne ispitise, adesea făcurăm din alcovuri punte şi pentru ca totul să ne izbutească vieţuirăm în însoţirea celor Aleşi şi slujirăm pe Cîrmuitori. Amestecaţi din umbră în toate urzelile şi uneltirile, fără noi nu se fereca nici desfereca nimic; prin linguşiri şi daruri cumpăram ţiitoarele regeşti şi ibovnicii împărăteşti, dregătorilor le eram sfetnici şi călăuze, lucram după împrejurări la înălţarea sau la răsturnarea lor, înde-

---

[1] Este vorba de regele Ludovic al XV-lea (1710—1774), supranumit *le Bien-Aimé* şi de Antoinette Poisson (1721—1764), marchiză de Pompadour, care a exercitat asupra lui o mare influenţă.

[2] *Regele Frederic al II-lea cel Mare al Prusiei* (1712—1786), autor al unor studii (*Antimachiavel* ş.a.); era supranumit „filozoful de la Potsdam" sau „filozoful de la Sans-souci".

[3] *Ecaterina a II-a a Rusiei* (1729—1796), supranumită „Semiramida Nordului".

plineam însărcinări de tot soiul: întovărăşeam pe Belle-Isle [1] la Frankfurt pentru alegerea Împăratului, plecam cu Richelieu [2] în peţit la Dresda, tocmeam la Paris pînze de Watteau [3] pentru marele Frederic, duceam diamanticalele Elisavetei Petrovna [4] să le şlefuiască la Amsterdam, porunceam la Malines horbote pentru Brühl [5] şi acestea toate nu pentru vînarea de avuţie sau de măriri, ci numai din nevoia de a fi pururi în neastîmpăr, în mişcare. Hoinari nepocăiţi, veşnic pe drumuri, pătimaşi de curiozitate şi din ce în ce mai ahtiaţi după plăceri, ne-am răspîndit cu frenezie sufletele în depănarea celei mai înflorite vremi din cîte se cunoscuse, ne-am împărtăşit din toate harurile ei şi din toate rătăcirile. Şi noi am fost nebuni după muzică, ne-am războit pentru Rameau [6] şi pentru Glück [7] şi asemenea celor trei Crai ne-am

---

[1] *Charles Louis Auguste Fouquet de Belle Isle* (1684—1761), mareşal al Franţei sub Ludovic al XV-lea.

[2] *Armand de Richelieu* (1696—1788), mareşal al Franţei, renumit pentru viaţa lui frivolă; strănepot al cardinalului Richelieu.

[3] *Antoine Watteau* (1684—1721), pictor francez din perioada rococo.

[4] *Elisabeta Petrovna* (1709—1762), împărătească a Rusiei, fiica lui Petru cel Mare şi a Ecaterinei I.

[5] *Heinrich von Brühl* (1700—1763), politician german celebru prin intrigile sale şi viaţa luxoasă pe care o ducea.

[6] *Jean-Philippe Rameau* (1683—1764), compozitor francez, inovator al principiilor armoniei.

[7] *Christoph Willibald Glück* (1714—1784), compozitor german, inovator al operei.

închinat copilului care avea să fie Mozart[1]; şi noi am avut slăbiciune de aventurieri: Neuhof[2], Bonneval[3], Cantacuzen[4], Tarakhanova[5], ducesa de

---

[1] *W. A. Mozart* (1756—1791), a dat concerte de la vîrsta de 7 ani, într-un turneu întreprins cu tatăl său, Leopold Mozart, în vestul Germaniei, Olanda, Paris şi Londra.

[2] *Theodor von Neuhof* (1686—1756), aventurier, în 1736 a reuşit să devină rege al Corsicei sub numele de Theodor I, fiind alungat în 1738 de trupe genoveze şi franceze.

[3] *Claude-Alexandre de Bonneval* (1675—1747), general francez, a avut o viaţă aventuroasă, fiind, pe rînd, în serviciul Franţei, apoi al Austriei, în sfîrşit al Turciei, unde sultanul Ahmed al III-lea l-a înălţat la rangul de paşă.

[4] *Cantacuzen (Cantacuzène)* — ortografia franceză pentru Cantacuzino; vechea ramură bizantină a familiei, refugiată după căderea Constantinopolului (1453) în Occident, a dat numeroşi negustori, cărturari dar şi aventurieri. O altă ramură a dat, după cum se ştie, domni ai Ţării Româneşti (Şerban, Ştefan) şi Moldovei (Dimitrie). Dat fiind frecventele aluzii la împărăteasa Ecaterina a II-a făcute în acest capitol, s-ar putea să fie vorba de Mihail Cantacuzino, fost ban al Craiovei, care părăseşte ţara în 1776; ajunge în Rusia unde împărăteasa îi conferă gradul de general şi unde scrie, în 1787, *Genealogia familiei Cantacuzinilor.*

[5] *Isabella Tarakhanova* (1755—1777), fiică nelegitimă a ţarinei Elisabeta Petrovna cu feldmareşalul Razumovski, pretendentă la tronul Poloniei; arestată în Italia la cererea Ecaterinei a II-a evadează din închisoarea Vereia, şi cu ajutorul prinţului Stanislav Radziwill (1734—1790), se pregăteşte să vină în Polonia. Este ademenită la St. Petersburg de contele Aleksandr Orlov (asasinul ţarului Petru al III-lea) şi moare înecată în închisoare, în timpul inundaţiilor din 1777.

Kingston [1], cavalerul d'Eon [2], Zanovici [3], Trenck [4] sau bucurat în ascuns sau pe faţă de sprijinul nostru, pe Casanova [5], bătrîn şi matofit l-am aciolat pe lîngă Waldstein la Dux ; şi pe noi ne-a atras ce părea suprafiresc : oglinda lui Saint-Germain [6], carafa lui Ca-

---

[1] *Elisabeth Chudleigh, ducesă de Kingston* (1720—1788), celebră aventurieră, soţia lordului Bristol, apoi a ducelui de Kingston, amanta regelui George al II-lea al Anglici şi a regelui Frederic cel Mare al Prusiei ; e judecată şi condamnată pentru bigamie.

[2] *Charles de Beaumont d'Eon* (1728—1810), aventurier francez, agent politic-diplomatic la diferite curţi europene ; a apărut, îmbrăcat ca femeie, la curtea din St. Petersburg, devenind „doamnă de lectură" a împărătesei Elisabeta.

[3] *Stefan Zanovici* sau *Zanowitch* (1751—1785), aventurier de origine albaneză, a încercat să treacă drept ţarul Petru al III-lea ; în Polonia îşi spunea Castrioto de Albania ; în războiul austro-olandez, sub numele Stepan Hannibal, a oferit Statelor Generale o imaginară armată de muntenegreni, pentru care a încasat 80 000 florini ; recunoscut la Habsburg, a fost arestat. S-a sinucis tăindu-şi venele.

[4] *Friedrich von der Trenck* (1726—1794), ofiţer de ordonanţă al lui Frederic cel Mare, arestat şi ţinut într-o lungă captivitate din pricina unor intrigi amoroase cu Amalie, sora regelui ; mai tîrziu apare la Paris şi este executat pe eşafod ca agent al unor puteri străine.

[5] Vezi nota 2 de la p. 28.

[6] *Contele de Saint-Germain* (1710—1780), unul dintre marii aventurieri ai vremii lui, era cunoscut sub diverse nume : marchiz de la Bellamare, Aymar, Surmont, contele Welldone ; se dădea drept alchimist, fabricant de pietre preţioase, constructor de oglinzi fermecate şi, izbutind să cucerească favoarea marchizei de Pompadour, a devenit chiar agent diplomatic al guvernului francez.

gliostro[1], hîrdăul lui Mesmer[2], bazaconiile lui Swedenborg[3] şi ale lui Schrepfner[4] aflau la noi, cari nu mai credeam în nimic, crezare. Şi tot cu luare aminte urmăream lucrările lui Scheele[5] şi ale lui Lavoisier[6]. Cu încetul legasem prietenie cu mai

---

[1] *Giuseppe Balsamo, conte de Cagliostro* (1743—1795), a colindat marile oraşe europene organizînd şedinţe de spiritism; la Londra a înfiinţat o organizaţie francmasonică, iar la Paris a reuşit să cîştige favoarea cardinalului Rohan; implicat în celebra „Afacere a colierului" (1785), din care a ieşit compromisă însăşi regina Maria Antoaneta, este arestat şi expulzat din Franţa în 1786; trei ani mai tîrziu, la Roma, este condamnat la moarte sub acuzaţia de erezie, iar în 1791 papa Pius al VI-lea îi comută pedeapsa în închisoare pe viaţă. „Carafa lui Cagliostro" este o referire la misteriosul elixir al vieţii pe care l-ar fi descoperit aventurierul.

[2] *Franz Anton Mesmer* (1734—1815), medic, creatorul teoriei despre magnetismul animalic; mesmerismul preconiza crearea „somnului magnetic", prin urmare hipnotizarea, ca mijloc de vindecare a unor boli. Lucrarea lui Mesmer, apărută în 1779, a stîrnit oarecare senzaţie, hipnotismul fiind încă foarte puţin cunoscut.

[3] *Emmanuel von Swedenborg* (1688—1772), naturalist şi mistic suedez; în 1734, la Londra, a avut o „viziune mistică" în care a găsit bazele unei noi religii, expusă mai ales în lucrarea lui teozofică *Vera christiana religio*.

[4] *Iohann Georg Schrepfner* (sau *Schrepfer*) (1730—1774), aventurier german, şarlatan, fondatorul unei asociaţii secrete.

[5] *Karl Wilhelm Scheele* (1742—1786), chimist suedez, a descoperit oxigenul, hidrogenul, clorul şi manganul, de asemenea glicerina şi acizii arsenic, oxalic, tartric şi prusic.

[6] *Antoine Lavoisier* (1743—1794), chimist francez, unul dintre creatorii chimiei moderne; a arătat pentru prima oară importanţa oxigenului în procesul de ardere.

toţi aceia al căror nume istoria nu se poate scuti să-l însemneze, ne trimiteam răvaşe, ne abăteam întotdeauna din cale ca să dăm cîte o raită pe la Montbard [1] sau pe la Ferney [2], prelungeam încîntătoare popasuri la Hoditz [3], în Arcadia lui sileziană de la Rosswalde, spoream alaiul Împărătesei în Taurida [4], ne desfrînam în nebunia carnavalului la Veneţia şi, tot între măşti, în cealaltă Veneţie de la miazănoapte, în braţele noastre cădea Regele împuşcat de Ankarstroem [5]. Era scris ca cel mai frumos dintre veacuri să asfinţească în sînge şi cînd, după cîteva luni, vedeam trecînd în par, între fulgerări de cuşme

---

[1] Localitate în Franţa, pe canalul Bourgogne, în apropierea căruia se află castelul unde trăia şi lucra marele naturalist Buffon (1707—1788).

[2] *Ferney,* localitate în departamentul Ain, unde Voltaire a locuit şi a lucrat vreme de 20 de ani (1758—1778).

[3] *Albert Joseph von Hoditz* (1706—1778), general şi prieten al lui Frederic cel Mare; organiza pe domeniul lui din Rosswalde reprezentaţii teatrale şi pastorale. (Cu puţin timp înainte de a muri, Matei I. Caragiale intenţiona să scrie o monografie *Hoditz,* după cum reiese din însemnările lui de pe o agendă din 1935.)

[4] Gubernie în Rusia veche (Crimeea), cu capitala la Simferopol.

[5] La 16 martie 1793, regele Gustav al III-lea al Suediei, care se afla la un bal mascat, a fost rănit de un foc de armă tras de Ankarstroem (Anckarstroem); a murit două săptămîni mai tîrziu de pe urma rănii căpătate.

frigiene, capul doamnei de Lamballe[1], înţelegînd că timpul nostru trecuse şi că, în curînd, avea să stîrvească şi să cadă pradă nimicirii tot ce ne fusese pe lume drag, ne acopeream feţele şi pieream pentru totdeauna.

— Ia mai lăsaţi, nene, ciubucele astea, ne întrerupea sastisit Pirgu, să mai vorbim şi de muieri.

Ştiam atunci că nici gîlceava nu era departe. Paşadia îi tăgăduia lui Pirgu în ce priveşte sexul gingaş orice fel de pricepere. Nu cu mai puţină tărie, la rîndul său, Pirgu susţinea că în materie de dame Paşadia era nul. Să fi judecat după femeile pe cari Pirgu i le aducea lui Paşadia, oricine ar fi fost de părerea acestuia din urmă : numai otrăvuri, rable de pripas, trezitură şi răsuflătură — o adevărată jale. Dar pentru ce atunci Paşadia care, cu banii ce-l ţineau, ar fi putut să-şi plătească tot ce era mai trufanda pe piaţă se mulţumea cu ele lăsînd să-şi bată aşa neomenos joc de el Pirgu căruia numai gustul nu-i lipsea. Vechi copoi, Gorică dibuia, pe la mahala, fete vrednice să slujească de izvod de frumuseţe, le momea cu vedenia unei vieţi uşoare şi bogate, le sprijinea întîii paşi pe poteca viţiului cu părintească grijă şi, ca un adevărat părinte, nici nu se atingea de ele. Cu

[1] *Marie Thérèse-Louise, prinţesă de Lamballe* (1749—1792), doamnă de onoare şi prietenă a Mariei Antoaneta ; a fost condamnată de tribunalul revoluţionar şi executată în septembrie 1792.

totul altceva îi plăcea lui. Simţurile sale, ce arătau respingere tocmai de ce e venust şi pur, nu se mai deşteptau decît la beţie şi atunci îi trebuiau femei schiloade, ştirbe, cocoşate sau borţoase şi mai ales peste măsură de grase şi de trupeşe, huidume şi namile rupînd cîntarul la Sfîntul Gheorghe, geamale, baldîre, balcîze. Iar de greţoşeniile la cari se deda cu ele, vorbea atît de zdrenţăros încît ar fi făcut să se ruşineze, dacă l-ar fi înţeles, porcii, chiar şi maimuţele.

— Nu scuipaţi, rînjea el, că-i piere gustul. Ce vreţi dacă am boală, dambla ?

Abia se potoleau lucrurile că, din chiar senin, izbucnea al doilea rînd de ceartă. Pentru nimic, Paşadia n-ar fi scăpat prilejul de a ponegri ce era românesc. Pantazi îi lua întotdeauna parte, dar fără pornire ; la unul era înverşunarea împotriva unei fiinţe iubite care-l trădase, la celălalt numai despreţul faţă de o rudă săracă. În schimb, Pirgu ajungea să se mire el singur cît era de patriot şi nu pot să uit cum, mergînd o dată să-l iau de la o adunare de cioclovine îmbrăcate toate în port naţional, dar fără a vorbi una boabă româneşte, m-am crucit şi eu, ca de altă aia, cînd l-am văzut, dulce păstoraş al Carpaţilor, cu cavalul în brîu, învîrtind o bătută zuralie cu teozoafa Papura Jilava. Decît să-şi audă terfelită biata ţărişoară, mai bine se lipsea de toate, se scula şi ne părăsea, pentru scurtă vreme însă, deoarece se întorcea întotdeauna şi niciodată singur. Însoţitorii şi-i dejuga, fără să mai ceară încuviinţare, de-a dreptul

la masa noastră, la care, în chipul acesta, în mai puţin de o lună, am văzut perindîndu-se tot ce Bucureştii avea mai năbădăios, mai zănatic, mai teşmenit şi defăimat — jegul, lepra şi trînjii societăţii. Pierdut, ca de obicei, în aburoasa-i visare, Pantazi nici nu-i băga în seamă, era de mirare numai cum Paşadia, omul atît de ţîfnos, nu-i respingea, ba dimpotrivă : îi cinstea, le întindea chiar mîna şi, după oarecari întrebări ce le punea unora cu meşteşug, trăda a nu fi fost tocmai aşa străin de ce se petrecea pe lume cum îşi da aerul. Se făcea foc însă de cîte ori, cîntînd : „Ah, după militari, infanterişti, tunari"... Pirgu ne aducea de subţioară pe Poponel.

Se făcuse cunoscut sub această poreclă unul din edecurile ministerului trebilor din afară, băiat de mare viitor, arătînd, ca mulţi alţii din breasla lui, o aplecare deosebită pentru anumite metode dosnice ale unei şcoale foarte discutate. Lamsdorf [1], Eulenburg [2], Mestschersky îi erau părinţi sufleteşti şi de asemenea năşii Poponel se arătase vrednic. Cum, pe vremea aceea, oraşul nu era încă năpădit de numeroşi icioglani [3] de meserie, Poponel trecea drept ceva rar.

---

[1] *Vladimir Lamsdorf* (1841—1907), diplomat rus. În 1878 l-a însoţit pe Gorceakov la Congresul de la Berlin, iar între 1901—1906 a fost ministru de externe.

[2] *Philipp von Eulenburg* (1847—1921), diplomat german, ambasador la Viena, prieten personal al împăratului Wilhelm al II-lea ; publicistul Maximilian Harden l-a acuzat, în cadrul unei polemici celebre, de homosexualism.

[3] *Icioglan,* paj, copil de casă la sultani şi la unii domni români ; aici e luat în sensul argotic de pederast.

În făptura sa, care de altmintreli în ce priveşte drăgălăşia nu lăsa decît de dorit, sălăşluia, mistuit de toate flăcările Sodomei, un suflet de femeie, sufletul uneia din acele slujnici împuţite ce dau tîrcoale seara cazărmilor. Mai mult nu voi stărui asupra-i ; ca să-l descriu ar trebui să-mi înting pana în puroi şi în mocirlă şi, la această îndeletnicire nu mi-aş pîngări numai pana; dar aş spurca mocirla, chiar şi puroiul. Şi totuşi, nu a lui era vina : aşa era de la Dumnezeu. La apropierea diplomatului, Paşadia recădea în sumbra-i toropeală şi-l aştepta să plece ca să-i facă lui Pirgu imputări amare.

— Pînă cînd, îi răspundea acesta, cu asemenea prejudecăţi trezite, pînă cînd ? De ce atîta prigoană ? Nu cumva ai pofti să-ţi facă dumitale curte ? Nu ? — atunci ce ai cu el ? Dumneata nu ţii muscal cu luna ? — lasă-l şi pe el să-şi ia turc cu luna. Dumitale îţi cere cineva socoteală că umbli după marcoave, după şteoalfe ? — el de ce să nu umble după juni, după crai ?

— Bine, stăruia Paşadia, dar pentru ce le face aşa pe dădaca ?

— Păi altfel, lămurea Pirgu, nu fac nici ei pe doica.

Era dat în Paşte, dat dracului. A ! să fi voit el, cu darul de a zeflemisi grosolan şi ieftin, cu lipsa lui de carte şi de ideal înalt şi cu amănunţita lui cunoaştere a lumii de mardeiaşi, de codoşi şi de şmecheri, de teleleici, de tîrfe şi de ţaţe, a năravurilor şi a felului lor de a vorbi, fără multă bătaie

de cap, Pirgu ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului, i s-ar fi zis „maestrul", şi-ar fi arvunit statui şi funeralii naţionale. Ce mai „schiţe" i-ar fi tras, maica ta Doamne ! de la el să fi auzit dandanale de mahala şi de alegeri. Mai cuminte poate, dînsul se mulţumea a le pune la cale, a trage sforile şi în aceasta rămînea neîntrecut. Aşa cum sucea el treburile, cum le învîrtea, cum îi prostea şi-i zăpăcea de la mic la mare, scoţîndu-se pe el basma curată, era o minune ; un tîrg întreg îl juca giurgiuna [1] şi noi înşine nu am făcut tustrei oare parte din Vicleimul ale cărui păpuşi le arunca una într-alta, le smucea, le surchidea, fără să se sinchisească dacă i se întîmpla să le ciobească sau să le sfarăme. Mai primejdioasă javră şi mai murdară nu se putea găsi, dar nici mai bună călăuză pentru călătoria a treia ce făceam aproape în fiecare seară, călătorie în viaţa care se vieţuieşte, nu în aceea care se visează. De cîte ori totuşi nu m-am crezut în plin vis.

Abia se isprăvea masa, că lui Pirgu i se şi făcea de ducă. Îi era omului sete. Se găseau pe atunci, slavă Domnului, şi nu scumpe, vinuri de Bordeaux şi de Bourgogne să fi făcut cinste unui ospăţ regesc. Lui Gorică nu-i erau însă pe plac, el vrea un vin mai uşor, vin indigen, vin de grădină, descoperea el cîte unul grozav şi ne căra, prin cine ştie ce fund de mahala, să ne cătrănească cu vreo poşircă mucegăită

[1] *A juca giurgiuna,* a înşela, a amăgi, a-şi bate joc.

şi tulbure. Adevărat lup de mare, Pantazi bea ce-i da de gură, mai lesne chiar decît Paşadia care nu băutură căuta, ci larmă, lumină, lume. De acolo plecam să încercăm alt vinaţ ; şi-aducea el aminte de nişte ravac nebun, la prispa înaltă, sau de nişte sînge-de-iepure, să dai cu căciula-n cîini. Între două cîrciumi, luam o cafea la Proţăpeasca sau la Pepi Şmaroţ şi mai stam de vorbă cu fetele la un pahar, cît rostuia Pirgu pentru Paşadia sau altcineva vreo întîlnire pe a doua zi. Ne suiam uneori niţel la „club", unde Paşadia ţinea cîteva lovituri la drum-de-fier, din picioare, la iuţeală ; aceasta însă rar, femeilor şi cărţilor fiindu-le hărăzite ceasurile dinaintea cinei. La popasul al treilea începea cheful cu temei, pe răpunere. În jurul nostru foiau şi forfoteau sinistre jivinele strejinopţi ale oraşului. Cu ele Gorică se simţea la largul său, îşi da drumul. Ca argintul-viu, el aluneca de la masă la masă, stîrnea hohote de rîs, mulţumită lui chiolhanul prindea chiag şi se înfierbînta ; el spunea lăutarilor ce să cînte, le da de băut, se pupa cu ei în gură, apoi îi lua la înjurături şi la palme. De altfel, cam de obicei, spre dimineaţă se lăsa cu bătaie. Străini de tămbălăul care se umfla sălbatic, Pantazi şi Paşadia-şi urmau în tăcere visarea ca şi cum s-ar fi aflat la mii de poşte departe, ceea ce părea că le-o tulbură era tocmai liniştea. Şi ceva ciudat iarăşi, cînd se întîmpla să nu vie Pirgu — avea de moşit vreo poliţă cu maimuţă, sau se încurca la dardăr cu Mehtupciu — atunci chiar dacă mergeam pe unde fusesem cu

dînsul, moţăiam cu paharele dinainte, tot ce vedeam rămînea şters şi fără viaţă, acelei lumi de noapte însufleţitor fiindu-i numai el, el, întruparea vie a însuşi sufletului spurcat şi scîrnav al Bucureştilor. De aceea îl urmam fără vorbă ; cu dînsul am tărbăcit, pe lapoviţă şi pe zloată, clisa uliţelor fără caldarîm şi fără nume de pe la margini, prin funduri de maidane pline de gunoaie şi de mortăciuni, am intrat pe brînci aproape, în zăpuşala chiţimiilor scunde, cu pămînt pe jos şi spoite tot aşa proaspăt ca ţigăncile ce, în flenderiţe roşii sau galbene şi desculţe, legate numai cu o vipuşcă de cîrpă sub genunchi, se dădeau acolo parlagiilor şi măţarilor pe o băncuţă, o cinzeacă de trăscău sau un pac de mahorcă. Şi cu toate că nu mergeam în familii, am izbutit să coborîm şi mai jos... Adăstam apoi în piaţă, la ciorba de burtă, pînă în revărsatul zorilor.

Zorile...

...Paşadia se oţerea, se scutura ca după un vis urît. Mă feream să mă uit atunci la chipul său încleştat, să-i întîlnesc privirea tulbure a cărei groază nimic n-ar putea-o spune. Tot astfel, cu inima strînsă, trebuise să se fi întors în grabă, de teama să nu fie prins de lumina zilei pe drum, străbunul ucigaş. Ne despărţeam în sfîrşit, ducîndu-ne fiecare leşurile : Paşadia şi Pantazi de-a dreptul acasă, eu la baia de aburi, Pirgu la moaşă să-l tragă cu oţet de trandafiri şi cu opodeldoc. Deşuchieturile lui, oricari ar fi fost, ajunseseră să pară la dînsul aşa fireşti că, în Jarcaleţi, unde sta cu părinţii, pe mahalagiii vecinaşi nu-i

mai cuprindea mirarea cînd îl vedeau întorcîndu-se dimineaţa cu două flaşnete cîntînd fiecare altceva, cu ursul, cu căluşarii sau cu paparudele, pe saca, pe targă sau cu dricul.

Dar trista viaţă de petrecere în care ne îngălasem avu cel puţin o urmare fericită. În scurt timp, o nobilă amiciţie legă pe Pantazi de Paşadia. Sufleteşte, cred că mai vîrtos decît cunoştinţele şi curtenia îi apropiase tristeţea, deşi a unuia era albastră şi lină ca acele seri ce se întorc, zice-se de demult, iar a celuilalt o neagră şi neţărmurită gheenă. Cum Pantazi lua mai totdeauna pe seama lui cheltuiala de noapte, şi într-aşa fel că nu încăpea din partea lui Paşadia împotrivire, acesta se hotărî să-l ospăteze la rîndul său, dar nu la birt, ci la el acasă. Se scoaseră pentru întîia oară din dulapuri şi lăzi pînzeturile de masă de Olanda, farfuriile şi cleştarurile de Boemia, argintăria suflată cu aur. Sofrageria fu bogat înflorită cu trandafiri galbeni ce căpătau străvezimi de ceară în galeşa lumină chihlibărie a acelei dulcegi zile de toamnă, cea din urmă frumoasă a anului. Mă simţeam aşa departe de Bucureşti şi mi se părea că acel prînz însemna sărbătorirea reîntoarcerii lui Paşadia dintr-o lungă pribegie, a lepădării lui de Pirgu.

Deşi poftit, acesta nu venise. După masă, trecuserăm într-o încăpere de cel mai preţios rococo vienez, îmbrăcată toată, pereţi şi mobile, în mătase

şofranie cu poleieli de argint întruchipînd flori de nufăr, salonul lui Kaunitz[1] cum îl numeam, deoarece era împodobit de un fastuos portret al cancelarului-principe în manta Lînei-de-aur şi ticluit întocmai după una din odăile de primire a vechiului său Gartenpalast din Mariahilf. Paşadia era menit să trăiască în acel decor aristocratic atît de potrivit cu fiinţa şi cu sufletul său, la dînsul cărturarul şi cugetătorul fiind altoiţi pe un ciocoi borît căruia, cînd i se întîmpla să se afle ca atunci cu vreunul din semenii lui, în măsură să-l priceapă, îşi da pe faţă toată rîia. Mut de uimire, Pantazi nu se mai sătura să-i admire nobila demnitate a ţinutei, severa stăpînire asupra mişcărilor şi vorbirei, amărăciunea acelui viu sarcasm ce geruia sclipitor, mai rece decît omătul, mai tăios decît oţelul, mai înveninat decît omagul şi încă nu mă domiresc cum şi le putuse însuşi, căci dacă adevărat e că, trebuindu-i veacuri ca să se plămădească, datiña rămîne apanagiul exclusiv al sîngelui, de unde acel strop albastru foarte pur care, respingînd prihana corcelilor, înflorea în fiinţa lui pe neaşteptate atît de semeţ ; ce tainică înrudire îl lega de acei slăviţi dregători mari din trecut, de chipurile cărora îi plăcea să se înconjoare şi de ale căror îndărătnicii, apucături şi gusturi era aşa îmbîcsit, că ei înşişi de ar fi fost rechemaţi la viaţă, s-ar fi recunoscut mai degrabă într-însul decît în propriii lor

[1] *Wenzel Anton Kaunitz* (1711—1794), diplomat, cancelar al Austriei ; palatul său (Gartenpalast) se afla pe Mariahilferstrasse.

urmaşi ? Atunci am înţeles însă pentru ce i se stigase „raca“ [1], mi-am dat seama cît de monstruos trebuise să fi părut şi de străin dezrobiţilor şi feciorilor de lele ce se năpustiseră toţi asupra-i ca să-l sfîşie şi să-l nimicească.

Şi, în vreme ce seara pogora, iar convorbirea lîncezise, fără voie îmi trecea prin minte tot ce auzisem despre Paşadia. Pe socoteala lui se trăncănise atîta ! Brusca lui trecere de la sărăcia lucie la avuţie înfierbînta încă, după atîţia ani, închipuirile : ba că era în slujba unei puteri străine, ba că pentru a nu da în vileag lucruri de mare gravitate i se plătea scump tăcerea — de altfel, în afară de acele case în care băgase la bani cu nemiluita nu i se cunoştea nici un soi de avere sub soare, nici izvor de cîştig şi doar căpetenie de tîlhari sau calpuzan nu era ca bunicusău, ori de, mai ştii minune. Se spunea iarăşi că tocmai de la serdar i se trăgea procopseala. Ajuns în adînci bătrîneţe, mult bogat şi singur, acesta, simţind că i se apropie sfîrşitul, îşi chemase nepotul la dînsul, în ţara îndepărtată unde trăia cu nume schimbat şi-l lăsase moştenitor. E drept că din încîlcita cronică a vieţii prietenului meu lipseau file, fuseseră ani întregi cînd se dase afund, nu-l mai zărise nimeni, îl crezuse lumea mort. Misterul în care-i plăcuse întotdeauna să se învăluie făcuse să iasă un alt rînd de zvonuri ; bunioară se scornise că în zăvorîta sa locuinţă, împresurată de grădini, el ţinea ascunsă, ori închisă,

[1] Exclamaţie de origină ebraică, exprimînd dispreţul şi blestemul, întîlnită în *Evanghelia* lui Matei, v. 22.

o femeie, o femeie nu în toate minţile ; uneori, noaptea, se auzeau venind din partea locului ţipete. Un fapt divers — sinuciderea în împrejurări ciudate a unui cunoscut personagiu bucureştean, a cărui soţie întreţinea, se zice, legături vinovate cu Paşadia — dase bîrfelii înverşunate prilej să-şi atingă culmea : se murmurase că, prins asupra faptului şi încolţit, acesta nu se codise să adaoge la lanţul de nelegiuiri al neamului său o însîngerată verigă. Asemenea istorii chiar de ar fi fost ţesute în gherghef de adevăr nu m-ar fi interesat prea mult ; mie ce-mi zgîndărea curiozitatea era altceva, tocmai ceea ce scăpase tutulor celorlalţi din vedere. Destul de des, Paşadia spunea că pleacă pentru cîteva zile la munte, dar care era acel tainic Horeb [1], de unde se întorcea cu puteri proaspete, nu ştia, nici nu se întreba nimeni. Ar fi fost firesc să presupun că făptura oţelită care săptămîni întregi din douăzeci şi patru de ceasuri dormea cel mult cîte două şi nici acelea în pat, mergea să caute în aerul balsamic al înălţimilor şi în singurătatea lor adîncă pacea şi odihna şi mi-aş fi mărginit presupunerea la atît, dacă demult, fiind copil, n-aş fi auzit, la mătuşa mea, de la o cocoană bătrînă, cam rubedenie cu Paşadia, că acesta avea, în răstimpuri, furii, „pandalii“ groaznice, dar că, simţindu-le cînd îi vin, se-nchidea el singur înainte şi sta ascuns pînă-i treceau. Între aceste lucruri se făcuse în capul meu o

[1] Munte în peninsula Sinai ; legenda biblică spune că Moise a primit aici cele zece porunci.

legătură la care nu mă puteam gîndi fără să nu mă cutremur.

Ieşind de acolo cu Pantazi, găsii pentru întîia oară ciudat că despre acestălalt, omul care-mi păruse un prieten de cînd lumea şi uneori chiar un alt eu-însumi, nu ştiam încă nici cum îl chema adevărat: în ţifrul încununat ce se vedea pe unele din lucrurile sale, lipsea tocmai slova începătoare a numelui sub care era cunoscut. Nemulţumit eram însă departe de a fi; la plăcerea de a mă bucura de prietenia a două fiinţe atît de unice fiecare, s-adăoga aceea, pentru mine nepreţuită, de a mă afla între două taine ce puse, ca două oglinzi, faţă-n faţă, s-adînceau fără sfîrşit. Mă-ntrebam numai dacă din ele avea să mi se dezvăluie vreodată ceva?

SPOVEDANII

„...sage citoyen du vaste univers.“ [1]
La Fontaine

Pirgu o luase dar spre Poştă, noi spre Sărindar. Ceaţa se făcea tot mai deasă, umezeala mai pătrunzătoare. Intrarăm în localul cel mai apropiat, la Durieu, în dosul Băncii Naţionale şi ne aleserăm în fund masa, în colţul cel mai ferit. Dar, în acea seară, prietenul nu era în apele lui : nu povestea, nu bea, nu fuma. Ofta doar într-una şi se ştergea la ochi. După ciudata bucurie ce nici cu un ceas înainte îi făcuse nu mai puţin ciudata ocară a Penei, el căzuse într-o întristare deopotrivă ciudată. Atît de terciuit nu-l mai văzusem pînă atunci. Îl pîndeam discret, ştiind că în asemenea clipe uşurare se află în destăinuire, simţeam că aşa ceva nu era departe. Şi nu mă-nşelam : îndată ce se reculese puţin, cu glas şovăitor el începu :

— Îţi sunt dator o lămurire, amicul meu. Nu ştiu cum ţi s-a părut că pînă acum nu ţi-am spus cine sunt dar, te rog, iartă-mă ; nu a fost într-adins. De dragul dumitale care mi-ai arătat atîta prietenie, am voit, din capul locului, să-mi calc hotărîrea de a

[1] *„...înţelept cetăţean al vastului univers“* (fr.).

rămîne „incognito" timpul cît voi fi silit să zăbovesc pe aici şi dacă nu am făcut-o încă, e numai fiindcă a lipsit prilejul. Aveam de povestit atîtea altele ! Cu dumneata mi-a plăcut să retrăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictiseşte, îmi voi retrăi astăseară copilăria şi întîia tinereţe.

Pentru aceasta ne vom întoarce în Bucureşti, deoarece de felul meu sunt bucureştean ; lumina zilei am văzut-o pe Podul-de-pămînt, în casele părinteşti din faţa Viişoarei. De viţă sunt însă străin, — şi aici, întremîndu-se deodată, glasul i se polei parcă de trufie.

...sunt grec, urmă el, şi nobil, mediteranean ; cei mai vechi străbuni ce-mi cunosc erau, în suta a şaisprezecea, tîlhari de apă, oameni liberi şi cutezători, vînturînd după pradă mările în lung şi-n larg, de la Iaffa la Baleare, de la Ragusa la Tripoli. Din Zuani cel roşu, prin doi din fiii săi, purced cele două ramuri ale neamului. Că la obîrşie am fi barbari, cum s-a străduit să mă convingă cînd i-am fost oaspe în palatul său din Catania, capul ramurii siciliene, zisă cu pardosul, fiindcă la vechea noastră stemă : — pe scut sprijinit de monoceri înlănţuiţi, în cîmp albastru lebăda de argint, lunîdu-şi zborul cu gîtul străpuns de o săgeată purpurie — a adăogat, în cinstea unei înrudiri ilustre, în cîmp de aur cu chenar de sîngeap un pardos negru ; că am fi fost normanzi, se prea poate, de vreme ce toţi pînă la cei din urmă doi, el şi cu mine, am păstrat ca însemne trainice de stirpe părul roşcat şi ochi albaştri, dar netăgăduit ră-

mîne numai că mă trag din corăbieri şi e singura mea deşertăciune, căci dacă strămoşii ar fi pe alese, cum se cam obişnuieşte la casele mari, pe cel dintîi l-aş voi tot corăbier; mi-ar plăcea să cobor din acel Thamus [1] căruia odinioară, în pustietatea unei seri pe valuri, un glas tainic i-a poruncit să meargă să vestească moartea Marelui Pan. Încolo, nu mă fălesc cu nimic, nici chiar cu sîngele vărsat sub flamurile Eteriei de ai mei, cei din ramura cu lebăda, ce de la Candia a trecut prin Fanar în Rusia şi-n ţările româneşti.

Dacă nu sunt însă eu mîndru de neamul meu, el trebuie să fie de mine. Mai frumos nu se putea să sfîrşească. Însuşirile lui de mărinimie şi de avînt, duhul de jertfă, imboldul firesc către ce e măreţ, precum şi acel anume lipici ce l-a ajutat să prindă şi să se înalţe pretutindeni unde l-a purtat soarta, se îmbină la mine toate în aşa desăvîrşită armonie, mulţumită cred faptului că în vinele mele nu se învrăjbeşte sînge deosebit: părinţii mei erau rude de aproape, veri primari. Cam de aceeaşi vîrstă şi orfani amîndoi, fuseseră crescuţi împreună şi între dînşii înflorise de timpuriu o idilă pe care, în pofida prejudecăţii, o consfinţiseră prin căsătorie.

Am fost copil unic. Asupra capului meu se resfrîngea via lor iubire, ei priveau cu duioşie oglindindu-se în fiinţa mea contopite sufletele lor gemene, mă împresurau de mii de îngrijiri. Nici laptele ce

[1] *Thamus (Thamuz* sau *Tammus)* — divinitate babiloniană.

l-am supt n-a fost străin. Binecuvîntat fie cerul că mi-a hărăzit o pruncie fericită. La ea de cîte ori mă gîndesc mi se înfăţişează, fîlfîind în văzduhul senin al unei dimineţi de primăvară, zboruri albe de porumbei. E cea mai îndepărtată din amintirile mele. Şi e totdeodată un simbol.

Dar copilul atît de alintat nu era vesel; sufletul meu a fost întotdeauna împăienjinat de acea uşoară melancolie a firilor prea simţitoare, aşa simţitoare că pînă şi mîngîierile le fac să sufere, pînă şi plăcerea le răneşte. Cu cît înainte de a-l citi pe Lucreţiu [1] îmi dasem seama că din izvorîrea voluptăţii răzbate ceva amar care se ascunde înnăbuşitor în însăşi mireasma florilor.

Nu-mi închipui să se afle mulţi oameni pe cari viaţa şi vîrsta să-i fi schimbat atît de puţin cît pe mine. Pînă la moarte voi rămîne acelaşi: un visător nepocăit, pururi atras de ce e îndepărtat şi tainic. Eram foarte mic cînd, uitînd de joacă, mă furişam în grădină să ascult de după uluci cum o femeie peltică îngîna cu glas slab, alături, un cîntec, acelaşi, parcă o aud: „O pasăre-n arbor, rîu de plăcere, eu vin a plînge a mea durere"... şi apoi suspina cu caturi, îndelung. De la un timp, nu s-a mai auzit cîntecul... Pe înserate, îmi plăcea să mă aşez cu Osman, dulăul, pe prispă şi să privesc cum răsar stelele.

---

[1] *Lucreţiu* (95 — cca. 53 î.e.n.), poet latin; a scris versuri pline de vigoare, pătrunse de filozofia lui Epicur.

Din întîii ani ai vieţii mele, acum cînd m-am întors în locurile unde i-am petrecut, şi poate ca semn al ivirii bătrîneţii, amintirile de soiul acesta se deşteaptă tot mai vii, ating uneori chiar nălucirea. Mi s-a întîmplat, în Cişmegiu, să mă revăd aievea, copil, aşa cum eram acum o jumătate de veac, cînd sub aceiaşi copaci mă purta de mînă mama Sia.

Alături de părinţii mei, în inima mea îşi are locul mama Sia, buna noastră mama Sia, femeia de încredere care i-a dădăcit şi crescut pe dînşii ca şi pe mine. Era privită ca o rudă, se şoptea că era chiar, simbrie nu primea, sta cu noi la masă şi ne chema pe nume, bombănea şi socrea pe toţi din casă, unde stăpînă de fapt era dînsa ; mama nu ştia de nimic.

Mama era o păpuşă, păpuşa cea mai drăgălaşă, cea mai dulce. De frumuseţea ei mersese vestea ; s-o fi văzut despletindu-şi bogatul păr ca mierea arsă şi să fi întîlnit adînca privire a ochilor ei albaştri cu sprîncene negre, ai fi zis că una din acele albe Magdalene zugrăvite în zilele cele mai galeşe ale decăderii şcoalei italieneşti pogorîse însufleţită din cadră. Deşi am iubit-o pînă la idolatrie, tot mi se pare că n-am iubit-o destul şi la gîndul acesta mă cuprinde remuşcarea. O cîntare ce se stinge, o floare ce se scutură, o stea ce cade mi-aduc de dînsa negreşit aminte şi atunci icoana ei se adumbreşte de fermecul celor pieriţi înainte de vreme aşa duios că nu o pot întrezări decît prin lacrimi.

La tata am ţinut altfel ; simţimîntul ce s-a închegat cu încetul pentru dînsul a purces de la judecată,

întemeiat pe admirare. În coconaşul sclivisit, cu mîini de femeie, care la Paris trecuse drept englez, după înfăţişare şi felul de a se purta, se dezvăluiseră virtuţi rare, un caracter. Învăţătura lui şi ocrotirea domnitorului Alexandru Ioan, la care se bucura de mare trecere, îl făcuseră să fie numit de-a dreptul la Curtea de Apel şi repede înaintat la Înalta Curte. Fusese apoi deputat. Secularizarea averilor mănăstireşti şi împroprietărirea ţăranilor i se datoresc în mare parte lui. A fost cel mai tînăr dacă nu şi cel mai de seamă dintre acei cîţiva bărbaţi cu vază ce, după răsturnarea lui Vodă-Cuza, s-au retras din viaţa politică pentru totdeauna. Eram băiat răsărit cînd, într-o după-amiazi, au venit la noi doi boieri necunoscuţi şi au stat închişi cu dînsul în salon mai bine de un ceas. Înainte de plecare, tata i-a lăsat niţel singuri şi a trecut în iatac la mama, apoi s-a întors ca să ducă pe neaşteptaţii mosafiri pînă în uliţă, la trăsură. Seara am aflat că tata ceruse şi învoirea mamei ca să nu primească să fie ministru.

De altfel, de teama ca liniştea ce domnea în cuibul nostru să nu fi fost cîtuşi de puţin tulburată, tata nu lua nici o hotărîre fără să n-o fi întrebat şi pe mama, lucru care-şi avea, fireşte, şi neajunsurile lui. Din pricina ei, deşi în belşug, trăiam mai prejos de puterile noastre mult, viaţa ce duceam nu era, după cum s-ar fi căzut, boierească şi de vreo schimbare cît de uşoară în ale ei, mama avea groază. Niciodată dînsa n-a voit să se mişte din Bucureşti ; să fi mers şi ea la ţară, la vie, la băi — ferit-a sfîntul — şi

trebuie să fi avut hazul lor călătoriile acelea cu chervanul la Borsec sau la Zaizon. Pînă şi de acasă se urnea greu. Cine ar fi crezut că tocmai dintr-însa era ursit să nască omul care avea să ocolească pămîntul de mai multe ori!

Biată mama, cîte avea! Era friguroasă cum nu se mai poate, de căldură pătimea, soarele să n-o fi atins ori vîntul, lumina îi făcea rău, întunericul o apăsa, la zgomotul cel mai uşor tresărea speriată. Dacă vedea sînge, leşina. În petreceri — şi era atît de sărbătorită — nu afla decît oboseală. Prietene de seama ei nu ţinea să aibă; în schimb, la noi s-aduna zilnic un guraliv sobor: cocoşneţe de mahala uşarnice, puţind a sărăcie, preotese, moaşe, dulceţărese, femei de rînd meştere să dea cu cărţile sau să citească în cafea. Cheful ei era să se îmbrace ţărăneşte, cu vîlnic şi maramă, să-şi atîrne la gît mărgean ori lefti[1] şi mărturisea cinstit că lăutarii îi plăceau mai mult decît opera italienească. „Anicuţa trage a prost", avea obiceiul să spună despre mama tuşa Smaranda. Şi cînd, la moartea acesteia ne-au rămas casele cele mari cu paraclis de la Cişmeaua Roşie[2], tot mama a fost care n-a voit să ne mutăm în ele, zicînd că pe Podul-de-pămînt, sau de pastramă, după porecla ve-

[1] *Left (lefţi* sau *lefturi),* monedă de aur sau de argint, din care se făceau salbe.

[2] Numele unei fîntîni şi al unei mahalale din Bucureştii veacului al XIX-lea, situate pe Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei) la întretăierea cu actuala str. Nuferilor

che, era mai frumos. Avea poate dreptate: între Sfîntul Constantin şi Sfîntul Elefterie, de la Giafer la Pricopoaia, acolo unde azi stăpîneşte paragina, se ţinea grădină de grădină, numai pomi roditori, liliac, bolte de viţă. Muşeţelul şi nalba năpădeau curţile, pretutindeni leandri, rodii, lămîiţă, la ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de muşcate, de cerceluşi, de indruşaim, de şiboi. Iar dincolo peste gîrlă, închizînd zarea, se împînzea, scăldat în verdeaţă, dealul Cotrocenilor!

Prietenul se opri aci, zîmbind, îşi aprinse cu tabiet ţigara, porunci cafele, vin. Şi reluă numaidecît firul povestirii.

— ...Într-un salon viu luminat, cocoane în malacov, încărcate de scule, boieri cu favoriţi sau cu imperiale, la grumazul cărora scînteie briliantele Nişanului, se apleacă adînc ca să sărute mîna unei bătrîne îmbrăcată în verde, o bătrînă puţintică la trup şi uscăţivă, cu păr cănit morcoviu, cu ochi spălăciţi albaştri. Are însă aerul atît de măreţ: ea stă dreaptă, capul îl ţine sus, căutătura-i e semeaţă, vorba răspicată şi poruncitoare. De şapte ani de cînd s-a întors din cea din urmă călătorie la Baden-bis, ea nu mai iese din casă şi, pentru că singurătatea îi e urîtă iar somnul rar, în fiecare seară, după-masa de douăsprezece tacîmuri, are pînă tîrziu sindrofie.

Cu dînsa avea să piară una din rămăşiţele întîrziate ale lumii de odinioară, ea apucase încă vremurile bune: în 1871, cînd a răposat, mergea pe

optzeci şi opt de ani şi era de şaptezeci şi doi văduvă, după o scurtă căsnicie cu un beizadea grec, un copilandru găman[1] care se îndopase cu coacăze şi avusese încurcătură de maţe. De atunci nu voise să se mai mărite şi-şi petrecuse o bună parte din acea lungă viaţă „înăuntru", peste tot printre ce era mai strălucit în nobilime. Credincioasă prejudecăţilor acesteia pînă la habotnicie, ea ar fi făcut pe oricine să-i ierte îngîmfarea îndată ce ar fi auzit-o vorbind ; darul ce avea în privinţa aceasta fiind mai uimitor decît însăşi ţinerea ei de minte ; ca să spună un mărunţiş, un fleac de nimic, avea felul său anume ; cînd povestea, citea parcă dintr-o carte frumoasă. De altmintreli o stană de bun simţ, un munte ; nici eresuri la dînsa, nici ciudăţenii, deoarece nu pe socoteala ei trebuia pusă aceea singură de a nu se fi îmbrăcat niciodată altfel decît în verde, nici purtat alt soi de piatră scumpă afară de smarande. Cu timpul, verdele se întunecase, se ascunsese sub un înveliş de horbotă neagră şi numai cînd au culcat-o în sicriu, au mai gătit-o, după a sa dorinţă, cu rochia de lastră nerămzie pe care o purtase ca mireasă.

Odihnească în pace ! Din recunoştinţa ce-i păstrez, mi-am făcut lege ; osebit de însemnata ei stare, ea mi-a lăsat acea comoară sfîntă care e datina, fiinţa mea lăuntrică toată e făureala ei, numai a ei ; dăscălindu-mă întru cele înalte, ea a deşteptat în mine vechile năzuinţe. De la dînsa am învăţat că fac şi

[1] Lacom la mîncare, mîncăcios.

cu parte din aceia cărora le e de la Dumnezeu dat să poruncească, cei ce prin avuţie şi faimă se înalţă deasupra muritorilor de rînd. Iar ananghia clipelor hotărîtoare de mai tîrziu ale vieţii mele, am înfruntat-o numai cu ajutorul amintirii ei ; în frigurile îndoielii şi ale obidei, vedenia Luminăţiei sale mi-a răsărit întotdeauna înainte, mult senină, în veşmînt verde, scînteiînd din cap pînă-n picioare de pietre verzi.

Eram zilnic adus după-amiazi la dînsa. Acolo stam de faţă la dichiseala ei ce se prelungea pînă seara. Estimp istorisea. Protipendada a trei sferturi de veac o cunoscuse în fiinţă, văzuse de mai multe ori pe Napoleon I, care odată-i vorbise, fusese cu tatăl ei la Viena în vremea Congresului [1], danţase cu împăratul Alexandru şi cu Metternich, primise în Italia omagiile lui Chateaubriand şi ale lui Byron. Ca să nu piardă pensia de general-maior a caimacamului, ce din porunca Împăratului Nicolae i-a fost slujită şi ei toată viaţa, de la 1830 nu mai călcase în Franţa pe care, de cînd cu războiul nelegiuit, cum îl numea, din Crimeia, o ura de moarte. Totuşi, după grecească, bineînţeles, limba de care se slujea mai cu drag era franţuzeasca, o franţuzească de veche Curte, cuprinzătoare şi înţepată, mirosind a pergamută şi a mosc. Cînd însă i se întîmpla să pomenească de ceva

[1] La Congresul de la Viena (1814--1815), s-a trecut la reorganizarea Europei, după înfrîngerea lui Napoleon ; între altele, s-a constituit Sfînta Alianţă cuprinzînd Austria, Prusia şi Rusia.

din trecutul neamului nostru, o da pe românește și atunci povestirea se lumina mistic; dînsa găsea întovărășiri sublime de cuvinte ca să spună lunga încumetare împotriva păgînului cotropitor, nepregetata mucenicie, evlavia învingînd asprul drum. Cu ce suflu vorbea de trădările celor doi mari dragomani și de crunta-le ispășire, de celelalte capete, opt la număr, retezate de iatagan în mai puțin de o sută de ani, de fuga în Rusia, de ațîțarea a două războaie și de stîrnirea Eteriei. Ca istoriile acestea nimic n-avea darul să mă încînte; plăcerea cu care le ascultam, tot mai vie, și-atingea culmea cînd venea rîndul amintirilor din îndepărtata ei copilărie, atît de îndepărtată și de înflorită, petrecută numai în desfătări și-n răsfățuri. Bătrîna pe care o vedeam în oglindă, spilcuindu-se între lumînările devreme aprinse, fusese una din cele trei nestimate pentru cari sîngeraseră atîtea inimi. Și priveam, visînd, cadra în care erau înfățișate, ținîndu-se după mijloc, tinere, bălane, cu ochi albaștri și sprîncene negre, tustrele: Bălașa, Zamfira și Smaranda. Botezîndu-le astfel, mama lor, căimăcămeasa Păuna, o hărăzise pe fiecare pietrei scumpe ce-i alesese de nașă, legînd-o cu jurămînt ca toată viața alta să nu poarte și să se îmbrace numai în coloarea acelei pietre. Ai zice că e dintr-un basm, nu e așa? — și nu e, într-adevăr, decît un amănunt din minunatul basm al acelei Domnițe a alintărilor care fu străbunica. Ți-l voi povesti odată de-a-ntregul și vei afla atunci, poate cu mirare, că gusturile subțiri și deșertăciunile mărunte, iubirea de flori și de

miresme, de scumpătăţi, podoabe şi odoare, pofta de huzur şi de risipă ne vin de pe partea românească, prin dînsa, nu, cum s-ar crede, de la greci. Tot de la ea şi frumuseţea. Curiozitatea de a şti de la cine am moştenit deosebitele înclinări ale firii mele m-a împins a cerceta cum era aceea a strămoşilor, dar în afară de ce apucasem să prind de la bătrîna mătuşă, mărturiile fiind rare, n-am descoperit mare lucru, aşa că n-am putut da de urma celei mai ciudate : e vorba de neînvinsa slăbiciune ce am de ţigani — ai băgat fără îndoială de seamă cît mă înduioşează amărîta lor soartă, cu ce drag stau la sfat cu dînşii în graiul lor despreţuit ? L-am învăţat de mic, la cuine, de la moş Stan piftierul, unchiaş aproape orb, rămas după dezrobire, pînă la moarte, în curtea noastră unde se şi născuse. Cu vederea, pierduse şi somnul şi, iarna-vara, ziua-noaptea sta cu luleaua în gură la vatră. I-era mare foc de mine ; cînd se întîmpla să am fierbinţeală — mă deocheam lesne şi se speria lumea din casă — mi-l aduc aminte cum mă lua în braţe şi mă legăna plîngînd. Deopotrivă prietenoase îmi surîd din trecut, cu dinţi albi, şi alte chipuri de ţigani şi de ţigănci ; cu o ţigancă am gustat întîia oară dragostea, o ţigancă de la zid. Purta floare roşie la ureche şi umbla danţînd. Aveam şaisprezece ani. Era pe vremea salcîmului, seara, după ploaie. I-am dat un galben şi am uitat s-o întreb cum o cheamă. Şi n-am mai întîlnit-o.

Îmi înşiră, în chipul acesta, cu privire la una sau la alta, felurite istorii. Reieşea din ele că primise o creştere cum nu se putea mai îngrijită şi că învăţase temeinic sub luminata priveghere a tatălui său care plănuise să-l trimeată să urmeze vreo şcoală înaltă la Paris, dar cocoana Anicuţa, sprijinită de Sia, se împotrivise. De altfel nici el nu se împăca bucuros cu gîndul unei despărţiri de acei părinţi atît de iubitori, ce se purtau cu dînsul ca un frate şi o soră mai mari, cum arătau de la o vreme chiar ca înfăţişare. Ar fi dus dar cu ei împreună acea viaţă retrasă şi tihnită înainte, pînă cine ştie cînd, dacă în 1877, puţin după ce el împlinise douăzeci de ani, nu izbucnea războiul. Îi dau aici iarăşi cuvîntul.

— Mersei să-i aduc tatei la cunoştinţă hotărîrea mea de a pleca negreşit la oaste, hotărîre de la care nimic pe lume n-ar fi fost în stare să mă abată. Marele Alexandru Nicolaevici, Cezarul pravoslavnic, trăsese sabia împotriva vrăjmaşului de moşie, şi din clipa aceea pentru mine, viu sau mort, loc de cinste nu mai putea fi decît acolo unde fîlfîiau steagurile Împărăţiei Sfinte de Răsărit. Tata mă întrebă cu spaimă ce avea să zică mama ? — şi te las să-ţi închipui uimirea lui cînd îi spusei că dînsa, la care fusesem mai înainte, îmi dase voie. Ce s-a petrecut atunci într-însa rămîne o enigmă. Şi minunea — căci altfel cum aş putea-o numi — nu se mărgini la atît. Deodată o cocoană foarte mare se deşteptă în pă-

puşă. Deschise casa de la Cişmeaua Roşie şi o prefăcu în spital pentru răniţi, în totul după cum o tăia pe ea capul şi arătînd atîta pricepere că parcă pînă atunci numai cu asta se îndeletnicise. La rîndul său, tata primi o însărcinare pe lîngă principele Gorceakoff [1], între neamul căruia şi al nostru fuseseră legături de prietenie. Înnodai şi eu una, mai înaltă, ce se consfinţi în focul luptei — vă povestii mai adineaori ceva de Serghie de Leuchtenberg. Să fi trăit... Cu moartea lui, la care am fost martor, începea pentru mine un dureros şir de încercări. Întorcîndu-mă acasă, aflam că mama nu mai era. Ca ai dînsei toţi, ea nu înţelesese să se cruţe. Greu răcită în cumplita iarnă a războiului, nu voise să se îngrijească şi, într-o încordare semeaţă, îşi făcuse tînjind boala pe picioare. Departe de soţ şi de copil, îşi dase istovită sufletul în braţele mamei Sia, fără o cîrtire, fără o lacrimă, senină pînă la sfîrşit. Viteji cărora ea le alinase chinurile au dus-o, plîngînd, pe umerii lor la groapă. Grozăviile războiului mă pregătiseră să pot îndura această lovitură care, în schimb însă, îl nimicea pe tata ; adesea mai puţin am suferit s-o ştiu pe ea moartă decît să-l văd pe dînsul viu. Sărmanul nu mai era de recunoscut, slab şi gîrbov cum ajunsese, cu plete cărunte încîlcite şi cu barbă, cu unghii netăiete şi negre, murdar, soios... O deznădejde sfîşie-

[1] *Aleksandr Gorceakov* (1798—1883), diplomat şi politician rus, ambasador al Rusiei la Stuttgart şi Viena, apoi ministru de externe (1856); adversar al lui Bismarck şi partizan al panslavismului.

toare se oglindea în ochii lui sticloşi ce-i trădau, chiar dacă nu vorbea, rătăcirea minţii. Jalea lui casnică nu-l făcuse să uite de mîhnirea ce-i pricinuise pierderea Basarabiei ; de nu prindeam de veste la timp, apuca să trimită înapoi cordonul Sfintei Ana, al cincilea din cele şase cu cari a fost cinstită casa noastră. Am înţeles din capul locului că nu-mi rămînea decît să mă resemnez : omul era osîndit. Nu se mai hrănea, nu dormea, bea într-una la ţuică şi fuma fără încetare. A mai dus-o aşa cîteva luni şi a mers să-şi ia locul de veci lîngă mama. Curînd apoi culcam la picioarele lor şi pe mama Sia şi rămîneam singur pe lume.

Mi-a trebuit vreme să mă reculeg. Aproape nu mă mişcam de acasă, tîrziu am început să fac plimbări călare afară din oraş. Cu prilejul acesta, am băgat de seamă că la pod, la „Marmizon", îmi ieşea mai totdeauna înainte o fată foarte frumoasă. De la un timp, mi-era un fel de grijă că n-aveam s-o întîlnesc şi dacă se întîmpla aşa mi-era ciudă. Pe nesimţite, plăcerea ce de la început îmi făcuse să o văd a ajuns o nevoie şi era din ce în ce mai amestecată cu duioşie ; ziua, noaptea, chipul ei îmi răsărea în tot ceasul înaintea ochilor, nu mă puteam gîndi la dînsa fără să nu mă tulbur, iar cînd mă aflam în faţa ei mă cuprindea o sfială pînă atunci necunoscută, care m-a împiedicat îndelung să-i vorbesc. Ce-mi părea ciudat în toată istoria asta nu era că mă îndrăgostisem — îmi venise şi mie rîndul — dar că mă îndrăgostisem tocmai de fata cu pricina,

deoarece, de la fire nu simt atragere decît pentru femeile oacheşe, cît mai oacheşe, şi dînsa era bălană şi albă pînă la serbezime, aşa că nu trebuie să te mire, amice, dacă am să-ţi spun că, deşi am iubit-o cu patimă, nici o clipă făptura ei, chiar avînd-o aproape, n-a aşteptat într-a mea o bănuială măcar de poftă trupească ; ceea ce a făcut ca tainicul meu simţimînt de iubire să se închege a fost numai mila. Cînd am auzit-o pe Wanda, aşa o chema, mărturisindu-mi plîngînd traiul ei chinuit de vitregia nevestei a doua a lui tată-său, un polonez, beţiv se înţelege, care o ducea de azi pe mîine cu prăsila lui din ce bruma agonisea cîrpind haine şi curăţind pete, şi am aflat că umblau s-o vîndă, cum făcuseră şi cu o soră a ei mai mare, pentru ca s-o scap m-am hotărît să trec peste prejudecăţi şi s-o ridic pînă la mine. Ştiam ce vîlvă urma să stîrnească fapta mea, o ştiam prea bine, dar nu de judecata celor vii mi-era teamă, ci de a celor morţi, cărora nu deopotrivă mă puteam scuti să le dau socoteală şi erau nopţi înfrigurate de nesomn cînd îi vedeam aievea, înşiraţi ca în vechile icoane greceşti pe fund de aur roşu şi ţepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufaşi arhonţi purtîndu-şi în mîini capetele tăiete, iar privirile lor neînduplecate întorcîndu-se cu scîrbă de la mine, vînzătorul. Să dau înapoi n-aveam însă tăria şi mă lăsam tîrît în voia soartei. Anul cernit era pe sfîrşite, puţin mă mai despărţea de ziua logodnei, poruncisem chiar inelele.

Or, în dimineaţa cînd le aduceam de la giuvaiergiu cu numele noastre săpate, găsii la poartă, pe laviţă — stam încă pe Podul-de-pămînt, calea Plevnei, cum i se schimbase numele — pe cocoana Elenca a sameşului, una din cele mai de ispravă mahalagioaice prietene cu mama ; mă aştepta să-mi spuie ceva. Avui o presimţire... Am poftit-o în casă. A jelit-o întîi pe cocoana Anicuţa, dar îndată ce lacrimile i-au dat răgaz, s-a ridicat cu străşnicie împotriva a ce pusesem la cale, zicînd că aş fi săvîrşit mare păcat chiar dacă Wanda ar fi fost o fată cinstită, necum o tîrîtură care se întinsese cu toţi derbedeii şi trecuse pe la doftor şi pe la moaşă. Rămăsei încremenit.

— De nu crezi, maică, adăogă ea, stai o dată noaptea la pîndă după unsprezece să vezi singur cum îşi bagă hăndrălăul pe fereastră. Să ţi-l spun şi cine e : Fane al văduvei, zugravul, ăla care cîntă cu armonica.

Mi se puse atunci un junghi la inimă, urechile porniră să-mi vîjîie şi se-nvîrti casa cu mine. Eram rănit de moarte. Cum însă, oricît de zguduitoare ar fi împrejurările, nu-mi pierd sărita, judecai şi atunci rece. Că înainte s-o fi cunoscut, lipsită cum era de pază şi de creştere şi înconjurată de pilde şi de îndemnuri rele, greşise, era sîngeros pentru mine, nu însă de mirare, dar ca să-şi bată în aşa hal joc de obrazul meu, şi cu cine, în ajunul logodnei, asta covîrşea orice măsură şi nu puteam să i-o iert. Şi mi-am adus aminte că punînd mama o dată să-mi ghicească norocul, îmi

dase că de toate fericirile am să am în viaţă parte, numai de dragoste nu. Am mulţumit cocoanei Elenca şi i-am spus să fie pe pace. Cînd, după obicei, la ceasul prînzului a venit Wanda, m-a găsit îmbrăcat de drum, strîngînd curelele geamantanului. Am născocit că trebuia să plec degrabă pentru cîteva zile la ţară. În tot timpul mesei, am scrutat-o pe furiş; afară de blîndeţe şi de nevinovăţie, pe chipul şi-n privirea ei nu se citea nimic. Am cunoscut atunci chinul, sfredelitor între toate, al îndoielii, mai ales că-mi părea şi cu totul de necrezut ca fiinţa aceasta să nesocotească atît de nebuneşte cel mai de pismuit noroc ce una de teapa ei ar fi putut visa. Am plecat împreună cu trăsura, pe dînsa am lăsat-o la ea acasă, iar eu am ieşit pe drumul Cotrocenilor, am ocolit jur împrejur oraşul şi pe înserate m-am întors pe la Capu-podului la Cişmeaua Roşie. Am intrat în paraclisul demult părăsit, unde nu mai călcasem din copilărie, am aprins un muc de făelie rămas din alte vremuri şi, cerînd mijlocirea duhului domniţei Smaranda pe lîngă Cel-de-sus, m-am cufundat în rugăciune.

Harul ceresc nu întîrzie să se reverse asupra-mi, la razele sale înţelesei că tot ce se întîmpla era spre izbăvirea mea, care sta numai în înşelăciunea Wandei sau în grabnica ei pieire. Dumnezeu nu îngăduia ca stema casei noastre, ce de la 1812 se răsfăţa sub cunună de comite pe pieptul vulturului cu două capete rusesc, să fie prihănită. Şi îngînai: „Nu nouă, Doamne, ci numelui tău veşnică fie-i slava!“

Şi unde m-a apucat, de ce era să făptuiesc, o groază !... Am plecat de acolo împăcat cu soarta, redobîndit. Gîndurilor fioroase ce pritocisem tot drumul le luaseră loc teama şi dorinţa ca Sămeşoaia să nu fi minţit şi cînd, peste două ceasuri, am avut dovada vie a trădării, în însăşi durerea mea am aflat uşurare. Acum, că fiinţa în care întrupasem visul de iubire al tinereţii mele era pentru mine pierdută, mi-am zis că nu-mi mai rămînea decît s-o dau uitării.

Dar nu mi-a fost cu putinţă. Nici astăzi, după treizeci de ani, dragostea mea pentru dînsa nu s-a stins, depărtarea şi timpul au făcut-o însă mistică : nu pe Wanda însăşi o mai iubesc, nu făptura ei care, dacă mai e pe lume, e schimbată, ofilită, îmbătrînită, ci amintirea, nespus de duioasă şi de dulce. Iar la femeile ce s-au perindat de atunci în viaţa mea, ceea ce am iubit a fost numai vreo asemănare cu dînsa : la unele am regăsit părul ei galben sau ochii verzui, la altele tristeţea surîsului, legănarea mersului ori melodia glasului ce mă fermeca atît... Iată pentru ce deunăzi i-am dat dreptate lui Paşadia, cînd spunea că în amor nu vede decît fetişism. Da, fetişism, fetişism...

Dete din umeri şi lepădă ţigarea căreia, de liniştit ce povestise, îi rămăsese scrumul întreg. Ceru poame, un vin mai vîrtos, alt rînd de cafele. Şi gustînd, şi sorbind, urmă.

— Ca să mă ameţesc, mă aruncai în vîltoarea vieţii de petrecere, şi cu aşa avînt că am speriat cu desfrîul şi cu risipa Bucureştii. Vreme de un an, la Cişmeaua Roşie, unde mă mutasem, chefurile pînă la ziua albă s-au ţinut lanţ. Din ce era mai stricat, îmi făcusem o numeroasă curte: cînd plecam la vînătoare sau dam cîte o raită pe la mănăstiri era cu un alai de cel puţin douăzeci de trăsuri încărcate cu vîrf, başca feciorii cu merindele şi taraful meu de lăutari. E drept că n-a fost o singură dată ceva, cît de neînsemnat, care să fi lăsat de dorit, se întrecea o lume să-mi facă voile şi să mă desfete; se mergea adesea cu zelul chiar prea departe: era de ajuns să spun peste zi că-mi place o femeie ca seara s-o găsesc la mine în aşternut. Erau bărbaţi cari mi-aduceau nevestele şi fraţi surorile. Dar mă ţinea tare scump şi, ca să fac faţă la atîta cheltuială, după ce-am bătut la papuc ce moştenisem bani gheaţă, am făcut datorii peste datorii. Cum dam de fund, nenea Scarlat, zis „Ibric", un ticălos de boier bătrîn, samsar, geambaş şi mai ales altceva, îmi făcea numaidecît rost de împrumut cu dobînzi sălbatice. Mă încurcam din ce în ce mai rău; cînd venea cîştiul, arenzile şi chiriile mi se plăteau cu propriile mele poliţe pe cari eram nevoit fireşte să le primesc. Atunci iscăleam altele şi aşa am iscălit mereu, uneori fără să mă uit ce, pînă cînd, trimiţîndu-l într-o dimineaţă pe nenea Scarlat după parale, mi-a adus răspunsul că înţărcase bălaia şi că în curînd trebuia să mă răfuiesc de toate socotelile. Şi mă po-

văţuia, rînjind, să vînd mai bine de bunăvoie ce aveam decît să las să mă vînză cu toba; îmi găsea el cumpărător. Îl poftii ca deocamdată să-mi caute, şi fără zăbavă, ceva zimţi: era în ajunul zilei mele de naştere şi ţineam, într-un anume scop, s-o prăznuiesc în lege. Îi încredinţai cîteva din sculele domniţei Smaranda, nişte paftale, să le puie amanet.

— Am avut, zise el, întorcîndu-se cu bani buni, mare noroc; un sfert de ceas de întîrziam, rămîneam cu buza umflată, pleca prietenul din Bucureşti.

N-am întrebat nici de data asta cine era acel tainic cămătar; ce mă mai privea? L-am însărcinat pe nenea Scarlat cu pregătirile şi poftirile pentru a doua zi, iar eu m-am închis în salonul „Nestimatelor", unde pînă seara am ars hîrtii de familie. Am cinat la „Hugues", singur, apoi am luat-o rara pe uliţi. Nu pot uita acea aburoasă şi rece noapte de april, parcă bătută cu smîntînă de luna plină şi uşor îmbălsămată de zarzării înfloriţi, noapte care pentru mine avea să fie cea din urmă. Să nu-ţi închipui că voiam să mă prăpădesc fiindcă îmi pierdusem averea; era dimpotrivă: risipisem tot pentru că, demult încă, mă hotărîsem s-o sfîrşesc cu viaţa de care eram sătul; priveliştea ei mi-adîncise înnăscuta tristeţe, în plăcerile ei aflasem numai dezamăgire şi dezgust. Şi ca să pier dintre cei vii, alesesem ziua în care împlineam douăzeci şi trei de ani. Aveam să plec din mijlocul petrecerii şi să nu mă mai întorc; nimeni n-avea

să descopere ce se făcuse cu mine, taina pieirii mele avea să rămîie în veci nepătrunsă — luasem toate măsurile. Pînă în zori, dulci vedenii din anii copilăriei mi-au răsărit înainte, înduioşîndu-mă, dar fără să mă şi tulbure; seninătatea cu care cei din sîngele meu au ştiut să întîmpine moartea nu m-a părăsit cîtuşi de puţin nici pe mine. Cînd liniştit, m-am întors acasă, am găsit o fiţuică, sosită seara tîrziu, prin care eram chemat să mă înfăţişez negreşit la amiazi la tribunal. Era pentru a mi se aduce la cunoştinţă că, în ajun, fusese omorît unchiul meu Iorgu.

Deşi îi veneam nepot de veri primari, nu-l cunoşteam nici din vedere. Căsătoria nepotrivită din care se născuse şi, în urmă, alte neînţelegeri îl îndepărtaseră pe tatăl său şi pe dînsul pentru totdeauna de celelalte rude. La firesca lui duşmănie faţă de ele, duşmănie înveninată de neputinţa de a le vătăma întru ceva, se răspunsese cu un despreţ adînc pe care astăzi nu mă mai învoiesc a-l împărtăşi. Era un om! În loc să se mulţumească a trîndăvi coconeşte cu ce descurcase din moştenirea părintească, se înhămase de timpuriu la o grea muncă, ţinuse în arendă moşii, bălţi, vămile, ocnele, poşta, făcuse negoţ întins de cherestea şi de lînă, ridicase han în Bucureşti şi schelă la Dunăre şi norocul îi răsplătise cu îmbelşugare îndrăzneala şi hărnicia. Războiul, în vremea căruia de fapt fusese marele proviant-maistru al oştilor, făcuse dintr-însul cel mai bogat om din ţară, ceea ce nu-l

împiedica să dea sume de batjocură, un galben-doi, cu camătă pe amanet la nevoiaşi. În lupta pentru înavuţire nu se îngăima cu alegerea mijloacelor. De curînd, cîştigase astfel cu cîrcota şi cu mita vechea judecată ce avea cu dîrjii moşneni de la Toroipanu pe Neajlov pentru partea lor de moşie şi plecase să facă măsurătoarea. Cînd intrase în pădurea din vecinătate, pe unde trece drumul, se pomenise deodată înconjurat de numeroşi ţărani înarmaţi şi oprit. Se ridicase atunci în picioare şi scosese două pistoale, dar, înainte să apuce să tragă, fusese înşfăcat, răstignit pe scara trăsurii şi răpus într-un chip fioros.

Eram poftit să fiu de faţă la ruperea peceţilor, puse de cu seară la posomorîta lui locuinţă din Mîntuleasa. Nu mi-aş fi închipuit să poată cineva, oricît de zgîrcit, trăi într-o asemenea sărăcie. Am stat nepăsător cît a ţinut cercetarea, afară de o clipă de vie uimire cînd s-a deschis namila de dulap de fier, şi nu din pricina comorilor dintr-însul, ci pentru că printre ele zărisem paftalele ce i le dasem în ajun lui nenea Scarlat să le zălogească. Ieşiră apoi la iveală şi poliţele mele toate ; un teanc gros. Ei, ce să-ţi spun mai mult ? — au scotocit şi au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hîrtie ; de diată însă nici urmă, aşa că, la ceasul tocmai pe care îl sorocisem să fie acela al sfîrşitului meu, mă vedeam pus, ca ruda cea mai de aproape a ucisului, în stăpînirea uriaşei sale averi.

De întorsătura aceasta a lucrurilor, pe atît de neaşteptată cît de fericită, la început, mai mult decît mine s-au bucurat cei ce trăiau de pe urma mea, lipitorile. Crezuseră că dase iar Nan de găvan. Grabnică le-a fost însă dezamăgirea şi amară. S-ar fi zis că de la unchiul necunoscut o dată cu starea moştenisem şi ceva din apucături. Curînd am închis casa de la Cişmeaua Roşie şi m-am mutat în Mîntuleasa, cai, trăsuri, cîini de preţ, am desfăcut tot, slugilor de prisos le-am dat drumul, de prieteni m-am cotorosit, petrecerilor le-am pus cruce. Şi n-am mai zăbovit pe aici o zi mai mult decît mi-a trebuit ca să-mi rostuiesc daraverile în vederea unei lipse pentru totdeauna.

Fiindcă, de hotărîrea de a pieri nu m-am răzgîndit pe deplin, am schimbat numai felul, alegînd în locul morţii îndepărtarea. Chiar altmintreli, cu vremea, aş fi isprăvit tot prin a mă înstrăina, aici ce mai rămînea să mă ispitească ? Măririle poate ? Dar în ţara unde tata nu voise să fie ministru şi străbunicul să fie domn, ce mai puteam eu rîvni ? Şi apoi, libertatea nu mi-aş fi jertfit-o nici pentru ca să port steaua împăratului în gvardie. De acum, stăpîni aveau să-mi fie numai fantasia şi capriciul. Altfel ar fi însemnat să mă arăt nevrednic de atîta noroc.

Am şi avut ; cu carul. Să vezi. Mai îmi rămăsese de stat în Bucureşti o noapte. Înainte să mă culc voind să-mi iau dintr-un scrin paşaportul, cînd am dat să trag sertarul unde îl pusesem, acesta, fiind

prea plin, s-a înţepenit. A trebuit un ceas să-l smucesc şi să-l zgîlţîi ca să-i dau de hac şi atunci altă bucurie: năzdrăvanul de paşaport, cum era deasupra, căzuse după sertare, iar sertarele nu ieşeau de tot din rafturi. Mi-a venit să fac scrinul ţăndări cu toporul, doar din slăbiciunea ce am de vechituri — era un „Empire" de mahon de toată urîţenia — l-am cruţat, mulţumindu-mă să-i desprind o scîndură din dos. Mi-am găsit paşaportul şi nu singur. Se mai afla acolo, mototolit, un plic mare galben cu cinci peceţi de ceară neagră. Pe el sta scris: „*Testamentulu*", cu u scurt, „*meu*".

Străbătut de un fior neîncercat pînă atunci, m-am uitat jur împrejur, deşi ştiam bine că eram singur în casă. Afară, după obloane, răpăia ploaia de octomvrie. Am desfăcut plicul şi, cu răsuflarea tăiată, am citit voinţa cea din urmă a unchiului: întreaga sa avere mişcătoare şi nemişcătoare o lăsa Eforiei spitaliceşti. Am privit cu groază cumplita unealtă care, căzută în alte mîini decît ale mele, ar fi fost pentru mine ucigătoare, am privit astfel pînă şi cenuşa în care s-a prefăcut după cîteva clipe. Că nu a fost drept ce am săvîrşit, se poate, socoteală nu am de dat însă decît Celui veşnic care, după cum spunea mătuşa Smaranda, pentru păcatele noastre are cumpănă deosebită şi înşeală la cîntar. Şi nu roşesc că m-au făcut să tremur cîteva rînduri scrise, pe mine care nu mai ştiu de cîte ori am privit fără a clinti Moartea în faţă; nu, pentru că de data asta era vorba de averea mea şi pe lume

altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinste, de sănătate, de viață chiar și dacă în acea noapte, la amintirea căreia mă tulbur încă, ar fi fost nevoie să făptuiesc ceva mai grav decît să nimicesc o zdreanță de hîrtie, ei bine, așa cum mă vezi, crede-mă, nu aș fi pregetat... Nu eram un sărac cu duhul!

Ar fi fost și păcat să las să-mi scape din mîini acele bogății; fără ele stirpea nu s-ar mai fi înturnat, înainte de a asfinți, la adevărata ei menire, singura firească, aceea de a trăi liberă pe valuri. Am convingerea că nobila întrebuințare ce le-am dat a răscumpărat, mai cu prisosință decît ar fi făcut cea hotărîtă de unchi, nelegiuirile cu prețul cărora el le dobîndise. În treizeci de ani de periple[1], am plutit mai mult poate decît laolaltă toți corăbierii străbuni și adesea i-am simțit bucurîndu-se întru mine care le-am purtat praporul cu lebădă săgetată pe mări de dînșii nici măcar bănuite, pe toate mările...

Făcu semn chelnerului, care începuse a ne da tîrcoale, să vie la plată. Localul se deșertase. Ieșirăm și noi. Afară se limpezise și era frig.

— Da, amice, zise el, după ce făcurăm cîțiva pași, averea! Să nu fi fost grija ei, nu m-aș mai fi

[1] *Periplu*, călătorie pe mare.

întors eu pe aici. Zurbaua din nouăsute şapte m-a pus pe gînduri şi, ca să nu fiu într-una cu inima sărită că-mi pierd moşiile, m-am hotărît, în sfîrşit, anul ăsta, primăvara, să vin să le vînd, să le vînd chiar în pagubă. Mi s-au dat însă preţuri nebuneşti şi de cine-ţi închipui ? — de ţărani ! Mi-a fost scris să mă mai procopsească odată oamenii ăştia ; nu, adevărat îţi spun, nu ştii ce de ispravă sunt şi de cuvînt dar şi cîtă deosebire între cei pe care i-am văzut în copilăria mea la Cişmeaua Roşie, tîrîndu-se cîineşte la scară, jos, în faţa mătuşei Smaranda, orbiţi parcă de razele măririi ei şi copiii lor, fruntaşii de azi, înfipţi, privindu-mă şi vorbindu-mi de la om la om. Şi m-a mirat iarăşi de unde atîta bănet pe obştiile lor ca să poată cumpăra treizeci şi opt de mii de pogoane de cîmp ca nimica. Am socotit că tot aşa lesne avea să meargă şi cu vînzarea clădirilor din Bucureşti, m-am înşelat însă amarnic ; pentru cea mai ponosită, o biată prăvălioară pe la Bărăţie, de opt luni mă poartă cu vorba nişte pîrliţi de negustoraşi ; nici cînd mi-am pus păcura pe acţiuni la Amsterdam — păcura care mi-aduce peste trei sferturi din venit — n-a fost atîta tocmeală. Au înţeles pe semne că sunt zorit să plec.

Cu tot fermecul atîtor amintiri scumpe, şederea în oraşul acesta mi-a părut din ceasul sosirii un surghiun şi aşa-mi pare oriunde mă aflu pe uscat, cu pămîntul mă împacă numai patima florilor, singura pe care dorul de mare n-a putut-o înnăbuşi în mine. Ca străbunica Păuna, care a adus pentru întîia oară

în Valahia mai multe soiuri şi le sădea la Pajera cu pogoanele, sunt şi eu nebun după flori ; pentru orchideele mele, nu pentru mine — eu le sunt doar oaspe — am cumpărat „quinta" manuelină ce, pe ţărmul Oceanului, într-un colţ lusitanian de rai, a adăpostit odinioară iubiri regeşti. În jilăveala îmbălsămată şi caldă a serelor ei uriaşe, cu stupi de albine şi ape vii, mă odihnesc visînd între două pribegiri ; la poalele grădinilor ei atîrnate, mă voi îmbarca îndată ce voi simţi că mi se apropie sfîrşitul pentru călătoria cea din urmă . . . . . Dar de ce or fi închis peste tot, să fie aşa tîrziu ? Şi, privind cerul scînteietor de noiemvrie : Da, e foarte tîrziu ; vînătorul cu arme de aur, Orion, apune de frica Scorpiei ce se caţără pe pragul Răsăritului. Zorile sunt însă departe, e vreme să ne suim la mine să mai bem.

Am plecat din strada Modei cînd se aprindeau felinarele, cam buimăcit de ce mai aflasem.

Ţinînd să înlăture cît mai mult putinţa de a fi recunoscut în Bucureşti, unde voia să fie singur cu amintirile lui şi nestînjenit în mişcări,*** încercase, înainte de a se întoarce, să-şi schimbe înfăţişarea. Lăsîndu-şi plete, mustăţi, barbă şi ticluindu-şi un port simplu şi şters, el izbutise aşa bine că, după un an aproape, tot i se mai întîmpla să se întrebe, zărindu-se pe neaşteptate în oglindă, dacă era într-adevăr el. Un alt om luase fiinţă şi curînd avu şi

nume : prin localuri i se zicea conu Pantazi, ceea ce-l făcea să presupună că era luat în noul său avatar drept un „Sosie“ ce se chema astfel şi cu care se mira cum de nu i se întîmplase încă să se întîlnească.

Şi-mi arătase fotografiat adevăratul său chip, ras, cu tîmplele tunse, cu barbeţi scurţi — gentleman desăvîrşit în ţinută elegantă de bord. L-am privit cu nepăsare, căci nu acesta-mi păruse un prieten de cînd lumea şi chiar un alt eu-însumi, ci celălalt, despre care ştiam acum, şi nu fără oarecare melancolie, că nu era decît un deghizament vremelnic, menit a fi peste puţin lepădat pentru totdeauna.

Teama că în urma acestei dezamăgiri prietenia noastră să nu-şi piardă cumva din fermec fu tot aşa deşartă ca nădejdea de a mă întoarce devreme acasă. O săptămînă nu mă întorsei chiar de loc. Mă mutai la Pantazi — îl voi numi tot astfel — care, văzînd că afară se pusese pe ninsoare cu viscol, se claustră în vătuita sa locuinţă unde făcu noapte. Nici nu era nevoie de ieşit ; gazda îi învăţase toate tabieturile, se da peste cap ca să-l mulţumească. Paturile — mie mi se pregătise unul în salon — erau tot timpul desfăcute, masa pusă, candelabrele aprinse. Sobele duduiau. În piroteala lungilor vegheri, spovedania vieţii sale de înţelept cetăţean al universului, se depănă nesilită, întreagă. Dintr-însa se desluşea singura putinţă a tristeţii ce mă ciuda la el atît de mult : omul fusese prea fericit.

Nimic mai odihnitor ca felul acela de trai, nici mai dulce. Nu ne gîndeam încă să-l schimbăm nici

unul, deşi vremea rea contenise, cînd, într-o dimineaţă — ştiam după ciocolata ce ni se slujise cu puţin înainte — gazda veni, îmbufnată şi roşie, să-i spuie lui Pantazi că-l căuta un domn, un domn care înjura grozav, cu un cîine. Fusese cu dînsa de o mojicie nemaipomenită. Pantazi mă rugă să văd eu cine putea fi, iar el şi cu franţuzoaica ridicară perdelele şi stinseră lumînările.

O dată cu ziua, tîrînd după el un mopsuleţ zgribulit într-un valtrap roşu, intră Pirgu. Aflarăm că Paşadia, care se întorsese în ajun, umblase după noi din local în local toată noaptea şi-l însărcinase pe dînsul să ne poftească, dacă ne dă de urmă, din partea lui, la prînz. Pantazi primi fără codire. L-întrebai pe Gore ce era cu însoţitorul lui care mîrîia la Pantazi şi începuse să latre.

— E al lui Haralambescu, mă lumină el, are Tinculina Gaiduri o căţeluşă în dîrdoră, tot „carlin", fată mare, şi i-l duc. M-am făcut codoş de cîini.

Nopţile ce petrecurăm de rîndul acesta cu Paşadia fură astîmpărate, demne : Pirgu nu ne mai cinstea cu prezenţa lui decît rar, în treacăt, şi atunci vorbea numai politică. — Liberalii, ne pisa el, îşi luau catrafusele ; pînă la anul nou, 1911, cel mai tîrziu, adică peste trei săptămîni, conservatorii veneau la putere, boierii — Take era curăţat. Şi-şi da un aer grav, potrivit cu înalta slujbă în care zicea că are să fie pus de apropiatul viitor guvern.

Cu toate că-l ştiam lacom peste măsură, în stare să rîme în scîrnă după un gologan, am înţeles din capul locului că nu leafa era adevărata lui ţintă, dar ce anume rîvnea, n-aş fi bănuit dacă, în ziua de Moş ajun, la o ţuicăreală mai prelungită în doi — „doza pentru adulţi" — nu mi-ar fi spus el singur.

Încă demult plănuia să se însoare, pentru căpătuială, bineînţeles, fusese însă sictirit de cîte ori încercase; chiar de se întîmplase uneori să-i placă fetei, nu se învoiseră, în ruptul capului, părinţii şi ostracismul acesta nu trebuia pus, cugeta el, decît pe seama faptului că n-avea „carieră", altmintreli ce-i lipsea ca să fericească o soţie, frumos şi tînăr, „manierat" şi cult, cum pretindea a fi? Dar, în faţa chezăşiei unui ministru că scumpul său şef de cabinet este băiat serios şi de viitor, un ministru gata să-l cunune, ar mai fi încăput vreo împotrivire? Odată numit, avea să meargă la sigur, şi se vedea „barosan", „gagiu", cu cotoare, palat de casă în Bucureşti, vie pe rod la Valea Mieilor, moşie nu mai ştiu unde, zestre nu glumă, bez un singur cumnat cu un singur plămîn. Şi cînta: „şi-are mă, şi-are mă!" Îl întrerupsei ca să-l întreb dacă se gîndise şi la cele două paraferne[1] ce puteau veni în urmă: copiii şi coarnele?

— Dumneata să fii sănătos, îmi răspunse el liniştit, a avut frageda şi de una şi de alta grijă dinainte.

[1] *Parafernă,* bun al soţiei care nu face parte din dotă şi de care poate dispune singură.

Paraferne de astea se trec cu vederea, nu vin la masă.

Mă înfundase. Îi cerui să-mi spuie cine avea să-i facă rost de numire ?

— Paşa, îmi şopti el tainic, la ureche, deşi eram singuri.

— Îl crezi că poate !?

— Oho ! Nici nu-ţi închipui ce fudulii are ţapul ăla bătrîn, să vrea numai să le mai puie o dată pe taler, atunci să vezi comedie.

— Dar de ce nu vrea ? încercai eu să-l descos. Drept răspuns, Gorică fluieră scurt de două ori, bîţîind două degete lîngă tîmplă. Apoi plecă, mai mult de-a-ndaratelea. Şi-mi făcu de la uşă semnul lui Harpocrat [1].

Într-una din serile dintre Crăciun şi Anul nou, mă aflam pe calea Victoriei, unde domnea o însufleţire neobişnuită. Vînzătorii de ziare îşi desfăceau teancurile din fugă, zbierînd cît îi ţinea gura : „Demisia guvernului". În dreptul grădinii palatului, auzii că mă cheamă cineva dintr-o birjă cu coşul ridicat. Era Pirgu.

— Doctore, îmi zise, du-te numaidecît la Paşadia şi spune-i să lase tot la o parte şi să meargă negreşit, astă-seară chiar, cît mai iute, să vorbească în daravera mea, să strîngă şurubul, dar negreşit.

Îl întrebai de ce nu se duce el singur ?

---

[1] Zeul tăcerii la greci, reprezentat ca un copil care îşi suge degetul.

— N-am timp, mă lămuri, sunt ocupat cu înmormîntarea : a murit Mişu ; trebuie să-i dau nemîngîiatei văduve o mînă de ajutor ; în ceasurile grele s-arată prietenia. Acuma vin de la cimitirul ovreiesc şi alerg la jurnal. A ! e dihonie mare pentru case ; Faibiş, Nachmansohn bătrînul, era mofluz, le-a făcut pe un loc cumpărat pe numele răposatei balabuste, mama lui Mişu ; şi-a băgat toată averea în ele. Ei, şi s-a curăţat : Mişu le lasă Raşelichii, în regulă — o crezi proastă ? — şi bărbatul dintîi, Penchas, ce-a avut, tot ei i-a lăsat ; s-o vezi în doliu, diavoliţa, pică, pică ! Parşivă muiere, *mon cher,* pe onoarea mea ! Mişu trăgea să moară şi noi în odaia de alături... *tu comprends ?* [1] — lipitoare nu altceva, m-a dăulat. Du-te numaidecît, pînă nu iese bacceaua, hoaşca, contez, nu e aşa ? Şi porunci birjarului, înjurîndu-l, să mîne. Vino poimîine la cimitir, îmi mai strigă cu capul afară, depărtîndu-se, iau cuvîntul.

*

„Profundum est cor super omnia — et homo est — et quis cognoscet eum ?“ [2]

Jer. XVII, 9

Înarmat cu îndrăzneala ce ai cînd mergi să ceri pentru altul, peste un sfert de ceas sunam la Paşadia.

---

[1] Pricepi ? (Fr.)

[2] *„Adînc este sufletul mai presus de orice — tot aşa şi omul — cine-l poate cunoaşte“* (lat.).

Era acasă : în curte, mai în fund, licăreau felinarele unui cupeu.

De data asta, nu fui introdus ca de obicei de-a dreptul în odaia de lucru ; bătrînul fecior care-mi deschisese şi mă uşurase de palton şi de pălărie, mă rugă să aştept. La intrarea mea, vestibulul era luminat numai de flacăra cîtorva buturugi ce ardeau voios în largul cămin ; pîlpîiala ei însufleţea straniu vechile pînze de pe pereţi, dezvelind într-însele, zguduitoare, ca pe nişte ferestre deschise asupra trecutului, privelişti dintr-o lume de mucenicii şi de patimi. Rezemaţi în suliţi, sutaşi de ai lui Domiţian sau de ai lui Decie [1] şi călăreţi ai pustiului, pe sirepi sălbatici, sorbeau cu voluptate cruda agonie a fecioarelor răstignite şi a copilandrilor săgetaţi sub goana sumbră a norilor deasupra mohorîtelor frunzişuri. Eram la Paşadia. În acele cadre văzui simbolul chinurilor sale sufleteşti.

Policandrul se aprinse, înmiindu-se în oglinzi. Peste puţin, feciorul se întorcea să-mi spuie că eram poftit sus.

Urcai pentru întîia oară scara străjuită de sfincşi baroci şi fui purtat prin nişte încăperi şi mai ticsite de lucruri de preţ decît cele de la catul de jos, avînd aerul de muzeu nu de locuinţă. La pragul celei din urmă, mă oprii surprins cîteva clipe.

---

[1] *Domiţian* (81—96) şi *Decie* sau *Decius* (249—251), împăraţi romani celebri prin cruzimea lor.

Fără îndoială că nu pentru a merge la casa de întîlnire, nici la tripou, se îmbrăcase Paşadia în frac, îşi pusese lentă, cruci, stele. Aceasta nu era nimic însă pe lîngă schimbarea ce găsii, după ce mă apropiai şi vorbirăm, în însăşi făptura sa : părea întinerit, din mişcări şi de pe faţă îi pierise orice urmă de oboseală, ochii îi luceau vii, pînă şi glasul îi suna altfel, limpede, metalic. Îmi veni dar greu să-l cred cînd mă asigură că de mult nu-şi aducea aminte să fi fost atît de plictisit.

Căzuse peste dînsul o pacoste cu totul de neprevăzut. Un înalt personagiu austriac care mergea cu soţia sa în Egipt, trecînd prin Bucureşti, se oprise trei zile. Îndată ce sosise, căutase să-l vadă pe Paşadia cu care fusese în şcoală şi nu-l mai slăbiseră, nici el, nici ea, toată vremea ; pe dînsa trebuise să o însoţească la „Furnica", să aleagă împreună bluze româneşti. Şi ţinuseră ca Paşadia să nu lipsească de la marele prînz ce legaţia da, în acea seară, în cinstea lor.

Îi urai, în gînd, din suflet, să aibă de asemenea plictiseli parte cît mai des. Mă întrebai totdeodată dacă, ştiind că avea să retrăiască o oră-două viaţa pentru care fusese menit, adevărata sa viaţă, nu cumva era tulburat adînc, nu încolţea oare într-însul, tîrzie, căinţa că renunţase la ea ? Şi-l scrutai pe furiş. Închis şi rece, el rămîne nepătruns, dar, netăgăduit, în întreaga sa fiinţă, ceva vechi şi mult nobil îşi tînguia sfîrşitul.

Îi spusei că în locul lui m-aş fi simţit măgulit, mişcat chiar ; oamenii se purtaseră cu dînsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie.

— Te înşeli, îmi zise, dacă au făcut-o e numai de interes. Călătoria aceasta maschează o importantă misiune politică. De trei ani, în Balcani mocneşte focul ; cancelariile lucrează de zor. Şi-au adus aminte pînă şi de mine... Nu, crede-mă, degeaba se face numai rău, bine sau măcar plăcere niciodată.

Fiindcă venise vorba de prietenie şi de făcut bine, socotii momentul potrivit să-i spun ce mă adusese la dînsul. Zîmbi.

— Oi fi eu nebun, cum zice lumea, dar chiar aşa ca să-l fac om pe Pirgu, nu !

Îl auzisem totuşi, în timpul din urmă, şi nu o singură dată, făgăduindu-i solemn nedespărţitului său Gore tot sprijinul, risipindu-i temerile de nereuşită.

— Nu numai, adăogă el, că n-am stăruit pentru numirea lui, dar am avut speciala grijă s-o împiedec ; nu e întîia oară că-l lucrez astfel ; crezi că şnapan cum e, n-ar fi parvenit pînă acum şi el, nu l-ai fi văzut ce şef de cabinet, prefect, secretar general, deputat ; nu s-ar fi şi însurat bine dacă n-ş fi fost eu să mă pun de-a curmezişul ? E desigur tot ce am făcut mai drept în viaţă, mai cinstit ; să fi procedat altmintreli, ar fi fost imoral. Şi deosebit de aceasta, lăsîndu-l să se ridice l-aş pierde, m-ar părăsi şi mi-ar veni tare greu să mă lipsesc de serviciile sale.

Din nenorocire. Ca să pot vîna fără cazną şi fără a mă mînji în mlaştinele viţiului, trebuie să mă întovărăşesc cu această hienă, s-o hrănesc, să-i sufer puturoşia. Ce te îndeamnă însă pe dumneata să-l frecventezi pe Pirgu ? — haz cred că nu faci de trivialitatea lui stupidă. De mult ţin să-ţi atrag atenţia să te fereşti de el ; e mai primejdios decît îţi închipui ; e în stare de orice, nu e dintre aceia pe cari laşitatea îi împiedică de a merge pînă la crimă. Are mai mult de una pe conştiinţă. Ia seama : împotriva dumitale e foarte pornit, neputîndu-ţi însă face deocamdată ceva mai grav, se mulţumeşte să te acopere de bale ; o noapte întreagă a stat deunăzi cu Poponel să te batjocorească, da, cu Poponel, căruia, de cîte ori are mica sa afacere de moravuri, sari să-i iei apărarea cu aceeaşi naivitate cu care ai alergat astă seară la mine pentru Pirgu.

Am avut de altfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatele declasării, de tot ce e tarat, ratat, epavă şi nu ţi-aş găsi scuză nici cînd aş şti că e numai pentru a face studii, a lua „schiţe", fiindcă ar însemna atunci să plăteşti o marfă mult prea vilă [1] afară din cale scump.

Boema, odioasa, imunda Boemă ucide şi adesea nu numai la figurat.

---

[1] *Vil*, ordinar, josnic.

Cum ţin la dumneata mai mult decît la prietenia dumitale, nu m-am temut că ai să te superi pe mine şi mi-am permis acest blam indiscret pe care îl estind asupra întregului fel de trai ce ai adoptat în timpul din urmă. Îl retrag însă, gata de a face amendă onorabilă, dacă mă asiguri că eşti mulţumit, că după momentele de uitare de sine nu simţi în dumneata gemînd demnitatea rănită ?

Ştii, urmă el, fără să aştepte să-i răspund, ştii ce precară, ce penibilă a fost existenţa mea lungă vreme, recunoşti că aş fi avut tot dreptul să mă cred „mamzer“ [1]-ul din Talmud. Ştii cum ani şi ani — *grande mortalis aevi spatium* [2] — m-am zbătut în vid pentru neant. Ei bine, acelei vremi de încordare şi de zbucium, de privaţii, de umilinţe, îi am nostalgia :... eram mulţumit. Îndată însă ce persecuţia a încetat şi m-am pomenit ajuns deodată la o situaţie la care de mult renunţasem să mai sper, a început neîmpăcarea.

Eram departe de a fi un romantic şi totuşi amorul meu propriu a suferit văzînd că ceea ce treizeci de ani de viaţă austeră şi probă, treizeci de ani de sacrificii, de studiu şi de laboare nu fuseseră în stare să facă, au făcut cîteva nopţi petrecute cu

---

[1] Om cu mintea ageră, călit în lupta cu greutăţile, care se impune celorlalţi prin experienţa acumulată.

[2] *Timpul îndelungat al unei vieţi de om* (Expresie prin care Tacit, în *Viaţa lui Agricola* desemnează anii domniei lui Domiţian).

atotputernica soţie a unui preşedinte de consiliu. Curînd ajunsei apoi la convingerea că ameţitorul meu succes nu era decît o cursă perfidă pe care soarta mi-o întinsese ca să-mi arate pînă unde îi poate merge ironia. Tot ce rîvnisem pînă în ajun cu ardoare: putere, parale, distincţii, nu numai că, odată dobîndite, nu-mi procurau nici o satisfacţie, dar mă indispuneau, mă iritau, tămîierile îmi păreau ofense, însăşi voluptatea răzbunării o găseam fadă. Pentru mine alternativa era deci simplă: trebuia să am ori energia de a sta pe poziţie ferm pînă la fine — şi, înşelîndu-mă singur, să consimt astfel ca falimentul moral al vieţii mele să fie şi fraudulos — ori eleganţa de a-mi suna retragerea. Eleganţa aceasta am avut-o. Şi, cum ce mai îmi rămînea de vieţuit avea să fie fără nădejde şi fără ţel, am socotit că era de prisos să mai alung geniul rău care, din întîia mea tinereţe, venea întotdeauna să mă ispitească, în faptul serii.

S-au mirat cei ce mă cunoşteau că nu m-am expatriat. Ţi-aduci aminte de istoria italianului care venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemniţat la Bastilia şi uitat acolo treizeci şi cinci de ani. Cînd, în întîiele zile ale Regenţei, a fost în sfîrşit cercetat şi, dovedindu-i-se deplina nevinovăţie, i s-a spus că i se redă libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristeţe ce să mai facă cu ea şi a cerut să fie lăsat în închisoare. Ca

dînsul am fost şi eu, sunt poate reîncarnarea lui. Ce aş fi căutat aiurea ? din ce e pe lume nu mă interesează şi nu-mi face plăcere nimic, absolut nimic, chiar cu ce mi-a fost atît de drag, studiu, artă, lectură, scris, dacă mă mai îndeletnicesc e numai ca să ucid timpul ; la drept vorbind, pot zice, fără a face stil, că nu trăiesc ; e mult de cînd aşteptînd să i se deschidă, sufletul meu aţipeşte pe prispa sălaşelor Morţii. Adăstarea e pe sfîrşite. Va veni apoi, adîncă, uitarea...

— Uitarea, exclamai eu, în nici un caz. Opera pe care o desăvîrşeşti de peste treizeci de ani, ieşind la lumină, îţi va hărăzi nemurirea.

— Nu ! O dată cu mine va pieri şi ea. Cînd voi fi închis de veci ochii, o mînă credincioasă va nimici tot ce se află aici scris. Ai văzut că în cabinetul meu de lucru dulapurile sunt ferecate în zid şi au perdele. E pentru ca să nu se vadă că nu au fund : sunt deschise pe o galerie. Înainte ca prin faţă să se pună sigilii sau să se deschidă, pe din dos, nevăzută, mîna îşi va face datoria.

Mă înfiorai, ştiind că nu era om care să glumească. Erau osîndite dar să piară necunoscute lucrări ce ar fi făcut admiraţia veacurilor, lucrări pentru scrierea cărora regăsise pana cardinalului de Retz [1] şi cer-

[1] *Paul de Gondi, cardinal de Retz* (1613—1679), om politic şi scriitor francez, autorul unei povestiri despre „Conjuraţia lui Fiesco" şi al unor interesante *Memorii*, scrise într-un stil colorat, pe alocuri frivol.

neala lui Saint-Simon [1], file vrednice de Tacit [2]. Şi mă cuprinse o părere de rău sfîşietoare.

— Crescut de copil în străinătate, reluă el, nu aveam de unde şti că aici suntem la porţile Răsăritului, unde scara valorilor morale e cu totul răsturnată, unde nu se ia în serios nimic. Cu o încăpăţînare ce nu pledează în favoarea inteligenţei mele, dar pe care nu o regret, căci, dacă ar fi să reîncep, aş face la fel, nu am consimţit să mă asimilez, să mă adaptez, deşi învăţasem că „*si Romae vivis, romano vivite more*" [3]. Am fost fireşte deci privit ca un străin, mi-am făcut duşmană toată lumea. Cu scîrbă a trebuit să dau o luptă pentru care nu eram făcut. Văzînd că era greu să mă distrugă cu „zeflemeaua" — muşcam eu mai veninos — s-a urzit în jurul a ce începusem să public complotul tăcerii. Dîndu-mi seama că singurul mijloc de a mă răzbuna era să nu las în urma mea nimic de care să se folosească şi să se bucure alţii, cum sunt lipsit de vanităţi subalterne, am considerat acel complot ca binevenit şi am aderat la el eu-însumi. „Patrie ingrată,

---

[1] *Louis de Rouvroy, duce de Saint-Simon* (1675—1755), scriitor francez, nobil la curtea lui Ludovic al XIV-lea, pe care a descris-o în *Memorii* redactate într-un stil original, plin de imaginaţie.

[2] *Tacit* (cca. 55—120, e.n.), istoric latin, autorul *Analelor* şi *Dialogului oratorilor*, scrise într-un stil viguros şi concis.

[3] „Dacă trăieşti la Roma, atunci trăieşte ca romanii" (lat.).

nu vei avea oasele mele", a pus Scipio Africanul[1] să i se scrie pe mormînt. Oasele, eu le las, rodul creierului meu însă, cugetarea, nu!

Se uită parcă îngrijorat la ceasornic. Mă ridicai să plec.

— Mai şezi puţin, stărui, ieşim împreună, mă însoţeşti pînă acolo. Şi cu glas surd: E mai sigur.

Străbătui iar şiragul de saloane unde, între toate florile afară de cele fireşti, dăinuia, ca îmbălsămat, cu Olimpul său sulimenit şi pastorala sa dulceagă, veacul galant. Dar, în cel mai împodobit din ele, contrastînd viu cu minunile de gingăşie ce se aflau acolo, răsărea posomorît, din umbra unui colţ, chipul unui om de o stirpe cu totul alta decît a acelora, bărbaţi şi femei, ce-şi surîdeau viclean sau galeş din cadre. Mă reţinu. Asemănarea sa cu Paşadia era aşa desăvîrşită că s-ar fi zis că era chiar acesta, mai tînăr numai, costumat în urîtul port boieresc de acum o sută de ani.

— E străbunicul meu, zise Paşadia. Fiind din familie singurul pentru care am simpatie nu i-am ars, ca celorlalţi, portretul. Fu un Bergami. Mîndreţea lui, aureolată de prestigiul ce înveşmîntă în ochii femeilor pe aceia cari au ucis, îl făcu să treacă de la coada butcei domniţei Ralu la dînsa în pat. Primi drept plată Măgura şi topuzul armăşiei. Cum vezi

[1] *Scipio Africanul* (234—183 î.e.n.), învingătorul lui Hanibal la Zama (202 î.e.n.); acuzat de deturnare de fonduri publice, a murit în exil, la Literne.

dar, surceaua n-a sărit departe de trunchi şi cred că şi starea sa sufletească trebuie să fi fost cam la fel cu a mea pentru ca el, în floarea vîrstei, să se fi lăsat, cu ştirea lui, să fie otrăvit.

Portretul acesta e unul din puţinele lucruri de aici ce-mi aparţin, restul e tot cu chirie.

Coborîrăm încet scara, vorbind. Jos aşteptau doi feciori şi Iancu Mitan, credinciosul casei. De după uşi priveau curioase alte slugi. Cupeul porni repede şi curînd ajunserăm în strada Vienei.

— Dacă îl întîlneşti pe Pirgu, îmi recomandă el la despărţire, spune-i că am făcut cum am crezut mai bine şi că în noaptea asta plec... la munte.

ASFINȚITUL CRAILOR

„Vous pénétrerez dans les familles, nous peindrons des intérieurs domestiques, nous ferons du drame bourgeois, des grandes et des petites bretêches.“ [1]

Monselet [2]

Spre primăvară, plecările acestea fură din ce în ce mai dese, șederile mai lungi.

Îndată ce se întorcea, Pașadia ne poftea la prînz. Presupunînd că era cu putință să aibă de vorbit cu Pantazi, cu care pe zi ce trecea se lega mai strîns, și lucrări ce-i priveau numai pe dînșii, luasem obiceiul ca, după cafea numaidecît, să-i las un ceasdouă singuri, cum făcea Pirgu.

Plecam o dată cu acesta, nu însă fără a avea grija să mă informez, înainte de a ajunge la poartă, încotro voia s-o apuce, pentru ca s-o iau în partea dimpotrivă. Mă întrebă odată unde mă duceam. Îi spusei că la Academie.

— Nu știam, zise, că s-a redeschis și mă mir cum de n-am aflat și eu. Au să se arză iar, să vezi. Biliardul a căzut de la modă ; un „trei-benți“, un „pul-secret“ nu mai joacă decît alunarii și e păcat : erau jocuri drăguțe.

---

[1] *„Veți fi invitați în căminele familiilor, vom descrie interioare domestice, vom face dramă burgheză, vom clădi ziduri de apărare mari și mici“* (fr.).

[2] *Charles Monselet* (1825—1888), scriitor și gastronom francez, autorul unui *Almanah al gurmanzilor.*

Se agăţă să vie şi el. Îl lămurii că nu de Academia de biliard era vorba, ci de Academia Română. Se interesă ce căutam acolo şi fu sincer dezamăgit cînd mă auzi că mergeam să citesc. Mă dojeni.

— Nu te mai laşi, nene, odată de prostii ? Pînă cînd ? Ce-ţi faci capul ciulama cu atîta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Paşadia ? Ori crezi că dacă ai să ştii ca el cine l-a moşit pe Mahomet sau cum îl chema pe ăl care a scos întîi crucea la Bobotează e mare scofală ? Nimic ; cu astea te usuci. Adevărata ştiinţă e alta : ştiinţa vieţii de care habar n-ai ; aia nu se învaţă din cărţi.

Se vorbea astăzi, înainte să vii, că te-ai apucat să scrii un roman de moravuri bucureştene şi m-am ţinut să nu pufnesc de rîs. Ba nu zău ; dumneata şi moravuri bucureştene ! Chinezeşti poate, pentru că în chestia asta eşti chinez ; cum ai să cunoşti moravurile, cînd nu cunoşti pe nimeni ; mergi undeva, vezi pe cineva ? Afară numai dacă ai de gînd să ne descrii pe noi, pe Paşa, pe mine, pe Panta ; cu altcineva nu ştiu să ai aface ;... a ! da, Poponel, amicul. Ei, dacă ai merge în case, în familii, s-ar schimba treaba, ai vedea cîte subiecte ai găsi, ce tipuri ! Ştiu eu un loc.

Îi luai înainte :

— La Arnoteni, adevăraţii Arnoteni.

Înlătură cu un gest orice îndoială. Şi, confidenţial :

— Iese şi şperţ, e joc mare pînă dimineaţa, ducem,

se înţelege, şi harţabalele ; ei cu punga, noi pe de-a lături, doftorii cei fără de arginţi.

Slujindu-i, pentru a nu mai ştiam cîta oară, făgăduiala cu care mă scăpam de plicticoasa stăruinţă ce de şase luni punea ca să mă atragă în acea casă deochiată, pentru nimic n-aş fi crezut că foarte curînd, cu prilejul unei alte mese la Paşadia, el avea să-şi ajungă mulţumită tocmai mie scopul. Rău însă dacă mi-a părut în urmă de ceva, a fost numai pentru că nu l-am ajutat să şi-l aducă la îndeplinire mai devreme.

Cam sătul de la un timp de savantlîcuri, simţeam nevoia să petrec, să rîd. Şi aşa cum m-a făcut atunci, de la amiazi pînă seara tîrziu, Gorică, l-a răscumpărat faţă de mine de toate păcatele. Parcă înnebunise ; de mai multe ori Paşadia voi să-l dea afară. Nu mi se mai întîmplase să văd la el o asemenea năbădăioasă veselie, deschisă şi bufă în draci, veselie străină de firea lui şi totuşi nesilită, al cărei rost ne lăsă să-l întrevedem abia spre sfîrşit, în treacăt : murise tată-său.

Condoleanţele ce Pantazi şi cu mine ne grăbirăm a-i prezinta, le reteză scurt, rugîndu-ne să fim serioşi.

— Aş înţelege, concedă, să mă compătimiţi că nu m-a scăpat Dumnezeu de pacoste mai devreme.

Ei, să fi crăpat Sumbasacu Pirgu cu zece-doisprezece ani înainte, să-i fi lăsat de atunci cele douăzeci de mii de lei ce se cuveneau fiecăruia din cei opt copii rămaşi din şaptesprezece cîţi fuseseră, credeam noi că ar fi ajuns Gore ceea ce era : nemţoaică

la hodorogi ? Ce om ar fi fost ! Avocatul cel mai strălucit, gloria baroului român.. El l-ar fi apărat pe Paşadia învinuit de atentat la pudoare şi l-ar fi scăpat dovedind că e neputincios. Avocat şi profesor la Universitate. S-ar fi îndeletnicit, în ore pierdute, şi cu literatura, ar fi biciuit moravurile, ar fi comis piese — piese proaste bineînţeles, istorice — şi însăila lungi dialoguri între personagii din veacuri deosebite, juca rolurile de forţă, se bălăbănea, sforăia, mugea. Şi s-ar fi mărginit numai la atîta ? — nu ! Purtător de cuvînt al revendicărilor democratice cele mai sfinte, ar fi cerut în Sfatul Ţării împărţirea moşiilor la ţărani şi votul obştesc. Şi, pe loc, un discurs. nu mai găunos nici mai sec decît cele ce se îmbăloşau puturoase sub cupola din dealul Mitropoliei, fu gata. Distins, cum era, ar fi intrat şi în diplomaţie ; ce, parcă pentru asta musai ar fi trebuit să aibă şi el curiozităţi ca Poponel şi, la urma urmei, de ce nu : nu-l avea pe Paşadia la îndemînă ? Dar visul său dulce fusese viaţa la ţară, patriarhală ; s-ar fi pus pe plugărie sănătoasă, şi-ar fi lucrat podgoria...

— De minune, îi zisei, dar acum, că te-ai văzut moştenitor fericit, de ce ai de gînd să te apuci ?

— Am să mă fac nene, răspunse, în Crucea-de-piatră, să am şi eu ţăţaca mea şi cadînele mele şi pitpalacul meu, şi am să mă aleg epitrop la biserică ; mai încolo, la bătrîneţe, am să mă călugăresc chiar, pe onoarea mea ! Şi se vedea, cuvios întru Domnul monah Gherasim, Ghideon sau Gherontie, protopsalt la schitul lui Darvari din Icoană, pomenindu-se că zice

cînd îi vine rîndul la citire : „contra“ sau „passe-parole“ şi ca să ne dea o dovadă de chemarea sa pentru viaţa schimnicească, bălmăji pe nas, popeşte, aproape trei sferturi de ceas un deşănţat amestec de cîntări bisericeşti şi de cîntece de lume : „Primăvară dulce“ cu „Din cireş pînă-n cireş“, „Hristos a înviat“ cu „*Ma parole d'honneur mon cher*“, „Pre Domnul să-l lăudăm“ cu „*I haram bam ba*“. Pantazi rîdea cu lacrimi. Paşadia se resemnase. Dar deodată Gore amuţi, holbă sperioşi ochii şi, ridicînd mîna dreaptă cu arătătorul în sus la ureche, rămase ca împietrit. Pantazi îi ceru să spuie ce era.

— Cum, nu auziţi ? zise... „trîmbiţa răsună, tricolorul s-a nălţat“. Şi, cu deznădejde, urlînd : „Daţi-mi, daţi-mi arma mie, vreau să mor în bătălie, nu ca sclavul în sclavie, daţi-mi, daţi-mi calul meu !“, îşi încălecă scaunul şi dete să se avînte, dar se împiedică de covor şi căzu peste o răcitoare, fără a-şi face însă vreun rău, căci se sculă numaidecît, sprinten, şi, uşor de parcă nu atingea podelele, ne arătă cum avea să joace peste Carpaţi, între Tisa şi Nistru, hora cea mare, hora unirii tutulor românilor, şi chiuia şi se fleorţăia : „ti cu floli la pălălie, ti cu floli la pălălie, uite-aşa, uite-aşa, hăi, hăi, hăi, hăi !“ Pieri apoi, ca peste puţin să se întoarcă, cu nădragii în vine şi cu cămaşa afară, abătut, mult trist : se gîndise că nici în ziua aceea — din ale vieţii sale cea mai ferice, cînd la zarea unui Viitor foarte apropiat dar, vai ! nu şi al lui Paşadia, toate îi surîdeau aşa trandafirii — nici atunci măcar, noi n-aveam să-i facem cheful să mer-

gem cu dînsul la Arnoteni, adevărații Arnoteni. Și de ce ? — parcă nu știam că nicăieri ca acolo nu se petrecea mai drăguț : un joc ușor, un maus, un drum-de-fier, un pocher, unde găseai întotdeauna ? — la Arnoteni ; o băutură ușoară, un șpriț, un coniac, o marghilomană, unde ? — la Arnoteni ; o blîndă copilă, după pofta inimii, ușoară, ei, unde ? — tot la Arnoteni și numai la Arnoteni, singurii adevărați, binecuvîntat neam boieresc, împodobit de toate virtuțile creștine. La drept vorbind, Maiorică era un maimuțoi, dar cocoana Elvira, ce matroană ! și fetele, niște cotoșmane, niște armăsăroaice. A ! dacă nu voiam, era numai ca să lovim în el, să-l jignim, și nu era frumos din partea noastră, nu se cădea să ne purtăm așa cu un frate. Se obidi. Și, sumețîndu-și cămașa ca să-și acopere fața, plînse cu amar.

Chiar sincer să fi fost, și oarecît era, n-ar fi meritat compătimire. Dacă nu-și atingea ieftena țintă, vina era numai a lui : cum știa că noaptea, cînd eram cu Pașadia, îl urmam tustrei oriunde, orbește, ce i-ar fi fost mai lesne decît să ne ducă acolo fără să ne mai întrebe de vrem ori ba și fără să ne spuie dinainte ? Poate îi dase prin cap, era de la mintea omului, dar se temuse. Noi la Arnoteni ajunsesem, în urma neclintitei noastre împotriviri de a călca în acel locaș de joc și de întîlnire ; să-i pară ceva atît de grav, de cu neputință, încît se crezu jucăria unei amăgiri cînd văzu că-mi fu destul să arunc atunci o vorbă la întîmplare : „ce ar fi să ne abatem astăseară pe la adevărații Arnoteni ?“ pentru ca Pantazi să zică : „de

ce nu ?", iar Paşadia că acolo sau aiurea îi era tot una. De mirare că de bucurie Gorică nu înnebuni de-a binelea ; îl apucară curate năvîrlii, scîncea, se tăvălea pe jos, se da tumba şi trebui să-l ameninţăm că nu mai mergem, ca să renunţe la hotărîrea de a face drumul călare pe unul din caii de la cupeu.

Că nu ştiu cum îi zicea străzii unde stăteau Arnotenii, nu trebuie să pară ciudat : timp de o lună cît am fost de la ei nelipsit, nu mi s-a întîmplat nici să intru nici să ies decît prin fundul fără uluci al curţii care răspundea pe cheul drept al Dîmboviţei, ceva mai în sus de Mihai-vodă. Era mai aproape şi nu mă vedea nimeni.

Păstrez de întîia mea vizită o amintire neplăcută. Am trăit atunci un ceas de răfuială cu mine însumi în care singur mi-am deplîns încanaliarea. Doamne, cu ce lume m-am adunat în acea seară, strîngerea a ce mîini a trebuit să îndur ! Amară, mustrarea de odinioară a lui Paşadia îmi răsuna, neiertătoare, în urechi. Seară tristă, chiar dacă n-ar fi fost decît plictiseala ; lui Pirgu îi pierise tot hazul, făcea acum pe „directorul", înjgheba mesele de joc, trăgea locurile. Pe Paşadia îl băgă într-un pocher, pe Pantazi într-un drum-de-fier, amîndoi cu cîte o femeie la dreapta şi la stînga. În tăcerea ce se făcu înainte de prima lovitură, din odăile neluminate ce dădeau în larga încăpere din mijloc se auziră şoapte, rîsete înfundate, un suspin.

Socotii momentul potrivit s-o şterg englezeşte ; tot

n-aveau să mă mai prindă a doua oară. Mă credeam scăpat cînd, în uşă, mă pomenii faţă în faţă cu „sufletul maichii", cocoana Masinca Drîngeanu.

— Fugi ca să nu mă conduci pe mine acasă, îmi zise, întinzîndu-mi mînuşiţa înmănuşată cu palma în sus ca să i-o pot săruta în ochiul rămas gol deasupra încheieturii. Nu mă mai iubeşti...

— Vă dau voie, coniţa mea, o întrerupsei, să mă credeţi capabil de toate nelegiuirile, de asta însă nu ! Şi nu era din parte-mi o măgulire deşartă ; s-ar fi putut oare să nu te înnebuneşti după ea ? — şi nu de frumoasă ce rămăsese în pofida vîrstei pe care o înşela după cum îşi înşelase cei doi bărbaţi cu cununie şi nu mai ştia cîţi fără, dar pentru că avea un „vino-încoace" căruia nu era chip să te împotriveşti şi dichisurile toate, şi tabieturile, şi ochiadele. Mă răzgîndii fireşte de plecare şi fui martor la o primire neobişnuit de călduroasă chiar pentru ţara românească. Stăpîna casei şi fetele amîndouă se năpustiră pe noua-sosită întrecîndu-se care mai de care s-o îmbrăţişeze şi s-o pupe. O întrebau totdeodată, nu pe rînd şi fără a-i da răgaz să răspunză, cum petrecuse la Nizza de unde se întorsese de curînd, o pipăiau, o puricau, se ţineau de dînsa să ia ceva. Cam de silă, „sufletul maichii" se hotărî pentru o cafea şi căzu la învoială pentru un „Cointreau". Refuză însă să intre a patra la un maus şi se aşeză cu mine la o măsuţă în faţa unei oglinzi în care se putea vedea tot ce se petrecea în salonul vecin unde se juca.

Ţinu să ştie de ce mă grăbisem să plec — vreun „*rendez-vous ?*". Nu-i tăinuii adevărul. Recunoscu că aveam în parte dreptate: parcă ea se simţea bine alături de Frosa Bojogescu sau de Gore Pirgu; dar ce voiam ? — aşa e peste tot unde se joacă şi se trăieşte de pe urma jocului. Mai trebuia să ţiu însă socoteală de asta cînd aveam în schimb fericirea de a-i cunoaşte pe Arnoteni ?

Nu vorbea bineînţeles de Maiorică: Maiorică era aşa dobitoc! Totuşi avea şi el ceva: o tărie pe care, oricum, nu se putea să n-o admiri. Sărac-lipit, dator-vîndut, respins de neamuri cari de mult nu mai voiau să ştie de el, ocolit de lumea cumsecade, hulit şi arătat cu degetul, el rămînea netulburat, îşi păstra înfumurarea, ifosele, ţifna. Nepăsător de tot ce nu-l atingea chiar pe dînsul, în fiinţa lui, de soţie şi de fete nu se sinchisea cîtuşi de puţin; le-ar fi văzut pierind sub ochii lui, fără să clintească, ar fi purtat bucuros mănuşi croite din pielea lor. Ca vrednice odrasle, fetele n-ar fi pregetat nici ele să-şi facă gentuliţe dintr-a lui, trainic toval argăsit gata. În schimb nevastă-sa se prăpădea încă după el, îl iubea cu dor de jertfă, îl slugărea ca o roabă, dîndu-i îngrijiri peste îngrijiri — o! unele scîrboase — îl oblojea, îl sclivisea, deşi ştia bine că „maiorelul" ei, cum îi zicea, mergea la alte femei, femei nu tocmai din lumea mare, de la cari se întorcea fără leţcaie şi uneori mototolit, zgîriat şi cu vînătăi. Aşa i se întîmplase pesemne chiar în ziua aceea: nu juca, făcea zîmbre şi-şi tot frichinea un ochi deasupra că-

ruia se întrevedea un cucui zdravăn. Îl priveam în oglinda aplecată, stîrpitură băţoasă dînd tîrcoale meselor de joc cu umbletul său ţăcănit, săltîndu-se din călcîie şi înălţîndu-şi deasupra umerilor chibiţilor scăfîrlia scofîlcită şi smochinită de ţigan bătrîn, îl priveam, căutîndu-i zadarnic vreo urmă de asemănare cu ofiţeraşul încîrlionţat dintr-o fotografie îngălbenită de pe măsuţă, frumuşel şi firav aşa cum era pe vremea cînd îl trecuse pe răboj cu însemnarea *„piccolo ma simpatico“* [1] frizerul Coriolan. Hotărît, nesimţirea îi pria tot atît de puţin lui cît o seca pe durdulia sa jumătate amorul. Încă tînără la faţă, învoaltă şi spelbă, ea îşi plimba voioasă printre mosafiri maldărul de carne fleşcăită, legănîndu-şi sînii căzuţi şi coapsele dolofane, glumea, rîdea, avea pentru fiecare o vorbă şi un zîmbet. Mi se păruse totuşi că se întrezărea la dînsa o mîhnire ascunsă pe care mă grăbii să o pun pe socoteala necredinţei soţului şi a desfrîului fetelor. Masinca nu mă lăsă să mă înşel: Elvira nu fusese străină de căderea fiicelor sale; cît despre partea infidelităţii, cu toată dragostea, nu se lăsa nici ea mai pe jos, era întotdeauna *„en carte“* cu Maiorică, îi da chiar puncte înainte. Dacă era nemulţumită, pricina trebuia căutată aiurea. La Arnoteni, în casă, se întîmpla să fie zile fără pîine, fără ceartă însă nu, şi, să se fi mărginit numai la atîta, nu ar fi fost nimic, dar fetele se încăierau şi se păruiau în lege, aruncau una într-alta cu ce le venea la înde-

[1] „Mic dar simpatic“ (it.).

mînă, se zgîriau, se muşcau, îşi rupeau ce aveau pe ele şi apoi tăbărau pe mama lor amîndouă, o snopeau în bătăi. La ţipetele ei săreau vecinii sau trecătorii s-o scape. Dar Maiorică ?... Maiorică, „pîrciul" — aşa-l porecliseră ele — nu se băga, sta departe, numai dacă vedea că se îngroaşe gluma da fuga afară şi cu glasul lui fonfăit chema „mpoliţia". Era păţit săracul : odată, de 10 mai, cînd se îmbrăcase şi el milităreşte să meargă la paradă, s-a pomenit decorat de sus pînă jos cu nişte chiftele marinate. Timp de un an cît Arnotenii stătuseră la dînsa cu chirie — cu chirie vorba venea — Masinca nu avusese nevoie să mai meargă la teatru şi adesea nu ştiuse ce trebuise, să rîză ori să plîngă ? ! A ! fetele erau ceva nemaipomenit, ceva de spaimă.

Cea mare mai ales, Mima. Una care se grăbise să facă să se vorbească de dînsa. Avea numai cincisprezece ani cînd, la Galaţi, unde tată-său era în garnizoană, sucise în acelaşi timp capul a doi tineri, nişte guguştiuci amîndoi. Tot punîndu-le iubirea la încercare, unuia, copil de oameni avuţi şi singur la părinţi, i-a cerut să fure de la mama lui nişte giuvaiericale, pe celălalt, casier la un toptangiu, l-a împins la cheltuieli peste puterile lui şi, ghiceam, dobitocul băgase mîna în tejghea. Lucrurile n-au întîrziat să se dea pe faţă şi băiatul de familie, de ruşine, şi-a zburat creierii, iar băiatul de prăvălie a înfundat un an puşcăria. Această istorie avusese urmări triste numai pentru alţii, astfel bietul Maiorică îşi văzuse în sfîrşit retezat slabul

fir ce-l mai ţinea în oştire ; vinovata rămînea mîndră de isprava ei şi cu tot dreptul de a fi mulţumită, deoarece îi datora în cea mai mare parte căutarea ce avea la bărbaţi, de la cari însă nu ştia să tragă foloase, izbutind numai a-şi face de cap, nu a se şi căpătui. Binevoitoarele încercări ale Masinchii de a o îndruma fuseseră zadarnice : Mima nu era de şcoala păstoriţei care aruncă mărul şi apoi fuge să se pituleze după sălcii, şcoala străveche şi pururi nouă a cochetăriei ; pentru dînsa fermecul vălurilor ce cad, ucigător de încet, unul cîte unul toate, afară de cel din urmă, lucrătura în foi de viţă şi acele mici jocuri de aţîţare şi de ispitire, atît de răsuflate şi totuşi nedînd niciodată greş, erau numai mofturi şi fasoane de curcă beată. Bătăioasă şi pornită, i-era destul să vază un bărbat ca să necheze şi să-i sară de gît şi, cînd i se întîmpla să dea peste vreunul mai tare de îngeri care să nu fugă speriat, dacă era om întreg, n-avea de ce să se mai apropie de ea şi a doua oară. Şi Masinca găsea lesne mijlocul de a-mi destăinui în felul cel mai cuviincios, cum, printr-o crudă batjocură a soartei, fata aceasta mare şi bine făcută, chiar cam din topor, nu era femeie desăvîrşită : un oarecare cusur de croială din născare înlătura la dînsa putinţa împreunării sănătoase şi depline şi tălmăcea poate pătimaşa ei aplecare la legături împotriva firei ce o făceau să-şi piarză şi puţina judecată de care se bucura ; cînd avea cîrlig la vreuna, nu-şi cruţa nici neajunsuri, nici umilinţe, ba ceva mai mult : ea, atît de zgîrcită, nu se da în

lături de la cheltuială, o plimba cu muscalul, îi cumpăra ciorapi de mătase, sticle de parfum ; cu Raşelica Nachmansohn tocase vara trecută, într-o lună, patru mii de lei, bani şterpeliţi de la unul Haralambescu cînd adormise la ea beat. Mărturisea ea singură ; să-i fi vorbit de ruşine, te-ar fi întrebat cu ce se mănîncă ; seara se dezbrăca într-adins cu perdelele ridicate şi popii, cînd venea cu botezul, îi ieşea înainte în pielea goală. Ei, dar ce mai vorbă ; aşa cum era, cu toate cusururile, rea de gură, rea de muscă, rea de plată, pălăvatică şi haihuie, spunîndu-le şi făcîndu-le toate pe dos şi de-a-ndaratele şi, mai înainte de orice, primejdioasă, în stare să te bage în belea, Mima avea hazul ei, era simpatică, ceea ce nu se putea zice şi despre soră-sa mai mică, Tita, care, tembelă şi toantă pe cît era ea de dezgheţată şi de vioaie, în afară de destrăbălare, de minciuni şi de răutate nu avea comun cu dînsa decît murdăria — ah ! era greu de închipuit şi mai greu de spus în ce hal erau : la un anume timp, pe călduri mai ales, nu te puteai apropia de ele de miros ; mînjeau locul unde stăteau. Dintr-o boală din copilărie, Tita rămăsese cam înapoiată şi un început timpuriu de surzenie îi oţeţise şi mai mult firea vrăjmaşă şi posacă ; de sălcie ce era ajunsese să fie ocolită şi unii jucători se plîngeau că le face ursuzluc. Şi, deşi nici ei nu i se întîmpla să zică vreunui muşteriu : „nu“ ! îşi da poalele peste cap numai la întuneric ; pe faţă, în lume, avea o purtare aproape aleasă, pe care, desigur, n-o învăţase de la vistavoii

ce le crescuseră ; niciodată n-ai fi văzut-o întinzîndu-se sau zbenguindu-se, nici auzit-o vorbind porcării şi înjurînd ca pe cealaltă. Dar unde neasemănarea mergea aşa departe că atingea marginile prăpăstiei între două stirpe era la înfăţişare şi la chip. Lătăreaţă, lăbărţată şi lapoşă, vădit supusă la o apropiată îngrăşare, Mima era cîrnă, cu ochi verzui mici sub sprîncenile drepte îmbinate şi cu fruntea mîncată de un păr castaniu nesupus şi stufos, pe cînd Tita, măruntă şi şuie, cu încheieturi gingaş strunguite la mîini şi picioare mici, purta înfipt între umerii înguşti un cap de ctitoreasă din veacul fanariot, cu ochii căprui şi codaţi, cu nas coroiat şi lung, cu buze subţiri şi tivite. Aveau totuşi ceva la fel : glasul, a cărui frumuseţe mă izbise. De un alt timbru al fiecăreia, deopotrivă însă fluid şi limpede, cîntînd cuvintele, el evoca un lin murmur de ape îngînat cu şoapta vîntului în frunzişuri şi poate că fermecul lui nu a fost străin de mila cu care am ascultat acele triste lucruri. Odată mai mult aveam în carne şi oase dovada de ce greu păcat se încarcă, în becisnicia lor, vechile neamuri căzute, nehotărîndu-se a se stîrpi, cu dinadinsul, ele singure pe calea malthusiană. Cîte umilinţe şi cîtă durere nu şi-ar putea astfel cruţa.

Ca duioşie, plecarea „sufletului maichii“ nu avu nimic de pismuit venirei. Cu lacrimi în ochi, maioreasa mă asigură că aşa o prietenă a doua nu găseai în viaţă. Îmi veni să-i spun că ar fi fost şi de prisos. Dar cînd Masinca fu dincolo de prag şi eu

încă înăuntru, cineva mă trase pe la spate de mînecă. Era Mima. Arătîndu-mi ştrengăreşte tovarăşa de drum, făcu repede cu degetul cel mijlociu un gest mult prea elocvent şi o tuli înapoi într-un hohot de rîs.

•

Ieşind în curte, putui să constat că la Arnoteni pînă şi casa unde stăteau părea deşucheată. Unui vechi trup de clădire pătrat şi cu un singur rînd i se înnădise mai tîrziu, în dos, pieziş, o coadă deşirată şi îngustă cu două caturi, rămasă netencuită şi fără geamuri la şubredul pridvor care o încingea sus de la un capăt la altul şi da într-un soi de turn de scînduri cîrpit cu tinichele ce adăpostea scara. Dărăpănătura aceasta, care ziua ar fi trecut nebăgată în seamă, dobîndea, în bătaia lunii, ceva tainic şi mă oprisem tocmai s-o privesc cînd tresării deodată înfiorat. Se auzea de acolo prelungindu-se lugubru în urlet, un lătrat ce nu semăna a fi de cîine.

— Au adus-o iar pe bătrîna — zise Masinca — mama maiorului.

Săraca, nu se mai îndura s-o ia Dumnezeu. Nici nu se mai ştia de cînd îşi pierduse minţile. Şi s-o fi lăsat barem în pace, să n-o tot fi vînturat de colo pînă colo. Fata ei, bogata prinţesă Canta, din Moldova, soră vitregă cu maiorul, cînd o da în

seama acestuia, de care se lepădase întotdeauna, cînd i-o lua ; de ce ? — rămînea de ghicit ; parcă prinţesa era vreo zdravănă la cap cu muzicanţii ei. Maiorică atîta aştepta : să se pomenească cu maică-sa peşcheş, ar fi dat şi acatiste şi nu că îi era dor — el nici nu o cunoscuse — dar îi mai picau cîteva luni ceva parale — plătea prinţesa — şi nenorocita nu era o povară : locul nu-l încurca şi nu trebuia păzită, pentru că nu făcea nici un rău, adică nu făcea nimic, nu scotea o vorbă, nu se mişca, sta ghemuită ca o momîie în fundul patului, într-un colţ ; numai în nopţile cu lună, chiar dacă perdelele erau lăsate, se da jos, umbla de-a buşele şi lătra cum o auzisem. Şi să fi dat mult să nu o vezi... o iazmă.

Mai trăia dar, uitată, vestita Sultana Negoianu ; ca într-o altă întrupare, iscată de vreun blestem, fusese osîndită să-şi supravieţuiască falnica amazonă ce, în puţini ani, izbutise, şi nu era pe atunci tocmai lesne, să înspăimînte cu luxuria principatele încă neunite. Îi cunoşteam trecutul, mă îmbiase a-l cerceta enigma tulburătorului ei surîs din portrete — furtunosul trecut ce făcuse de grea ocară numele marelui neam din care rămăsese singura şi cea din urmă — îl cercetasem parcă aş fi ştiut că avea să-mi vie prilejul să-l scriu. Ea fusese crescută la Geneva şi la Paris de unde se întorsese în ţară la vîrsta de şaisprezece ani cu mode şi apucături ce uimiseră şi făcuseră să se murmure. Impunătoarea sa zestre hotărîse

pe marele vornic Barbu Arnoteanu să închidă asupra-le ochii şi să-i ceară mîna. Fu o căsnicie zbuciumată şi scurtă ; lăuză încă după un băiat care avea să fie Maiorică, dînsa fugise cu un oarecine în Moldova unde, precum Bucureştii, o admirase şi Iaşii, unduiînd neobosită în baluri sau trecînd semeaţă în goana calului urmată de un stol de adoratori. Ca să-şi înduplece soţul părăsit să consimtă la despărţenie, îi dăruise două moşii şi se măritase apoi cu fostul mare logofăt Iordachi Canta, cneaz rus şi candidat nefericit la domnia Moldovei ; unire şi mai puţin menită să dăinuiască : traiul cu un soţ zuliar şi cărpănos în sălbatica singurătate a palatului de la Pandina, pierdut între codri bătrîni pe malul Prutului, nu putea avea nimic încîntător pentru zvăpăiata Sultana care, îndată după venirea pe lume a unei fetiţe, Pulcheria, plecase, pe furiş şi fără gînd de întoarcere, înapoi la Bucureşti. Cu preţul a două alte moşii se văzuse iarăşi de capul ei pe care, de atunci, nu mai voise să-l lege. Şi trăise. Tot atît de darnică de trupul cît de avutul ei, ca în furia mistuitoare a unei turbe, făcuse să se dea în el iama, împărăteşte, şi tot şi încă nesătulă şi-l spurcase pînă şi cu dulăii. Mă mărginesc la a însemna potriveala dintre această patimă şi de altmintreli nu prea rara ei nebunie ce nu întîrziase să izbucnească. Într-o dimineaţă de toamnă din 1857, fusese găsită rătăcind despletită şi despoiată la Herăstrău, pe malul lacului. A ! da, eram silit să recunosc : spunîndu-mi că dacă voiam subiect de roman

să fi mers la adevăraţii Arnoteni, Pirgu nu mă amăgise.

Fu cel dintîi pe care îl întîlnii după acea seară. Pe bulevard, în faţa Eforiei, îmi aţinea calea. Îşi întinsese mîinile lipite una peste alta, amîndouă cu dosul palmei în sus, mişcînd încet policarii rămaşi în afară.

— La mai mare, solzoşia ta, se închină cu temenele, al nostru eşti. Umbli să-ţi laşi lapţii cu folos. Bre, cum te mai înfigeai în undiţă la Masinca, o luaşi pe coarda razachie, cu sacîz dulce, uşor. Ce pramatie ; faci pe cocoşu, cotoi mare dumneata. Ei, dar ai de învăţat încă multe ; eşti junic ; ca să le fii pe plac maimuţelor trebuie să fii porc, şi cu şoriciul gros. Şi mai ales nu tîrnosi mangalul că te usuci ; de ţi-a mirosit cumva a pagubă, împinge măgarul mai departe ; ştii vorba : malac să fie, că broaşte... Dacă vezi însă că ridică coada, nu te pierde, ia-o înainte oblu, berbeceşte, ca pînă de iarnă să te văz crap îmblănit.

— Asta, îi zisei, e drept mulţumire că te-am făcut să-ţi vezi visul cu ochii, mergînd la Arnoteni.

— După ce m-ai purtat şase luni cu zăhărelul. Şi dacă aţi mers, de partea cui a fost cîştigul, a mea ori a dumneavoastră ? Slavă Domnului, ai plecat cu damă şi căzăturile s-au umplut ; Pantazi, de cînd l-a făcut mă-sa nu s-a văzut cu atîţia bani. Dar n-are a face ; fiecare cu norocul lui şi al dumitale e mai grozav decît toate, îţi pune Dumnezeu mîna în cap.

Nepăsarea cu care îl ascultam nu îl descurajă :

— E cineva care te place lucru mare, cineva nu de nasul dumitale. Ce a văzut la dumneata, dracul ştie. Vrea cu orice preţ să-i fac vorba.

Nu fui curios. Îl asigurai numai că nu ţineam de loc să sporesc cu unul numărul intelectualilor ce abuzau de gentileţea doctorului Nicu.

— A ! rînji, degeaba te păzeşti, de aia nu scapi. Cade cînd nu te aştepţi, pe drum de seară, cu scîrbă în casă, la aşternut. Nu trebuie să se împlinească oare scripturile : „şi se va pogorî în chip de papagal“ ?

De ce te-ai speria însă prosteşte ? După chibzuita mea părere e chiar mai bine să-l ai cît mai devreme ; te-ai căutat cinstit, adio grijă : nu se ia de două ori. Şi-ţi dai drumul. Ai să-mi spui de ailaltă, ştiu, dar e leac ; şi iar aşa să te jinduieşti pentru toate nimicurile de tot ce e mai dulce pe lume, cu ce te mai alegi din viaţă ?

— Ai toată dreptatea, recunoscui. La revedere.

— Ce te zoreşti aşa ; te-aşteaptă Masinca ?

— Mai tîrziu ; acum caut pe Paşadia şi pe Pantazi.

Nu minţeam : de trei zile se făcuseră nevăzuţi. De Paşadia nu mă mira, plecase poate la munte ; dar Pantazi ?

— Păi, dacă vrei să-i găseşti, zise Gore, hai cu mine.

— Unde ?

— Ei bravo, mai întrebi ? la Arnoteni, adevăraţii Arnoteni.

Surprinzător îmi păru nu lucrul în sine ci amănuntul că acela care ţinuse şi încă morţiş să se întoarcă acolo fusese Pantazi. Ce îl putuse oare atrage ? De joc nici nu mai încăpea vorba ; nu era jucător şi să fi fost chiar, ce ar fi însemnat acel joc păduchios pentru uriaşele sale mijloace ? Femeile ? — Dar în nouă luni de cînd, împrietenindu-ne, trăisem aşa aproape unul de altul, nu-i cunoscusem nici o legătură, vreun capriciu cît de trecător — aşa că, venind odată vorba despre acele păpuşi ce, zice-se, ar ţine loc corăbierilor de neveste în îndelungatele călătorii, cum mă asigurase că această scîrboasă rătăcire nu era un basm : se găseau gata sau se făceau pe porunceală ; cu asemănarea voită, cele lucrate în Olanda, scumpe, tinzînd la plăsmuirea desăvîrşită a făpturii fireşti ; fără voie mă gîndisem că şi dînsul ascundea poate, în vreunul din încăpătoarele cufere îngrămădite în odaia-i de culcare, una care să fi întruchipat leită pe necredincioasa şi neuitata sa Wanda. Şi dacă nici femeile, atunci altceva ce îl făcea să lase la dînsul să se veştejească în singurătate întîiele flori de Bucureşti ? A rămas pentru mine necunoscută momeală în care fatalitatea s-a îmbrăcat în împrejurarea aceasta ca să-şi atingă ţelul.

Întrucît mă priveşte trebuie să-i fiu recunoscător. O viaţă lungă nu mi-ar fi ajuns întreagă pentru a pătrunde sufletul omenesc în toată ticăloşia de care e în stare, aşa ca cele cinci săptămîni trăite la Arnoteni. Deschisă vraişte oricînd, oricui, casa lor, contopire de ospătărie şi de han, de tripou, de bordel şi de balamuc, era locul de întîlnire al lumei deocheaţilor şi deşucheaţilor timpului : jucătorii şi chefliii de meserie, desdrumaţii, poticniţii şi căzuţii, curăţaţii rămaşi în vînt, chinuiţii de pofta traiului fără muncă şi mai presus de putere, gata de orice ca să şi-o satisfacă, cei cu mijloace nemărturisite sau necurate, cei fără-de-căpătîi şi cei afară din rîndul oamenilor, unii foşti în puşcărie, alţii pe cale să intre, şi apoi femeile, mai respingătoare încă : bătrîne mucigăite la masa verde, somnoroase şi arţăgoase, cu mîinile tremurînd pe bani şi pe cărţi, tinere desmăritate cel puţin odată şi de timpuriu borşite de avorturi şi de boale, la pîndă după vînat şi ferindu-se de chiul şi, între ei şi ele, de tot felul şi schimbătoare întovărăşiri şi nade, dezbinări şi duşmănii. O pîclă rîncedă de viţiu apăsa veştejitoare asupra mizeriei decorului — tot ce se vedea acolo, la lumina lipicioasă, cernută prin fustele creţe de hîrtie trandafirie de la lămpi, nu numai că era urît şi de soiul cel mai prost, dar ieşit de soare, pătat de igrasie, prăfuit şi afumat, mîncat de cari sau de molii, şchiop sau schilod, ciobit, rupt sau desperecheat — şi mizeria aceasta îl strepezea pe Paşadia şi-l zbîrlea mai mult chiar decît maiorul care, cum îl prindea, îl smintea cu genealogia Arno-

tenilor, calpă mai sus de Brîncoveanu, printre slugile căruia cel dintîi dovedit istoriceşte se numărase înainte de a fi boierit. Bietul Maiorică pînă şi în aceasta se arăta tîmpit, căci, dacă ţinea să se laude cu neamurile, i-ar fi fost atît de lesne cu acela al mamei lui, mare într-adevăr şi, pentru Valahia, străvechi, suindu-şi spiţa craioveasca fără frîntură şi fără tăgadă pînă la mijlocul veacului al cincisprezecelea, din mare-ban în mare-ban şi numai cu încuscriri de voievozi. Un tîmpit desigur, dar nobil : el, care fără risipa părinţilor săi ar fi stăpînit, linguşit şi răsfăţat atîtea averi şi ar fi fost, fireşte, cel puţin general-aghiotant regesc şi vicepreşedinte la Jockey şi care, vai ! ajunsese ce era, nu avea un cuvînt de părere de rău, de cîrtire sau de pismă, purtînd — căci era exclus să n-o simtă — ascunsă, jalea casei sale şi respingînd cu acelaşi despreţ obraznic şi batjocura, şi compătimirea. Încolo, bun cu cei mici şi milos, totuşi nu chiar aşa ca soţia lui care, poloneză şi de herb mîndru — Leliwa — nu putea privi cu ochi uscaţi nici o suferinţă, gata totdeauna să-şi ia bucata de la gură sau haina de pe dînsa ca s-o dea. Hotărît, punîndu-le în cumpănă bunele şi relele, nici unul dintr-înşii nu-şi merita soarta.

Am mers de la început la Arnoteni cu sfială, găsind că mi se da o însemnătate prea nepotrivită cu cheltuiala la care aş fi putut face faţă. Bănuiala că aceasta se datora vreunei minciuni scornite pe soco-

teala mea de Pirgu se adeveri : spusese că Paşadia şi Pantazi ţineau la mine lucru mare, unul fiindu-mi unchi, celălalt naş. Cum nu m-ar fi primit dar cu braţele deschise ai casei toţi şi nu m-ar fi alintat care mai de care — de cînd cu venirea noastră nu începuse să se reverse acolo o şuviţă din Pactol [1] ? De data asta, maiorul nici nu băgase de seamă că mamă-sa îi fusese iarăşi luată şi pornită la Moldova. Nu ştiu cum am făcut de n-am apucat s-o văd şi eu şi mi-a părut rău. Păgubaş nu rămîneam totuşi. Mai era acolo o altă fiinţă deopotrivă ciudată, cu toată vîrsta-i fragedă.

O fetiţă care îmi reamintea vrejurile spelbe şi lungi de ţelină crescute în nisip la întuneric, o fetiţă mută. Mută fiindcă era surdă ? — dar atunci avea un alt simţ înlocuitor al auzului deoarece se neliniştea la cel mai uşor zgomot, întorcîndu-se întrebătoare spre locul de unde venea. Semăna uimitor cu acea mică dar deşirată prinţesă de Prusia care, întruchipată în ceară, zîmbeşte, din dulapul ei de geamuri, de după o uşă la Monbijou [2] ; acelaşi chip bătrînicios şi searbăd, aceleaşi trăsături ascuţite, aceiaşi ochi răi. Singuratică, nedeprinsă cu oamenii, fugea dacă voiai s-o atingi şi se ascundea. Întrebîndu-l pe Pirgu ce era cu ea, mi-a spus că, în felul lui

[1] Rîu în Lydia, despre care legenda spune că purta firicele de aur, de cînd regele Midias — a cărui atingere transforma totul în aur — se scăldase în el ; figurativ, prin Pactol se desemnează un izvor de bogăţie.

[2] Numele unui castel de petrecere din Berlin.

Lot[1] pesemne, Maiorică o făcuse cu una din fete la beţie. Fără a merge cu presupunerea aşa departe, îmi dase şi mie în gînd că era cu putinţă să se fi aflat cîtăva vreme sub acelaşi acoperiş strănepoata cu străbunica. Nu mult după luarea bătrînei nu s-a mai văzut nici fetiţa.

Preaosebita stimă de care mă bucuram la Arnoteni nu mă scutea de dajdia în natură către Mima ; de aceea întrebuinţam şi eu tot soiul de tertipuri, unele cusute cu aţă albă, ca să capăt păsuiri. Într-o după-amiazi, întîmplîndu-se să rămînem singuri, ea şi cu mine, am crezut că mi se înfundase.

M-a poftit la ea în odaie, unde, ca şi cum ar fi fost să se îmbăieze, se despoie de tot puţinul ce avea pe dînsa. Mă aşteptai să mă puie să fac la fel, dar se mărgini să mă întrebe, în treacăt, dacă o găseam bine. Şi, cu îndemînare, iute, îşi răsuci părul, se potrivi, niţel alb ici, ceva roşu colo, se îmbrăcă din cap pînă-n picioare. Nu-mi venea să cred că şlampăta lăiaţă de adineaori era aceeaşi cu pupuica spilcuită pe care o duceam peste un sfert de ceas la braţ pe stradă. Aşa era : acasă, în tricou soios de-a dreptul pe piele, cu fusta zdrenţuită într-un peş şi fără ciorapi în papuci de pîslă, şi cînd ieşea în oraş — rar

[1] Nepotul lui Avram, tatăl amoniţilor şi moabiţilor ; pentru păcatul comis, soţia lui a fost preschimbată în statuie de sare.

— frumos gătită, puţin cam băieţeşte, cu mănuşi întotdeauna proaspete, cu pantofi de lac neatinşi pe ciorapul bine tras şi numai în trăsură, trăsura cea mai bună ce se putea găsi.

Cu mine o luă însă pe jos, încet, cu ocoluri vădite, vorbind, vorbind numai ea, descusut şi deslînat, sărind de la una la alta, încurcîndu-le pe toate, nespunînd nimic. Ajunserăm astfel pînă în faţa casei lui Paşadia ce, în amurg, părea luminată fantastic pe dinăuntru. O privi îndelung, se interesă de împărţeala ei în amănunţime, de mobile, de slugi, punîndu-mi o sumă de întrebări al căror rost nu-l pricepui decît după ce veni la cea din urmă, aceea uluitoare: credeam eu că avea să-mi fie mătuşă ? Pusese ochii pe Paşadia, era omul care îi trebuia ei, voia să-l ia de bărbat...

Să fi fost prieteni atunci, ca pe urmă, i-aş fi spus neted să-şi ia gîndul. Îl cunoşteam pe Paşadia după cum ajunsesem a-l cunoaşte şi pe Pantazi ; într-unul cuvîntul cel din urmă îl avea un snob feroce, înzăuat în prejudecăţile cele mai copilăreşti, iar în celălalt se da pe faţă, la trebuinţă, un om de afaceri tot aşa mehenghi ca unchiul cămătar şi contracciu şi un procedurist nu mai puţin de temut ca învăţatul său părinte. Nu, o dată cu capul, Paşadia nu s-ar fi învoit a face un atare pas şi apoi, deosebit de aceasta, Mima nu-i plăcea, o găsea plicticoasă, obositoare, el avea simpatie pentru Tita a

cărei fire se potrivea cu a lui: nu semăna şi dînsa cu una din acele păsări de pradă dîrje ce rănite de moarte, cu aripele frînte, îşi adună puterile cele din urmă ca să se mai năpustească odată asupra duşmanului biruitor? Am împărtăşit şi eu cîtva părerea lui Paşadia despre Mima, curînd am găsit-o însă nedreaptă; era o bolnavă fireşte, o rătăcită, mai murdară, mai rea, mai primejdioasă poate chiar decît cum o încondeiase Masinca, plăcută totuşi şi apropiată, ispititoare şi dulce ca păcatul însuşi, mlădioasă şi vie ca văpaia şi ca unda. Aci abătută la deznădejde, aci de cea mai nebunească veselie, cînd o credeai mai stîlcită, deodată, pe neaşteptate, pîlpîia într-însa, înălţător, ceva mult semeţ şi liber; schimbăcioasă chiar la înfăţişare: uneori ruptă de la şale, gălbejită, cu ochii tăiaţi şi stinşi şi numai-decît apoi dreaptă, rumenă şi fragedă, cu buzele umede, cu privirea înrourată, arătînd la fiecare dată alta şi pînă şi nenorocita sa meteahnă îi da un fermec mai mult, dînsa rămînînd pururi dorită şi niciodată posedată, asemenea acelor aburoase zîne, fiice ale văzduhului şi ale apelor, ce nu puteau fi îmbrăţişate de muritori. A nu! prea scump nu plătiseră cei doi nemernici, unul cu cinstea şi altul cu viaţa, fericirea de a o cunoaşte...

...şi cerea stăruitor sprijinul meu ca să-şi ducă scopul la îndeplinire.

Îi făgăduii să-mi dau toată osteneala, dar o prevenii totodată că acela care avea asupra lui Paşa-

dia înrîurirea hotărîtoare nu eram eu, ci Pirgu. O văzui strîmbînd din nas sub reţeaua albastră cu bobiţe. Ştiam că între dînsa şi Gore fusese ceva din care mulţumit de celălalt nu rămăsese nici unul. În faţă se arătau prietenii cei mai buni, cînd se vedeau ea îi juca înainte cîntîndu-i : „nenea Gore om frumos şi călare şi pe jos" şi el, cu mîna pe piept, numai în ploconeli, chemînd-o : „Domniţă, Măria-ta, Luminăţie", îi spunea că se aşterne la picioarele ei covor şi i se vinde rob cu zapis ca la osmanlîi ; în spate ea din puşlama şi din pezevenghi nu-l scotea, dorindu-i să ajungă la balamuc sau la ocnă, iar el o înjura cu foc, făcînd-o putoare, paparudă, paceaură, şi se ruga la Dumnezeu să nu-l şontorogească de picioare pînă nu va apuca să joace o dată măcar tontoroiul pe mormîntul ei.

— Ei, încheie Mima, la urma urmei, dacă trebuie, am să mă iau bine şi cu Pirgu.

I-ar fi fost deocamdată greu pentru că Gore nu mai da pe la Arnoteni. Îşi limpezise în chipul cel mai fericit partea de moştenire, vînzînd-o cu un preţ aproape îndoit decît spera unui cumnat, şi aceasta adusese în viaţa lui o schimbare adîncă. Intrase în anul maimuţelor, ceea ce se cam putea spune şi despre mine care, de unde mai înainte îl ocoleam cu grijă, ajunsesem să mă ţiu după el.

Era teatru. Cum ne întîlneam, făceam pe grăbitul. Mă întreba încotro şi unde, şi răspunsul era întotdeauna acelaşi : „La Arnoteni, adevăraţii Arnoteni".

Se supăra : „O ţii aşa ca gaia maţu, la gard am prins-o, la gard am legat-o. *Vous devenez agaçant avec vos Arnoteano ;* mai dă-i... *Voyons, il faut être sérieux*“ [1]. În afară de înjurăturile româneşti neoaşe, a căror deprindere îi rămăsese scumpă, nu mai vorbea decît franţuzeşte şi cît mai tare, ca să-l audă toată lumea. Pe stradă, cînd vedeam că se apropie vreo cocoană, eu o ştergeam pe partea cealaltă ; dacă o şi cunoşteam, intram prin ganguri, prin curţi. Iar el, făcîndu-i loc să treacă, striga cît îi lua gura : „*Regardez, mon cher, quelle jolie femme, comme elle est jolie, elle est jolie comme tout !*“ [2] După ce se îndepărta cocoana, veneam îndărăt. Mă primea indignat : „*Mais, mon pauvre ami, ne soyez pas idiot ; vous êtes bête comme vos pieds !*“ [3] Mă lăsa şi el şi o lua înainte, crăcănîndu-se, după cîţiva paşi se oprea, îşi punea monoclul, se făcea că măsoară din vîrful bastonului ceva sus pe case, apoi se întorcea către mine, pufuind şi dînd din umeri : „*Mais voyons, voyons*“ [4]. Urma o nelipsită raită prin prăvălii, ca să tocmească mobile pentru casa ce avea de gînd să-şi clădească în stil românesc, şi pe la tîrgul

---

[1] „*Ai devenit agasant cu Arnoteenii tăi... trebuie să fii serios*“ (fr.).

[2] „*Priveşte dragul meu, ce femeie frumoasă, ce frumoasă e, e mai frumoasă ca orice !*“ (fr.)

[3] „*Dar, sărmane prietene, nu fi idiot : eşti prost ca ciubotele din picioare !*“ (fr.).

[4] Expresie, în franceză, cu sensul „*Linişteşte-te*“.

păduchilor, după icoane : le aduna pe toate cîte le găsea ; în cîteva zile un perete al odăiței de hotel unde se mutase, pe calea Victoriei, se acoperise de sus pînă jos de preciste scîlciate și de sfinți sfrijiți, între alții un Sfînt Haralambie de neuitat, măsliniu, fioros și cu ciuma în lanțuri, sub picioare. Dar aceasta nu era nimic pe lîngă altceva care, dacă aș fi ținut la dînsul, ar fi trebuit să mă îngrijoreze, ceva de necrezut și totuși : Pirgu cumpăra cărți. Întîlnindu-l odată cu patru volume frumușel legate la subțioară, e lesne de închipuit capul meu cînd am citit pe scoarțe numele Montaigne [1].

— Ce ți-a venit, am exclamat, să iei pe Montaigne ? !

— Ei, îmi zise, cu un zîmbet înduioșat, oricum, Montaigne e drăguț, are părțile lui. În felul acesta își da părerea în toate discuțiile dintre noii săi prieteni, avocați cu renume sau profesori universitari, oameni în urcare și de viitor ; pe cei vechi de breasla lui nu-i mai băga în seamă, se făcea că nici nu-i cunoaște și era pentru mine o neasemuită petrecere să merg în localul unde, spre miezul nopții, Pirgu lua o fină gustare, fiindcă, veniți într-adins jur împrejur la mese, toți stricații, toate lichelele Bucureștilor stăteau ciorchină.

— Cine o fi ăla, frate ? se întrebau unii pe alții.

---

[1] *Michel de Montaigne* (1533—1592), filozof și moralist francez, autorul unor *Eseuri* în care se dovedește a fi admirator al lui Socrate și Caton.

— E englez, îşi răspundeau, puteţi să-l şi înjuraţi, nu înţelege. Şi-l înjurau, şi de la uşă şi de după stîlpi şi de sub mese se auzea strigîndu-se : „Gore, Gorică !“ Dar el, nepăsător, ca şi cum nu de dînsul ar fi fost vorba, mînca şi bea şi aprindea ţigări scumpe cu atîta mai mare poftă cu cît adesea era din paralele lor. Deşi se învîrtise de cărţi de intrare la două cluburi mari, Pirgu mergea zilnic la tripoul său de baştină ca să se grozăvească cu banii — îi ţinea toţi la el — şi să se dea la Paşadia cu care era certat, să-l ia de sus. Tot hîrţuindu-se astfel, se întîmplă ca acesta să-i cîştige odată o sumă bunicică. În loc să plece frumos să-şi găsească scumpii amici, viitori miniştri, ca să-i audă vorbind despre Bergson [1] şi despre conferinţa de la Haga [2], Pirgu se încăpăţînă să-şi scoată paguba. Întărîtat de răceala tăioasă a lui Paşadia, de rînjetele şi de mîrîielile usturătoare ale celor pe cari îi jicnise, se tulbură, jucă brambura şi pierdu, pierdu tot — o avere. Înainte de zori, Paşadia, care luase grosul, se retrăgea, lăsîndu-l în seama tinichelelor să-l scuture şi de fărîmituri. Cînd, mai întors pe dos decît însăşi buzunarele sale, intră dimineaţa acasă, îi căşună pe Sfîn-

---

[1] *Henri Bergson* (1859—1941), filozof francez ; a primit premiul Nobel în 1927.

[2] La Haga, în Olanda, s-au ţinut două conferinţe internaţionale : prima, convocată la cererea ţarului, în 1899, a doua în 1907. La ambele conferinţe au fost respinse propunerile de înfiinţare a unor comisii de arbitraj în problemele internaţionale.

tul Haralambie pe care, învinuindu-l că i-a făcut ursuzluc, îl smulse din cui şi-l aruncă pe fereastră în curtea dinăuntru a hotelului. Dacă s-a crezut cumva că s-a mai înfăptuit în veacul nostru păcătos minunea unei icoane căzute din cer, nu ştiu, se întîmplă însă alta la care mărturisesc că nu mă aşteptam, mi-a fost chiar ciudă ; nu mi-aş fi închipuit ca un calic ca dînsul să aibă droturi aşa mlădioase şi tari. Nu mai tîrziu de seara următoare, împăcat cu Paşadia dacă nu şi cu soarta şi senin, Gore se înfiinţa iarăşi, gata de luptă, la Arnoteni.

Mergînd într-o zi acolo cu Pantazi, către amiazi, dădeam de o tînără, nouă necunoscută, care, cu un picior gol pe un scaun, dregea, cîntînd încet, un ciorap. La intrarea noastră, ridicînd capul, roşi pînă în albul ochilor. Văzui atunci pe Pantazi, palid ca un mort, ducîndu-şi mîna la inimă : „Doamne, îl auzii şoptind, cum îi seamănă !“

Făceam astfel cunoştinţa „duduii“ Ilinca Arnoteanu. Ştiam că mai era o fată, cea mai mică, pe care o luase din leagăn să o crească o soră a maioresei, de la Piatra-Neamţ, văduvă cu dare de mînă şi fără copii. Cei şaisprezece ani ai Ilincăi se depănaseră alintaţi în pacea acelui romantic ţinut cu zări tainice ce trebuise să le fi amintit bunilor cavaleri de la cari i se trage numirea, dulcea lor Suabie. Porecla de „nemţoaică“ ce Mima îi dase acestei surori „noi“ i se potrivea nu numai din pricina lo-

cului de unde venea, dar şi a înfăţişării. Blajinul soare moldovenesc îi cruţase poleiala stinsă a cosiţelor şi albeaţa sidefie a pielei, aproape nefireşti amîndouă ; goală, cred că s-ar fi văzut luminoasă în întuneric. Părinţii erau cum nu se putea mai mîndri de dînsa ; Elvira nu înceta să-i tot laude frumuseţea şi Maiorică sîrguinţa ; nesilită, neîndemnată măcar, Ilinca fusese întotdeauna premiantă întîia şi se pregătea să treacă două clase într-un an — nu degeaba purta ea numele acelei înţelepte şi învăţate domniţe, străbună după Negoieni, fiica lui Petraşcu-vodă şi apoi cine nu ştia că pana unui Arnoteanu, Enache al doilea, însemnase începutul renaşterei literelor române ? Sta într-adevăr ziua întreagă cu nasul în carte, tolănită şi ascunzîndu-şi cu grijă picioarele ca şi cum i-ar fi fost ruşine că erau aşa mici. Lipsită de vioiciunea vîrstei sale, îi era silă de rîs şi de glumă, şi în căutătura ei severă, care-i înăsprea trăsurile copilăreşti încă ale feţei, se citea neîngăduinţă pentru cele ce vedea petrecîndu-se în juru-i.

Primisem s-o ajut să-şi revadă cîteva „materii" la cari se credea mai slabă. Între timp, mai vorbind şi de una-alta, m-a uimit cît de cuminte cap avea, ce sănătos judeca şi limpede. Spunîndu-i odată ce rar e să găseşti pe cineva care să înveţe ca dînsa numai de plăcere, îmi observă că ea învăţa cu plăcere, dar de nevoie, ca să aibă o meserie. Cum, dar nu avea să fie bogată ? se ştia doar că era singura moştenitoare a mătuşii sale care, mulţumită unei

pensii grase, adăoga în fiecare an la capete aproape tot frumosul ei venit. Chiar aşa, dar averea, pe lîngă că se poate pierde, nu e o piedică la o meserie; dimpotrivă. — Cu numele ei? — De ce nu? a lucra nu e o ruşine; munca înnobilează. Tocmai, cu numele ei avea să-i stea şi mai bine „belferiţă" — asta voia să se facă — avea să fie mai preţuită şi mai respectată; respectată: lucrul la care ţinea mai mult ca la orice. Numele ei, ştia bine ce-i se datora şi ce-i datora; prestigiul lui, viu încă, i se revelase înainte de a-l cunoaşte. La un examen, un inspector ţanţoş, mirat de răspunsurile micuţei „eleve" Arnoteanu Ilinca, întrebase dacă nu era cumva din neamul „istoric" al Arnotenilor şi aflînd că da, îi zisese „duduie" şi găsise pentru dînsa cuvinte măgulitoare, dînd-o de pildă; şi cînd mergea cu mătuşa ei la doamna Elena Cuza, care le erà vecină, de ce aceasta ţinea întotdeauna s-o aşeze lîngă dînsa, la locul de cinste? — pentru că era o „adevărată" Arnoteancă. Da, marele nume de dregători, de cărturari şi de ctitori, ea avea să-l poarte cu demnitate; destul se întrecuseră să-l păteze surorile ei. A! acele surori, le găsea de jelit, fireşte, dar mila ce-i făceau nu o împiedica de a le osîndi cu asprime; de ce nu se stăpîniseră şi ele ca dînsa, de ce nu luptaseră împotriva firei? Şi aflam că, în ciuda răcelii ei fade dinafară — un lapte de pasăre la gheaţă — sîngele încins al bunicăi vorbise de timpuriu şi într-însa; avusese aprinderi ale simţurilor groaznice, cunoscuse chinul nopţilor crude cînd biata

ei carne se răsucise toată sfîrîind de dor, fusese bolnavă, crezuse că înnebunește, dar preferase orice necinstei. Găsind pesemne că mersese prea departe cu destăinuirea, schimbă cu stîngăcie vorba și mă întrebă dacă credeam că avea să treacă amîndouă examenele. Cu liniștea mea de zile mari îi răspunsei că nici unul. Înainte de cel dintîi avea să fie măritată și înainte de al doilea plecată din țară.

Lucrul se hotărîse. În clipa cînd, zărind-o, Pantazi fusese atît de viu izbit de asemănarea ei cu Wanda de odinioară, vechea lui patimă se redeșteptase. Îndrăgostirea aceasta, unică în felul ei, nu fu treptată, cu încolțit și dat în pîrg ; ea izbucni dintr-o dată pîrdalnică, pustiitoare și Pantazi nici nu încercă măcar să i se împotrivească, se lăsă să meargă cît mai adînc, pînă la fund, găsind o voluptate în a se ațîța și suferi. Tot timpul se gîndea la dînsa, vorbea numai de dînsa, mă ruga să-i vorbesc de dînsa, orice, rău chiar, dar să fie de dînsa. Și bea. Deși nu mai mult ca de obicei — ar fi fost și greu — acum se îmbăta tun și turtă ; a trebuit de vreo două ori să-l sui în cîrcă la el acasă. Noaptea, tîrziu, mergea cu mine să dea tîrcoale, pe furiș, casei Arnotenilor, se apropia tremurînd de fereastra odăii unde-i dormea preaiubita. Ce avea de gînd a-i spune acesteia, lucruri minunate și bine aduse, adesea înduioșătoare, mi le spunea mie ; pe dînsa o ocolea, cînd se afla în fața ei se fîstîcea, în-

gîna ceva neînţeles şi fugea, fiindu-i frică şi s-o privească. Cum însă taina lui nu mi-o încredinţase decît mie, în învălmăşeala sporindă de la Arnoteni, lucrul trecea nebăgat de seamă. Şi fără îndoială nici n-ar fi mers mai departe dacă, îndemnat de prietenia cea mai curată pentru amîndoi şi convins că le fac cel mai mare bine, nu mi-aş fi pus eu în cap să-i unesc prin căsătorie.

Într-o seară, pe trezie, cum se pornise iar să-mi îndruge cît de mult o iubeşte, i-am spus verde că mă îndoiam. I se părea numai ; să fi fost adevărat, era pînă atunci măcar logodit. Ce aştepta să se dea pe faţă şi să-i ceară deschis mîna ? Găseam că nu ştia să-şi preţuiască norocul de a fi întîlnit din nou întrupat peste mai bine de treizeci de ani visul său de iubire, şi de data asta desăvîrşit, într-o fiinţă de aceeaşi teapă cu dînsul. Da, dacă ar fi fost ceva serios, o clipă nu s-ar fi codit să-şi pună avuţiile toate la picioarele acestei fermecătoare copile ce răsărise în amurgul lui clară ca luna nouă în acela al soarelui. Şi s-ar fi gîndit, mai înainte de orice, că Ilinca putea să fie, şi în curînd chiar, a altuia ; cu frumuseţea, numele şi starea ei ar fi rămas parcă multă vreme nemăritată ? Auzind acestea, Pantazi, care pînă atunci mă ascultase ca prostit, mărginindu-se a mă îngîna uneori, papagaliceşte, tresări deodată, se reculese. Făcusem să-i zbîrnîie în suflet coarda geloziei, deşteptasem simţimîntul adînc omenesc că e mai puţin dureros să nu ai ceva decît să-l aibă altul, femeia mai ales. Pricina Ilin-

căi era astfel cîştigată ; a doua zi avui de susţinut faţă de dînsa pe a lui. Dădui asupra prietenului pe larg, cinstit, toate lămuririle, numărai toate avantagiile ce ar fi urmat să rezulte pentru dînsa şi ai săi din măritişul pe care veneam să i-l propun. Mă ascultă cu răceala ei obişnuită dar nu-mi ceru timp de gîndit şi-mi declară că dacă, în ce privea bogăţia lui, spusele mele erau numai pe jumătate adevărate, ea era gata să primească. Consimţimîntul părinţilor şi al mătuşii fiind ca şi căpătat, nu mai era primejdie de nici o piedică ; mă înşelam numai crezînd că lucrurile aveau să se petreacă în linişte. fără bucluc, socoteam ca şi cum n-ar mai fi fost şi Pirgu.

De cînd se întorsese la Arnoteni parcă dase în el strechia. Se ducea, venea, intra şi ieşea pe toate uşile, s-ar fi zis că nu era unul singur. Ponţii îi aducea acum cu ridicata, pe căprării. Şi prinsese mare dragoste de Maiorică pe care nu-l mai slăbea, îl giugiulea, îl pupa, îi băga limba în gură. Pe înserate plecau împreună şi se întorceau spre miezul nopţii tot asemenea, din ce în ce mai voioşi. Nouă nu ne mai vorbea decît de Maiorică, îl admira ; nici nu ne închipuiam noi ce crai era : scosese din minţi o fetişcană numai de cincisprezece ani, o bombonică — fată mare — şi-l îndemna pe Pantazi, care apleca ochii şi schimba feţe-feţe, să nu se lase mai pe jos că doar nu-l iertase Dumnezeu ca pe

Paşadia. Curînd Maiorică avu de ispăşit usturător acea lesnicioasă cucerire şi tot Gore, care i-o rostuise pe de-a-ntregul, îl încredinţă îngrijirilor doctorului Nicu.

Dar ca ticăloşie ce mai însemna aceasta pe lîngă ce se pusese la cale în taină, la fel ca măritişul Ilincăi şi în acelaşi timp. Îl aflai chiar de la Pirgu, la o spumă de drojdioară, în gura pieţei, într-o dimineaţă după chef. Aiura el ori îşi bătea joc de mine ? — deoarece asemenea lucruri credeam pînă atunci că se petreceau numai în foiletoanele-fascicole ; uitam că suntem la porţile Răsăritului. Considerînd femeia ca o simplă marfă şi doar atît, văzuse în Ilinca una de preţ şi se pusese pe treabă, împrejurările fiind de partea lui. Cu toate paralele, multe, ce de la venirea noastră se vînturaseră în casă la Arnoteni, aceştia, pătimaşi de risipă, erau şi mai strîmtoraţi ca înainte, strîmtoraţi grozav, pe cînd Paşadia, pe care norocul nu-l mai părăsea la joc o clipă, nu mai ştia ce să facă cu banii. Pirgu socotise că din îmbinarea acestor stări de lucruri putea trage foloase mari şi, cu dibăcia lui codoşească, izbutise să convingă pe Elvira să-şi vîndă fata, iar pe Paşadia s-o cumpere, pe un preţ monstruos ca fapta însăşi şi din care avea să ia el partea leului. Acum dam eu de rost plimbării ce se hotărîse să facem, în curînd, la mănăstirile din împrejurimile oraşului ; la una din ele, de maici, unde aveam să fim găzduiţi noaptea, Ilinca, ameţită, avea să fie lăsată fără apărare pradă lui Paşadia. Ca să zădăr-

nicesc înfăptuirea nemernicului plan era, odată ce ştiam de el, o jucărie şi voiam să fac în aşa fel ca totul să rămîie îngropat în tăcere şi uitare, cum s-ar fi şi întîmplat dacă, îndată după ce ne despărţisem, Pirgu, întîlnind pe Pantazi, nu i s-ar fi spovedit şi acestuia ca mie. Am fost recunoscător împrejurărilor cari au făcut să nu fiu de faţă la ceea ce urmă peste cîteva ceasuri. La Arnoteni, înainte de masa de la prînz, la care Paşadia fusese tocmai poftit de Pantazi, din salon, unde aceştia rămaseră singuri la aperitiv, se auziră deodată răcnete, buşeli, bufneli, zgomot de lucruri răsturnate şi de sticlă ce se sparge şi cred că se poate închipui fără cazna mutrele făcute de aceia ce alergînd acolo văzură pe Paşadia şi pe Pantazi încăibăraţi în chelfăneala cea mai deznădăjduită, trăgîndu-şi palme, pumni, picioare, rostogolindu-se pe jos, cînd unul deasupra, cînd celălalt. Şi Pantazi fu omul cel mai ciufulit şi mai hărtănit ce vreodată ceru, cum făcu el atunci, mîna unei fete, chiar nu adevărată Arnoteancă.

Mă încunoştiinţă de acestea toate, aiurit încă, Pirgu, după ce primisem de la cei doi luptători cîte un răvăşel; fiecare mă ruga ca, în vederea unei răfuieli cu celălalt pe calea armelor, să-i slujesc de martor şi să-i găsesc un al doilea. Îmi fu mai uşor decît aş fi crezut să împiedic ieşirea pe teren. Ştiam frica ce, în ciuda ruperii lui de lume, Paşadia avea de părerea acesteia, aşa că, înfăţişîndu-i greaua atingere ce ar fi adus renumelui său de „monsieur“ darea în vileag a dedesubtului acelei „afaceri“, care

numai de „onoare“ nu se putea numi, nu dădui greş, cum nu dete nici Ilinca cerînd stăruitor, după povaţa mea, ca întîi dar de logodnă renunţarea la duel. Mai mult decît la plictiseala mea, mă gîndisem că s-ar fi putut ca Paşadia să aibă mîna nenorocită şi să-i strice bietei fete tot rostul. Estimp, dînsa scrisese mătuşii din Moldova să vie. În loc de una îi sosiră însă două.

Marea flamură albă şi roşie fusese coborîtă de pe palatul de la Pandina. Cu tacîmul ei, cum spunea, de „dobitoace curate“ — un papagal, doi cîini şi trei pisici — şi „necurate“ — o slujnică franţuzoaică, un fecior italian, un bucătar ţigan şi doi muzicanţi, unul ceh, altul neamţ — prinţesa Pulcheria plecase la Bucureşti. Cu două zile înainte, Dospinescu, bătrînul său vechil, golise patru odăi mari de hotel ca să le umple apoi cu calabalîcul ei de călătorie, luase cu chirie două „Bösendorfer“ [1], tocmise un muscal de zi şi unul de noapte.

Răsfăţuri de cocoană mare. Se cuvenea să i se treacă însă cu vederea chiar altele mai vinovate pentru că era şi o mare artistă. Salonul ei muzical de la Paris şi mai ales luminatul sprijin ce găsiseră la dînsa ca începători mulţi dintre aceia, compozitori sau virtuoşi, a căror faimă fusese netăgăduit consacrată în urmă, scăpase numele prinţesei Canta de uitare, îl însemnase la loc de cinste în istoria muzicei din a doua jumătate a veacului trecut.

---

[1] Marcă de piane.

Era — aflam — prietena cea mai veche a lui Pantazi. În 1863, cneazul Canta, venind la Bucureşti pentru nişte pricini, fusese găzduit cîteva luni cu fetiţa lui la domniţa Smaranda, unde boierimea se îmbulzise ca să audă cîntînd la clavir pe mica Pulcheriţa. De aceeaşi etate cu***, trăiseră acolo ca o soră cu un frate şi-i înduioşa pe amîndoi amintirea acelei vremi, revăzîndu-se aşa cum erau atunci: ea răsărită şi negricioasă, îndrăzneaţă şi înfiptă, el bălan şi mărunt, sfios şi plăpînd. După plecarea lui din ţară, dînsa rămăsese singura persoană din lumea mare de la noi cu care păstrase legături, îşi scriseseră, se întîlniseră la Milano, la Bayreuth, la Paris. Se simţise dar dator s-o vestească numaidecît că se hotărîse să-i ia nepoata de nevastă.

O întîmpinase la Milcov. Dînsa abia-l recunoscuse sub noua lui înfăţişare şi găsise minunată istoria schimbării lui de nume. Şi fu nerăbdătoare să cunoască pe Ilinca. Lunga întrevedere a mătuşii cu nepoata aduse ceva cu totul neaşteptat: la despărţire, cucerită, prinţesa, a cărei trecătoare căsnicie tot cu un Canta, dintr-o altă ramură, fusese stearpă, făgădui solemn Ilincăi că avea s-o înfieze.

Bucuria cu care primeam această ştire mi-o strica în parte o alta. Ca să-i facă celeilalte mătuşi pe plac, Ilinca se învoise să nu fie nunta în mai, luna Mariei, ceea ce însemna o întîrziere de aproape trei săptămîni care-l nemulţumea viu pe Pantazi. De cîtva timp acesta era tot pe gînduri, neliniştit, tulburat.

Într-o seară ţinu să mîncăm la el acasă numai noi doi. Nu fu ca să-mi spuie ceva deosebit. Tîrziu, plecînd împreună, ne suirăm într-o birjă care părea că se afla întîmplător la colţul străzii, dar care-l aştepta ; văzui că, fără să fie îndreptat, birjarul ne scoase, pe unde nu ştiu, afară din oraş. Eram obişnuit cu asemenea plimbări ; în anul ce trecuse, se întîmplase adesea, către toamnă, să ieşim noaptea la cîmp ca, de pe vreo movilă, să căutăm pe Fomalhaut [1] la dunga zării. Dar în acea noapte posomorîtă nu erau stele, nici lună, cerul era acoperit întreg şi totuşi se vedea aproape ca ziua, deosebeai tot, copacii păreau chiar luminaţi pe dinăuntru. La o cotitură, Pantazi porunci să oprească şi mă pofti să cobor şi să-l urmez. Mai departe se înălţa, căscată toată şi fără acoperiş, o ruină.

— Hanul dracului, zise Pantazi. Sunt numai aici în Ilfov mai multe, toate cu istoriile lor fioroase de tîlhari şi de stafii ; în ăsta am făcut odată un chef noaptea, la lumină de masalale.

Băgai de seamă că ne făcusem acum trei ; ca din pămînt se ivise o ţigancă, o ţigancă bătrînă, în zdrenţe. După cîteva cuvinte schimbate cu Pantazi în ţigăneşte, se lăsă pe vine şi începu să vrăjească, aruncînd bobii pe un taler. Ascultîndu-i spusele, lui Pantazi faţa i se făcuse ca de ceară iar ochii îi sticleau ca două mărgele albastre. Cînd ţi-

[1] Stea de prima mărime din constelaţia Peştilor.

ganca se ridică, el îi dete un ban de aur şi plecarăm înapoi.

— E ciudat, murmură cu glas stins, din bobi nu se desluşeşte decît un semn de moarte.

Îmi ascunsei indignarea că un om ca dînsul să aibă asemenea eresuri prosteşti. Şi număram cîte zile mai erau pînă la sfîrşitul lunii. Pornisem să bag formele de cununie şi avocatul prinţesei da zor celor de înfiare. Nepăsarea crescîndă ce Ilinca arăta de acestea toate ajunsese să mă supere tot aşa ca felul său jicnitor de a se purta şi vorbi, şi cu străinii şi cu ai săi, şi o bănuiam că nu era sinceră cînd, cu zîmbetul bunicii din portrete, îmi spunea că, dacă nimic nu s-ar îndeplini, pentru ea n-ar însemna decît un an de şcoală pierdut şi s-ar întoarce fără părere de rău de altceva la Piatra. Nu voise să primească de la Pantazi nici un giuvaer, zicînd că ce putea fi pe lîngă cele ale domniţei Smaranda ? Ceruse numai să-i cumpere un aparat de fotografie. Fu unealta de care soarta ei se sluji ca să se împlinească. Într-o dimineaţă, văzînd în „faetonul" lăptăresei o fetiţă, pare-se caraghios îmbrăcată, Ilinca pusese să i-o aducă s-o fotografieze. Abia sculată după scarlatină, fetiţa îi trecu boala. La început aşa uşoară că se crezu că avea s-o facă pe picioare, izbucni deodată cu atîta putere încît cu toţi doctorii din Bucureşti şi cel adus în mare grabă de la Viena, cu tot milionul făgăduit cui va scăpa-o, Ilinca se stinse.

În dimîncața morții ei chiar, prin cîteva cuvinte scrise, Pantazi mă rugă să văd eu de înmormîntare. Nu știa că-mi cerea ceva mai presus de puterile mele. Îmi trebuia cineva să mă ajute și nu cunoșteam pe nimeni mai priceput ca Pirgu. Plecai deci să-l caut, dar nu fu treabă ușoară. Din Dușumea în Vitan, din Geagoga în Obor, schimbînd bîrjă după bîrjă, i-am călcat de-a rîndul și de mai multe ori toate culcușurile, fără a-i da de urmă. Din toți pe cari i-am întrebat despre el numai Haralambescu îl văzuse în ajun, seara, la Moși, beat ca un porc, cu o desculță borțoasă în luna a noua. Pe la două după prînz renunțai la căutare și mă hotărîi să-mi iau inima în dinți și să-mi îndeplinesc singur trista misie. Dar înainte, cum nu gustasem nimic de seara trecută și simțeam că mă ajungea oboseala, intrai la Capșa să mă întremez cu o cafea și un kirsch [1]. Cînd acolo de cine să dau cu ochii ? — de Gore, de Gore Pirgu în ființă. Cătrănit și la față ca ficatul, înjura supărat.

— Credeam, îi zisei, ca după succesul de aseară să te găsesc mai mulțumit. Rînji larg :

— A fost „di granda", era să fete pe mine, pe onoarea mea ! Și, în vreme ce-mi sorbea cafeaua și kirsch-ul, îi spusei de ce era vorba. Nu fu nevoie să-l rog ca să ia totul asupra-și. Îi dădui mînă liberă și nu avui de ce să mă căiesc. Ilinca fu prohodită domnește, ca împărătesele de la Bizanț cînd

[1] *Kirsch (Kirschwasser)*, rachiu de cireșe.

a treia zi, cea mai frumoasă de mai, o duserăm la lăcaşul de veci cu toate florile de Bucureşti. Ce mă izbi la acea înmormîntare nu fu nici deznădejdea înveninată poate de remuşcare a mătuşii de la Piatra, nici jalea, desigur îndoită, a părinţilor ce o dată cu copila pierdeau şi cea din urmă nădejde de îmbunătăţire a soartei, nici aerul neruşinat de mulţumire al surorilor cari o pismuiseră pe răposată şi o urau după cum şi dînsa le despreţuise — ceea ce mă izbi şi mă îngrijoră totdeodată fu lipsa lui Pantazi. Înainte ca Pirgu să-şi fi sfîrşit cuvîntarea, mă întorsei în oraş, stăpînit din ce în ce mai mult de gîndul că Pantazi îşi făcuse seama. Dar, trecînd pe la ferestrele joase ale birtului franţuzesc, prin jaluzelele desfăcute, îl văzui la masa ce i se oprea de obicei în colţul cel mai adăpostit, mîncînd şi bînd liniştit, cu poftă. Şi de atunci nu mai călcă în casă la Arnoteni şi nu mai pomeni de Ilinca niciodată ca şi cum nici n-ar fi fost...

*

...de trei luni reluasem cu Pantazi traiul de anul trecut, mesele prelungite după miezul nopţii, hoinărelile pînă dimineaţa prin mahalalele necunoscute, cu uliţe pustii. Frunzişurile sunau acum a toamnă şi erau adînci ca niciodată parcă, şi grele, cînd s-ar fi zis că într-adevăr mersul vremii lîncezeşte,

amurguri copleşitoare. Întîmplîndu-mi-se să adorm în puterea unuia, am avut un vis care a rămas cel mai frumos din întreaga mea viaţă.

Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari egumeni ai tagmei prea senine, slujeau pentru cea din urmă oară vecernia, vecernie mută, vecernia de apoi. În lungile mante, cu paloşul la coapsă şi cu crucea pe piept şi afară de scarlatul tocurilor, înveşmîntaţi, împanglicaţi şi împănoşaţi numai în aur şi verde, verde şi aur, aşteptam ca surghiunul nostru pe pămînt să ia sfîrşit. O lină cîntare de clopoţei ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorîse asupra-ne ; răscumpăraţi prin trufie aveam să ne redobîndim înaltele locuri. Deasupra stranelor, scutarii nevăzuţi coborîseră prapurele înstemate şi una cîte una se stinseseră cele şapte candele de la altar. Şi plecam tustrei pe un pod aruncat spre soare-apune, peste bolţi din ce în ce mai uriaşe în gol. Înaintea noastră, în port bălţat de măscărici, scălămbăindu-se şi schimonosindu-se, ţopăia de-a-ndaratele, fluturînd o năframă neagră, Pirgu. Şi ne topeam în purpura asfinţitului...

Eram sub impresia acestui vis cînd, intrînd odată la cafenea, după noutăţi, aflam că Paşadia murise. Sfîrşitul lui avu răsunet, dar nu prin el însuşi, ci

pentru felul cum se petrecuse. În timpul din urmă, Paşadia, care nu se mai vedea nicăieri, trăia cu Raşelica Nachmansohn. Era îndeobşte cunoscută frenezia crudă cu care aceasta se deda la o anume voluptate şi care îndreptăţea porecla de „lipitoare" ce-i dase Gorică. Înverşunîndu-se asupra prăzii voluntare, mult nu-i trebuise ca s-o dea gata ; cu cel din urmă strop de vlagă bărbătească ţîşnise şi sîngele şi inima încetase să mai bată. Vrednică de marea sa străbună Iudita, Raşelica nu-şi pierduse firea, îşi desprinsese părul din mîinile calde încă ale mortului, se îmbrăcase cu îngrijire şi netulburată se dusese la comisarul de poliţie să ceară să ia măsuri pentru ridicarea leşului, ceea ce, cu încuviinţare de sus, se şi făcu, în tăcere — în împrejurarea aceasta scandalul n-ar fi fost oare de prisos ? — aşa că, în revărsatul zorilor, ca de obicei, Paşadia se întorsese, pentru cea din urmă oară acasă. Am mers numaidecît acolo. Cînd m-am apropiat de locuinţa fără bucurie, deasupra copacilor din grădina fără flori se înălţa, în liniştea serii, un stîlp de fum. Mîna credincioasă îşi făcuse datoria ; în hainia lui, omul izbutise să săvîrşească după moarte cea mai rafinată dintre nelegiuiri. Am deplîns pieirea acelei opere măreţe dar nu şi pe a autorului. Paşadia s-a stins la zenit ; veninul, veghea, viţiul îi mistuiseră trupul fără a-i vătăma cîtuşi de puţin însă duhul care-şi păstrase pînă la sfîrşit toată recea-i limpezime,

scînteietor ca un luceafăr în cleştarul nopţilor de ger. Şi a mai avut norocul să moară înainte de a fi silit să îndure după război, din nou, la bătrîneţe, umilinţa sărăciei, înainte de a suferi, şi mai dureroasă poate, arsura dezamăgirii şi a dezminţirilor, de a vedea că nu el ci Pirgu avusese dreptate, de a-l vedea pe Pirgu însuşi de mai multe zeci de ori milionar, însurat cu zestre şi despărţit cu filodormă, pe Pirgu prefect, deputat, senator, ministru plenipotenţiar, prezidînd o subcomisie de cooperare intelectuală la Liga Naţiunilor şi oferind colegilor săi străini veniţi în România cu pantahuza sau în „anchetă" o somptuoasă şi sibarită ospitalitate în castelul său istoric din Ardeal. Nu l-am văzut pe Paşadia mort ; cînd am sosit eu se puneau peceţi, iar rămăşiţele, potrivit voinţei sale, îi fuseseră în pripă ridicate şi pornite de Iancu Mitan undeva afară din Bucureşti, poate la „munte".

Pantazi, care-şi vînduse în sfîrşit şi prăvălioara de la Bărăţie, nu avea de ce să-şi mai întîrzie plecarea. În ajunul ei, am cinat împreună la birtul din Covaci. Nu departe de masa noastră, mai frumoasă şi mai nepăsătoare ca oricînd, Raşelica îşi înfăţişa noul logodnic, un soi de brotac cu ochi boboşaţi, bondoc şi bont. Lăutarii nu uitară să cînte acel vals domol care era una din slăbiciunile lui Pantazi, valsul vo-

luptuos şi trist în legănarea căruia pîlpîia, nostalgică şi sumbră fără sfîrşit, o patimă aşa sfîşietoare că însăşi plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferinţă. De îndată ce coardele încăluşate porniseră să îngîne amara destăinuire, întreaga sală amuţise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioşii şi dezamăgiri, rătăciri şi chinuri, remuşcări şi căinţe, cîntarea înecată de dor se îndepărta, se stingea, suspinînd pînă la capăt, pierdută, o prea tîrzie şi zadarnică chemare.

Pantazi îşi şterse ochii umezi.

Am umblat cu dînsul, în sus şi în jos, toată noaptea, pentru ca, spre dimineaţă, să nemerim tot în piaţa florilor, la Curtea-veche. Lîngă împrejmuirea bisericii cu turla verde, licărea sfioasă o lumină slabă care ne atrase. Cineva o aprinsese la căpătîiul unei moarte ce zăcea cuviincioasă pe o rogojină. Să nu mi se fi spus, n-aş fi crezut că era Pena Corcoduşa ; cum aş fi putut recunoaşte în chipul acela blajin cu trăsuri gingaşe pe înspăimîntătoarea furie de anul trecut ? În zîmbetul buzelor ei învineţite şi în privirea ochilor săi rămaşi deschişi era o duioşie extatică ; femeia care fusese nebună din iubire părea să fi murit fericită : poate că în acea scurtă clipă a sfîrşitului, cuprinzătoare de veşnicii, i se arătase aievea mîndrul cavaler-gard, în fiinţa căruia se răsfrîngeau întrunite strălucirile a două cununi împărăteşti. Seara însoţeam pînă la graniţă pe un gentleman ras şi cu barbeţi scurţi, în ţinută elegantă de călătorie — un străin. Stam în vagonul

restaurant la o masă, faţă în faţă, şi nu găseam să ne spunem unul altuia nimic. Noaptea pogorîse repede. Şi mi-am adus aminte de acela care încetase să mai fie, de omul ce-mi păruse un prieten de cînd lumea şi adesea chiar un alt eu-însumi, de Pantazi, cînd m-a întrebat ce s-ar putea să bem.

SUB PECETEA TAINEI

„Sphinx (Iconol.) monstre fabuleux auquel les anciens donnaient ordinairement un visage de femme...“

Dict. de la fable[1]

De cînd am apucat a ne prelungi şederile afară din Bucureşti, el la Valea Rugului, eu la Sionu, el la crama unde a fost ucisă Siţa Gîrbu, eu la armanul unde a fost răpus Nicolache Schina, adică de vreo doi ani, nu mi se mai întîmplase pînă săptămîna trecută să-l întîlnesc pe Teodor ***, veche cunoştinţă moştenită, conu Rache cum i se zicea îndeobşte.

L-am găsit la „Carul cu bere“, în partea din stînga a localului, singur la o masă, în fund. Sta cu ochii aproape închişi ; pentru cine n-ar fi ştiut că la dînsul ăsta era semnul că atunci cugeta adînc, ar fi crezut că aţipise. Înaintea lui se trezea, neîncepută, o halbă, alături de o carte proaspătă cu filele netăiete : cel din urmă roman detectiv franţuzesc.

Îi cerui, de cum luai loc lîngă dînsul, aşa cum mă poftise, părerea asupra scrierilor de acest soi, azi atît de răspîndite. Îl ştiam hîrşit în meserie ; îmbătrînise în slujba poliţiei, fiind fost mîna dreaptă a cîtorva din marii prefecţi de odinioară, de fando-

[1] *„Sfinx, monstru fabulos pe care cei din antichitate îl reprezentau cu chip de femeie...“* Dicţionarul de fabule (fr.).

selile şi de ifosele cărora se molipsise oarecum. Deschise un ochi ca să-mi spuie: „nu le leg". Şi, după un răstimp, desfăcînd pleoapele şi celuilalt: „le împrumut chiar".

Însemna din parte-i, pentru o tipăritură, cea mai grea ocară şi osîndă. Lega, mai scump sau mai ieftin, după cum îi preţuia cuprinsul, orice carte cumpăra şi nu o împrumuta nimănui, pentru nimic. Strînsese astfel, cam vreo două mii. În tovărăşia lor şi a samovarului, îşi petrecea, în sihăstria lui, la gura sobei, nopţile de iarnă.

Trecurăm la altele, vorbirăm de greutăţile vieţii, de „criză", lucruri pe cari conu Rache le ştia doar din auzite. Bogat de la naştere, fusese totdeauna mai presus de nevoi; deopotrivă înstărită soţia lui, avut prin sine şi mai avut prin căsătorie unicul lor fiu, inginerul petrolist, iar pe nepoţică, singură de asemeni la părinţi, o mai aşteptau şi alte moşteniri. De altmintreli, cu toate că în timpul din urmă conu Rache suferise pagube simţitoare, rămînînd cu mulţi bani încurcaţi sau necăpătuiţi, nu se plînse.

Era altceva care îl costa. Dintre vechile legături de breaslă, de sindrofie, de petrecere, bărbaţi şi femei, cele ce mai supravieţuiseră se daseră aproape toate la fund, doborîte cari de beteşuguri cari de ruină. Singură Masinca Drîngeanu, rămăsese tînără, frumoasă, chiabură; deşi cam de aceeaşi vîrstă cu dînsul, ar fi putut trece drept fiica lui. Prînzise în ajun la dînsa, se înfruptase din toate noutăţile, răscoliseră împreună prin atît de bogata tolbă de amintiri.

Cunoşteam slăbiciunea ce de-o jumătate de veac conu Rache avea de divina ţaţă. Aducea, chiar cînd nu prea venea, vorba despre dînsa şi nu mai înceta cu laudele şi cu admirarea, la care ştia că mă întovărăşeam cu totul. Pornise dar să-mi spuie, fără să mă mai întrebe dacă n-o ştiam şi eu, cum şi era, isprava cea din urmă a ei, însurătoarea lui Valer Mamunciu, cînd deodată se întrerupse, apucîndu-mă de braţ.

— Vezi, îmi zise, cu oarecare taină, femeia care a intrat acum, cu un pachet, şi vine spre noi ?

Femeia se oprise la a doua masă de la a noastră, şi se aşezase, după ce răspunsese la ploconeala lui conu Rache.

— O vezi, îmi mai şopti el, în vreme ce chelnerul, luînd de la dînsa comanda, o ascundea de noi : să te uiţi la ea bine.

Timp de peste un sfert de ceas, nu făcui altceva ; nu cred să mai fi privit vreodată cu atîta stăruinţă şi mai cercetător o femeie, ceea ce-mi fu cu putinţă fără să mă sfiesc, dînsa fiind ocupată numai de ceea ce avea în pahar şi pe taler. Dar cu cît o priveam mai mult, vedeam la ea mai puţin. Între două vîrste, nici bătrînă nici tînără, nici frumoasă nici urîtă, nici înaltă nici scundă, nici grasă nici slabă, la trăsuri potrivită şi fără vreun semn anume, nu chiar la modă şi nu demodată, nu avea nimic, dar nimic deosebit. Aş fi urmat să o privesc totuşi dacă femeia

ar fi zăbovit, îndată însă ce îşi isprăvi ultima bucată de crenvirşt şi sorbi fundul halbei plăti, îşi luă pachetul şi plecă înclinînd spre noi uşor, fără a zîmbi, capul.

— Ei, ai văzut-o ? mă întrebă conu Rache, care pînă atunci nu mai rostise nici un cuvînt. Asta e văduva lui Gogu Nicolau.

Gogu Nicolau ?... Scotocii prin toate fundurile de sertare ale ţinerii mele de minte, fără a găsi nimic legat de acest nume. Cu atît mai puţin făcea el să se înfiripe cît de aburit măcar, de şters, vreun chip... Gogu Nicolau...

— Cît a stat dînsa, alături, parcă l-am văzut, în carne şi oase, şi pe el — la masa aia chiar se aşezau cînd veneau împreună — da, parcă l-am văzut aşa cum era : îndesat şi mărunt, cu gîtul scurt şi capul rotund lăsat pe ceafă, la faţă plin, cu nas şi ochi mici, cu mustăcioara cînepie, tunsă...

Cîţiva ani, cocoana Lina, aşa o cheamă pe văduvă, a purtat o broşă cu fotografia lui, dar nu pe smalt ; de hîrtie, cu sticlă deasupra. Din ce în ce chipul a ieşit, pînă nu s-a mai deosebit de loc. Aşa s-a întîmplat şi cu amintirea lui. Afară de nevastă-sa şi de mine, poate nu mai e nimeni ca să i-o păstreze.

Gogu Nicolau era şef de birou, la finanţe, la contabilitate. Împlinise în 98 treizeci şi nouă de ani şi era însurat, fără copii, cu femeia ce fu adineaori aici ; mai tînără decît el cu vreo zece. Deşi nepotriviţi la fire : ea liniştită, tăcută, rece, el dezgheţat,

vorbăreţ, prietenos, sau poate tocmai de aceea, se înţelegeau şi trăiau bine împreună. Aveau şi cu ce: el, în afară de leafă, cotoare de treizeci de mii de lei, ea o pereche de case în Sfinţii Apostoli, case gemene, sistem vagon, una în faţa celeilalte, amîndouă cu totul la fel, în afară de un singur lucru: curtea celei din stînga, pe care o locuiau proprietarii îmbuca fundul celei din dreapta, închiriată unui becher bătrîn pe o mie două sute de lei. Poate ce-l făcuse pe Gogu Nicolau să se însoare cu Elena Zaharescu fuseseră acele case, la cari cred că, în felul pisicesc, ţinea mai mult decît la stăpîna lor, le da tot soiul de îngrijiri, nu se ducea nici nu se întorcea fără să se oprească să le mai arunce o privire. În afară de ceasurile de slujbă — era un harnic şi priceput slujbaş — nu se mişca de acasă, unde găsea totdeauna ceva de meremetisit, de văpsit, de şters, de lustruit. Duminica şi sărbătorile venea la bererie cu nevastă-sa, căreia îi plăceau crenvirştii şi berea, iar seara nu ieşea, se culca devreme; vara numai, cînd mînca în grădiniţa ce-şi făcuse în fundul de curte rupt de la chiriaş, îi plăcea să întîrzie cu ţigara şi cu un păhărel de poşircă, la lumina chioară a unui felinar de masă, în mirosul coteţelor şi privăţilor de la vecini. Şi tot vara, potrivindu-se obşteştei dobitocii bucureştene de a se lipsi fiecare de rostul şi binele de acasă pentru a merge să se strîmtoreze, să mucegăiască ori să degere pe scump la vreo sălbăticie de munte

sau de băi, Gogu Nicolau mergea să-şi petreacă luna de odihnă la Buşteni.

La Buşteni dar, în cea din urmă duminică a lui iunie din 98, a plecat dimineaţa cu trenul de plăcere să ia o odaie cu chirie la un ţăran. A găsit ce-i trebuia şi a dat patruzeci de lei arvună. A luat masa la birt „la Bucegi" unde s-a întîlnit cu Lică Ştefănescu, şef de birou la domenii, prieten de cînd erau amîndoi copişti şi domeniile erau în aripa dreaptă a clădirii finanţelor. S-au mai plimbat, s-au mai cinstit pînă la trenul de seară în care s-au suit împreună ca să se întoarcă la Bucureşti. La Cîmpina, Gogu Nicolau a cumpărat două ciorchine de cireşi legate pe beţişoare ca să le ducă acasă. Cînd au ajuns în Gara de Nord, pe înnoptate, au ieşit prin gangul din stînga, ca să ia, în dosul gării, tramvaiul roşu, de Luther, 12, să-i lase la Casa de Depuneri, de unde să meargă, tot împreună, pe jos, pînă acasă ; erau aproape vecini : Lică sta în Apolodor. Cînd au ajuns la poartă, Gogu s-a răzgîndit şi s-a despărţit de tovarăşul de drum, zicînd că are de lăsat undeva o vorbă ; pe urmă avea să ia tramvaiul albastru, 10, la Matache Măcelaru şi să-i iasă poate lui Lică înainte ; tramvaiul albastru trecea mult mai des decît cel roşu. Nu s-a întîmplat însă aşa şi Lică s-a întors singur. Acasă, cocoana Lina l-a aşteptat pe Gogu cu ciorba de dovlecei pe maşină pînă tîrziu, dar Gogu n-a venit . . . . . .
. . . . . şi . . . . . .

n-a mai venit niciodată . . . . . şi nu s-a mai aflat despre el nimic . . . . . .

Dintre tainele ce am întîlnit în cei patruzeci şi doi de ani de meserie, şi sunt multe, e netăgăduit cea mai desăvîrşită, cea mai adîncă. Ce a fost acea vorbă pe care a ţinut să o lase, cui şi unde ? Toate întrebările ce s-au pus au rămas fără răspuns, toate presupunerile, neîndreptăţite, toate cercetările, sterpe. O felie de oraş am luat-o sub plasă, am împănat-o cu agenţi, am puricat casă cu casă, din pod pînă în pivniţă, am descusut pe toată lumea, de la mic la mare, am surchidit mişuna bărbătească şi femeiască a hanurilor, cîrciumilor şi cafenelelor din apropierea gării, doar o răsufla ceva. Dar nimic. În cărţi de alde astea — şi-mi arăta pe cea de pe masă — un sîmbure de cireaşă e de ajuns pentru fratele detectiv ca să descurce toată treaba, în realitate nu e însă aşa. Am încercat fără folos tot ce mi-a trecut prin minte ; cel dintîi, la noi, am întrebuinţat cîini în poliţie, am dat celor mai buni copoi ai prietenilor mei vînători să miroasă o rufă purtată de cel pierit ca să-i ia urma, am fost pînă şi la vestita ghicitoare de la Cotroceni. Ei bine, mi-a spus că-l vede cu un alt bărbat oacheş, merg împreună pînă la poartă. Apoi cărţile se închideau ; aşa cum a fost : de cînd, în poarta gării, Gogu Nicolau s-a despărţit de tovarăşul său de drum, parcă l-a înghiţit pămîntul sau s-a înălţat la cer. Şi la taina aceasta, se adăogase pentru mine,

mai aţîţătoare, alta, aceea a nepăsării nevestei lui. Nenorocirea care a lovit-o — dacă pentru dînsa a însemnat nenorocire — a întîmpinat-o cu o seninătate aproape dispreţuitoare, mergînd pînă la nesimţire sau... ştiu eu ce să mai zic ? — tulburată nu s-a arătat o singură clipă, o lacrimă, un suspin cît de uşor, un cît de slab semn de părere de rău măcar n-a surprins la dînsa nimeni, port cernit n-a îmbrăcat niciodată, viaţa ei n-a suferit nici o schimbare : în duminica următoare aceleia în care soţul ei s-a dus şi n-a mai venit, am văzut-o cu ochii mei, tot la masa de colo, singură, luîndu-şi liniştită crenvirştii şi berea, aşa cum ai văzut-o şi tu astăzi, pe cînd eu viaţa mi-o întorsesem pe dos, nu mai ştiam nici de casă, nici de masă, nici de odihnă, străduindu-mă să-l scot din pămînt, din iarbă verde pe Gogu Nicolau şi asta nu fără jertfe, de sănătate chiar ; de vedeam doi vorbind mai pe şoptite bănuiam că e despre Gogu Nicolau şi numele i-l auzeam fluturîndu-mi la urechi, noaptea mi se părea că-l zăresc trecînd în tramvai, ori în trăsură, ori pe jos, furişîndu-se pe lîngă ziduri sau uluci, în jacheţica lui cu poale scurte şi cu umbletul lui pripit, noaptea îl visam, şi ştii ce alandala sunt visele şi cîtă zăpăceală aduc în capul acelora cari, ca mine, cred în ele. Slăbisem, eram neliniştit, aveam tresăreli, nu puteam să ascult cu luare-aminte nimic dacă nu era despre Gogu Nicolau, cînd aveam de spus ceva, o încuream, nu găseam cuvintele, mă

făcusem poznac, ursuz, lucru care, firește, a fost băgat de seamă de toată lumea, deci și de prefect. „Ce e cu tine Rache, m-a întrebat în felul său glumeț, într-o zi, mai lasă-te de Masinca, nu vezi în ce hal ai ajuns ? Ori ții să-ți facem o coroană și să-i punem pe panglică : «Neuitatului nostru coleg. Funcționarii Prefecturii Poliției Capitalei.»“ I-am răspuns foarte serios : „Nu e Masinca, excelență, e Gogu Nicolau“. L-am văzut atunci că se încruntă. „Ce Gogu Nicolau ? Cum Gogu Nicolau ?... ai înnebunit Rache ? vino-ți în fire !“

L-am lămurit din fir pînă în ață. S-a înseninat, a zîmbit. „De ce nu mi-ai spus din capul locului, «mazetă», că nu ți-ai mai fi dat atîta cazną ! Din moment ce s-a constatat că nu se dase la fund pentru că ar fi săvîrșit ceva necinstit — bani nu mînuia și la hîrtiile ce avea de lucrat era înlăturată putința de măsluire — mai făcea să-și bată cineva capul ? A pierit — pace bună ! Și, dînd cu dispreț din umeri : Un șef de birou ! Tu nu știai — și, într-adevăr, nu știam încă pînă atunci — că, în țările din apus, pier, în felul acesta, fără urmă, în fiecare an, mii și mii ? Sunt unii cari, sub imboldul aceleiași porniri ca la unele dobitoace, fug de la casa lor, departe, și se ascund cînd simt că li se apropie sfîrșitul.“

Îmi porunci să curm cercetările și pînă în cîteva zile să fiu gata de plecare. Aveam, și în anul acela, să însoțesc pe vodă în călătorie în străinătate.

Au trecut de atunci atîţia mari de ani, treizeci şi doi. Estimp curiozitatea de a şti ce a fost cu Gogu Nicolau s-a stins. Să aflu, cred că nu m-ar mai interesa. Dar e alta care mi-a rămas, tot vie, şi-mi va rămîne totdeauna: dacă femeia cu crenvirştii şi cu berea nu ştie ea ceva?

Conu Rache închise iar ochii.

„Sur les misères physiologiques le secret ne sera pas toujours gardé.“ [1]

Alfred Dumaine

— A început să-mi placă să povestesc, murmură ca pentru dînsul numai. Semn de bătrîneţe.

Ar fi fost, la vîrsta lui, mergea pe şaptezeci şi şapte de ani, al doilea după albeaţa strălucitoare a părului tuns scurt şi a lungilor mustăţi. Încolo, voinic şi verde. Iar vioiciunea limpede a privirii îi întinerea şi mai mult faţa de om sănătos şi trăit bine, trandafirie şi netedă, precum îi fusese întreaga viaţă.

— În ce priveşte bătrîneţea, glumii, s-ar cădea să cunoaştem şi părerea cocoanei Masinca.

— Vezi, aşa se scrie istoria. Alţii, atîţia, mulţi, au fost cu folosul, eu cu ponosul. Află că între Masinca şi mine n-a fost nimic şi numai Dumnezeu ştie cît am dorit ; am întrebuinţat toate mijloacele ca să ajung la aceea ce îmi părea ţelul cel mai mare al vieţii mele, cel din urmă, însă în zadar. I-am cerut mîna, e de atunci aproape o jumătate de veac, era după despărţenia ei de bărbatul dintîi, de Caegiu. „Rache dragă, mi-a spus, ţin prea mult la tine ca să ţi-o dau, ar fi păcat, zău, mi-e milă să te las şi pe

[1] *„Secretul mizeriei fiziologice nu este totdeauna păstrat“* (fr.).

tine pe drumuri şi cu inima zdrobită. Poate să-ţi dau altceva, altădată..." Şi n-a fost niciodată. De aceea am şi rămas prieteni, că tu ştii : de la prietenie se întîmplă să se treacă la dragoste, dar după dragoste prietenie nu mai poate fi. Şi, fără a-şi stăpîni un suspin : Dacă n-a fost să fie !

Luă halba s-o ducă la gură.

— Las-o, coane Rache, să-ţi aducă alta, asta e trezită.

— Cum sunt şi eu şi amintirile mele.

— Ei, aşa cum sunt, să vrei dumneata să le scrii !

— Sunt prea multe ; n-aş mai avea vreme. Cîte cărţi ar trebui ca să le încapă pe toate : s-au adunat atîtea în atîţia mari de ani ! Multe şi de tot soiul, frumoase şi urîte, vesele şi triste, măreţe şi josnice, pipărate, scîrboase, groaznice... zguduitoare...

— Ca aceea de la venirea împăratului Alexandru [1] al doilea în Bucureşti, cînd vi s-a pus în vedere că, dacă se întîmplă ceva, răspundeţi cu capul ?

— Ţi-a spus-o Daniel Zorilă ; da, eram comisari amîndoi, cei mai levenţi şi mai tineri, ne dase raionul palatului. Bietul Zorilă ! cum am fost tovarăşi de viaţă, s-ar fi putut să fim şi de moarte. A fost mare hop de trecut atunci, ce dîrdîieli pe noi, ce sudori, om pomeni-o ! Dar, e alta întîmplarea la care m-am gîndit cînd am zis zguduitoare.

---

[1] *Alexandru al II-lea* (1818—1881), împărat al Rusiei sub domnia căruia s-a efectuat reforma agrară (1861) ; în luna mai 1877 a fost la Bucureşti împreună cu marele duce Nicolae, cu care prilej s-a dezbătut problema cooperării militare româno-ruse împotriva turcilor. A murit asasinat la Petersburg.

— Ştii tu, mă întrebă, după un răstimp de tăcere, la colţ unde se taie Calea Moşilor cu bulevardul, pe dreapta, cum mergi spre Pache, e o cîrciumă.

— Îi zicea : „la Niţă".

— O cîrciumă veche...

— Mai veche decît mine, în tot cazul, o ştiu de patruzeci de ani, acum vreo douăzeci, întîmplător, i-am fost de cîteva ori chiar muşteriu.

— Cîrciuma asta are pe bulevard o curticică prin care se intră într-o săliţă.

— ... din care dai într-o odăiţă...

— ... cu o masă, scaune şi o canapea de muşama...

— ... şontoroagă, desfundată, scofîlcită, care are şi ea amintirile ei.

— Are, apăsă grav conu Rache. Şi, în dosul cîrciumei e un loc viran...

— ... îngust, cu două feţe, una pe bulevard, alta pe Calea Moşilor, uneori cu uluci, alteori fără şi întotdeauna plin de hîrtii, de gunoaie, de mortăciuni.

— Îl ştii va să zică ?

— Dar cum nu, păcatele mele, coane Rache, numai în aceşti şapte ani din urmă de cîte ori am fost osîndit să-l văd ; nu răspunde pe Calea Moşilor, în faţa casei unde pînă primăvara asta a fost percepţia noastră, a dumitale şi a mea ? E, dacă nu mă înşel, al epitropiei armeneşti.

— Păi, era mahala armenească acolo.

— Am apucat-o. Între cireşii înfloriţi, se afundau sub acoperişuri grele de ţiglă, vechi case cu pridvor, parcă pustii. Rar, la portiţe, ieşeau, sfioşi, copii fără

sînge în obraz, cu ochi mari şi negri, sprîncenaţi şi trişti, să privească, aşa cum făceam şi eu, de la fereastra locuinţei mătuşei mele din capul străzii Vîntului, ameţitoarea mişcare de pe podul Tîrgului de afară. În faţa cîrciumii cu pricina, pe bulevard, era un fel de ruină care s-a dărîmat în urmă : hotelul Athena.

— Aşa ! Acum, încheie el, că suntem în deplină cunoştinţă a locurilor, să păşim la cele petrecute.

Mi s-a dat, într-o vară, însărcinarea de a însoţi pe un atotputernic ministru în drumurile ce, cam o dată pe săptămînă, avea de făcut la Sinaia. Am primit-o cu oarecare sfială ; se cunoştea firea arţăgoasă şi iute a acestui om greu de mulţumit şi de împăcat. Şi totuşi nu fără plăcere ; mi se da prilejul să-l cunosc mai de aproape şi să văd de nu izbutesc să mă iau cu dînsul bine aşa cum mă luasem şi cu alţii de treapta lui şi mai de sus, pe cari îi avusesem de dădăcit. A mers mai lesne decît nădăjduisem ; după întîiul drum mi-a dat mîna — la vodă însuşi ajunsesem la două degete —, după al doilea, mi-a dat trăsura lui să mă ducă acasă, după al treilea, m-a oprit la masă. Dar să nu crezi că pentru a-i intra în voie şi a-i fi pe plac a trebuit să-mi dau vreo silinţă, să fac, ori să nu fac, ceva, într-adins sau anume. Avea groază de tutun ; eu nu fumam nici înainte. Cînd toamna, o dată cu acele duceri-întoarceri a încetat şi rostul meu pe lîngă dînsul, m-a chemat să-mi spuie să viu să-l văd cît mai

des şi a dat, în faţa mea, poruncă să fiu primit întotdeauna. „*Mon cher,* mi-a şoptit şeful lui de cabinet, un băiat tare drăguţ şi de viaţă, *vous êtes pharamineux, ma parole* [1], ai îmblînzit fiara".

Avea ceva de fiară mare într-adevăr, de vier, de zimbru ţeapăn şi dîrj, uşor de mîniat şi oricînd gata să se năpustească asupra vrăjmaşului să-l sfîşie şi să-l calce în picioare. Era un om dintr-o bucată, un luptător primejdios şi aprig. Să cruţe nu ştia, nici să ierte: „*adversus hostem aeterna auctoritas*" [2], rostea cel puţin o dată pe zi ca şi: „nu mă tem de soarta lui Barbu Catargiu [3]!" Niţel să fi încercat un trimis străin să se îmbăţoşeze, că-i trîntea, tare întotdeauna pe temeiul său de drept: „România nu e ţară de capitulaţii". Lui vodă însuşi nu se codea să-i mîrîie: „Sire, iau răspunderea, toată răspunderea", cu acel glas adînc ce, la tribună, se umfla tunător şi vajnic. Înţelegi dar că, dacă era preţuit de mulţi şi temut de toţi, iubit nu putea fi de nimeni şi nici nu ţinea, respingînd cu uriaşul dispreţ ce însufleţea viu puternica sa făptură, pînă şi prietenia.

Îţi închipui că nu l-am lăsat să mă dorească, nici să mă uite. Îmi dasem seama că eram omul care îi

---

[1] „*Dragul meu, eşti uluitor, pe cuvînt...*" (fr.)

[2] „*În faţa duşmanului (să ai) întotdeauna autoritate*" (lat.).

[3] *Barbu Catargi* (1807—1862), politician, conducător al Partidului conservator care a luat fiinţă în perioada Unirii Principatelor. Exponent al intereselor moşierimii, el a constituit primul guvern comun al Principatelor Unite în 1862. A murit asasinat în acelaşi an.

trebuia. Curînd a trecut asupra mea de fapt îndatoririle cele mai grele ale şefului său de cabinet. Noaptea, cînd îi plăcea să lucreze în liniştea bogatei sale biblioteci, cu perdelele lăsate, îi dam ajutor; îmi dicta, adesea pînă la ziua albă. Fără să se mai culce, se spăla, se primenea, se îmbrăca şi mergea la minister, după-amiazi avea Cameră, Senat, consiliu, primiri şi seara o lua de-a capul, uneori săptămîni în şir.

Spre iarnă, aşteptîndu-l odată, la dînsul, mi s-a spus că mă pofteşte coniţa în salonul cel mic.

De naştere mai moţată decît soţul ei, mai bogată, nu frumoasă, dar zveltă, mlădioasă şi dreaptă, cu portul semeţ, avea fermecul deosebit al femeilor sterpe. O fiinţă de lux, făcută pentru găteală şi podoabe şi despre care nu se putea spune mai mult decît că era o cocoană mare. Demnitatea vieţii sale o pusese la adăpost de bîrfeli, iar de politică era cu totul străină.

Mă chemase să-mi dea nişte butoni de manşetă — ăştia cari îi port — în semn de recunoştinţă că împărtăşisem greaua trudă a soţului ei şi m-a întrebat dacă cred că guvernul mai stă mult? Dorea să cadă cît mai repede.

Înainte de sărbătorile Crăciunului, ministrul mi-a înmînat o hîrtie cu care să trec a doua zi la casieria ministerului să încasez trei mii de lei. Am îndoit hîrtia deasupra iscăliturii şi am rupt-o, întinzîndu-i înapoi partea de sus şi băgînd-o pe cea de jos în buzunar.

— Domnule ministru, i-am zis, să mă iertaţi dacă nu vă păstrez decît iscălitura, dar mă socotesc destul de plătit de a lucra pe lîngă excelenţa-voastră. Şi apoi nu sunt fără avere : cu nevasta împreună avem, deosebit de leafa mea, venit vreo patruzeci de mii de lei şi nu plătim chirie.

A sărit în sus.

— Cum, cu capul şi cu cartea dumitale, să ai patruzeci de mii de lei pe an şi casă şi să mucezeşti în poliţie ? Dar e curată nebunie ! Trebuie să faci politică cu mine, data viitoare cînd viu la putere vei fi deputat sau senator. S-a hotărît !

Dar, pînă atunci aveau să mai fie cîţiva ani, aşa că mi-am văzut înainte de treabă. Vremea a trecut şi primăvara următoare era pe sfîrşite.

Într-o seară ministrul a mers la un prînz de gală la legaţia Austriei, poate pentru întîia oară singur ; soţia lui era oprită să iasă ; răcise. M-am dus şi eu acasă devreme, dar nu m-am dezbrăcat să mă culc ; deşi obosit, nu-mi era somn ; tot alungîndu-l nopţi şi nopţi, mi-l speriasem. Am luat la întîmplare o carte : *L'histoire des Treize* [1] de Balzac.

Mă cufundasem în citire cînd, către miezul nopţii, am auzit oprindu-se o trăsură la poartă şi numaidecît apoi bătînd cineva tare la uşă. Am ieşit şi am recunoscut, în livreaua lui cafenie, pe feciorul ministrului. Era la faţă ca varul.

---

[1] *Povestea celor treisprezece*, trilogie romanescă de Honoré de Balzac (face parte din ciclul *Comedia umană*), în care se înfăţişează activitatea nebuloasă a unei asociaţii secrete.

— Coniţa, bîlbîi el, vrea să vă vorbească. Uitaţi-vă, vine !

Gătită şi sulimenită nu avea nimic schimbat. Tot aşa fără grabă cum intrase, s-a aşezat şi a vorbit. În noaptea aceea am înţeles-o, mi-am dat seama că în amănunţita şi migăloasa ei potriveală dinafară, se resfrîngea, făcută şi prefăcută deopotrivă, fiinţa sa lăuntrică ; altmintreli ce tărie de suflet ar fi trebuit să aibă ca, de loc mişcată, cum arăta, să poată povesti liniştită, rece, un lucru pe care eu auzindu-l, simţeam că-mi vine nebunie.

Cam cu un ceas înainte, ministrul ieşise de la legaţie şi, ajutat de fecior, se urcase în trăsura lui, trăsură deschisă cu coşul lăsat, care plecase, la pasul cailor grei, pe strada Vienei, o luase apoi la dreapta pe Calea Victoriei şi iar la dreapta pe strada Romană pînă acasă. Cînd a tras la scară, feciorul, care a sărit de pe capră să-şi ajute stăpînul să coboare, a scos un ţipăt : ministrul nu mai era în trăsură.

Fusese, mărturisea, vina ei că-l lăsase singur. Scăpase tocmai în acea seară din vedere să mi-l dea în seamă ; ştiam desigur... vara trecută dînsa ceruse de la poliţie pe cineva cît mai de încredere, mai serios, mai bine, să-l privegheze pe soţul ei de aproape şi avusese norocul ca acela să fiu eu. Şi acum, în grozava împrejurare prin care trecea, la mine alergase, în mine mai avea o slabă nădejde. Ah ! să nu fi fost afurisita de politică, vechea lui racilă, aţipind stăvilită, ar fi rămas ascunsă. Lui i-ar fi trebuit odihnă, linişte, îngrijiri, nu acea aţîţare necontenită, acel ne-

curmat zbucium. Prea întinsă, coarda vătămată trebuise să plesnească.

Astea mi le spunea franţuzeşte ; născută, crescută şi trăită pînă la măritiş în străinătate, nu ştia, ca atîtea altele din lumea ei, boabă româneşte. Tusea îi trunchea mereu vorba şi batista, cu care cerca să şi-o înnăbuşe, o lua de la gură pătată de un roşu ce nu putea fi numai cel de buze. Iar chipul şi privirea îi trădau, aspră, o neîndurată hotărîre.

Ne aflam, răspica dînsa, în faţa unui fapt împlinit, tot ce mai rămînea era, dacă se putea, să nu fie dat în vileag şi aceasta cu orice preţ, chiar cu al vieţii soţului său. Mă ruga să încerc eu să-l caut şi dacă, printr-o minune, s-ar întîmpla să-l găsesc, viu sau mort, să-l aduc numaidecît acasă, în cea mai mare taină. Cînd zicea să nu se afle, înţelegea numai de cei de „sus", altfel era chiar nevoie de doi-trei „subalterni" zdraveni : dacă s-ar fi împotrivit cumva — ştiam cît era de vînjos — să nu fi pregetat a pune să-l încăluşeze şi să-l lege. Şi-mi cerea să jur că voi face întocmai.

Mă dezmeticii după ce rămăsei singur. Să nu fi fost parfumul gras şi greu ce lăsase în urma ei femeia care plecase, după ce-mi luase jurămîntul, aş fi crezut că visasem. Nu-mi închipuisem pînă atunci să pot fi vreodată supus la o atît de grea încercare. Că vezi, eu mai jurasem o dată, atunci cînd intrasem în slujbă şi eram acum legat de două jurăminte potrivnice dintre cari pe unul trebuia să-l calc. Pentru vreun altul n-ar fi fost nimic mai uşor decît să meargă dimineaţa

la ministerească, liniştit, să-i spuie că-şi dase, cum ar fi şi fost fireşte, osteneala în zadar şi apoi, făcînd pe nisnaiul, să-şi vadă înainte de rosturi fără a se sinchisi. Eu însă, fecior, nepot şi strănepot de hagiu, hagiu eu-însumi — am făcut, ştii, un Paşte la Ierusalim — puteam oare aşa ceva ? Datoria mea ar fi fost să merg într-un suflet să-i aduc prefectului totul la cunoştinţă ca, la rîndul lui, să se ducă şi el, neîntîrziat, la palat, să-l deştepte pe vodă şi să-i raporteze — aşa era pe vremea mea, nu ştiu cum o mai fi acuma cu boierii noi... Chibzuiala mi-a fost scurtă : a mai fi pregetat era de prisos ; ca să rămîn credincios unuia din jurăminte trebuia să mă dezleg de celălalt şi nu aveam nici măcar putinţa să aleg. Am luat deci o foaie de hîrtie şi, stăpînindu-mi tremurul mîinii, mi-am scris demisia. După ce am iscălit-o, mi s-a risipit tulburarea, m-am simţit uşurat. Am deschis fereastra să iasă parfumul care, îndulcindu-se, se făcuse mai pătrunzător şi-mi da greaţă. Aerul de afară era jilav şi lin. Plutind agale deasupra oraşului adormit, se strecura în trecere un nor.

Trebuia acum să plec în cercetare. Se putea însă, mai mare nebunie — spune — unde s-o fi apucat, un om singur, încotro ? Ei, în atare împrejurare — şi conu Rache luase între două degete cartea de pe masă şi o scutura — ce-ar fi făcut în locul meu detectivul cel mai năzdrăvan ? S-ar fi plimbat şi dînsul prin odaie pînă cînd, obosind, s-ar fi lăsat să cadă pe un scaun ; poate că n-ar fi avut chiar ca mine fierbinţeală : fără să fi pirotit, în capul meu, întîmplarea

ministrului se împletea, la fel de prăpăstioasă, cu cele din *l'Histoire des Treize.*

Dar deodată tresării...

— Nene, nene ! auzii la fereastră. Cunoscui glasul nepotului meu Petrică, bietul Petrică Ştefu, tu nu-l ştii, care a fost la Galaţi, la Curte ; s-a prăpădit tînăr încă, săracul, de inimă. L-am ţinut la mine în casă, ca pe copilul meu, cît a fost în universitate şi ca să aibă şi el un ban-doi, ca băieţii, îi făcusem rost de un loc de subcomisar.

— Hai, nene, lasă tot şi vino numaidecît !

— Dar ce e ?

— Hai, îţi spun eu pe drum, hai numai odată, pentru Dumnezeu ! Şi-mi închise geamurile pe dinafară. Cum am ieşit, nu mai ştiu. Şi am pornit-o amîndoi pe Armenească, spre bulevard. Nici o birjă goală. Estimp, îmi povestea pripit, înecîndu-se.

Fusese la sindrofie, în Spătar, la o cocoană, Ana Melic, în casa aceea bătrînească. Plecînd de acolo însoţise o mosafiră pînă acasă, în Plantelor. Cînd s-a întors, a fost oprit la colţul bulevardului de gardistul din post care i-a raportat că, trecînd cu puţin înainte, ca să nu ocolească, în Calea Moşilor, prin locul viran de care fu vorba, dase peste o matahală de om bine îmbrăcat, întins cu faţa în jos, pe un maldăr de gunoi. A încercat să-l scoale, l-a zgîlţîit, dar degeaba ; trebuie să fi fost pilit numărul unu. S-a dus să-l vadă şi Petrică. Faptul că avea pălărie înaltă nu l-a izbit, pe atunci purta „joben" toată lumea, toată ziua. Să-l trezească n-a izbutit nici Petrică, s-a mulţumit numai,

ajutat de gardist, să-l întoarcă pe spate. I s-au tăiat atunci picioarele: latul piept al adormitului era brăzdat în veriu, peste cămaşă, de o largă lentă [1] galbenă, iar pe frac străluceau una deasupra alteia două stele de argint.

— ...ministrul! îngînai, apucîndu-mă de grilajul casei Stăncescu să nu cad. La lumina albăstruie a lămpilor Iablochkoff [2], mi-a spus pe urmă Petrică, parcă-mi luase pînza de pe obraz. Făcui o încordare deznădăjduită să-mi adun puterile ca să merg înainte, dar nu o găsii pe aceea de a mai rosti un cuvînt. Îţi închipui groaza lui Petrică la gîndul că s-ar fi putut să-mi vie şi mie rău şi să se vadă cu doi în cîrcă.

Cu toată tinereţea lui, la zguduitoarea descoperire, el nu-şi pierduse capul. Întîia lui grijă fusese să nu se afle. Încheiase pardesiul ministrului şi-i ridicase gulerul şi, cum văzuse că în odăiţa de la cîrciumă era întuneric, fiind, ca peste tot, binecunoscut în partea locului — era raionul lui — mersese la cîrciumar, îi suflase la ureche că unui boier îi venise rău pe locul de alături şi că voia să-l aducă în odăiţă. Treaba nu fusese tocmai uşoară, deşi român voinic, deprins să se umerească cu buţile, „jupînul" împreună cu gar-

---

[1] Cordon de mătase sau panglică lată purtată în diagonală, peste piept, de către suverani, demnitari sau posesorii unor înalte distincţii, îndeosebi la solemnităţi.

[2] *Lampă Jablochkoff* (grafie germană), după numele fizicianului rus Pavel Nikolaevici Jablocikov (1847—1894), inventatorul lămpii cu arc fără regulator şi al bobinei de inducţie etc.

distul, alt vlăjgan cît toate zilele, cu mare cazną şi după multe opinteli, izbutiseră să-l care pe boier pînă înăuntru şi să-l culce. Cîrciumarul adusese o pernă şi i-o pusese sub cap, iar Petrică, lăsîndu-l în paza gardistului, se repezise, negăsind birjă, în goană la mine, cu frica de a nu mă găsi acasă.

Ajunsesem în sfîrşit.

În odăiţa joasă, cu lampa afumată, pe canapeaua aceea schiloadă, ministrul zăcea într-un somn greu, un fel de leşin întrerupt în răstimpuri de tresăriri şi zvîcneli puternice. O spumă uşoară i se închega la colţul buzelor. Erau, în vecini, doctori cunoscuţi mie, la colţ dincolo, spiţeria, dar n-aveam voie... singurul lucru ce trebuia să fac era ca, pe furiş, să-l aduc acasă.

...Se trezise, se scula. Spaima mea : să-l fi apucat, Doamne fereşte, o furie, ca Samson [1] ar fi sfărîmat casa pe noi. Dar nimic. Aşezat acum, sta liniştit. Mă cuprinse o milă adîncă. Cu chipul acela umilit, prostit, cu trăsăturile schimbate, nu-l recunoşteam, precum nici dînsul nu arăta să mă recunoască. Ochii, în cari

---

[2] *Samson,* supranumit Hercule al iudeilor, unul dintre judecătorii Israelului. Legenda biblică narează că, aflîndu-se capturat de către filisteni, în urma trădării Dalilei (prin tăierea pletelor, în care rezida taina neasemuitei sale puteri), a fost dus într-un templu unde aceştia sărbătoreau pe zeul lor, Dagon. Samson, care, între timp, crescîndu-i părul, îşi redobîndise forţa herculeană, zguduie cele două coloane ce susţineau acoperişul templului, încît acesta s-a năruit îngropîndu-i, deopotrivă, sub ruinele sale pe prizonier şi pe filisteni.

eram învăţat să văd scăpărînd fulgere, se ţinteau acum în gol, ca fierţi, fălcile acelea puternice, împlinite de favoriţi, erau căzute, larga bărbie îi tremura. Se lăsă fără împotrivire să-l ducem la o birjă căreia îi daseră drumul nişte cheflii. Mă suii şi eu lîngă dînsul, după ce singur ridicai coşul, iar Petrică se cocoţă pe capră, lîngă birjar. O luarăm prin mahala, pe la Popa Rusu, pe la Popa Chiţu, la Făgădău, apoi pe Romană de-a lungul, drept, pînă la dînsul acasă. Spre altă uimire a mea, acolo, el se dete jos singur, intră şi, fără a ne băga de seamă, nici pe mine, nici pe feciorul care ne deschisese îndată ce auzise intrînd în curte o birjă — pe atunci nu erau cauciucuri — fără a ne băga dar de seamă, ca şi cum n-am fi fost, străbătu antreul cu paşi ţepeni şi se sui pe scară la catul al doilea unde era odaia sa de culcare.

Bogata locuinţă avea aerul lugubru al tutulor încăperilor mari cu plante şi cu oglinzi, slab luminate. Voii să mă retrag. Dar, din pervazul uşii salonaşului, de după o perdea, mă chema ministereasa.

Nedezgătită, nedessulimenită, fără un zuluf clîntit : aceeaşi. Îmi ceru să-i povestesc tot ce se întîmplase, pe larg, amănunţit, ascultînd cu luare-aminte dar nu şi mişcată. Mă întrebă apoi unde era Petrică. Îl lăsasem afară, zicîndu-i să mă aştepte în birjă, pe stradă, mai departe. Mă puse să-l chem. Îl adusei şi i-l înfăţişai. Îl întrebă ce putea face pentru el. Răspunsei eu în locul lui ; în faţa boieroaicei, Petrică, de soiul lui dezgheţat şi isteţ, se fîstîcise, pusese ochii în pămînt şi-şi învîrtea pălăria ca prostul. Spusei că îşi

luase în ianuarie, licența, numai cu bile albe, și ținea să intre în magistratură, dar ar fi dorit un loc la Galați unde îi erau așezați părinții, la casa lor. Se făcea tocmai zilele acelea o mișcare.

— Vei merge dumneata, îmi zise, chiar acum dimineața, la ministrul de justiție și-i vei spune, din partea mea, să facă decretul de numire al dumnealui, dar neapărat, chiar dacă locul ar fi făgăduit sau dat altuia.

Trase un sertar de unde scoase trei fișicuri și două hîrtii de o mie și-l rugă pe Petrică să le primească. Să aibe de cărți și de haine mai ales. „Un magistrat, zise, trebuie să fie decent". Și, privindu-l în ochi, adăogă : „discret".

Cînd fu să plecăm, mă luă la o parte să mă previe să fiu față de soțul ei ca și cum nu s-ar fi întîmplat și n-aș fi știut nimic, pentru că nici dînsul nu avea să-și aducă nimic aminte.

Ieșind de acolo, îi spusei lui Petrică să meargă singur cu birja, eu voiam să mă întorc pe jos. Ținu să mă însoțească și făcurăm lungul drum pînă acasă, în Popa Rusu, în tăcere. Îmi lipsește măiestria de a reda starea mea sufletească de atunci, vălmășagul gîndurilor ce mi-a viforît pustietor prin minte în acea noapte, noaptea cea mare, noaptea cea de pomină a vieții mele.

Nu m-am mai culcat. Am luat iar pe Balzac și niciodată nu m-am pătruns întru el atît de bine : nu trăisem și eu oare cîteva ceasuri în plin Balzac ?

Ar fi fost vrednică de pana lui, istoria din acea

noapte, istorie tenebroasă şi stranie. Cum putuse un om atît de greoi, de trupeş, să sară din mersul oricît de încetinit al trăsurii şi încă fără ca vizitiul şi feciorul să simtă, pe unde rătăcise, ce făcuse, ce i se întîmplase înainte să ajungă acolo unde fusese găsit ? Şi-ar fi închipuit cineva ca în omul acela, arătos şi falnic, din huzur croit după un tipar de uriaş, să mocnească o aşa înspăimîntătoare meteahnă ? De cîte ori mi-aduc aminte, îmi pare că mă aflu pe o margine de prăpastie, mă înfior, amuţesc.

Am mers de dimineaţă la Justiţie pentru numirea lui Petrică — s-a făcut îndată, bineînţeles — de acolo la poliţie. Am puricat toate rapoartele, i-am întrebat pe toţi dacă noaptea nu se petrecuse nimic deosebit. — Nimic. Aşteptam pe prefect, cînd mă pomenii cu şeful de cabinet al ministrului dînd buzna în birou la mine.

Venise să-mi aducă la cunoştinţă că „şefesa" îl chemase să-i dea poruncă să ne strecoare, pe mine şi pe Petrică, într-un decret de decoraţii care pleca la semnat. Îl trimisese apoi la primul ministru să-i spuie că dorea să-l vadă cît mai degrabă. Primul ministru venise numaidecît şi stase cu dînsa cam o jumătate de ceas. Se ţinuse apoi, adunat în pripă, un consiliu de miniştri, în care se luase hotărîrea neaşteptată de a pleca de la guvern. Ministrul nostru lipsise de la consiliu ; fiind bolnav, trebuia să stea cîteva zile în casă. Deocamdată nu primea pe nimeni.

Vestea demisiei cabinetului se împrăştiase repede în tot oraşul, laolaltă cu aceea a îmbolnăvirii mi-

nistrului fără a fi puse în legătură. Am mers după-amiazi la Cameră, cu o treabă a prefectului, am mers cam în silă : avea să-şi dezvolte interpelarea asupra situaţiei guvernului poate cea mai mîrşavă dintre javrele cari au ajuns oameni mari la noi şi din cele mai tăvălite, la tot prilejul, de ministrul meu. Se urcase la tribună şi începuse să-şi reverse balele asupra aceluia, fireşte, care lipsă fiind, nu se putea apăra. Nu-mi făcea rău atît să-l aud cît să-l văd, beat de înverşunarea slugii ce poate lovi nepedepsită în stăpîn, cu privirea chiondorîşă şi tulbure, rînjitor şi zbîrlit. De aceea, aşezat în fundul sălii, îmi sprijinisem coatele pe pupitru şi, cu fruntea pe mîinile împreunate, închisesem ochii, cînd, deodată, aprigă ca o grindă, se porni, vie, o răpăială de aplauze.

Visam, era oare cu putinţă ?

...ministrul !...

Îşi luase pe banca ministerială locul lîngă preşedintele de consiliu. Acesta încremenise. De mine ce să mai spun ? Macbeth văzînd arătarea lui Banco [1]. La tribună, soitariul o sfeclise. Pierduse şirul, o încurca, loviturile ce voia să dea, greşind ţinta, se întorceau împotriva lui însuşi, stîrnind haz şi mur-

---

[1] *Macbeth* şi *Banco*, personaje ale tragediei shakespeariene *Macbeth*. După ce l-a ucis pe regele Duncan, pentru a-i uzurpa tronul, Macbeth îl asasinează şi pe Banco, deoarece vrăjitoarele îi prezisesera că „va da naştere unor regi". Obsedat de crimele sale, în timpul unui ospăţ, Macbeth are o halucinaţie : vede spectrul celei de a doua victime a sa (Banco) aşezat în locul său la masă.

mure. O întrerupere sîngeroasă din partea ministrului fu hotărîtoare: stîlcit, cabotinul, cu glas înecat, sfîrşea într-o bălmăjeală jalnică.

În tăcerea adîncă a adunării, străbătută de fiori, ministrul se ridicase să răspundă. Părea mai înalt, mai mare. Niciodată duhul său n-a strălucit mai deplin, mai viu, niciodată cugetarea lui gravă nu s-a întraripat aşa puternic, nu s-a avîntat atît de sus, ca în acea cuvîntare nepregătită ce cuprindea crezul şi testamentul său politic, cuvîntare ce avea să-i fie cea din urmă.

De felul meu, nu vorbesc, nu-mi place; s-o fac, mi se întîmplă rar, atunci însă, vorbesc numai de ce ştiu, prin mine, văzut şi pipăit, nu din auzite, după bănuieli sau presupuneri. Ce s-a petrecut dar cu ministrul mai departe nu ştiu, nici mai mult. Ca de obicei, la căderile de guvern — căci asupra demisiei nu s-a revenit — am avut cu una-alta, încoa şi-ncolo, alergături de-ale slujbei, aşa că abia seara, pe la nouă, am putut merge, şi îţi închipui cu ce frică, la ministru. Casa era cufundată în întuneric, porţile închise. Plecaseră, de zor, în străinătate.

Peste puţine zile, sosea de la Paris ştirea că ministrul murise. Amănunte lipseau şi nici nu s-au aflat vreodată.

Rămăşiţele i-au fost aduse în ţară mai tîrziu, toamna. La strălucita paradă a înmormîntării, cu a cărei orînduială şi priveghere am fost însărcinat, atît

de văduvă cît şi de stăpînire, eu, s-a însoţit pînă şi vremea: a fost ziua cea mai frumoasă din cîte am apucat să văd, o zi mistică, sfîntă. Limpezimea adîncă a văzduhului ei s-a răsfrînt pentru totdeauna în cugetul meu; cu acel trist prilej mi-a fost dat a pătrunde, în toată grozăvia lui amară, înţelesul cuvîntului „deşertăciune". Clipele de reculegere în faţa acelui sicriu pecetluit au cîntărit pentru mine mai greu decît toate încercările şi dinainte şi de pe urmă; sufleteşte m-am simţit schimbat atunci cu totul ca şi cum printr-o vrajă aş fi devenit un alt om.

Nu s-a ştiut pînă cînd a început slujba dacă văduva avea să fie de faţă. De cînd se întorsese, cam cu o săptămînă înainte, nu primise pe nimeni: hotărîrile şi dorinţele şi le adusese la cunoştinţă prin scris — un scris ferm ce nu trăda slăbiciunea şi sfîrşeala de care auzisem vorbindu-se; cîteva persoane, ce fuseseră în vagonul de dormit cu dînsa, o putuseră la sosire zări. Nu ştiu de ce aş fi voit să nu vie, şi, atunci cînd l-am văzut pe Petrică — se repezise de la Galaţi într-un suflet şi-mi fusese de cel mai mare ajutor — cînd l-am văzut luptînd din greu să despice gioata ticsită din biserică şi l-am auzit şoptind: „Văduva, domnilor, faceţi loc, vă rog, văduva", am îngheţat. Tot timpul însă nu mi-am luat ochii de la dînsa.

Înaintase fără grabă, păşind uşor şi respingînd, cu o mişcare semeaţă a capului, perna ce i se aşezase pentru ca, potrivit obiceiului, să îngenunche pe treptele catafalcului, îşi ridicase vălul şi rămăsese în pi-

cioare, dreaptă, cu fruntea sus. Afară de marele doliu, foarte elegant şi acela, nu avea nimic schimbat, tot dichisită, tot sulimenită, răspîndind departe acel ameţitor parfum gras şi greu. Şi, atît de înţepenită, în trufia vechiului său sînge de Bizanţ, încît părea că, îmbălsămată, dînsa era moarta ce se prohodea între atîtea lumini şi flori, şi s-ar fi zis că era într-adevăr neînsufleţită, dacă mîna dreaptă, în care ţinea o batistă, n-ar fi ridicat-o mereu, ca să o aducă nu la ochi, ci la gură, de unde o lua pătată de roşu. Şi după ce roşea batista o schimba cu alta...

În aceeaşi seară, pleca înapoi, în străinătate, la Cannes, unde, înainte de sfîrşitul anului, se stinse şi dînsa. Acolo a ţinut să şi odihnească de veci.

Încrederea cu care m-a cinstit în timpul vieţii sale, a dăinuit şi după moarte. Pe mine m-a însărcinat cu aducerea la îndeplinire a ultimelor ei voinţe. Nu l-a uitat nici pe Petrică ; osebit de zece mii de lei i-a lăsat frumoasa bibliotecă de drept a soţului său. Iar mie, printre alte numeroase lucruri ale acestuia, tabloul ce-l înfăţişează în mărime firească — unul din cele mai minunate ce a semnat ilustrul nostru Mirea [1]. Dar nu singură această măiestrită întruchipare îmi întreţine mereu vie nobila amintire a marelui ministru. Numele său fanariot, cu dînsul stins, îl găsesc tipărit

[1] *George Demetrescu Mirea* (1854—1934), pictor român, autor al unor vaste compoziţii decorative, tablouri istorice şi numeroase portrete.

foarte adesea şi ştiu dinainte atunci că totdeauna trebuie să fie vorba de destoinicie, de cinste, de demnitate, de patriotism, de rîvnă pentru obştescul bine şi e de atîtea ori pentru mine o binefăcătoare mulţumire şi mîngîiere.

— Cum vezi, încheie, după un răstimp de reculegere, soarta mea a fost să rămîn tot timpul în poliţie. N-o spun cu părere de rău : dimpotrivă.

— Ţi-a fost aşa dragă meseria asta, coane Rache ?

— Cîtuşi de puţin.

Să te lămuresc ; tot sunt pornit pe spovedanie. Am fost, de felul meu, ascultător şi cuminte. Mă purtam frumos şi învăţam bine ; mi-am luat licenţa în drept la Paris. Tata, care se bucura de mare trecere, la „roşii“ [1], arvunise pentru mine întîiul loc vacant la tribunalul de Ilfov. Întorcîndu-mă spre ţară, la Viena am lăsat drumul de fier ca să urmez călătoria pe Dunăre. Pe vapor s-a întîmplat să fie şi boierul Manolache Melissiano, fruntaş politic şi „viveur“ renumit ; venea de la Carlsbad. Înainte de Presburg a avut o criză de ficat groaznică. În lipsă de doctor, l-am îngrijit eu, l-am culcat, i-am pus cataplasme. Am crezut, la un moment, că se duce, pînă a doua zi s-a făcut însă bine. S-a bucurat mult cînd a aflat că sunt feciorul bunului său prieten Ruse, şi-a petrecut tot timpul cu mine şi am vorbit de multe şi amestecate, franţuzeşte şi nemţeşte.

[1] Poreclă dată, în epocă, liberalilor.

În săptămîna ce a urmat, conu Manolache era numit prefect al poliţiei Capitalei. L-a chemat numaidecît pe tata care, ca niciodată, a venit la prînz cu un ceas mai tîrziu. Era aci voios, aci dus pe gînduri. După ce mă lăudase, lucru mare, conu Manolache îi ceruse să mă lase pe lîngă dînsul, îi eram de mare trebuinţă, şi atît stăruise încît tata nu i se putuse împotrivi. Să fi stat să mă împotrivesc eu ? De altfel, spunea tata, avea să fie ceva trecător, scurt.

Patruzeci şi doi de ani. *Excusez du peu.* [1]

S-a prăpădit apoi curînd tata, lăsîndu-mă stăpîn pe una din marile averi bucureştene ale timpului — venitul ce am mărturisit atunci ministrului nu era nici jumătate din cît se însuma într-adevăr ; nu e bine să se ştie cît ai. Firesc ar fi fost dar să schimb slujba, dacă ţineam să fiu în slujbă şi nu să trăiesc ca un fecior de bani gata, făcînd cel mult politică, aşa cum mi-a spus atunci ministrul, fără a şti că se face ecoul lumii întregi, a cărei nedumirire fusese sporită de faptul că, după ce rămăsesem în poliţie, nu voiam nici să înaintez, de trei ori cedînd locul unor colegi mai în etate ca, la retragere, să aibă pensie mai mare şi de alte două ca să dau putinţa unor numiri dinafară, politice. Ce m-au făcut să nu părăsesc neprevăzuta carieră au fost, osebit de statornicia de care am dat dovadă în toate, oarecari stăruinţe de sus ades reînnoite. Curînd devenisem

[1] (Ironic :) *Iertaţi, pentru numai* atît. (fr.)

trebuincios, cu timpul indispensabil. Mulțumită averii, am izbutit să-mi înalț breasla: am fost polițistul diplomat, om de Curte și de lume, de lumea mare, de al cărei trai mi-a fost îngăduit astfel a mă împărtăși.

Ani și ani. O epocă.

Îi am nostalgia și cînd, la vie, în singurătatea lungilor nopți, o simt că mă copleșește, chem vrăjitorul. Cu peruca retezată pe frunte drept și pe nasul coroiat și gros cu ochelarii atîrnați de panglica lată, îmi răsare, în frac și cipici cu fundă, Claymoor [1]. Și-mi reînvie, aievea, o chermesă la Cotroceni, un bal la Sutzu, o garden-party la mareșalul Filipescu, o zi de întîi Mai la Butculescu, o după-amiază la curse, șoseaua cu teii în floare în amurg. La recitirea uitatului „Carnet du High-Life", amintirile se deapănă galeșe, înflorite, se îmbulzesc tot mai multe, cînd, deodată, mă tulbur și, cu inima strînsă, las să mi se spulbere frumosul vis. Într-o înșirare de toalete asfințite am găsit: *„Madame***, robe mousseline crême, écharpe rose, chapeau Virot embaumé de roses roses.."* [2].

Ca dintr-o ghirlandă de trandafiri trandafirii, răspîndindu-le mireasma, se desprinde duiosul chip

---

[1] Pseudonimul lui Mihai (Mișu) Văcărescu care făcea așazisa „Cronică mondenă" la ziarul de limbă franceză, ce apărea la București *L'indépendance roumaine.*

[2] *„Doamna***, rochie de muselină crem, eșarfă roz, pălărie Virot împodobită cu înmiresmați trandafiri trandafirii...".* (fr.)

al aceleia ce-şi plătea larg, şi fără nici un soi de compromis, toate răsfăţurile luxului şi toate alintările, eleganţele toate. Moartea soţului său, cu care făcea o pereche ideală, i-a sunat de timpuriu, însă, retragerea. Smulgîndu-se din vîrtejul petrecerilor, şi-a desfăcut minunea de casă şi s-a mutat la Paris, ca să se devoteze acolo creşterii unicului său fiu. Ceva înainte de intrarea noastră în război, s-a întors cu dînsul, care trebuia să tragă sorţul. S-a întîmplat ca pe ea nici să n-o zăresc; pe băiat însă da: o mîndreţe de tînăr. L-a secerat printre cei dintîi exantematicul. Giuvaericalele ei, numeroase şi bogate, au luat calea Moscovei, a fost apoi desproprietărită de cele două moşii, nu s-a apărat, şi ce pămînt i s-a mai lăsat l-a vîndut cînd leul abia pornise să scadă. De atunci, n-am mai ştiut de dînsa nimic; parcă am auzit că plecase iarăşi în străinătate.

Acum trei ani, spre iarnă, într-o seară de burniţă rece, treceam pe strada Clemenţei. De după un colţ de casă, sfiindu-se, o femeie ieşea, întinzînd mîna,

. . . . . .

„chapeau Virot embaumé de roses roses...“

. . . . . .

— Ce-ar fi, îmi zise, după un apăsător răstimp de tăcere, dacă am lua astă-seară masa împreună? Şi unde?

— La mine.

Îi conveni. Plăti slaba socoteală, lăsînd bacşiş îndoitul ei, îşi luă cartea şi plecarăm negrăbiţi, agale. Se însera greoi. Peste oraşul ce vuia înnăbuşit, se

îmbîcsea tulbure prăfăria încinsă. Trecînd prin fața bisericii Zlătari, întîmplător deschisă, dar firav luminată și pustie, ținu să intrăm. Aprinse făclii, se închină la icoane, le sărută. Făcui și eu la fel, dacă n-ar fi fost decît pentru a mulțumi lui Dumnezeu că mă învrednicise să-l aud și eu odată pe Teodor*** povestind. Și literar pe deasupra, cu oglindiri de citiri alese, lucru cu totul neașteptat. Știam că ceea ce-l făcea să fie prețuit de prieteni nu era tocmai convorbirea lui care, mai mult ieftină, îndată ce se depărta de mărunțișurile de toate zilele sau de gluma ușoară, era prea frînată și drămuită. Iar de a rosti nume avea groază.

Era una din dovezile cumințeniei șirete ce avea în sîngele lui gabrovenesc, de două ori strecurat prin sita Șcheiului. Afară de scrinteala cu Masinca, alta nu i se vădise și eu unul m-am îndoit și de aceea: să fi fost cu totul sinceră, ascuns cum era la fire, n-ar fi dat-o în vileag și apoi l-ar fi supus la altfel de jertfe decît trufandalele și muscalii ce pe vremuri obișnuia a-i trimite și cari ce puteau să-l coste, cînd, bineînțeles, îl costau ceva ? Nu era mai puțin adevărat că, deși trezită de o jumătate de veac, tachineria cu „sufletul maichii“ se potrivea, nu se potrivea, îi făcea totdeauna plăcere.

— Coane Rache, îl întrebai cînd ieșirăm în pridvorul bisericii, ai aprins și pentru Masinca o lumînare ?

— Nu, pentru dînsa numai la „Cuțitul de Argint“.

— Va să zică ale Bucureștilor nu le-ai uitat ?

— Ce folos, răspunse, nu fără oarecare poate sinceră melancolie, dacă au uitat ele de mine !

— Nu toate, îl îndreptai, ia priveşte.

Rămăşiţă vie a oraşului de odinioară, un bătrîn muscal care-şi ochise vechiul muşteriu, trăsese în faţa bisericii.

Tolăniţi pe pernele largei trăsuri, lin purtată în trap domol, străbăturăm cîteva străzi, fără a ne mai spune un cuvînt. Potrivit datinei bucureştene de a nu se întoarce cineva acasă fără a trece pe la băcănie, conu Rache opri la una cu renume de pe bulevardul Brătianu. Mă rugă să mă cobor şi eu. Zăbovi mai mult decît la biserică şi se întoarse urmat de un pici încărcat de pachete.

— Merinde pentru la vie, coane Rache ?

— Ba, pentru aici ; poate să prinză bine, dacă facem noapte mare ?

...cum se şi întîmplă. Fu pentru ca să-mi dăruiască — mărgăritar negru fără preţ şi poate fără pereche din tăinuitul său sipet — încă o istorie şi aceasta mulţumită unei fericite inspiraţii ce mi-a venit atunci şi pe care nu ştiu cum s-o binecuvintez.

Ajunşi la mine, trebuind să-mi las mosafirul singur ca să văd de masă, i-am pus înainte o veche lădiţă plină de fotografii vechi — necropolă sau morgă, între pereţii căptuşiţi de mătase „Magenta“ ai căreia odihneşte ca îmbălsămată o întreagă lume

apusă. Cînd, cam peste un sfert de ceas, m-am înapoiat în salon, mi-am găsit oaspele cufundat adînc în contemplarea a trei fotografii puse una lîngă alta — un brelan de dame.

Fără a-şi ridica de la ele ochii, îmi ceru să-i spun cine erau.

Una, cu aer de „*Quos ego*“ [1]... pe o cartă poştală într-o largă rochie înfoiată şi la gît cu un şirag de boabe de chihlibar cît prunele, era bătrîna generăleasă P., tante Arethy, cum îi plăcea să i se zică.

Alta, o „Cabinet Mandy“ [2], ar fi putut sluji tot aşa de bine ca Anna Csillág de reclamă unei pomade sau unui leac împotriva căderii părului. Cu gingaşul ei cap întors ca să privească peste umăr, Lena Ceptureanu îşi arăta din spate, despletită, uimitor de bogata ei coamă, din huzur revărsată pînă la călcîie.

Cine era însă Domniţa de bal costumat care, într-o „cartă de vizită“ de la Duschek [3], părea a vrăji cu ochii pe jumătate închişi şi zîmbind, trandafirul ce ţinea în mînă, nu ştiam nici eu, nici ai mei. Abia atunci mă gîndii ce lesne mi-ar fi fost să aflu de la

---

[1] „*Quos ego...*“ (lat.) reticenţă devenită uzuală: sînt cuvintele rostite de Neptun mîniat pe vînturile dezlănţuite ale mării (*Eneida*, I, 135) şi care exprimă, în subsidiar, o ameninţare, o sfidare.

[2] O fotografie format „Cabinet Mandy“ (ceva mai mare ca o carte poştală).

[3] Atelier fotografic din Bucureşti de la începutul secolului nostru.

cocoana Anicuţa L. ce fusese la acelaşi bal şi dînsa, în poloneză.

— Nu se ştie nici măcar de unde vine, cum a ajuns fotografia asta aici ? întrebă conu Rache.

— Asta da, am cumpărat-o eu acum... nouăsprezece ani de la un ovrei bătrîn care-şi înşira sărăcia de marfă — calendare vechi, cărţi cu haiduci, cheia viselor, epistolia căzută din cer şi felurite poze — pe grilajul palatului Sutzu.

Conu Rache tresări.

— Ţin minte, urmai, fiindcă e unul din rarele lucruri netrebuincioase ce am cumpărat în viaţa mea, n-am uitat nici cît m-a costat : o bănuţă.

— Mi-e şi ruşine şi frică să mărturisesc cît aş fi dat eu pe ea şi aş da chiar. Vezi tu, fotografiile cocoanelor de la acel bal — cel mai izbutit poate de la Sutzu — s-au pus în vînzare ale tutulora, afară de ale uneia singură care, după ce încuviinţase şi dînsa, s-a răzgîndit, a mers la Duschek, a ridicat întreg teancul alor ei cu clişeul împreună şi le-a nimicit pe loc — întreg, mai puţin una ce a pierit — cum ? nu s-a ştiut, din atelier şi nu i s-a mai dat de urmă... Iat-o.

Şi, cu rugă în glas şi-n privire, luînd fotografia şi punînd-o în dreptul inimii : Ai să mi-o încredinţezi, nu e aşa, s-o reproduc ?

— Ar fi o osteneală de prisos, coane Rache, ţine-o ca amintire de la mine.

Uitînd, în felul copiilor, să mai mulţumească, Teodor *** îşi luă darul şi-l băgă cu grijă în despăr-

ţiura cu încheietoare a încăpătorului său portofel, iar pe acesta în buzunarul dinăuntru, dar nu în cel de la haină de unde-l scosese, ci în acela cu nasture al jiletcei.

Aş fi ţinut să adaog că fotografia, ce nu mai era a mea, avea ceva ciudat. Chipul Domniţei, dacă te uitai la el mai îndelung, pierdea din înfăţişarea omenească, luînd-o pe cea de pisică. Dar conu Rache închisese ochii. Şi-i ţinu astfel pînă cînd gongul ne vesti că eram slujiţi.

Fu o masă în doi tăcută foarte. La cafea, mosafirul mă întrebă dacă bănuiam la ce cugetase tot timpul. Îi răspunsei fireşte că la Masinca.

— E drept, recunoscu, dar numai în treacăt şi în legătură cu altceva. Să nu mă fi făcut dînsa să scap ieri trenul, nu te întîlneam azi aşa că atît de rîvnita cît de nemaînădăjduita fotografie nu mai aveam prilejul s-o găsesc niciodată.

Totuşi împăcarea nu e deplină. Mă va munci de acum gîndul în ale cui mîini s-a aflat înainte să ajungă la ovrei. Acesta trebuie s-o fi dobîndit pe nimic ; se vede de pe cît a dat-o ; şi de curînd : e cum nu se poate mai bine păstrată, la întuneric, în album, între filele unei cărţi sau în cutie, e neofilită, cu cartonul nepătat şi teafăr la colţuri. Cine, după ce-a dobîndit-o pe furiş, a ţinut-o astfel mai bine de treizeci de ani şi de ce ? Să fi fost el ? — A tre-

buit să-şi aibă enigma nu numai fiinţa şi tot ce-a fost în legătură cu dînsa, dar pînă şi icoana ei.

Din inimă îţi mulţumesc şi pentru dar şi pentru masă, masă ce va rămîne, cred, cea din urmă de pomină la care m-am ospătat de cînd sunt. Ca într-un gherghef, între ea şi alte trei de odinioară, se ţes bogate, în ostrăvite culori sumbre şi-n aur mohorît, pe dedesubt însă şi cu firul nevăzut, amintirile cele mai romantice şi mai stranii din lungul meu trecut de poliţist. Le-a fost dat să nu fie înmormîntate şi ele o dată cu mine.

„Je n'ai jamais voulu écrire rien d'imaginaire." [1]

Restif de la Bretonne [2]

— Într-o zi, la amiazi, mă pregăteam tocmai să plec de la slujbă, cînd mi se aduse un răvăşel de la gheneräleasa P. Mă poftea foarte stăruitor să viu numaidecît şi neapărat la dînsa. Mi-am zis că de data asta n-a voit să se mai întoarcă Ivan.

Se deprinsese lumea de toată teapa ca, de cîte ori se afla în încurcătură, să alerge la mine — pe cîţi nu i-am scăpat, şi pe cîte, de pagubă, de ruşine, de necinste, de moarte chiar, aşa cum mă vezi. Mi-am făcut biserică în cer, biserică de muşama. Cel mai ales însă, eram înghesuit de cocoane pentru fleacuri, istorii de slugi de obicei, aşa cum era întotdeauna şi aceea a gheneräleasei.

Avea un bucătar rus, Ivan. Deşi rus şi bucătar, Ivan nu bea, dar avea alta, dintr-un nimic îi sărea ţandăra şi atunci lăsa tot baltă şi pleca. Gheneräleasa, care, nu chiar pe nedrept, credea că bucătar

---

[1] *„N-am voit niciodată să scriu ceva imaginar"* (fr).

[2] *Nicolas Restif* (sau *Rétif*) *de la Bretonne* (1734—1806), prodigios romancier francez supranumit şi „Diogene literat", autorul a numeroase romane de factură realistă.

ca el altul nu era, trimetea la mine să i-l aduc cu orice preţ îndărăt ; lucru uşor ; Ivan, cum se supăra, aşa-i şi trecea. Mînam după el un ipistat în acelaşi loc, la nişte muscali d-ăia cari fac turtă dulce, îl găsea la ceai şi treaba era gata. Unde mergea tot aşa strună cu femeile sau cu fetele cînd fugeau de acasă !

Gheneăleasa sta atunci în Eldorado, unde se înfunda strada înainte să se taie bulevardul peste casele ei, alături de intrarea grajdului lui Alexandru M., văru-său. Cum am ajuns, m-am dus de-a dreptul la bucătărie. Mormăind o căzăcească, Ivan descînta ceva într-o tigaie. Nu pentru dînsul dar, luase cocoana Areta pana de Toledo, temuta ei pană, o ştii, să scrie. L-am miruit pe Ivan cu o patacă şi, strecurîndu-mă prin sumedenia de cîini şi de pisici, m-am suit la stăpîna casei.

Mă aştepta cu masa pusă. Erau numai două tacîmuri, unul pentru dînsa, altul pentru mine ; generalul era la Cloşani.

...ce era ? Se trezise de dimineaţă cu Lena Ceptureanu, prietena ei de inimă, voioasă peste poate, sărind şi bătînd din palme. Avea să-i împărtăşească un secret mare : Ferdinand [1] al Bulgariei era amorezat nebun de dînsa ! În fiecare sîmbătă trecea în

---

[1] *Ferdinand I* (1861—1948), principe din familia Saxa-Coburg, rege al Bulgariei (1908—1918).

România „incognito“ cu un aghiotant şi veneau împreună seara s-o viziteze. Prinţul se pasionase de... vocea ei ! Şi amănuntele ce da, o făcuse pe gheneräleasă să se înfioare.

Într-un salon cu lumina înnăbuşită, Lena singură cînta, iar Ferdinand cu însoţitorul o ascultau din încăperea vecină lăsată în întuneric. Mai mult nimic, convorbirea mărginindu-se, la venire şi la plecare, cînd îi sărutau galant mîna, la cîteva cuvinte.

Această desăvîrşită istorie o pusese pe gheneräleasă pe gînduri ; nu era doar zi-ntîi de april. Ca Lena să fi băsnit se prea putea, i se cam întîmpla ; dar dacă era adevărat ceea ce povestise, nu credeam şi eu că primind în aşa fel doi asemenea necunoscuţi, biata femeie se expunea la o primejdie ce putea să fie nu numai aceea a furtului ?

Ascunzîndu-mi tulburarea, i-am spus să fie pe pace : serios n-avea ce fi — de ale Lenei. Cugetam însă cu totul altfel.

Era vorba de doi inşi, dintre care unul trebuia să fi semănat leit cu atît de popularul la noi, Nazone [1] ca să treacă drept acesta. Or, în amintirea mea, răsăriseră siniştri tot doi tovarăşi de rele, unul dintr-înşii avînd leită acea asemănare... Să fi fost unii şi aceiaşi ? Dacă da, aşa cum nu m-am îndoit din capul locului, atunci avea tot dreptul gheneräleasa să tremure pentru Lena : îi mai văzusem odată la treabă. Mă aflam iarăşi la grea răspîntie, mai grea

[1] Poreclă a lui Ferdinand al Bulgariei.

ca oricînd, fiind de astădată în joc nu numai viața mea dar și a altora.

Ți-aduci aminte cu ce furie au bîntuit în Apus, la sfîrșitul veacului trecut și la începutul celui curgător, furturile de giuvaiericale. Făcîndu-le cronica, ța ța de Jean Lorrain [1] n-a trebuit să adauge mai nimic din închipuire. Știi de asemeni, poate, că aproape toate rămîneau nedescoperite. Și aceasta nu-l lăsa să doarmă pe prietenul meu *herr* Alois Hartmann.

Prieten și coleg. Cu deosebirea că el era polițist născut, iar eu făcut. Era o pildă vie de cît poate înșela înfățișarea. Cine ar fi crezut că omul acesta bălan și trandafiriu, greoi și cam molîu, dar arătos și așa chipeș că, deși se cam îngroșase la trup, la cincizeci de ani ar fi putut face pe Isus Christos la jocurile Patimei din Oberammergau [2], era, în ciuda aerului său blajin și a nevinovăției ochilor săi de „nu-mă-uita" cu vederea scurtă, un Javert [3]. Un al

---

[1] *Jean Lorrain, Paul Duval* (1855—1906), literat și gazetar francez, colaborator al mai multor jurnale pariziene; a publicat, sub pseudonimul de Raitif de la Bretonne, o serie de știri și comentarii care au stîrnit vîlvă.

[2] Sat în Bavaria Superioară unde, începînd din 1663, au loc așa zisele *Passionspiele* intrate în tradiția populară; ele constau din reprezentații dramatice redînd patimile lui Cristos și-și trag originea din scenetele pascale ale evului mediu timpuriu.

[3] Personaj din *Mizerabilii* lui Victor Hugo, prototipul polițistului necruțător.

doilea care să-şi îndrăgească într-atît meseria, ponosita noastră meserie, n-am mai întîlnit. Găsind astfel că slujba de încredere ce avea la Hofburg nu-i da destul de robot, şi-a pus în gînd să încerce a desluşi el ceva măcar din taina marilor hoţii de diamanticale.

Mai degrabă decît mi-aş fi închipuit, stînd odată cu dînsul, aşa cum obişnuiam cînd eram în trecere prin Viena, la „Drei Laufer" pe Kohlmarkt, mi-a spus că mulţumită metodelor sale proprii, îşi atinsese ţelul.

În cei doi ani din urmă petrecuse cîte o lună, cînd mişuna era în toi, pe Riviera, unde tîlhăriile se ţineau lanţ. Nu-i trebuise mai mult ca să descopere că grosul celor de seamă îl făptuia o puternic alcătuită bandă, internaţională poate, dar cuibînd în Italia de miazăzi şi care, potrivit străvechii datini a întovărăşirilor de răufăcători de a-şi lua un simbol şi un nume, alesese stupul şi întrebuinţa cu tîlc ascuns vorbe de ale albinăritului, pentru că asemenea unui roi de albine avea de căpetenie o femeie, căreia îi şi ziceau „regina".

Ei bine, cea mai mare dintre meştere, întîmplarea singură, şi numai întîmplarea — o recunoştea el cel dintîi — îl făcuse să-i dea acelei femei de urmă.

Şi, întorcîndu-şi paharul golit cu fundul în sus, *herr* Hartmann mă încredinţa, cu un rînjet care-l

schimba la faţă, urîţindu-l, că tot aşa ca subt un pahar avea în curînd să o ţie ; îi şi întinsese cursa. L-am ascultat cu înfrigurare deoarece, la auzul unui cuvînt, îmi fulgerase prin minte o apropiere care, dacă era justă, mă băga la îndoita grijă să nu fie prinsă acea femeie, iar *herr* Hartmann să nu-şi frîngă gîtul. Dar putinţă nu aveam nici pe dînsa s-o înştiinţez — era de altfel moartă, da, nu aiurez, moartă — nici lui să-i pun în vedere cît de mare era în ceea e întreprindea risicul profesional.

Către sfîrşitul toamnei acelui an, *herr* Hartmann a mers la Abbazzia, unde a tras la o pensiune într-o villa de pe ţărmul mării. Seara, după masă a ieşit în grădină să-şi fumeze ţigara la aer. A fost găsit dimineaţa, spînzurat scurt şi ţeapăn, cu nod marinăresc, de scîndura spatelui unei bănci. La ce-au dus cercetările, nu ştiu, dar zgomotul ce urma să se isce a fost şi el repede sugrumat, cum de altfel era politic ; victima fusese în slujba Curţii, Curtea cea mai sătulă de scandal.

Teodor *** îşi coborî glasul ca să-mi spuie că nu-l ispitise să pată şi el ca *herr* Hartmann. Şi apoi nu era burlac ca dînsul, avea soţie, copil. Dacă ar fi fost lovit în fiinţa lor ? Fusese de altfel prevenit...

— Aveam, urmă, să mă mărginesc a o pune la adăpost pe Lena şi pentru aceasta era deajuns să-i opresc pe acei mosafiri de noapte a mai călca odată măcar la dînsa ; multe sîmbete — sîmbetele ce-i purtau — n-aveau ei să stea s-o asculte cîntînd ; ar fi dat fără doar şi poate lovitura, lăsînd în urma-le un cadavru. Chibzuiala mea fu scurtă ; înainte de a ne scula de la îmbelşugatul şi prelungitul prînz, planul meu de lucrătură era gata. Nimic mai simplu : cînd să dea să intre acolo, cei doi ponţi aveau să fie întîmpinaţi de alţi doi de prea aleasă curtenie, dintre cari unul avea să înmîne celui ce semăna cu Ferdinand de Coburg o scrisoare, poftindu-l pe italieneşte a lua cît mai degrabă cunoştinţă de cuprinsul ei. Şi avea să-l întrebe dacă avea nevoie de trăsură, oferindu-i-o pe a lui. Înţelegi că sceleraţii n-ar mai fi încercat locul şi te las să-ţi închipui uimirea şi ciuda, şi, după ce aveau să citească scrisoarea alcătuită din litere tăiate din *Papagallo*, uluiala şi spaima lor, văzînd că era în Bucureşti cineva care le cunoştea o veche crimă şi, din umbră dar cu mărinimie, fără să se trădeze şi fără a-i trăda, îi împiedica de a săvîrşi alta nouă. Era un plan minunat, care nu putea în nici un caz da greş. L-am schimbat totuşi a doua zi de-a-ntregul.

Socotind că nu strica s-o iscodesc puţin şi pe Lena, şi aceasta fără întîrziere — era vineri —

— ...şi, mai ales, urmă Lena, cum aveau să fie pe drum de seară trei cavaleri cînd nu erau decît doi.

— Dar cum, doi sunt va să zică ? întrebai eu.

— Fireşte, doi, da, recunoscu Lena.

Puteam dar s-o cos cu aţă albă.

— Ei bine, mă înfipsei eu de-a dreptul, din pricina lor mă aflu eu aici.

Frumoşii ochi albaştri ai Lenei, rămaseră sticliţi de uimire.

Fusese, o lămurii, înştiinţată poliţia că un foarte înalt personaj străin — cine nu se ştia sau poate nu voise să mi se spuie — venea într-ascuns seara la dînsa şi căzuse pe mine beleaua să veghez asupra lui cît mai de aproape dar totodată fără a fi simţit. De aceea venisem s-o rog să-mi înlesnească ea să duc la bun sfîrşit această gingaşă şi plicticoasă însărcinare.

— E de necrezut, zise ea, cum le aflaţi la poliţie.

Şi, ai ghicit poate, mi-a trăsnit prin cap să mă ascund în canatul uşei după perdele cît va ţine tainica vizită. Dacă Lena ar fi refuzat ? De cum o rugai, Lena încuviinţă fără codire şi făcînd mare haz.

— Ai să-l cunoşti numaidecît cine e...

Voi să mă reţie şi ea la masă, dar cu toată părerea de rău nu putui primi : mă aşteptau la „Leul şi cîrnatul“ Mieluşică şi baronul Flaimuc.

. . . . . .

Peste toată această pîclă roşie se lasă grea o perdea neagră. Dacă mai sunt pe lume, ce s-au făcut ea şi el, nu ştiu şi nu se va afla, cred, niciodată. Sunt lucruri ticluite să rămînă pentru totdeauna — de veci — sub pecetea tainei. [1]

---

[1] Manuscrisul se termină aici.

CUPRINS

	Pag.
Prefață	V
Tabel cronologic	XVII
Notă asupra ediției	XXV
PAJERE	1
Clio	3
Lauda cuceritorului	5
Prohodul războinicului	9
Noapte roșie	10
Călugărița	11
Boierul	12
Aspra	13
Înțeleptul	14
Cronicarul	15
Domnița	16
La Argeș	17
Trîntorul	18
Curțile vechi	19
Grădinile amăgirii	20
Întoarcerea învinsului	21
Mărturisire	22
Dregătorul	23
Dormi	24
Sihastrul și umbra	25
Singurătatea	28

REMEMBER 33
CRAII DE CURTEA-VECHE . . 65
Întîmpinarea crailor 69
Cele trei hagialîcuri . . . 93
Spovedanii 135
Asfinţitul crailor 179
SUB PECETEA TAINEI . . . 229

Redactor responsabil : TIBERIU AVRAMESCU
Tehnoredactor : IONEL GHEORGHIU

Dat la cules 20.08.1965. Bun de tipar 25.10.1965. Apărut 1965. Tiraj 160 160 ex. Broşate 97 080 ex. Legate 1/1 3 080 ex. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 10,87. Coli tipar 9,75. A. nr. 11 693/1965. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31

Tiparul executat sub comanda 50 672 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti, — Republica Socialistă România.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025